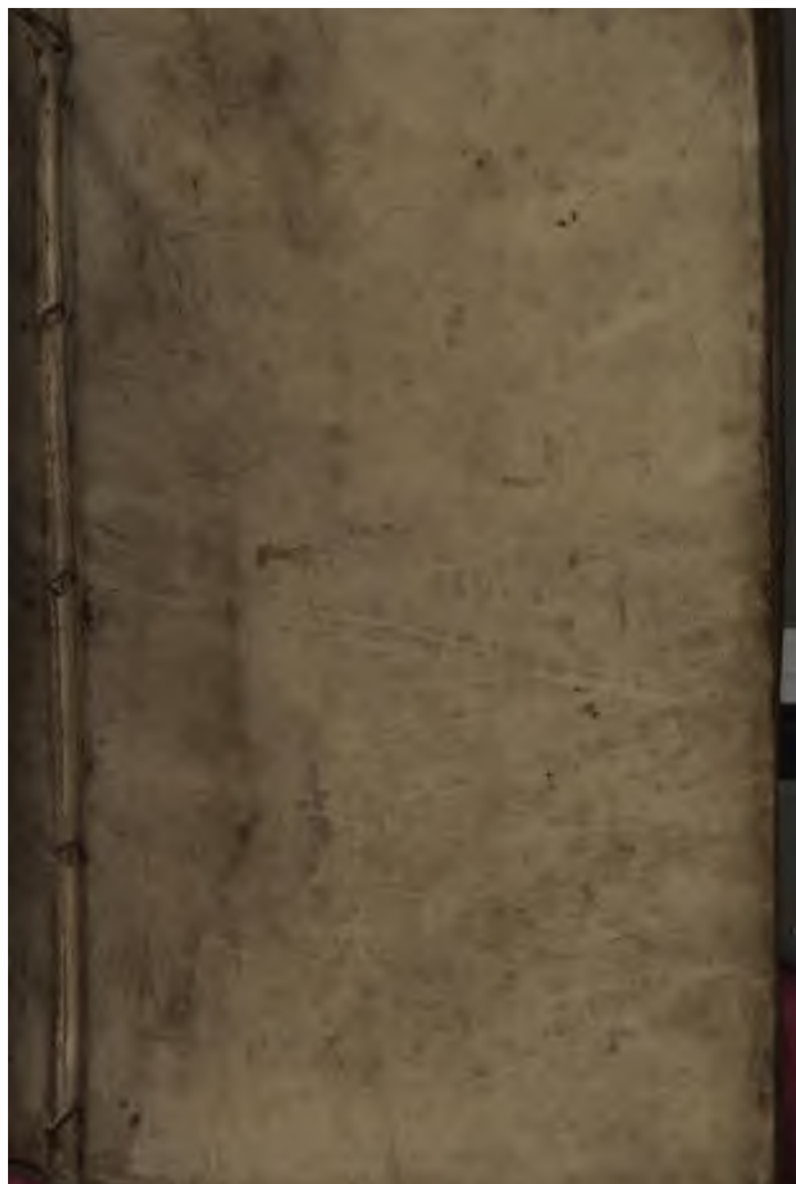
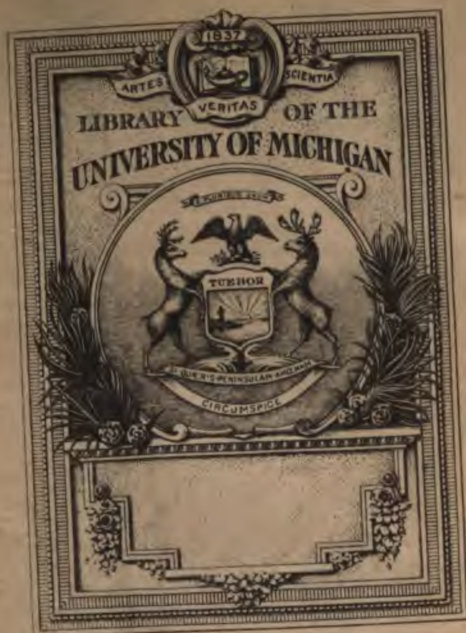

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

Jean Le Clerc

JOANNIS CLERICI OPERA PHILOSOPHICA IN QUATUOR VOLUMINA DIGESTA.

Editio Tertia auctior & emendatior.

AMSTELODAMI.
Apud JOAN. LUDOV. DE LORME.

MDCCIV.

PRÆFATIO
IN
OPERA
PHILOSOPHICA.

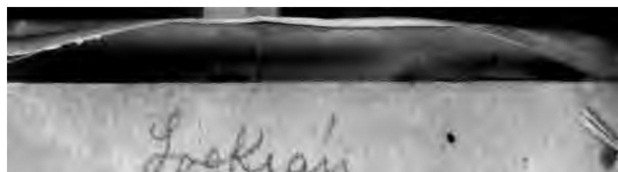

QUÆNAM ſit utilitas, quæ præſtantia ſingularum partium, quibus Philoſophia conſtat, ſingularibus earum præfationibus ſatis oſtendimus. Sed cùm Opuſcula noſtra Philoſophica tertiùm in hac urbe recuderentur, nonnulla præmittenda duximus, de tota noſtra ratione philoſophandi, quæ paucis complectemur.

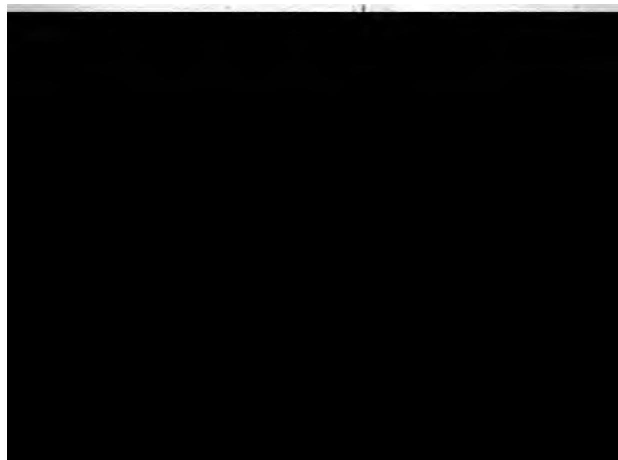
Avorum noſtrorum memoriâ, cùm Peripatetica Scholaſticorum diſciplina in omnibus Scholis regnum obtineret, nulla pars Philoſophiæ ſtudioſiùs excolebatur Logicâ; quæ tamen iis ſæculis nihil erat, præter meram diſceptandi Artem, nec quidquam ad inventionem Veri, ejúſque inventi commodam expoſitionem conducebat. Hinc fiebat ut ſapientioribus omnibus ſtudia philoſophica ſorderent, quippe quæ videbantur fermè inutilia, & potiùs propter conſuetudinem, quàm propter ullum fructum qui inde caperetur, excolenda. Ideò cùm in Europa Litterarum cognitio reviviſcere cœpiſſet, præſtantiſſimi quique viri Scholaſticas illas nugas irridere cœperunt; quorum judicio paullatim, in excultioribus Europæ locis, in contemtum venerunt. Poſtea & præſertim XVII ſæculo, exorti ſunt viri ingenio excellentes, qui Mathematicis potiſſimùm diſciplinis inſtructi novam poſteris philoſophandi viam aperuerunt.

Hi cùm pulcherrimæ Geometrarum methodi peritissimi essent, ea felicissimè in investigatione Veri usi sunt, exemplóque adeò suo quanti esset ostenderunt. Sed quia qui primi omnium hanc viam instituerunt, potiùs usi ipsi sunt Regulis Artis, quàm earum rationem tradiderunt; quippe qui nullam Logicam, seu ratiocinandi Artem scripserunt; multi, qui eos meritò mirabantur, toti conversi sunt ad Mathematicas, Physicásque disciplinas, nec tanti esse putarunt Logicam, ut seorsim doceretur. Qua in re, non possumus iis adsentiri. Tametsi enim videmus penitiorem cognitionem methodi Geometricæ, perpetuúmque ejus usum, iis esse instar Logicæ; tamen tria obstant quominùs eorum probandum esse institutum existimemus.

Unum est, plerorumque studia non pati, ut satis temporis Geometricis illis inquisitionibus tribuant; quò fieri possit, ut usu ipso ratiocinandi, ex Geometrica methodo, habitum, consuetudi-

[illegible] 1857
[illegible]

Jean Le Clerc

JOANNIS CLERICI OPERA PHILOSOPHICA

IN QUATUOR VOLUMINA DIGESTA.

Editio Tertia auctior & emendatior.

AMSTELODAMI.

Apud JOAN. LUDOV. DE LORME.

MDCCIV.

in falſas, de innumeris rebus, ratiocinationes, erroréſque inciderint. Poſſemus præſtantiſſimorum virorum exemplis oſtendere non temerè hæc à nobis dici; ſed malumus Lectori eos inveſtigandos relinquere, laudaréque homines, ſummis laudibus ceteroqui dignos, quàm eorum famæ detrahere velle videri, dum ſententiam noſtram comprobamus.

In ceteris partibus Philoſophiæ, Ontologia, Pneumatologia & Phyſica, rectè ratiocinandi Canones ſequi conati ſumus; contra quos tamen, in tanta rerum varietate, ſicubi deliquerimus, hoc nobis, potius quàm Arti, tribuetur; cùm errores noſtri, quicumque ſint, nullâ ratione certiùs intelligi, ac firmiùs, quàm eâ ipſâ methodo, quam protulimus, poſſint confutari. Communi ergo humanitati, quæ neminem lapſûs expertem patitur, animóque ſtudiorum aliorum varietate in diverſa diſtracto, tribuentur, & ab æquioribus,

bus, ut speramus, condonabuntur. Acerbos homines non moror, indignos quippe qui hæc studia tractent, aut quorum judicii ulla ratio habeatur.

Quod feceramus, in secunda horum Operum Editione, ut stylum passim emendaremus, variáque adderemus ad rem ipsam pertinentia, in hac quoque tertia præstitimus; quamvis tantæ non sint mutationes. Nonnulla non satis perspicuè, aut commodè expressa, clariùs aut commodiùs expressimus, voculásque aliquot, explicationis gratiâ, addidimus. In Physicæ præsertim priore Volumine, nonnulla adjecta sunt, ad totius Mundi systema pertinentia ex *Chr. Huygenii*, præstantissimi Physici, Cosmotheoro, qui postea prodiit. Fini etiam posterioris voluminis Coronidem subjecimus; in qua eorum quæ diximus, in Pneumatologia & Physica, de natura Spirituum & Corporum, insignibus exemplis usum ostendimus.

Menda denique, quæ inſcitiæ & incuriæ Typographorum debebantur, & feſtinantes emendantis oculos fugerant, ſuſtulimus; ſi modò alia eorum loco non ſubrepſerint, quod mihi aliàs contigit, nimiùm occupato. At hæc à Lectore non imperito facilè emendabuntur.

Hæc ſcribebam Amſtelodami, Calendis Februariis anni MDCCIV.

JOAN-

JOANNIS CLERICI

LOGICA

SIVE

ARS RATICIONANDI

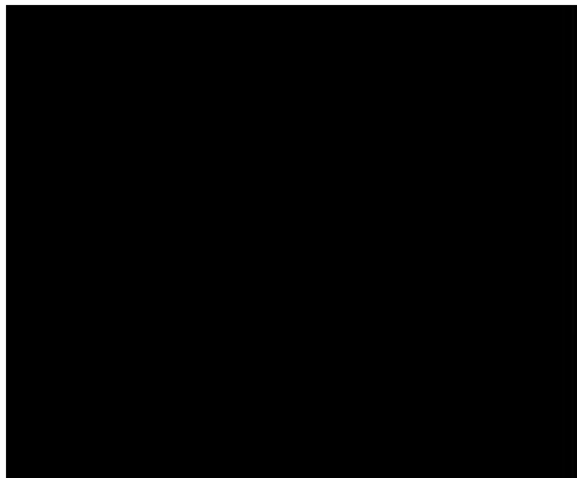
--- *Neque decipitur Ratio, neque decipit unquam.* Manilius.

OPERUM PHILOSOPHICORUM.

TOMUS I.

Editio Tertia auctior & emendatior.

DOCTISSIMO
ET
ACUTISSIMO VIRO
JOANNI LOCKIO
S. P. D.
JOANNES CLERICUS.

CUM Opuscula hæc nostra Philosophica recuderentur, & mutanda esset primi voluminis Dedicatio; non deliberavi, ACUTISSIME LOCKI, an eam nomini Tuo inscripturus essem, cùm jam antea eorum partem Tibi consecrassem. Quæ sola ratio ejus apud me ponderis esse debuit, ut omnem dubitationem, si quæ fuisset, animo meo excuteret. Sed præterea cùm maximo usui Tua mihi Scripta fuerint hæc scribenti, & facem in obscurissimis quæstionibus sæpe prætulerint; *fateri*, in limine hujus Opellæ, *per quem profecissem ingenui*, ut ille ait, *pudoris* esse duxi. Ut à furtis omnibus naturâ sum alienissimus: ita etiam ad reddendum hu-

hujusmodi mutuum, *cùm præsertim sors fiat ex usura*, paratissimus semper fui.

Cùm partes aliquot & Epitomen Operis Tui *de Intellectu*, cedro digni, antequàm prælo committeretur, legerem; multa de quibus diu varias animo versaram cogitationes, clariùs & copiosiùs explicata, multa mihi prorsus nova, cum summa voluptate, lustrabam. Jam dudum arctiores, quàm vulgò creduntur, cognitionibus nostris fines à Creatore positos animadverteram; at eos limites, humanæ numquam transiliendos naturæ, perspicuè signare Tuum erat. Qua in re, non minùs utilem erudito orbi operam præstitisti, quàm qui inventis suis æternam sibi peperere laudem; neque enim eruditione nova, magis quàm certa ignorantiæ nostræ cognitione, indigemus. Plura certè, dum nos ea scire putamus quæ latent, quàm scientiæ inopiâ, quotidie peccamus.

Eodem in Libro omnium notionum, quas animo formare licet, originem & natales; sermonis, quo eas exprimimus, usum ac significationem; quæ nos ad dubia, verisimilia, vera, & falsa judicia ferenda adducant, ostendere felicissimè adgressus es. Judiciorum autem nostrorum fontes, verborum quibus utimur potestatem, notionúmque

que nostrarum aut occasiones, aut archetypa noscere, quanti sit in investigatione Veri; ii demum ignorant, qui in se numquam descenderunt, nec Philosophiam, vel à limine, salutarunt. Certè si ab ultimo de re qualibet à nobis lato judicio, ad prima usque ratiocinationum nostrarum initia, vestigia nostra relegentes, retrogredi sciremus; falsa à veris faciliùs, quàm ullâ aliâ methodo, & certiùs secerneremus.

Hæc cùm omnibus Veri amantibus maximæ esse viderem utilitatis, potissimùm iis qui studiorum ineunt curriculum auro contrà cara non esse debere intelligebam. Molienti ergo mihi Opuscula, quibus studiosæ Juventuti ad Philosophiæ cognitionem via sterneretur, nihil commodius ac felicius accidere potuit aurei Tui Operis lectione; unde innumeras, in rem meam, eximias observationes derivare poteram. Multa itaque hîc videbis, quæ Tibi deberi senties, & nos ultrò profitemur. At brevitas, in hujusmodi libris necessaria, & Scholarum mores, qui sine Studiosorum detrimento violari nequeunt, ne ingenii nostri tenuïtatem memoremus, nos in arctiorem gyrum coëgerunt. Quibuscumque hæc accuratiùs nosse cordi erit, eos Operis Tui, VIR DOCTISSIME,

ME, copiosissimis laticibus se proluere oportet. Nos interea hujus Opellæ non pœnitebit, modò ne iis quæ à Te habemus vim & pondus detraxerimus, aut nostrarum, alienarúmque observationum misturâ nativum cogitationum Tuarum splendorem obnubilaverimus. An autem quod voluimus adsequuti simus, Tu omnium certissimè judicabis; & qui majorem judicii Tui rationem, quàm nos, habeat frustra quæsiveris. Vale, VIR PRÆSTANTISSIME, & nos amato.

Dabam Amstelodami, Calendis Decembribus, MDCXCVII.

LECTO-

LECTORI
S. P. D.
JOANNES CLERICUS.

CUM docendæ Philoſophiæ munere, ab aliquot annis, pro virili defungerer, primùm aliena Scripta interpretari adgreſſo moleſtum hoc accidebat; quòd cùm dogmata aut per omnia non probarem, aut multa exigui usûs æquo prolixiùs tradi, aliáque utiliſſima vel jejunè tractari, vel prorſus omitti viderem; quædam inter legendum oppugnare, alia ſupplere ac pluribus diducere cogerer. Cùm itaque mihi ea res moleſtiam, & audientibus tironibus ſtudiorum perturbationem crearet; tandem ad ſcribenda ea, quæ mihi veriora & utiliora videbantur, eâ Methodo, quam commodiſſimam ducebam, animum adpuli. *Logicam*, *Ontologiam*, *Pneumatologiam*, & *Phyſicam* eam in rem conſcripſi, atque edidi; quibus omnia neceſſaria ſtudiorum Philoſophicorum initiis complexus mihi videor.

Si in Logica, ut ab ea incipiam, nihil eſſe novi, aut pleraque nova dixerim, Lectorem perinde fefellero. Methodum in Scholis ſine ratione, ut videbatur, uſitatam ſæpe immutavi; multáque quæ in Logica, quamvis ad ratiocinandi Artem pertineant, tradi non ſolent, iis quæ vulgò in hujuſmodi libris inveniuntur addidi; ut, vel ex Capitum Inſcriptionibus, colligere Lectores poterunt. Summatim tamen hîc potiſſima quæque indicabimus.

Quæ de Idearum ſeptem generibus, in Prima Parte, docentur, ea in aliis Logicis aut planè omitti, aut perfunctoriè ac leviter attingi ſolent;

quæ

quæ tamen maximi esse momenti, ubi de *simplici Perceptione* agendum, quicumque ea legerint, ut spero, non diffitebuntur. At ne in ingenuitatem peccemus, ingratíve animi peccatum admittamus, eximio libro Anglicè scripto, cui *Tentamen de Intellectu* modestissimus idémque acutissimus Scriptor JOANNES LOCKIUS titulum fecit, plurima nos debere profitebimur. Cùm hæc primùm scripsimus, ejus Epitomen videramus, ex qua multa disertè tradita hausimus, nec pauca ex admissis Principiis consectaria deduximus; quæ per omnes hosce Philosophicos libros, sed præsertim in Logica, passim sparsa sunt.

In Secunda Parte, præter præcipuas quæ tradi solent, de Propositionum generibus, Doctrinas; à Capite septimo ad decimum, de *Veritate*, *Verisimilitudine*, *Falsitate* & *Fide*, ea scripsimus quæ in aliis hujuscemodi Opusculis, non sine magna discentium jactura, prætereuntur, aut nimiâ brevitate docentur.

In Parte Tertia, de utraque Methodo, *Synthetica* & *Analytica*, multò quàm fieri solet, exemplum Logicæ Gallicè conscriptæ, quæ *Portûs Regii* dicitur, sequuti copiosiùs & accuratiùs egimus. Ex eo libro pleraque quæ ad Syntheticam Methodum pertinent, mutua sumsimus, quæ exemplis tamen nostris ut plurimum illustravimus. Ex alio celeberrimo Opere Gallico, quod *de Inquirenda Veritate* inscribitur, cùm multa ex iis quæ de *Adtentione* & *Capacitate* Mentis dicta sunt, tum pleraque quæ de Analytica Methodo docentur, in hanc nostram Logicam, more nostro expolita & illustrata, derivavimus. Qua in re exemplis, quæ ex Mathematicis disciplinis petuntur,

tur, ut plurimum insuper habitis alia substituimus. Hæc, nimirum, alia ferè studia culturis scripta sunt, ideóque ea adtulimus exempla, ex quibus intelligerent, quâ arte argumenta Ethica, aut Historica excuti accuratissimè possint. Ac sanè de hisce periculosissimi sunt hominum errores: ut indidem maximi momenti dogmata petita sunt. Capitis ultimi argumentum cui potissimùm debeamus, in ima pagina, professi sumus; quod quamvis Logicis inusitatum, nemo, ut opinor, extra rem esse queretur.

In Quarta denique Parte, traditis *Argumentationis* solitis Legibus, Artes quarum ope, sine illis, reponi faciliùs quibusvis Syllogismis, & disceptari candidiùs ac utiliùs queat, ostendimus. *Socraticam Methodum* rectiùs disceptandi Artem diximus, quòd Socrates eâ felicissimè primus usus sit, & ejus Canonas ex Socraticorum Scriptorum lectione collegerimus. Ut in re ipsa iis, qui *Xenophontem*, aut *Platonem* legerunt, nihil erit novi: ita eam in Logicam, prout nunc vulgò docetur, transtulisse novum plerisque videbitur. Ratio verò solvendorum sine Regulis Syllogismorum, ea, simplicissima licèt atque ex ratiocinationis natura petita, à nemine, qualis hîc describitur, quem equidem norim, tradita fuerat. Si tamen hæc, aut quævis alia, quæ nova existimavi, alibi inveniantur, ea ad alios referantur per me licet. Discentium commoda, non gloriam hîc spectavi.

Ad hæc, quæ præter Logicorum morem, seu alios paucos sequuti, seu sine exemplo docuimus, duo accedunt memoratu, ut opinor, haud indigna. Primò, ubique Doctrinas minùs utiles,

&

& quas, propter consuetudinem tantùm, omittere nefas duximus, ab iis quæ majores usus præstant diligenter secrevimus, atque utrarumque momenta indicavimus. Qua in re, Peripateticis vetustioribus, & recentioribus Scholasticis parum honorifica multa diximus; quæ fortè aut omisissemus, aut iis condonassemus, nisi per plura sæcula magni ea fecissent Scholæ; quarum auctoritati, ne diutiùs noceret, aperta opponenda fuit veritas. Secundò, quod & aliis ante nos feliciter cessit & Rationi consentaneum est, exemplis Scholasticorum, ridiculis plerumque, abstinuimus, ut seriis & utile quidpiam complexis uteremur. Petita, fateor, plurima sunt ex Theologia, quam cùm oporteret, apud omnes Christianos, accuratissimis constare ratiocinationibus, maximo Reipublicæ Christianæ malo, Sophismatibus omnis generis, apud quasdam Christianæ Religionis familias, scatet. Alioquin ex alia quavis Disciplina exempla petere potuissemus, nisi ex hac innumera nobis sponte se se ingessissent. Certè si usquam non errare nostrâ refert, hîc intererat, & facile fuit; nisi potiùs quàm Logicæ, vel rectæ Rationis haud fallacem ductum sequi, multi Christiani lites serere, & factiones alere maluissent. Verùm hæ querelæ non sunt hujus loci. Addidimus in hac Editione Dissertationem de *argumento Theologico ab invidia ducto*, quam veri amantes legisse, nisi fallimur, non pœnitebit. Res certè agitur maximi momenti & quotidiani fermè usûs, de qua tamen plerique vix umquam seriò cogitarunt.

Quid in *Ontologia* & *Pneumatologia* conati simus, utrique præfixæ docebunt Præfationes. In

hac

hac ut in illa, præsertim tamen in priore, potissima quæ à Peripateticis tradi solent, paucis explicuimus. Sed quia jejunum nimis fuisset Opus, solam Historiam opinionum Scholasticarum complexum, subinde utiliores disquisitiones à nobis adspersæ sunt. In multis quidem *Renatum Cartesium* sequimur, ita tamen ut sæpe quid in ejus opinionibus à nobis desideretur indicaverimus. Vir summus, & præceptis & exemplo nemini, à quo evidens non staret veritas, adsensum præbendum esse nos docuit; nec se hac in parte imitatos, si viveret, jure vituperare posset. Idem ante nos viri doctissimi, qui *Cartesium* ceteris omnibus Philosophis præferebant, factitarunt. Ab eo discedentes, ipsâ illâ, quam tradidit methodo, non aliâ, quod erraverat deprehenderunt; ideóque si singularia ejus dogmata non probent, viam saltem ab eo ostensam sibi calcatam, grato animo profiteantur necesse est. An autem meritò in suas ipsum interdum peccasse leges censuerimus, judicabunt harum rerum periti.

Haud rarò ostendere quidem nos posse credidimus *Cartesium*, aliósque rem acu non tetigisse, sed meliora afferre non potuimus; nisi rem sibi ignotam fateri, cùm ignota est, quàm notam simulare, aut perperam existimare, satius habeatur. Si veritatem ipsi invenire non potuimus, at eam, quæ secunda laus est, undecumque affulgebit, amplecti ideò paratiores nobis esse videbamur.

Ceterùm stylo nostro tenui, nec ubique Latino, non est cur à Lectore veniam petamus. Romani ipsi, cùm primùm Latinè philosophari cœperunt, multas dictiones procudere præsenti notâ

coacti

coacti sunt, propter Linguæ suæ egestatem; quæ hodie nobis major est, qui haud paullò plura dicimus, quàm umquam cogitarunt hisce de rebus Veteres Romani. Ideóque scholasticarum vocum usus, hodie philosophantibus, vitio verti nequit. *Omne quod de re bona dilucidè dicitur* Ciceroni ipsi *præclarè dici videtur. Istiusmodi enim res*, eodem judice, *dicere ornatè velle, puerile ste; planè autem & perspicuè expedire posse, docti & intelligentis viri.*

In secunda tamen & tertia Batava Editione, innumeris in locis stylum nostrum refinximus, cùm perspicuitatis causâ, tum etiam ne sine necessitate barbari fuisse videremur. Ad res etiam ipsas quod adtinet, nonnulla emendavimus, atque adjecimus, ob quæ hæ Editiones prioribus multùm anteferendæ sunt; quas qui habent, si nobis credant, abjicient, ut his utantur, si modò hæc nostra Opuscula usui eis esse possint. Addidimus præterea nonnulla Veterum loca, sed non sæpe, quibus videbantur nostra confirmari, aut illustrari. Ea aliud agentibus occurrerunt, nec datâ operâ ullum quæsivimus; cùm hîc non auctoritate, sed ratione nitamur. Vale, LECTOR, & commodis tuis inservientibus faveto.

L. O.

LOGICA

Sive

ARS RATIOCINANDI.

PRÆFATIO.

De Origine, Natura, Usu, & Divisione Logices.

1. OGICAM, ſpectatam ſummatim, eſſe *Artem ratiocinandi*, ex quo ejus nomen auditum eſt, omnes norunt. * A *Zenone Eleate*, *Parmenidis* Auditore, qui circiter CCCCL annis ante Chriſtum floruit, inventa perhibetur. Poſt Zenonem alii, præſertim Peripatetici & Stoïci, Logicam excoluerunt, & novis obſervationibus immane quantùm, ut jam, vel mole ſuâ, moleſta facta ſit, auxerunt.

2. Ut intelligantur origo & uſus hujus Scientiæ, inventorum & excultorum Logices cognoſcendus eſt ſcopus. Tempore Zenonis, & ſequentibus etiam ſæculis, Græci, præ ceteris Gentibus, loquacitate, & cujuſvis argumenti oppugnandi ac defendendi extemporaneâ facultate, mirum in modum, delectabantur; ut ex univer-

* Diog. Laërtius in Præf.

ſa Græcorum Hiſtoria, & præſertim vitis Philoſophorum conſtat. Hoc cùm animadverterent Dialectici, ex obſervatione ſermonis hominum, quæſiverunt copioſæ orationis fontes, & rationes varias quibus ſolerent vera, aut falſa probari; atque inde Artem Dialecticam, quæ apud veteres Logicos, magna ex parte verborum potiùs eſt quàm cogitationum, conficere ſe poſſe judicarunt. Non ad inveſtigationem veri, ſed ad facilem tantùm de omnibus diſputationem, viam diſcipulis aperire ſtudebant.

§. 2. *Oppugnandi ac defendendi*] *Plutarchus* in Pericle de ipſo *Zenone*: διήκουσε δὲ Περικλῆς καὶ Ζήνωνος, τοῦ Ἐλεάτου ἐλεγχτικήν τινα καὶ δι' ἐναντιολογίας εἰς ἀπορίαν κατακλείουσαν ἐξασκήσαντος ἕξιν, ὥσπερ καὶ Τίμων Φλιάσιος εἴρηκεν διὰ τούτων·

Ἀμφοτερογλώσσου τε μέγα σθένος οὐκ ἀπατηλὸν
Ζήνωνος πάντων ἐπιλήπτορος.

Audivit Pericles & Zenonem Eleatem qui reprehendendi quemdam habitum, & contradictione ad perplexitatem deducentem ſibi paraverat, quemadmodum & Timon Phliaſius hiſce verbis, dixit: vim magnam, neque fallacem in utrumque linguam paratam habentis & omnia defendentis Zenonis.

3. Ut voti compotes fierent, primùm ad quæ [redacted]

nam Universale, aut ad quam Categoriam referri posset; ac de ea ex Regulis positis, non ex intima rei cognitione, loquebantur. Itaque hæc Dialecticæ Pars Nomenclatura, seu Dictionarium fuit; cujus ope nomina quædam rebus imponebant, & memoriter ex Regulis seu veris, seu falsis, ratiocinabantur, ut ex illarum observationum interpretatione liquebit.

4. Hinc factum ut res vulgares admodum & omnibus notas, quasi reconditas doctrinas enunciarent, propter artem ad quam sua dicta exigebant; seu potiùs propter Dictionarium, quo constanter utebantur, & in quo etiam voces erant novæ, quibus sermo quotidianus destitui videbatur. Ita si quis quæreret quid sit *Homo*? reposuisset Philosophus esse *Animal rationale*, ex ordine Categoriarum suarum; quod idem erat, ac si dixisset Homini imponi nomen *Animal*. Quærenti quid sit *Planta*? *Vivens animâ vegetativâ præditum*, reposuisset. Sciscitanti quomodo *Animal* & *Vivens* differant? regessisset, Vivens esse *Genus* Animalis, Animal verò *Speciem* Viventis; quod huc redit, nempe, in distributione Entium, apud Philosophos, *Vivens* nomen esse generalius seu quod pluribus tribuitur, quàm Animal. Si quis quæsivisset quid sit id cui *Ratio* inest, quæve *Anima Vegetativa*? responsum accepisset animam rationalem esse *formam substantialem* hominis, animam vegetativam formam item substantialem plantarum. Urgenti nihil reposuisset, præter alia Dictionarii vocabula; quibus exhaustis denuo incepisset, si modò in iram non erupisset.

5. Secundò, Dialectici quàm variè vocabula sita in Propositionibus; dictionibúsne, quæ universales vel particulares ideas significant, constent; quæ adverbia, ac conjunctiones usurpentur; atque inde quot genera sint Propositionum notarunt, & multa subtilia hac de re scripserunt, vera quidem ea ut plurimum, sed ferè inutilia; quoniam ipsâ praxi, vitæque usu, quidquid debet de hisce teneri nullo negotio discitur. Idem fecerunt, ac si quis artem saltandi edocturus Geometria uteretur, ad ostendendum quomodo pedes sint movendi, quæ figuræ saltando describi possint, aliáque quæ vera quidem, sed praxi ipsâ difficiliora essent.

§. 5. *Vera quidem ea* &c.] Æquissimum hac de re *Chii Aristonis* judicium : ἐοικέναι τοὺς διαλεκτικοὺς λόγους τοῖς ἀραχνίοις, ἃ καί τοι δοκοῦντα τεχνικόν τι ἐμφαίνειν ἄχρηστά ἐστιν.

Ib. *Idem fecerunt*] Ejusmodi Regularum nimis operosarum abusum similiter notavit *Augustinus*, de Doctr. Christ. Lib. II. c. 37. cùm *plerumque accidat, ut faciliùs homines eas res assequantur, propter quas discendas ista discuntur, quàm talium præceptorum nodosissimas, & spinosissimas disciplinas. Tamquam si quispiam dare volens præcepta ambulandi, moneat non esse levandum pedem posteriorem, nisi cùm posueris priorem; deinde minutatim quemadmodum articulorum & poplitum cardines oporteat movere, describat. Vera enim dicit, nec aliter ambulari potest, sed faciliùs homines hæc faciendo ambulant, quàm animadvertunt cùm*

[redacted]

orationem non deducebant ex rei illius cognitione, sed ex Regulis artis; quas unicè, omissâ rei consideratione, spectabant. Itaque dum anxii sunt de usu Regularum, ad verba tantùm & methodum adtenderunt; unde evenit ut hoc unum, ex eorum Scriptis, discere liceret, quo nomine afficerent rem aliquam in Philosophicis suis Lexicis, & quo ordine nomina rerum collocarent.

7. Nec reposueris eos saltem vocibus illis aliquid significasse; etenim multæ fuere, quæ nihil significarent, & de quibus tantùm hoc norant, quâ occasione essent efferendæ. Aliæ verò adeò obscuras ideas adjunctas in eorum animis habuerunt, ut ægerrimè possent distingui; aut adeò generales, ut nihil speciale, quod usui alicui esset, significarent. Hunc deinde sermonem transtulerunt ad alias Disciplinas, præsertim Physicam, &, *Scholasticorum* ævo, Theologiam; quæ etiamnum hodie, apud Dialecticorum cultores, adeò inanibus vocabulis refertæ sunt, ut in Scholasticis Systematibus nihil pænè discere liceat, nisi quibus nominibus res nescio quæ Philosophis & Theologis ignotæ insigniantur, & quæ de nominibus illis definire Magistris visum fuerit.

8. Hinc fiebat ut Logicæ, in vita communi, in qua ad Dictionaria Philosophorum, eorúmque Methodum nullo modo respicitur, sed res duntaxat expenduntur, nullus esset usus. Quicumque, operâ Dialecticæ aliquamdiu datâ, ad aliud vitæ genus se conferebant, statim & vocabulorum & artis obliti, ipsâ experientiâ, quàm frustra tempus trivissent, discebant.

9. Hæc cùm multorum sæculorum fuisset methodus, tandem exorti sunt viri præstantes, qui aliam viam iniverunt, & ostenderunt Logicam, non ut artem loquendi Philosophicis vocibus, tradi oportere; sed ut artem inveniendi veri, ejúsque, vocibus omnibus notis & intellectis, efferendi, & simul cavendi ab erroribus in quos ipsi incauti incideremus, aut ab aliis conjiceremur.

10. Itaque in hac nostra Logica, ante omnia, præcepta, quibus non ad verborum, sed ad rerum cognitionem perveniri queat, trademus. Secundo loco, paucis voces præcipuas à Scholasticis adhibitas, Historiæ causâ, interpretabimur. Sed cùm hæc posterior Pars operis nostri non propter se, verùm propter consuetudinem, tractanda à nobis suscipiatur; in definitione Logices, rationem ejus nullam habemus. *Logica ars est bene ratiocinandi*, secundùm nos; non loquendi, aut disputandi, ex Scholarum methodo.

11. Eam in quatuor Partes dividimus. Prima versabitur circa singulas ideas, quatenus de iis nihil affirmàmus aut negamus. Scholastici *simplicem perceptionem*, quod eodem redit, materiam hujus partis faciunt, vocántque eam *primum modum differendi*. Secunda pars ideas conjunctas considerabit, seu *Enunciationes*, quæ sunt alter [redacted]

tradatur, quæ diſpoſitio *Methodus* dici ſolet. Quarta denique docebit artem diſponendi propoſitiones, ut veritatem contradicentibus probemus, quæ *Argumentationis* nomine deſignari, & *tertius differendi modus* vocari ſolet. Quidam Methodum, de qua in tertia Parte agetur, *quartum differendi modum* vocant; quod nomen ſeu admittatur, ſeu rejiciatur, perinde eſt.

12. *Objectum* ſolet vocari id circa quod Diſciplina verſatur, adeóque quatuor illa memorata *objectum Logicæ* dici ſolent. *Finis* eſt id ad quod tendit, quod eſt *bene ratiocinari*, & poſtquàm bonâ ratiocinatione ad veritatis cognitionem pervenimus, eam aliis impertiri, ſi neceſſe ſit.

13. Hinc ſatis apparet Logices maximum eſſe uſum. Primùm, inde petuntur ſubſidia, quibus poſſimus de omnibus rebus rectè ratiocinari; quod non eſt ita intelligendum, quaſi hauſtâ hujus Diſciplinæ cognitione, de quolibet propoſito argumento dicere quis poſſit ex tempore, ut veteres Sophiſtæ & Scholaſtici factitabant. Hoc tantùm volumus, Logicâ nobis aperiri viam, quam ingredi oportet, ut ad cognitionem, quanta poteſt adquiri, rerum perveniamus; & poſt diligens examen, quod interdum longum tempus poſtulat, judicium proferre & defendere contra diſſentientes, eorúmque placita oppugnare perſpicuè & ſolidè queamus.

§. 13. *Inde petuntur ſubſidia*] Logicam egregiè laudavit *Cicero* in Bruto, ſolâ hac ejus deſcriptione, ubi dixit juris civilis magnum uſum apud multos fuiſſe, artem in uno *Servio Sulpicio: quod numquam*, inquit, *effeciſſet ſolius juris ſcientia, niſi eam præterea didiciſſet artem* Quæ *doceret rem univerſam diſtribuere in partes; latentem explicare definiendo, obſcuram explanare interpretando; ambigua primùm videre, deinde diſtinguere, po-*

ſtremò habere regulam quâ vera & falſa judicarentur; & quæ quibus poſitis eſſent, quæque non eſſent conſequentia.

14. Secundò, cognitis vocibus, quibus Scholaſtici uſi ſunt, Hiſtoriam Philoſophiæ præteritorum ſæculorum diſcimus, atque unde ſint multa Philoſophica & Theologica placita orta cognoſcimus. Præterea, ubi ſcimus quid ſignificent voces illæ, periculum minus eſt, ne nobis imponant, qui eas certis occaſionibus adhibere norunt, néve ubi Nomenclaturam ſuam recitant, aliquid auditu dignum dicere videantur.

§. 14. **Huc pertinet quod de univerſa Dialectica dixit** *Seneca* **Ep. XLIX. ſeu Lib. VI. quinta.** *Nec ego nego proſpicienda iſta; ſed proſpicienda tantùm & à limine ſalutanda, in hoc unum ne verba nobis dentur, & aliquid eſſe in illis magni ac ſecreti boni eſſe judicemus.*

LOGICÆ.

PARS PRIMA.

De Ideis.

CAPUT I.

De Natura & Generibus Idearum.

1. CUM Philosophi verissimè, experientiâ unius cujusque teste, primam Mentis operationem esse rei, quæ illi obversatur, perceptionem simplicem, sine affirmatione aut negatione, observarint; necesse est inde Artis, quæ se ducem Menti profitetur, ad judicia de ideis ferenda, initium fieri. Itaque hoc in Libro ideas, quatenus simpliciter, secluso omni judicio, à nobis considerantur, expendemus.

2. *Ideam* in genere hîc quidquid est *objectum immediatum mentis nostræ*, seu *quod menti immediatè obversatur*, appellamus. Videntur omnes ideæ originem vel occasionem, neque enim nobis satis constat quomodo procreentur, habere in sensibus & meditatione; hoc est, quidquid Menti nostræ obversatur id ei se se offerre, post perceptionem sensuum, aut meditationem Mentis; seu hæ causæ idearum, vel occasiones

tantùm sint. Facilè hoc posset probari, si res esset hujus loci. Verùm satis est, quod experientia postea comprobabit, hîc poni.

§. 2. Vocem hanc primus usurpavit *Plato*, sensu paulùm diverso, *Ideas* enim omnium specierum exemplaria νοερὰ, quæ Deorum & hominum intellectibus obversari aiebat, vocavit. *Has rerum formas*, ait *Cicero* de Oratore n. 10. *appellat ideas ille non intelligendi solùm, sed etiam dicendi gravissimus auctor & magister, Plato, eásque gigni negat, & ait semper esse, ac ratione & intelligentiâ contineri.* Vide & Acad. Quæst. L. 1. n. 30.

3. I. Sunt ideæ *simplices* & *compositæ*. Simplices vocamus eas in quibus, ne Mente quidem, plura distinguere possumus; compositas, quæ pluribus simplicibus constant. Harum idearum exempla, ut & sequentium specierum, postea proferemus.

4. II. Sunt ideæ *substantiarum* & *modorum*. *Substantiam* vocamus nescio quod obscurum subjectum, in quo sunt proprietates rerum quas novimus; *Modos* verò attributa substantiarum, quæ esse sola sine substantiis posse non intelligimus.

5. III. Inter substantias & substantias, modos & modos, item modos & substantias, sunt quædam *Relationes*. Nimirum, *consideratio unius includit considerationem alterius*, ideóque relatio inter ea esse dicitur.

7. V. Sunt ideæ magis, vel minùs latè patentes; seu paucioribus aliis ideis conjunctæ comperiuntur, vel pluribus; unde *singulares*, *particulares*, & *universales*, vocantur.

8. VI. Sunt ideæ *claræ*; vel *obscuræ*. Claræ sunt omnes simplices, & eæ ex compositis, quarum omnes partes distinctè animo obversantur.

9. VII. Sunt ideæ *adæquatæ*, vel *inadæquatæ*. Adæquatas vocamus eas, quæ omnes partes rei, cujus sunt imagines, complectuntur & Menti considerandas offerunt; inadæquatas contrà, quæ quasdam tantùm partes rei, cujus sunt imagines, continent. Ideam autem dicimus imaginem esse alicujus rei, quia statuimus esse, aut posse esse aliquid extra nos, quod respondet, seu simile est ideæ, quæ est veluti imago in qua Mens rem considerat. Mens enim non adhæret immediatè objectis quæ cernimus, quando ea animadvertit; sed ea videt, ope idearum quæ, præsente objecto externo, aut commoto cerebro, Menti se se offerunt. Ita igitur ideæ objectorum, ex quorum occasione excitantur, vocantur imagines.

10. Hæ sunt species idearum, ad quas omnes, ut quidem videtur, referri possunt. Eas singillatim expendemus, & quid in iis consideratu dignum, ad investigationem veritatis, occurret notabimus; nec præcipuas de hisce observationes Veterum Philosophorum & Scholasticorum, omittemus.

di poſſe partes, quibus diſſolutis pereat motus; & conjunctis oriatur denuò, quod licet in omnibus compoſitis deprehendere, facilè animadvertemus.

6. Si ad ideas, quæ ex Mentis meditatione ortum ducunt, convertamur, multas quoque ejus eſſe ſimplicitatis, ut ne minima quidem partium diſtinctio locum in iis habere queat, comperiemus. Ita ſi conſideremus quid ſit *velle*, *nolle*, *judicare*, & nitamur partes in iis ideis quærere, fruſtra nos eſſe illico videbimus.

7. Quamvis, ut jam dixi, in duratione ſint partes, quarum alias aliæ antecedunt, ſi *exſiſtentiæ* ideam abſtractam contemplemur, nullas etiam in ea partes deprehendemus; nec eſt quod interroganti, quibus partibus conſtet exſiſtentia, reſpondeamus.

8. Non opus eſt plura idearum ſimplicium exempla colligamus. *Compoſitas* vocamus eas, in quibus varias ideas ſimplices, quæ diſtingui & ſeorſim intelligi poſſunt, videmus. Ita ideas omnium corporum ſunt compoſitæ, cùm in iis poſſimus partes quaſvis ſine aliis intelligere. Si Corpus conſiderem, ſuperiores, inferiores; anteriores, poſteriores; ſiniſtras, dextráſque partes clarè diſtinguo, déque quibuſvis, omiſſis aliis, perſpicuè cogitare poſſum. Si con-

[redacted]

9. Hac quidem in parte Logices, de judiciis non loquemur; verumtamen duo sunt magni momenti hîc observanda, circa illas ideas, quæ ad judicia quæ de iis ferimus pertinent. Primum est, nos facilè in eam opinionem delabi; esse aliquid extra nos, quod simile sit simplicibus nostris ideis, & ea corpora, quibus præsentibus & sensus nostros afficientibus, eæ nobis obversantur, aliquid consentaneum sensationibus nostris complecti. Ita colorem in objectorum superficie, odorem in corporibus odoratis, saporem in sapidis esse facilè credimus.

10. Verùm totum hoc judicium unicè eo nititur, quod, præsentibus illis corporibus, eæ sensationes in nobis excitari soleant; quæ caussa satis valida non est, cur necessariò ejusmodi judicium ferendum sit. Quidni enim posset ita institutus esse naturæ ordo, ut tantùm occasiones sensationum nostrarum ea essent corpora? Si autem hoc ita esset, possent effectus illi gigni ab alia causa; quæ aliquid simile in se haberet, licèt corpora eo carerent. Imò hoc agnoscamus necesse est, si velimus stare alio quodam nostro judicio; in quod, ubi sensationes vividiores sunt, delabimur. Tunc enim in occasionibus sensationum nostrarum, quidquam simile sensationibus nostris esse non credimus. Ubi acu pungimur, numquam dicimus dolorem esse in acu, quod tamen dicere deberemus, si consentanea judicia de objectis ferre vellemus: quemadmodum dicimus odorem esse in rosa, colorem in panno, &c. Possemus ita ostendere nos tribuere objectis id

quod

quod in nobis est, ut non esset contradictioni locus, verum hoc * ad Physicam pertinet; satis hîc fuerit observasse, ea judicia esse temeraria.

11. Secundum, quod hoc in loco de ideis simplicibus animadvertere operæ pretium est, pertinet ad definitiones earum idearum. Nempe, Philosophi Scholastici magno labore conati sunt definire quæ definiri non poterant; quod hac ratiocinatione liquet. Definitio adhibetur, ut ostendatur clariùs quàm solo rei nomine prolato fit, quid norimus in re aliqua; hîc autem id ostendere non possumus, nisi unicâ voce, quæ nomen est ideæ, seu aliis planè synonymis; quarum intelligentia à cognitione Linguæ quâ utimur, & sensu ejus quem alloquimur, pendet.

12. Ita si quis non intelligat quid sit *color ruber*, eas voces exprimam synonymis vocibus, si mihi suppetant; aut aliâ linguâ efferam, quæ sit ei notior; aut denique oblato ei corpore, quod *rubrum* soleo vocare, dicam: hoc quod sentio, cùm id corpus inspicio, *rubrum* me vocare. Verùm si quis numquam simplicem ejusmodi ideam habuisset, neque in se, eodem modo ac ego, excitare posset, omnia verba inutilia [redacted]

Peripateticis : *Actus entis in potentia*, *quatenus in potentia*, quæ definitio obscurissima est; nec multò clariùs à Recentioribus : *mutatio sitûs*, quoniam hæc vocabula non sunt clariora voce *motûs*, & præterea inde sequitur, cùm aliquis in campo ambulat, non minùs campum quàm ipsum moveri.

14. Definitio locum tantùm habet in ideis compositis, est enim præcipuarum idearum simplicium, quæ in iis continentur, enumeratio. Ita *linea recta* potest definiri, quia ideis duarum extremitatum, & punctorum variorum, inter duas extremitates certo modo sitorum, constat. Est nempe *omnium brevissima*, *quæ inter duo puncta possit duci*. Potest definiri *ira*, perturbatio corporis & animi, quæ oritur ex præsentia ideæ molestæ, alicujus culpâ nobis obversantis. In ira enim est 1. vehemens commotio corporis: 2. animi ardor haud levis : 3. idea molesta ei obversans : 4. culpa alicujus, quâ fit ut illa idea excitetur. Ita indignamur ob maledicta, in quibus præcipuè occurrunt duo posteriora; quæ & animum & corpus nostrum commovent.

15. Posset hîc & tertia animadversio addi; nempe, nobis utrum omnibus hominibus sint eædem ideæ simplices non constare; unde sequitur scire nos non posse, utrum perfectè nos invicem intelligamus; nam cùm ideæ simplices sint compositarum materia, si idearum simplicium nomina sint ambigua, nos in compositis fluctuare necesse est. Verùm cùm hoc subtilius est, quàm ut hîc possit excuti, tum etiam ad intelligentiam sermonis aliorum, quàm ad Veritatis indagationem, potiùs pertinet.

CAPUT III.

De Ideis Substantiarum & Modorum.

1. ALtera classis idearum, animo nostro obversantium, est *Substantiarum* & *Modorum*. Intelligimus enim omnia, aut quasi seorsim & per se; aut in aliis esse, ita ut sine illis existentiam hisce tribuere nequeamus. Priora *Substantias* & *Subjecta*, posteriora *Modos*, & *Accidentia* vocamus. Exempli causâ, quando animo obversantur *cera* & *figura* aliqua, ut rotunditas; ceram intelligimus quasi rem, quæ sine rotunditate, aut alia ejuscemodi figura esse potest; quia nobis experientiâ constat figuras, sine interitu ceræ, posse mutari. Dicimus itaque ceram esse substantiam. Contrà rotunditatem consideramus ita quasi ceræ inhærentem, aut alii cuivis subjecto, cui inest, ut seorsim sine ejusmodi subjecto esse nequeat; neque enim rotunditatem esse sine corpore rotundo, intelligere possumus. Hanc ergo *modum*, vel *accidens* substantiæ vocamus.

2. Si abstractiones excipias, semper consideramus res quasi *modificatas*; hoc est, substantias [redacted]

solâ; ut *Stadium*, quatenus est mensura viæ; complectitur enim modos uniformes, nempe, *passus*, aut *pedes*. Aliæ verò constant modis variarum specierum, qualis est idea *Iræ*, quam suprà definiimus, & ideæ affectuum reliquorum, virtutúmque & vitiorum.

4. Denique sunt ideæ compositæ collectione variarum substantiarum similium, quales sunt ideæ *exercitûs*, qui est ex pluribus militibus; *civitatis*, quæ constat pluribus civibus; *gregis*, qui compositus est pluribus pecudibus, &c. aut collectione idearum dissimilium substantiarum, qualis est idea materiæ, quâ *domus*, *navis*, *condimentum*, *&c.* constant. Atque in hisce ideis, non tantùm substantiæ, quatenus tales, considerantur; sed etiam quatenus certis modis vestitæ, unde nascuntur ideæ valde compositæ.

5. Substantiæ, in genere consideratæ, definiuntur *res per se exsistentes*; sed tunc considerantur abstractè, seu non attendendo ullam singularem substantiam quæ actu sit. Eo sensu, satis quidem clarum est quid intelligamus voce *Substantiæ*; sed quia nulla substantia in genere est, nisi in ideis nostris; ubi consideramus substantias quæ re verâ sunt, res alio modo se habet. Substantiarum singularum ideæ obscurissimæ sunt, nec quidquam earum nominibus intelligimus; nisi subjecta nescio quæ ignota, in quibus quædam constanter unà sunt proprietates. Ita, si quæratur à nobis quæ sit substantia, quam *corpus* vocamus? nihil erit quod reponamus, nisi esse subjectum ignotum, in quo *extensio*, *divisibilitas*, *& impenetrabilitas* constanter unà sunt, ut divelli nequeant.

6. Ne

6. Ne hoc in dubium revocetur, ostendam vocibus *substantia extensa*, *divisibilis*, *solida*, *mobilis*, *figurata*, rem obscurissimam designari. Nihil hæ voces significant, nisi subjectum ignotum, cujus una proprietas est, ut constet aliis subjectis ignotis seu substantiis, juxta se invicem positis; & ejus naturæ ut nullam ideam habeamus unius ex iis substantiis, quibus dicimus corpus constare. Nullam enim ideam affirmare possumus, *esse ideam unicæ substantiæ*, *qualibus corpora composita sunt*; cùm nullam ideam substantiæ corporeæ habeamus, quæ non innumeras substantias complectatur. Itaque si velimus id quod intelligimus, nomine *corporeæ substantiæ*, efferre, dicemus esse *compagem ignotorum Entium*, *quorum aliquot proprietates novimus*.

7. Idem judicium ferendum de reliquis substantiis, *spiritualibus*, nempe, (an aliæ sint hîc non quærimus) videbit quicumque earum ideas diligenter expendet, nec se sinet inanibus vocibus falli. In Mente nostra, ex qua colligimus ideam naturæ spirituum, videmus varias cogitationes; sed quidnam sit illud subjectum, cui insunt cogitationes, ignoramus.

8. Novimus quidem Philosophos solere dicere, proprietates easdem esse cum subjecto; verùm semet ipsi fallunt voce *subjecti*, quæ,

[redacted]

norant, quasi omnes rerum internas proprietates cognitas haberent.

9. Utile est, ut ad rerum cognitionem, quantùm fieri potest, perveniamus, distinguere in iis subjectis, quæ Substantiæ à nobis vocantur, ea sine quibus has intelligere possumus, seu *modos*, ab iis sine quibus à nobis intelligi nequeunt. Hoc autem fit, attentè de subjectis illis cogitando, tunc enim quædam esse, quæ si subjectis eriperentur, à nobis subjectorum natura mutata crederetur; alia verò eripi subjectis posse, eadem manente naturâ, facilè videmus. Attamen hîc etiam maximum est erroris periculum, quod prætermittunt vulgò Philosophi, ut ostendemus ubi de *Generibus* & *Speciebus* agemus.

10. Ceterùm modi distinguuntur vulgò in *internos*, qui intelliguntur quasi inhærentes substantiæ, ut *rotunditas*, &c. & *externos*, ut cùm rem quampiam *desideratam*, *amatam*, *conspectam* dicimus, aliáque similia; quæ *denominationes externæ* & *secundæ intentiones* à Scholasticis, à nobis verò potiùs *Relationes*, de quibus postea agemus, vocantur.

11. Sunt etiam modi, qui sunt simul *substantiæ*, ut vestes, capilli, &c. Hi appellantur à Scholasticis *accidentia prædicabilia*, sine quibus subjectum esse potest.; cùm illi possint quoque sine subjecto esse. *Sed accidentia prædicamentalia* vocant ea, sine quibus subjectum esse potest, at quæ sine subjecto esse nequeunt, ut rotunditas.

12. Philosophi Scholastici ita loquuntur de nescio qua Materia prima, quâ constant, uti

aiunt,

aiunt, omnia corpora; ut eam deſcribant, quaſi ſine attributis ullis, ſeu modis intelligi poſſet. Eſt enim *neque quid, neque quantum, neque quale, neque quidquam eorum, quibus ens denominatur*. Sed eſt merum figmentum, neque ullam ſubſtantiam ſine modis, aut inſeparabilibus, aut ſeparabilibus animo concipimus; quod unuſquiſque deprehendet, ſi ſemet ipſe attentè conſulat.

13. Ad ideas verò quod attinet, quas diximus componi modis & ſubſtantiis variè conjunctis, quædam dicuntur *reales*; nimirum, quarum Archetypa, ſeu res quarum ſunt ideæ, re verâ ſunt, aut eſſe ſaltem creduntur; aliæ vero *rationales*, cùm, nempe, volente Mente, variæ ideæ unà conjunguntur, ut cùm conſideramus baculum ad ſtellas pertingentem. Hæc dicuntur etiam *Entia rationis*.

14. Ceterùm neceſſe eſt in ideis compoſitis diligenter obſervare, quotuplicibus & quàm multis ideis conſtent; ut fuſiùs oſtendemus, ubi ordo nos ad obſcuritatem & perſpicuitatem idearum conſiderandam deduxerit. Quod breviter hîc notamus, ne ſollicita illa diſtinctio idearum compoſitarum ex ſubſtantiis & modis, licèt vera, ſupervacanea videatur.

[redacted]

tur tamen modo ejus aliquo. Eas vocamus *Relationes*, quibus fit ut consideratio rei alicujus alius considerationem includat. Ita cùm *Patrem* aliquem appello, ea denominatio nititur eo quòd is, quem hocce vocabulo afficio, liberos procreaverit, & considerationem liberorum complectitur.

2. Quælibet idea, si eam certo modo expendamus, potest esse fundamentum relationis; hoc est, aliquâ sui proprietate nos ad considerationem alius ideæ deducere. Ita quæcumque sunt in Creatorem & Creaturas dividi possunt, qui sunt *termini*, ut vocantur, *correlati*; appellatio enim Creatoris includit cogitationem de Creatura, & vice versâ.

3. Sunt autem innumeræ relationes, possunt enim esse inter substantias & substantias, modos & modos, modos & substantias, relationes & substantias, relationes & modos, relationes & relationes. Nam nulla res est quæ non possit alterius cogitationem excitare, cùm pro arbitrio ideæ à nobis conjungantur. Verùm iis subtiliter excutiendis tempus non teremus; quædam potiùs majoris momenti, quæ ad relationes in genere consideratas pertinent, observabimus.

4. Sæpissimè consideramus quasi *absolutas*, seu nullam relationem includentes ideas, quæ necessariò tamen ad alias referuntur. Ita *magnum* quidquam vocare nequimus, quin idea, quæ respondet ei voci, sit relativa. Etenim magna, in certa specie, quæ sunt maxima inter res ejusdem speciei nobis notas, vocamus. *Magnus* est *mons*, qui æquat maximos eorum montium, quos

quos viderimus. *Profunda* vallis, quæ est depressa inter eas quas novimus. *Alta* turris, quâ multas altiores, in eo turrium genere, non vidimus. *Longa* via, ad quam conficiendam pluribus opus est diebus, quàm ad aliam peragrandam; vel etiam quam sine lassitudine, pro eo statu in quo sumus, ætatis, morbi, virium, aliarúmque similium circumstantiarum, conficere nequimus. *Lata* regio est, quæ patriâ nostrâ, aut aliis regionibus quas novimus, latior est.

5. Ad numerum quod attinet, *ingens* numerus est earum rerum, de quibus sermo est, quo multò majores plurimos esse ignoramus. *Parvus* est vice versâ, quo multò minores, in iisdem circumstantiis, plurimos esse nobis non constat. Ita apud Græcos olim *ingens* fuit numerus militum Græcorum, si sexaginta millia militum essent, quia raròut numquam in Græcia exercitus majores Græcis constantes conscripti sunt. Contra, apud Persas, *ingens* dici non potuit, sed potiùs *parvus*; quoniam Persarum Reges multò majores solebant colligere.

6. Si tempus spectemus, quidquid *longum* vel *breve* vocamus, ita dicitur cum relatione ad alia. Sic cum *Masinissa* Numidiæ Rex dici- [redacted]

pus exſpectanti, aut ægro, quod occupato & valenti *breve* vocatur.

7. *Grave* pondus puero, fœminæ imbecillæ, ſeni, languenti, quod viro robuſto & toroſo *leve* eſt. Levis clava fuit Herculi, quæ Omphalæ graviſſima erat. Levis haſta Achillis ipſi fuit, quam alius vibrare non potuiſſet. Ægrotanti pondus fit grave, quod eidem valenti leve fuit.

8. Eadem eſt ratio dotium animi. Magnum ingenium, vaſtam eruditionem, tenacem memoriam, ſummam prudentiam, temperantiam, juſtitiam tribuimus viris; qui inter nos, pro more gentis noſtræ, iis excellunt, & qui ſæpe apud alias mediocria omnia habere cenſerentur. Aliud etiam *magna eruditio* in ore hominis imperiti, aliud in ore hominis doctioris ſignificat; apud Doctos enim eæ voces multò latiùs, quam apud ignarum vulgus, patent.

9. Denique omnes modi cùm Animorum, tum Corporum, qui poſſunt augeri aut minui, ſunt idearum relativarum Prototypa. Atque hoc adtentè eſt obſervandum, quoniam eſt ingens earum numerus; quæ ſi cum abſolutis ideis confundantur, magnos parient errores, néve aliorum ſermonem intelligere poſſimus impedient.

10. Hîc etiam breviter animadvertendum, judicia noſtra nihil aliud eſſe, quàm perceptiones relationum inter varias ideas, in quibus perceptionibus Mens noſtra adquieſcit. Ita quando judicamus bis 2 eſſe 4, aut bis 2 non eſſe 5, Mens animadvertit relationem æqualitatis quæ eſt inter bis 2 & 4, & relationem inæquali-

tatis quæ eſt inter bis 2 & 5; in qua perceptione, quippe evidenti, Mens adquieſcit, ſeu non amplius expendit utrum vera ſit. Sed hac de re pluribus, in ſecunda Logices Parte, agemus.

11. Ratiocinatio eſt etiam ſimilis perceptio relationum, cum Mentis acquieſcentia conjuncta. Verùm non eſt perceptio relationum, quæ ſunt inter varias res, ſed relationum quas relationes ipſæ habent inter ſe. Sic, ubi colligo ex eo quod 4 ſit minor numerus quàm 6, & bis 2. æquent 4, bis duo minorem eſſe numerum quàm ſex; percipio relationem inæqualitatis quæ eſt inter relationem numeri bis 2 & quaternarii, & relationem quaternarii & ſenatii; in qua perceptione adquieſcens, concludo minorem eſſe numerum ſenario. Verùm hæc pertinent ad tertiam & quartam Logices Partem.

12. Hoc paucis animadvertendum duximus, ne inanis videretur diſtinctio illa variarum relationum quam initio attulimus; quoniam niſi hanc teneamus, non intelligimus quid mens noſtra in judicando & ratiocinando agat.

CAPUT V.

nulla est adeò composita, aut inusitata, quin ad hæc tria revocari, atque in ea resolvi queat. Possumus itaque omnia Entia, si ita videatur, ad tria hæc capita componere.

2. *Aristoteli* tamen, ejúsque discipulis visum est omnia Entia referre ad decem Classes, quarum una est *Substantiæ*, reliquæ *Accidentium*. Si voluissent tantùm quædam capita pro arbitrio fingere, de quibus in Logica agerent; hoc unum circa hanc divisionem queri possemus, quòd non sit satis commoda. Verùm existimarunt se omnes regulas legitimæ Divisionis hîc observasse, atque inde in Physicis deducunt argumenta, quasi ex demonstratis principiis; quare meritò ineptam divisionem jactari quasi accuratam, & inde inania duci consectaria, queri possumus. Eam primùm proferemus, deinde quædam vitiosa in ea observabimus.

3. Prima *Categoria*, seu primum *Prædicamentum* est *Substantia*, seu res per se subsistens, ad quam referunt substantiam spiritualem, & corpoream, & sub hac collocant viventem, & non viventem; sub vivente plantas & animalia; sub non vivente reliqua corpora, & ita porrò subdivisionibus pergunt omnia in certas species partiri.

4. Reliquæ Categoriæ sunt *Accidentium*, seu rerum quæ per se non sunt. Secunda ergo est *Quantitatis*, quæ duplex esse dicitur: *Discreta*, cùm partes ejus nullo vinculo connexæ sunt, ut numerus: *Continua*, quando sunt connexæ; eáque subdivisa in *successivam*, quales sunt tempus & motus, & *permanentem*, quæ aliter dicitur

spatium, seu extensio in longum, latum & profundum.

5. Tertia Categoria est *Qualitatis*, cujus Aristoteles quatuor species distinguit. Prima est *Habituum*, hoc est, dispositionum animi & corporis, quæ iteratis actibus adquiruntur, quales sunt scientiæ, virtutes, vitia, artes &c. Secunda est *Potentiarum naturalium*, facultatum, nempe, animi & corporis, ut sunt intellectus, voluntas, sensus &c. Tertia *Qualitatum sensibilium*, ut durities, mollities, calor, frigus &c. Quarta *formæ viventium* & *figuræ inanimatorum*, quæ sunt determinationes externæ quantitatis.

6. Quarta Categoria est *Relationis*, quam suprà definiimus. *Correlata* dicuntur, quorum unum considerationem alterius includit, ita ut posito uno alterum ponatur. Huc facit etiam distinctio *Oppositorum*, quorum unum est cum altero incompatibile, ut *albor* & *nigror*: *Contrariorum*, quæ ita sunt comparata ut aliquid sit in natura unius, quod non est in natura alterius, ut numeri par & impar: *Disparatorum*, quorum unum aliis pluribus eadem ratione opponitur, ut *albus color viridi*, *flavo* & *cæruleo*: *Contradictorium*, quorum unum alterum planè negat,
[redacted]

8. Sexta est *Passionis*, quæ verbis passivis *verberari*, *cædi*, *calefieri* &c. exprimitur.

9. Septima *Ubi*, sive loci, quæ hujusmodi loquutionibus, *esse Amstelodami*, *in lecto*, *in museo* &c. significatur.

10. Octava *Quando*, seu temporis, quæ adverbiis temporis aliisque ejusmodi vocibus, ut *olim*, *nuper*, *heri*, &c. designatur.

11. Nona est *Sitûs*, quæ significatur verbis *stare*, *cubare*, *sedere* &c.

12. Decima denique *Habitûs*, ad quam pertinent quæcumque circa corpus habentur, vestitûs, aut ornamenti causâ, ut *vestis*, *corona* &c.

13. Peripatetici de hisce omnibus singillatim agunt, magnâ subtilitate. Axiomata tradunt de Categoriis, iisque quæ ad eas referuntur, vera quidem illa in plurimis, sed inutilia; quoniam sunt omnibus, vel minimâ vitæ experientiâ, notissima.

14. Ceterùm hæc est tantùm nomenclatura quædam, ad quam Aristoteles omnia Entia referri voluit, hausta ex vulgi loquutionibus, nisi quòd novâ appellatione Κατηγορίαι vocatæ sunt omnes hæ classes. Itaque nihil inde discas, nisi quo nomine Entia Aristoteles affecerit; quæ cognitio tanti non est, ut propterea tempus utilioribus studiis collocandum teratur.

15. Deinde quare Aristoteles *substantiam* in genere memorat, nulla ejus additâ specie; Accidente verò in genere omisso, novem ejus tradit classes? Debuisset etiam, si accuratus esse voluisset, omnes Accidentium species memorare, non quasdam tantùm pro arbitrio seligere.

 Omisit

Omisit autem, exempli causâ, *quietem*, accidens corporum; aliáque accidentia spirituum, quæ nequeunt referri ad hasce classes. *Universales* etiam *ideæ* non continentur hisce Categoriis, ut *species*, *genus*, *differentia* &c. Igitur ea divisio nequaquam diviso adæquata est, ac proinde accurata haberi nequit.

CAPUT VI.

De Ideis quæ sine ulla Mentis operatione ei obversantur, & iis in quibus formandis intercedit aliqua Mentis operatio.

1. SUnt ideæ, quæ à Mente tantùm considerantur, sine ulla additione, aut detractione. Ejusmodi sunt simplices omnes, quæ nequaquam pendent à Mentis arbitrio, súntque seu velit, seu nolit, semper eædem. Ita in dolorem, vel voluptatem nullum imperium habet; & reliquas ideas simplices, quas suprà memoravimus, ejus naturæ esse experitur, ut si quid detrahere nitatur, pereant prorsus; si quid addere velit, incolumi earum simplicitate, non liceat.

2. Ad eamdem classem referri possunt compo-

Mentem non adpellunt, ſed ab ea pro arbitrio componuntur. Ita conjungendo ideas dimidii corporis humani & dimidii equini, idea *Centauri* formatur; quod non aliter fit, quàm Mente volente Centauri imaginem ſibi obverſari, vel conſiderante ſimul corpus humanum à cingulo ad caput, & corpus equinum reſecto capite. Ea enim vis Mentis noſtræ, ut quævis, quæ non repugnant, connectere contemplatione, & quidquid videtur omittere poſſit. Hæ ideæ, ita compoſitæ à Mente, vocantur *Phantaſticæ*.

4. Quemadmodum Mens conjunctim contemplari quæ realiter, ſeu extra ipſam conjuncta non ſunt: ita etiam diviſim conſiderare, ea quæ diviſim non ſunt, poteſt. Atque ejuſmodi contemplatio, quæ vocatur *abſtractio*, ad ideas compoſitas accuratè expendendas, utiliſſima eſt. Si enim paullò ampliori numero partium conſtent, eas omnes videre ſimul animo diſtinctè non poſſumus; itaque conducit eas ſingillatim, omiſſis aliquantiſper aliis, expendere poſſe.

5. Abſtractio autem fit, tribus potiſſimùm modis. Primò, Mens partem rei realiter ab ea diſtinctam, ut brachium hominis, omiſſâ contemplatione reliqui corporis, poteſt intueri. Verùm hæc non eſt propriè dicta *abſtractio*, quia brachium eſt, etiam ſine interventu Mentis, à corpore ſeparatum; licèt ita vivere, hoc eſt, ali, augeri ac moveri non poſſit.

6. Secundò, per abſtractionem, cogitamus de modo ſubſtantiæ, omiſſâ ipſâ ſubſtantiâ, vel modos ſimul in eodem ſubjecto exiſtentes ſingillatim conſideramus. Hac abſtractione utuntur

Geometræ, ubi considerant separatim longitudinem corporis, quam vocant *lineam*, planè omissâ latitudine & profunditate; dein longitudinem & latitudinem tantùm, quas conjunctim vocant *superficiem*. Ita quoque per abstractionem à motu distinguere determinationem motûs, versùs certam partem, possumus.

7. Tertiò, per abstractionem, omittimus modos & relationes rei cujusdam singularis, si universalem ideam formamus. Ita, ubi volumus intelligere *rem cogitantem* in genere, ex nostra ipsorum conscientia colligimus quid sit cogitare; & omissâ consideratione eorum, quæ peculiariter ad Mentem nostram pertinent, cogitamus de re cogitante in genere. Ita ideæ ex singularibus fiunt universales.

8. Circa memoratas in hoc Capite ideas, hæc sunt observanda, ne malè de iis judicemus. Primò, ideæ quæ sine mentis operatione sese ei ingerunt, necessariò ab externa causa excitantur, & Menti objiciuntur quales sunt. Sed cavendum ne putemus semper in iis rebus, à quibus videntur excitari ideæ, esse aliquid ideis simile; quia, ut alibi diximus, fortè non sunt veræ causæ à quibus procreantur ideæ, sed tantùm occasiones. Suspicionem hanc maximè augere debet

[redacted]

9. Secundo loco, circa ideas à Mente compositas, nisi manifestò nobis constet experientiâ numquam eas conjunctim fuisse, facilè primùm posse talium idearum Archetypa exsistere, deinde etiam esse re ipsâ in animum inducimus. Ita postquàm Peripatetici conjunxerunt Mente, in omnibus compositis ideis rerum corporearum, ideam abstractam *materiæ* (si idea possit vocari quod est merè negativum) cum idea abstracta *formæ*, seu nescio cujus substantiæ, per quam, ut aiunt, *res est id quod est*, quibus, instar subjecti, inessent variæ proprietates; aliquid tale esse, quod nullibi exsistit, nisi in eorum ideis, contenderunt.

10. Imò etiam ideas simplices abstractas seorsim esse putarunt Scholasticorum nonnulli. Ita, per abstractionem cogitarunt de *Humanitate*, omissâ hominis consideratione, & inde concluserunt Humanitatem esse aliquid, in singulis hominibus, ab iis distinctum; adeò ut dixerint *Petrum*, exempli gratiâ, esse *concretum* (ita vocatur quod *abstracto* oppositum est) atque ex duabus abstractis naturis *Petreitate*, quæ ei peculiaris est, & *Humanitate*, quam habet cum reliquis hominibus communem, constare.

§. 30. *Seorsim esse* &c.] Ante alios omnes *Parmenides* & *Plato* hunc errorem errasse feruntur, dum *ideas* suas, id est, specierum omnium paradigmata quædam νοερῶς, quasi exsistentia describunt. Vid. *Critica* P. II. S. 2. C. V. Hinc ficta nomina τραπεζότητος & κυαθότητος quæ irridentur à *Diogene* Cynico, apud *Laërtium*. Lib. VI. §. 53.

11. Hinc quoque factum ut Phyſici contenderint dari *puncta*, ſine partibus; quia talia, per abſtractionem, docendi causâ à Mathematicis finguntur; & eamdem ob rationem, exſiſtere *lineas* punctis conſtantes ſine latitudine & profunditate, *ſuperficiéſque* etiam ſine profunditate; quæ tamen demonſtrationibus oppoſita ſunt.

12. Ab alio etiam cavendum hîc eſt peccato, in quod frequenter delapſi ſunt, alióſque ſecum traxerunt Scholaſtici. Nempe, poſtquàm abſtractione quædam diſtinxiſſent, ea tamquam reverâ ſejuncta, & quaſi ſeparata Entia, reputarunt. Sic poſtquàm per abſtractionem diſtinxiſſent Intellectum, & Voluntatem ab ipſa Mente humana; dein in Intellectu conſideraſſent id quod fit, ubi ei obverſantur ideæ, de quarum veritate aut falſitate judicium ferendum eſt, aut ubi quæritur quid agendum ſit; diſtinxiſſentque Intellectum *theoreticum* à *practico*; ita loquuti ſunt, quaſi non modò tres eſſent in Mente diſtinctæ facultates, ſed etiam quaſi Entia diverſa tria Mentem conſtituerent; & varia axiomata, ex quibus de Intellectuum illorum & Voluntatis actionibus loquerentur, finxerunt.

CAPUT VII.

De Ideis Individualibus, Particularibus & Universalibus.

1. QUod de abstractionibus diximus, ad considerationem idearum, quatenus Individuales, Particulares, ac Universales sunt, nos deducit; etenim ex individualibus, particulares ac universales per abstractionem fiunt; qua in re, hac ratione progredimur. Si nosinet ipsi consideremus, aut hominem nobis obversantem Mente contemplemur, obversatur nobis *idea individui*, seu *idea individualis*. Si verò, omissis iis quæ mihi & illi homini singularia sunt, nobis communia cum aliquot hominibus animo versem, qualia sunt natum esse sub eodem cælo, eadem placita fovere, & similia; *idea particularis* gentis, aut familiæ animo meo se offert. Denique si, ne iis quidem, quorum mecum participes sunt aliquot homines, consideratis, de iis quæ mihi cum toto genere humano communia sunt cogitem, est in animo meo *idea universalis*.

2. Nomina, quibus individuales ideæ significantur, dicuntur *propria*, ut *Alexander*, *Cæsar*; ea verò quibus ideæ particulares & universales exprimuntur *appellativa*, ut *Gallus*, *Christianus*, *Hmo*.

3. Porrò in iis ideis possunt distingui *Proprietates*, quas in iis constanter conjunctas videmus, & *Subjecta* externa ideis consentanea,

seu quibus ideæ conveniunt. Ita in idea hominis, videmus Mentem cogitantem, & Corpus certis organis constans; ea autem idea Europæ, Asiæ, Africæ & Americæ incolis convenit.

4. Philosophi quinque potissimum ideis abstractis, quæ possunt prædicari de omnibus subjectis nobis notis, *Universalium*, vel *Prædicabilium*, nomen attribuerunt; postquàm eas, per abstractionem, formarunt.

5. Prima idea vocatur *Genus*, & significat proprietates quæ conveniunt multis ideis universalibus, sed quæ minùs latè patent. Ita *Ens* convenit *Substantiæ* & *Accidenti*, quæ sunt ideæ universales quidem, sed arctiores quàm idea Entis; nam omnis quidem substantia est Ens, sed non omne Ens substantia est.

6. Secunda dicitur *Species*, quales sunt *Substantia* & *Accidens*, quæ sunt species Entis. Hæ autem ideæ, respectu universaliorum idearum, species; respectu minùs universalium, genera vocantur. Sic Accidens est species respectu Entis, genus verò respectu *internorum* & *externorum* accidentium, de quibus suprà diximus. Observandum tamen esse quamdam speciem, quæ infima dicitur, & quæ continet *individua*, [redacted]

tuere dicitur. Cùm diſtinguit ſpeciem ab alia ſpecie, vocatur *ſpecifica*; cùm verò individua tantùm ejuſdem ſpeciei ejus ope diſtinguuntur à ſe invicem, *numerica* dicitur. Differentia ab una proprietate præcipua, vel ab aliquot præcipuis petitur. Ita differentia ſpecifica circuli, quâ diſtinguitur ab omnibus aliis planarum figurarum ſpeciebus, eſt *habere circumferentiam æqualiter undequaque à centro diſtantem*. Numerica vero circuli alicujus eſt magnitudo, ſitus, res cui inhæret, aut alia ſimilia; quæ plura, quando unum non ſufficit, conjunguntur.

8. Quarta idea eſt *Proprium* deſumtum ex attributo rei, quod minùs præcipuum judicatur. Ita proprium circuli eſt *non poſſe quadrari*, ſeu menſurari eadem menſurâ toties repetitâ, quoties repetetur in menſuranda quadrata figura. *Proprium* porrò, ex ſermone vulgi, obſervatum eſt quadrupliciter dici. 1. Proprium *quod convenit omni, & ſoli ſpeciei, ſed non ſemper*. Omnes homines, & quidem ſoli, *loquuntur*, ſed non ſemper. 2. *Quod convenit ſoli, ſed non omni*; ita homini convenit ſoli *Medicum*, *Juriſconſultum* eſſe, licèt omnes homines eas diſciplinas non profiteantur. 3. *Quod convenit omni, ſed non ſoli*, ut *cogitatio*, quæ convenit omni homini, ſed non ſoli. 4. *Quod convenit omni, ſoli & ſemper*, ut Corpus habere conjunctum Menti, reciproco quodam motuum & cogitationum æſtu, omni & ſoli homini & quidem ſemper convenit.

9. Quinta dicitur *Accidens*, qualia sunt omnia ea attributa rerum, sine quibus attributis res esse posse à nobis intelliguntur; seu ea attributa sint substantiæ, ut *capilli*, sine quibus homines esse queunt; seu modi substantiis inhærentes, ut rotunditas respectu ceræ.

10. Multa subtiliter Philosophi de hisce Universalibus disputant, quæ vel si vera essent, inutilia forent ad nos ad veritatem vulgò ignotam tutiùs deducendos. Ideò à nobis omittuntur, qui satis ducimus præcipuas opinionum illarum nosse; cùm nulla vita satis longa futura esset, si quis omnium Philosophorum nugas excutere accuratè vellet.

11. Observabimus potiùs, quæ dicuntur de quatuor primis Universalibus, ea niti hac opinione, *rerum, quæ ad ea referuntur, Essentias esse notas*; quod sine animadversione prætermittendum non est. Sunt enim sine dubio in rebus omnibus *Essentiæ, per quas sunt id quod sunt*, ut loquuntur Metaphysici; sed ferè nobis ignotæ sunt.

12. Novimus quidem in rebus, quas sub certis Generibus & Speciebus collocamus, varia attributa; unde id quod præcipuum videtur seligimus, in eóque sitam rei essentiam dicimus. [redacted]

dio; *Ergo nihil est præterea*; nisi aliunde mihi constet cognitionem meam naturæ rei esse adæquatam; quod ab substantias quod attinet, nulli constat. Secundò, cùm singulæ cogitationes sint modi, quæritur semper cui subjecto inhæreant; cui objectioni numquam satisfecerunt Cartesiani.

13. Cùm eadem sit ratio substantiarum reliquarum, quemadmodum de corporeis alibi ostendimus; inde sequitur, quando eas, pro *essentiis* illarum, in certas species certáque genera distribuimus, non pro intimis essentiis nobis ignotis, sed proprietatibus, quas in iis deprehendimus, id fieri. Itaque tota illa distributio substantiarum, in genera & species, admodum nobis debet esse suspecta; quoniam fortè ad diversas species ea quæ eamdem habent intimam essentiam, quòd diversas in iis animadvertamus proprietates, referimus. Quod idem est ac si quis varias species hominum fingeret, ex eorum vestibus.

14. Non possunt dici *proprietates eædem esse cum subjecto*, ubi de substantiis sermo est; si eâ propositione subjectum illud ignotum cui insunt significetur. Etenim de re nobis incomperta, nihil affirmare licet. Sed si voce *Subjectum* intelligamus id quod novimus, tum verum erit Axioma; at hoc unum inde sequetur, nos subjecta certo ordine, prout nobis sunt nota, non secundùm eorum ignotam naturam, collocare; ac proinde ex hisce divisionibus, contrà quàm faciunt Philosophi, de eadem intima & ignorata natura, nihil posse colligi.

15. Alia

15. Alia est ratio Modorum simplicium, quorum integram essentiam novimus, & compositorum, quos pro arbitrio copulamus. Possumus, exempli causâ, omnes Geometricas figuras ad certa genera certásque species referre. Possumus etiam Virtutum, & Vitiorum varias constituere classes, quoniam sunt Modi compositi ab ipsa Mente, quæ collectionum earum essentiam, quacumque in re velit, collocare potest.

Πῶς ἑστηκότα τε τὰ εἴδη, καὶ τοῖς χαρακτῆρσιν διεστηκότα;

Gregor. Nazian. Or. XXXIV. p. 552.

CAPUT VIII.

Errores ex vulgari de Universalibus doctrina nati.

1. PRæter errores in antecedente Capite notatos, ortósque ex Peripatetica de Universalibus doctrina; quidam alii indidem provenientes, quia latissimè patent, & innumeros alios ex se procreant, digni visi sunt de quibus paucis [redacted]

mensura! Fatendum quidem, si ponamus aliud nihil à nobis intelligi, nos non posse contrarium adseveranter affirmare, saltem de Creaturis; at certè eos temerarios esse, qui omnes creatas substantias ad hæc duo genera referunt, videmus. Verùm hac de re paullò accuratiùs agemus *Ontologiæ* C. XVIII.

3. Veteres & recentiores Peripatetici contrà, hac in re, nimium Dialecticis, seu abstractis ideis crediderunt; ubi præter illas duas Substantiæ species, nescio quas Naturas esse dixerunt, ab iis prorsus distinctas, in unaquaque re, de quibus ita loquuti sunt quasi eas probè nossent, quod nominibus quibusdam Logicis eas afficere solerent, qualia sunt, *Actus*, *Potentia*, *Qualitas*, &c. Si simpliciter affirmassent se, ope extensionis, & cogitationis, non posse omnia Naturæ phænomena explicare, potuisset hoc ferri; modò apertè se ignorare unde proficiscantur fassi essent.

4. Qui Cartesii dogmata sequuntur, duobus hisce substantiis positis, putant se omnia expedire posse; sed ab iis non intelligi quid sit *substantia extensa*, nisi per abstractionem, alibi ostendimus; nec difficulter *soliditatis* causam incompertam esse probare possemus; verùm hoc ad Physicen * pertinet.

5. Peccant quoque, eadem ratione, qui inde colligunt Deum esse *Spiritum*, qualis est nostra Mens. Hoc enim unum de Deo novimus, proprietates reales rerum omnium in ejus natura, tam corporum, quàm spirituum, con-

* *Vide Physica Lib. V. c. 3.*

contineri ; cùm enim unica ac totalis causa sit omnium substantiarum, ea omnia in se habet, quæ iis dedit, secundùm indubitatum axioma, *nemo dat quod non habet.* Deus ergo Ens est, quod proprietates corporum & spirituum, & fortè plurium aliarum substantiarum, quæ nobis latent, complectitur.

6. Secundus error Philosophorum, qui inde fluit, quòd sibi intimam rerum essentiam notam esse putent, situs est in hoc Axiomate: *Essentiæ rerum constant in indivisibili*, adeò ut eis nihil addi, nihil detrahi possit, quin pereant. Cujus rei ratio est, quòd ideæ essentiarum Philosophicarum, sint abstractæ quædam ideæ simplicissimæ, quæ mutationem nullam ferunt; ut, exempli causâ, *Extensio in genere*; in hanc enim non cadit plus, aut minùs; quidquid extensum est non est minùs extensum quàm aliud, licèt sit amplioris, aut arctioris quantitatis. Verùm ejusmodi ideæ abstractæ nullibi sunt, nisi inter ideas; neque essentiæ reales, Entium actu exsistentium, possunt constitui.

7. Igitur aut falsum, aut saltem temerarium est, quidquid affirmatur de *Essentiis*, apud Scholasticos; nisi de *idealibus* essentiis, quas tantùm in animo habent, & quas ipsi forma-

[redacted]

aureæ vocantur, licèt cernantur quædam attributa similia, temerarium est affirmare ea prorsus esse eadem; quia discrimen nullum in iis animadvertimus. Non novimus subjectum illud ignotum, in quo unà sunt auri proprietates nobis notæ; ut fulvus color, *malleabilitas*, seu *ductilitas*, *fusibilitas*, *fixitas* &c. ac proinde temerarium est quidquam de eo affirmare, aut negare incompertum. Manifestum est idem judicium ferendum, de ideis substantiarum omnium; de quibus nemo affirmare queat ad quam speciem *realem* (non dico *idealem*) pertineant.

9. Verùm Philosophi veteres, qui hoc unum spectabant, ut ii quos in disciplinam accipiebant quàm primùm de omnibus audacter loqui possent, illas immutabiles species, ad quas sine hæsitatione omnia referrent, invenerunt. Nam cognito uno eorum, quæ ad speciem referuntur, de omnibus ejusdem speciei quibus communes sunt eædem proprietates, loqui poterant. Contrà verò, si alia invaluisset opinio; nempe, intimas rerum essentias ignotas esse, neque eas in species & genera posse distribui; confugere Philosophos oportuisset ad solam experientiam, quæ attributorum quorumdam cognitionem nobis impertitur; sed longo labore & tempore opus erat, ut ea in re vulgares cognitiones superarent. Itaque diu, priusquàm cæteris doctiores videri possent, tacendum fuisset

10. Observandum tamen est eos, postquàm multa confidenter, de speciebus suis idealibus, dixerunt, nullo negotio posse ex confidentia illa dejici. Dicunt, exempli causâ, *ra-*

tio-

tionabilitatem, eſſe differentiam ſpecificam Hominis, nec putant quidquam eſſe quod objiciatur. Non jam dicam eam proprietatem pertinere tantùm ad Mentem; ſed ſi quærerem ab iis utrum hominem eſſe agnoſcerent eum, cui rationabilitate prædito eſſet caput equinum? Reſponderent illico *monſtrum* eſſe, non hominem; itaque rationabilitas non eſt differentia ſpecifica, quoniam licèt adſit hominem non conſtituit.

11. Si rurſus quæram quid *monſtrum* vocent? quidquid reſponſi accipiam, eò redibit ut id à ſe dicant monſtrum vocari, quod non eſt ita diſpoſitum, ut ſolent ſpecies animalium notæ. Si tertiò ſciſciter quænam mutatio poſtuletur ut animal monſtrum vocetur, levíſne differentia ſufficiat, an magna exigatur? vix ac ne vix quidem definient, quò uſque poſſit animalis forma mutari, antequàm monſtrum dici queat; unde liquet ſpecierem ipſarum idealium, ubi de ſubſtantiis agitur, terminos nondum eſſe ſatis diſtinctè conſtitutos.

12. Obſervatu quoque hanc in rem dignum eſt, licèt claſſes inventæ ſint generum, & quædam ſpecies infimæ, qualis eſt hominum ſpecies, ſint differentiâ ſpecificâ deſignatæ; plerarumque tamen differentias nondum eſſe in- [redacted]

ſicam *felium* & *canum*, *laurorum* & *malorum*. Hîc utuntur deſcriptionibus proprietatum quas norunt, ſi loqui adigantur; neque audent indiviſibilem illam eſſentiam definire infimarum ſpecierum, in quibus abſtractiones metaphyſicæ locum non habent.

13. Tertius Philoſophorum error, quem hîc notabimus, in eo ſitus eſt quòd proprietates eaſdem variis modis conſideratas, diverſiſque inſignitas nominibus, ita interdum diſtinguant & diſponant, ut eamdem proprietatem ſe ipsâ, aliter appellatâ, priorem, hoc eſt, ſui ipſius originem, faciant. Ita in corpore diſtinguunt *extenſionem* & *diviſibilitatem*, quæ ſanè animi præciſione poſſunt diſtingui, ita ut de una tantùm cogitemus, omiſsâ altera; ſed hac diſtinctione poſitâ, aiunt *extenſionem* eſſe *diviſibilitate* priorem, cùm tamen eæ proprietates, prout ab iis deſcribi ſolent, hoc uno nitantur fundamento, quòd corpus habeat partes, & in hoc unum reſolvantur attributum.

Caput IX.

De Perſpicuitate & Obſcuritate Idearum.

1. Ut de idea certum feramus judicium, ante omnia neceſſe eſt eam eſſe perſpicuam; alioqui de ignota, aut non ſatis perſpecta, ſi verum feratur judicium, id caſu potiùs fit quàm ſapientiâ. Igitur perſpicuitas & obſcuritas idearum, dignæ ſunt, quæ in hac noſtra Logica, ſine animadverſione, non prætermittantur.

2. Clara

2. *Clara* dicitur idea, cùm quidquid complectitur nobis animo obversatur, ita ut ab omnibus aliis facilè distingui queat. Quidam distinguunt ideas *distinctas* à claris; & claras vocant eas quæ vividè nos percellunt, distinctas quæ nihil habent obscuritatis. Verùm apparebit ex sequentibus necesse non esse ut ejusmodi discrimen ullum statuamus, hoc quidem in loco.

3. Claræ sunt omnes ideæ simplices, quales sunt sensationes. Ita sensatio lucis ejusmodi est, etenim cùm eâ percellimur, quidquid in ea est videmus, nec eam cum ulla alia idea confundere possumus. Idem dixeris de sonitu, de odore, de sapore, de voluptate, de dolore &c. quæ numquam miscentur. Atque hæ quidem sensationes eò clariores sunt, quò vividiores; cùm enim vehementiùs Mens percellitur, magis adtendit & clariùs ejusmodi ideam vividam ab omnibus aliis distinguit.

4. Viri Eruditi has ideas esse *confusas*, ut loquuntur, contendunt; quia, nimirum, eas definire non possumus. Sed hoc summæ perspicuitatis, ut suprà vidimus, indicium est. Ad-

[redacted]

ſim conſideratæ perſpicuitatem nihil attinet. Unde talia oriantur judicia, indicabimus in * Phyſica.

5. Perſpicuæ etiam ſunt ideæ ſimplices, quæ ſine corporis interventu Menti obverſantur, quarum exempla ſuprà Cap. II. attulimus. Quemadmodum autem abſtractione poſſumus ideæ compoſitæ partes ſeparatim contemplari; ita ut ſimplices ideas, quibus conſtat, ſingillatim expendamus: ſic etiam abſtractæ ideæ ſunt perſpicuæ, etiamſi ſubjectum in quo ſunt eſt ignotum. In ſubſtantiis omnibus, quarum aliquot novimus proprietates, poſſumus ſeligere proprietatem, quæ abſtractione ab omnibus aliis ſejuncta ſimplex evadit, adeóque clara, licèt ignoto ſubjecto inſit. *Humanitas*, in genere conſiderata, fit ſimplex idea, ideóque indiviſibilis; unde factum, ſicut monuimus, ut Philoſophi eſſentias indiviſibiles eſſe dixerint; quod de idealibus eſſentiis, non de realibus verum eſt. Proprietates enim, quæ hominem conſtituere dicuntur, non magis ſunt in uno homine quàm in altero; vel, ut clariùs loquar, *Ratio* in genere conſiderata, quæ eadem cenſetur ac *Humanitas* in genere, non minùs in Davo, quàm in Oedipo, fuit.

6. Verùm eædem ideæ fiunt ſæpe obſcuræ, ubi ſine abſtractione miſtim cum aliis obſcuris, quibuſcum ſunt in ſubjecto, conſiderantur. Ita cùm quæritur, non quid ſit Humanitas, aut Ratio in genere, ſed quid ſit Ratio in Davo, aut Oedipo exſiſtens, &

* *Phyſica Lib. V. c. 7. 10. & alibi.*

& quæ sit ejus differentia numerica; tum verè aqua hæret Philosophis, nec quidquam nisi nescio quid prorsus ignotum vocibus designant *Oedipitatis*, & *Davitatis*; sic enim, ex Grammaticæ scholasticæ analogia, loqui licet.

7. Peccarunt sæpe Scholastici, in eo quòd abstractam ideam, quasi esset in subjectis, considerarint, ut jam monuimus. Atque inde factum ut ideam claram habere se crediderint substantiarum; ex quibus, animi præcisione, illam abstraxerant. Idem factitarunt Recentiores, qui quia naturam extensionis, divisibilitatis & soliditatis in genere & abstractè consideratæ intelligunt, putant se intimam omnium corporum naturam introspexisse. Verùm, ut alibi ostendimus, ubi ad rem ipsam ventum est, non possunt quid sit res extensa, divisibilis & solida, sine abstractione considerata, dicere.

8. Si ad ideas Compositas nos convertamus, deprehendemus eas demum esse claras, quarum partes omnes, seu simplices ideæ, quibus constant, distinctè nobis animo obversantur. Obscuræ verò dicuntur eæ, quarum partes tantùm quasdam animadvertimus. Ita certò sci-
[redacted]

judicia nostra, ac ea forent quæ ferrentur de magnitudine summæ, multis aliis constantis; quarum neque numerum, neque magnitudinem sciremus. Verùm hac de re pluribus, in tertia Logices Parte, ubi de Methodo agemus.

10. Quòd si in iis, quæ nobis expendenda proponuntur, non possimus partes à se invicem distinguere, earúmque certam enumerationem inire; tum verò fatendum est aut ea non esse inter eas res, quas homini cognoscere licèt; aut ampliori examine, ut pernoscantur, opus esse. Exempli gratiâ, nullius substantiæ omnes proprietates, intimámque naturam nobis innotescere antea ostendimus; unde de ea re judicium ferri non posse, colligere est. Si verò quæstio arithmetica solvenda proponatur, quæ postulet longiorem supputationem; aut quævis alia quæstio, quæ ut expendatur tempore indigeat, non est præpostero pudore illico, ne videamur aliquid ignorare, respondendum. Pudendum non est id nescire, quod numquam ad examen revocavimus; sed pudendum est id velle videri scire, quod re ipsâ ignoramus.

11. Multùm porrò conducit perspicuitati ideæ, aut à nobis aut ab aliis compositæ; si partium quibus constat idem semper numerus, idémque ordo sit. Alioqui, si augeatur aut minuatur subinde numerus idearum simplicium, quibus composita constat, aut earumdem invertatur ordo; memoria, ipséque adeò animus perturbatur. Ita si quis simul summas aliquot diligenter supputarit, certóque ordine statuerit, quotiescumque eas recognoscere

vult, nullo negotio id facit, modò nulla in iis mutatio interceſſerit; contrà verò præterita ſupputatio & diſpoſitio, ſi perturbentur numeri, aut ordo, irritæ fiunt.

12. Ceterùm ea eſt natura perſpicuitatis, ubi ſumma eſt; ut adſenſum noſtrum neceſſariò eliciat. Non poſſumus vel minimùm quin dolor diverſus ſit à voluptate, quin bis duo ſint quatuor, dubitare. Contrà ſi quæ ſit in ideis noſtris obſcuritas, animadvertimus in nobis facultatem cohibendi judicii, donec res perſpicuæ factæ ſint; licèt paſſim contingat ut obſcuris adſenſum temerè præbeamus, ſed liberum; cùm liberum non ſit ſummæ perſpicuitati adſenſum negare. At hæc ad ſecundam Logices Partem pertinent.

CAPUT X.

De Ideis Adæquatis & Inadæquatis.

[redacted]

adæquatam trianguli illius animo præsentem habeo.

2. Omnes ideæ simplices sunt adæquatæ, quoniam Facultatem, quæ eas excitat, quæcumque ea sit, totam animo objiciunt. Ita dolor, quem sentio, significat esse extra me Facultatem Entis cujuspiam, quæ eum me invito in me excitat. Sed non est ulteriùs procedendum, nam idea simplex objectum simplex animo offert; non docet ubi sit, nec an sit ea cum aliis conjuncta Facultas. Itaque non errabit quicumque ex sensatione colliget, aliquid esse extra Mentem suam, quod eam excitare aptum natum est.

3. Adæquatæ sunt etiam ideæ modorum, quicumque tandem sint, exceptis iis qui simul modi & substantiæ sunt, de quibus supra Cap. III. §. 11. Cùm enim modi nulli seorsim esse intelligantur, à nobis seorsim à substantiis, non nisi ope abstractionis, considerantur. Omnes autem ideæ abstractæ sunt adæquatæ, complectuntur enim totam eam rei partem quam considerare tunc volumus. Ita *rotunditatis* idea est adæquata, quia quidquid est in rotunditate in genere animo meo offert. *Trianguli* in genere idea est adæquata, quia cùm Menti meæ adest, tum quidquid est commune omnibus triangulis video.

4. Ejusdem generis sunt omnes ideæ, quarum nulla Archetypa extra ipsas esse intelligimus. Archetypa vocamus objecta externa, quorum occasione excitantur in nobis ideæ, quas credimus eorum esse imagines. Ita cùm canis ante oculos est positus, dicitur Archetypum ideæ quæ tum Menti se sistit. Sed idea *Animalis* in genere nullum habet Archetypum. Ejus faber est, ut dicam, ani-

mus noster, qui ei addit aut detrahit quidquid vult; unde eam semper esse adæquatam consequens est.

5. Sed cavendum, quod jam monuimus; ne, scilicet, postquàm ejuscemodi ideas Mens sibi obversari voluit, ideò talia quædam extra nos esse objecta existimemus. Idem enim peccatum admitteremus, in quod incideret Pictor, qui pictum à se Centaurum, aut centimanum Enceladum in rerum natura esse contenderet.

6. Ne videatur hæc nostra admonitio inutilis, quasi hoc peccatum numquam committeretur; exemplum memorabile afferemus admissi, in re haud exigui momenti, ejusmodi erroris. In unaquaque cogitatione possumus, abstractione, id quod ea cogitatio commune habet cum omnibus aliis, ab eo quod ei est peculiare, distinguere. Ita si quis malum cuipiam animo voveat, in eo voto, præcisione mentis, distinguimus votum in genere, seu desiderium, & desiderium mali in aliquem effundendi. Scholastici vocarunt id desiderium in genere, partem *physicam* actionis Mentis; partem verò *moralem*, quod malum in ea dicitur. Desiderium autem contendunt per se nec bonum esse, nec malum; sed *malitiam* desiderii inde oriri, quòd feratur in objectum illici-

[redacted]

scientia constare parte *physica* & *morali*, priorisque auctorem esse Deum, posterioris Hominem. Idem de omnibus cogitationibus dictitant, & hominem esse fingunt machinam à Deo ad omnia ineluctabiliter motam; unde sequitur Deum mali, non minùs ac boni, esse auctorem.

8. Igitur probè recordandum est ideas abstractas ipsas esse Archetypas, & quæ nulla extra se habent objecta, à quibus sint excitatæ; ac licèt sint in se adæquatæ, quia nihil præter se animo objiciunt; attamen non posse adæquatas dici, ubi objecti quod esse statuitur imagines dicuntur, nisi postquàm constat objecti illius omnes partes in iis contineri.

9. Inadæquatæ porrò sunt ideæ omnium *substantiarum*, quæ ab animo pro arbitrio non finguntur, sed colliguntur ex proprietatibus, quas in iis experientiâ animadvertimus. Hoc satis liquet ex iis, quæ Capite III. de substantiis diximus. Etenim aliquot earum proprietates nobis esse notas, non omnes; adeóque earum ideas imperfectas esse, seu inadæquatas, ostendimus. Ita novimus *argentum* coloris esse albi, liquefieri posse, & igne minui dum liquefit, in bracteas duci, aquâ forti dissolvi, contrahere squalorem situ &c. Sed quænam sit intima particularum, quibus argentum constat, dispositio, seu constitutio, unde eæ profluunt proprietates, prorsus ignoramus. Igitur idea argenti, quæ animo nostro adest, quoniam quidquid est in argento Menti nostræ non ostendit, inadæquata est.

10. Hîc maximum est periculum, ne inadæquatas ideas cum adæquatis confundamus; quia ubi plures alicujus rei proprietates novimus, nec ullæ aliæ industriâ nostrâ retegi possunt; facilè nobis persuademus exhaustam esse à nobis rem, quam contemplamur. Viri, alioqui perspicacissimi, XVII sæculo, existimarunt se exhausisse proprietates Mentis, quòd nihil in ea præter cogitationes perspicuè animadverterent, Mentémque esse *substantiam cogitantem* dumtaxat dixerunt. Cùm in corpore nihil animadverterent præter extensionem, soliditatem & divisibilitatem, nihil aliud in corpore esse quærendum contenderunt. Sed numquam quænam sint eæ substantiæ, quarum proprietates sunt cogitare, habere partes &c. ostendere potuerunt; nam *substantiæ* in genere nullæ sunt, & licèt hanc vocem in genere intelligamus, non ideò sequitur eam à nobis intelligi, cùm de subjecto quopiam singulari prædicatur, quod est probè observandum.

11. Iidem etiam ausi sunt dicere se ideam claram divinæ naturæ habere, adeóque adæquatam; nam ex definitione vocis * *Clarus*, apparet claras ideas esse adæquatas, ubi sermo [redacted]

cum adæquata temerè confuderunt; exemplóque esse possunt erroris admodum lubrici, qui videtur cùm ex insita humano ingenio superbia, tum ex investigandi & judicium interea cohibendi impatientia nasci. Pulcrum enim est aliquid penitus intelligere, diu indagare ejus naturam molestum.

Caput XI.

De aliquot Vocabulis, quibus Scholastici significant varias ideas, déque Sermone.

1. POstquàm ideas, secundùm varia earum genera, ac relationes contemplati sumus, nihil superesset hac in parte Logices agendum; nisi quasdam voces Peripateticæ Logicæ exponendas esse, propter consuetudinem, duceremus. Præcipuas tamen seligemus, ne Dictionarium scribere nimiùm operosè videamur.

2. Hinc quoque apparebit Dialecticen Aristotelis potiùs esse artem loquendi, quàm veritatis apud animum suum quærendæ, dein proferendæ. Nomina omnia dicuntur *Termini*. Termini autem omnes distinguuntur in *simplices* & *complexos*. Simplices sunt singulæ voces, quandò nihil subintelligitur; termini complexi pluribus constant vocibus, aut expressis, aut subintellectis. Ita vox *Alexander* est terminus simplex: *Alexander filius Philippi*, est terminus complexus, seu, nomen ideæ, cujus aliqua notatur proprietas, aut relatio.

3. Exprimitur συμπλοκὴ vel *complexio* idearum ſine pronomine Relativo, ut apparet exemplo allato; vel addito pronomine, ut *Alexander qui fuit filius Philippi.* Obſervant autem Dialectici pronomen relativum eſſe interdum ſimpliciter ἐξηγητικὸν, ſeu eo explicari priorem terminum, ut ſi quis dicat, *Homo*, *qui ratione utitur*: *Julius Cæſar*, *qui ſummus Imperator fuit*; neque enim ullus eſt homo, qui ratione non utatur; neque ullus fuit *Julius Cæſar*, qui ſummus Imp. non fuerit. Interdum etiam pronomen eſt ὁριστικὸν, ſeu determinat vocem generalem ad peculiarem ſenſum, ut cùm dicimus; *corpora*, *quæ pellucida ſunt*; tum enim vox *corpora*, quæ generalis eſt, ſequentibus ad ea tantùm, quæ pellucida ſunt, ſignificanda determinatur.

4. Aliquando termini, qui ſimplices videntur, complexi ſunt, ut in libris *de Bello Gallico*, *Imperator* ſignificat *C. Julium Cæſarem*, *qui Imp. ab exercitu ſalutatus erat.* Aliquando complexi in Phraſi ſunt ſimplicis loco, ut *Princeps Poëtarum* deſignat Homerum apud Græcos, *Virgilium* apud Latinos. Quæ obſervationes pertinent potiùs ad Grammaticam, aut Criticam, quàm ad Artem ratiocinandi, quæ ſtatuit uſum

[redacted]

nomen commune, & essentiam aliqua in re similem, ut *Homo* & *Bos animalia* univocè dicuntur. *Paronyma*, & Scholasticis *agnominata*, appellantur quæ sunt inter se etymologiâ connexa, ut *Grammaticus* & *Grammatica*.

6. De hisce & quibusdam aliis *Aristoteles* egit, initio libelli *de Categoriis*; eáque propterea τὰ πρὸ τῶν κατηγοριῶν vocavit, & Scholastici ejus sequaces *Anteprædicamenta*. Similiter quia μετὰ τὰς κατηγορίας egit de *Contrariis*, de *Modis* quibus aliquid *prius*, aut *simul* esse dicitur, de generibus κινήσεως *mutationis*, seu *motûs*, déque variis sensibus, quibus vox ἔχειν usurpatur; propterea, ab iisdem Scholasticis, hæc vocata sunt *Postprædicamenta*. Circa hæc, plurima observant, etiam vera, sed quæ ad sermonis, potiùs quàm ad rerum cognitionem pertinent. Tradunt etiam plurimas cùm de Anteprædicamentis, tum de Postprædicamentis Regulas, parum utiles, quia ferè numquam in istis peccatur. Ideóque nos ab iis expendendis abstinuimus.

7. Iidem hoc in loco multa quærunt de Sermone, quæ potiùs ad Criticam aut Grammaticam, quàm Logicam spectant, quorum hoc præcipuum est; cùm verba signa sint cogitationum, seu idearum, an sint ejusmodi signa naturâ suâ, an verò institutione hominum? *Plato* olim prius affirmavit, sed plerique alii Philosophi posterius; ac sanè manifestum est rem ex humano arbitrio pendere, quoniam Gentes variæ varia iisdem ideis, unde orta est tanta Linguarum varietas, imposuerunt nomina.

8. Hoc itaque misso, observandum potiùs est ex sermone ideas sæpe obscuratas fuisse. Nempe

ita adſuefacti ſumus ideis quaſdam voces adjungere, ut etiam, cùm apud nos taciti cogitamus, vix temperare poſſimus quin tacito quodam ſermone ſenſa animi exprimamus. Adjuvamur etiam multùm aliorum monitis aut inventis, in inveſtigatione veri; nec ea aliter cognoſcere poſſumus, niſi ex ſermone, aut Scriptis. Igitur ſi ſermo noſter, aut aliorum, non ſit ſatis perſpicuus, metuendum eſt ne ideæ noſtræ obſcurentur, & in indaganda veritate præpediamur.

9. Oſtendimus autem, in Arte Critica, * cùm innumera eſſe obſcura in ſermone hominum, tum etiam plurima omni ſenſu carere. Idem ſæpe factitant homines, ubi de rebus ignotis verba faciunt, quod fieret à cæcis natis, qui inter ſe de coloribus diſputarent; quòd ex aliorum ſermone didiciſſent nomina colorum, variáſque de iis obſervationes, quæ omnia poſtea memoriter recitarent. Ut ejuſmodi ſermo nihil aliud eſſet, quàm certa inanium collectio ſonorum: ita non rarò homines, inſtar campanarum, ſonitum ſine ſenſu diſputantes edunt. Atque hoc evenit cùm ſæpe aliàs, tum potiſſimùm ubi de rebus, quas ἀκαταλήπτους fatentur, ſermones habent.

10. Hæc cùm ad aliam Artem pertineant, hîc

[redacted]

11. Secundum est, si abstinere ab ea re non possumus, inter meditandum; aut si efferendum sit quod cogitamus, vitandas esse omnes obscuritates; ex quibuscumque tandem nascantur caussis, quarum præcipuas in *Arte Critica* enumeravimus. Numquam condonanda est obscuritas, nisi iis qui clariùs loqui nesciunt; quos tamen potiùs tacere, quàm alios aut fallere, aut cruciare ambiguo sermone, deceret.

12. Si verò alios loquentes audiamus, aut eorum scripta legamus, utendum esset iis cautionibus quas recensuimus, in eodem opere Critico; si non liceat interrogare eos qui loquuntur, aut scribunt. Alioqui si sciscitantibus nobis respondere parati sint, ubicumque occurret dictio obscura, rogandi sunt eam definiant. Si bonâ fide agunt, nec volunt nobis fucum facere, numquam ejusmodi definitiones negabunt; si negent, non sunt ampliùs audiendi, qui enim non vult intelligi, dignus non est cui aures præbeantur. Ceterùm de Definitione Vocum, in Parte sequente, ubi ad *Definitionem* ventum fuerit, agemus.

Primæ Partis Logicæ Finis.

LOGICÆ.

PARS SECUNDA.

De Judiciis.

CAPUT I.

De Judicio Mente-concepto, & Verbis expresso.

1. IDeis & proprietatibus idearum singillatim consideratis, ad Judicia, in quibus plures comparantur ideæ, deveniendum est. Et ante omnia quidem, judicium, quatenus in Mente hæret, à verbis quibus exprimitur, si velimus scire quid sit, probè distinguendum est.

2. Judicium, quatenus Mente continetur, est *relationis, quæ inter duas aut plures ideas intercedit perceptio.* Ita quando judico Solem esse majorem Lunâ, comparatâ utriusque ideâ, ideam Solis majorem esse ideâ Lunæ animadver-

3. Observandum est posse Mentem nostram obscuris ideis, non minùs ac claris, adsentiri; seu quasi aliquid comperisset, quod tamen non comperit, in eo adquiescere, & quod visa est sibi comperisse memoriæ mandare. Ita possumus existimare stellas fixas minores esse Luna, comparatis stellarum fixarum, & Lunæ obscuris ideis; & postmodum rem quasi indubitatam statuere. Sed etiam adsensum nostrum, donec accuratè consideratis ideis res clara evaserit, possimus cohibere; sin ad perspicuam perceptionem pervenire nequeamus, in dubitatione nostra hærere, rémque quasi dubiam memoriæ mandare. Facultas autem, quam in nobis esse sentimus, adsensûs obscuris præbendi, vel negandi, vocatur *Libertas*.

4. Verùm ubi res ad summam perspicuitatem devenit, ea facultate amplius uti non licet. Neque enim exempli causâ, à nobis impetrare possemus ut crederemus bis duos non esse quatuor, partem non esse minorem toto, aliáque similia evidentissimæ veritatis Axiomata. Statim ac ea intelligimus, Mens necessariò adquiescit, nec inquirendi ampliùs vel minimam cupiditatem in se animadvertit.

5. Hujusmodi est judicium, quatenus in Mente hæret; ubi autem verbis exprimitur, vocatur *Propositio* vel *Enunciatio*; in qua semper aliquid negatur, vel affirmatur. Ea pars propositionis, de qua affirmatur aut negatur aliquid, *subjectum*; altera vero quæ de illa prædicatur, negando aut affirmando, *prædicatum* vocatur. Ita quando dicimus: *paupertas est sublevanda*, aut *paupertas non est vitium*, vox pau-

pertas est *subjectum*, *sublevanda* & *vitium* sunt *attributa*, aut *prædicata*. Præter hasce duas partes consideranda est *copula*, quâ, cùm est sola, affirmatur relatio quædam inter subjectum & prædicatum esse; additâ verò particulâ negativâ, eadem negatur relatio. In priore propositionum allatarum, inter ideam paupertatis & ideam subsidii affirmo relationem esse; adeò ut paupertas, in animo meo, ideam subsidii complectatur, vel secum trahat. In posteriore, ideâ paupertatis excitari in me notionem rei vituperandæ, nego.

6. Propositiones interdum pluribus, interdum paucioribus vocibus exprimuntur. *Achilles insanit* est integra propositio, idem est enim ac si dicerem *Achilles est insaniens*. Vox *perii* continet integram propositionem, idem enim exprimit ac si dicerem: *Ego fui periens*. Hæc cogitanti nullam difficultatem pariunt, neque quidquam conferunt ad cognitionem veritatis, nisi quatenus nostris aut alienis verbis expressa est. Verùm, ut sæpe monuimus, Logica Veterum ars fuit loquendi, non minus ac cogitandi.

7. Observandum porrò terminos, quibus Propositiones constant, vocari *simplices*, quando sunt unicâ voce expressi; ut, *Deus est bonus*: *com-*

[redacted]

Caput II.

De Propositionibus Universalibus & Particularibus.

1. IDeas divisimus in Universales, Particulares & Singulares, eodémque modo posse distribui voces, quibus exprimuntur, innuimus. Sic quoque dividuntur Enunciationes.

2. Cùm subjectum universale est, seu in tota extensione sua sumitur, nullâ exceptá specie, neque ullo individuo, quæ sub eo continentur; tum propositio est universalis. Universalitas exprimitur voce *Omnis*, ubi affirmativa est Propositio: voce *nullus*, ubi negativa. *Omnis homo est liber*, est propositio universalis affirmativa. *Nullus homo est liber*, est universalis negativa.

3. Cùm verò afficitur subjectum aliquâ notâ, quâ ostendimus non omnes species, omniáve individua quæ continentur sub ea voce, comprehendi, tum Propositio particularis dicitur; ut, *Aliquis homo est liber*. Voce *aliquis* significamus quidquid comprehenditur vocabulo generali homo, hîc à nobis non intelligi; sed tantùm partem aliquam, quam voce *aliquis* designamus.

4. *Singulares* vel *individuales* sunt, quibus aliquid de individuo affirmatur; ut *Alexander fuit iracundus*. Hujusmodi propositiones magnam habent cum universalibus affinitatem, in eo sitam quòd utrarumque subjectum, secundùm totam

tam ſuam extenſionem, ſumatur; unde fi
Argumentationis Regulis, Individuales Pr
tiones pro Univerſalibus habeantur, ut ex q
Parte liquebit.

5. Univerſalitas, & particularitas Propo
num earum *quantitas* dicitur à Scholaſticis: q
admodum affirmatio, aut negatio *qualitas*.

6. Hiſce poſitis, Propoſitiones cùm ſecun
quantitatem, tum ſecundùm qualitatem,
ſæ, referuntur ad quatuor genera; quæ deſig
tur litteris A, E, I, O, ad memoriam adju
dam, & ad faciliùs tradendas Regulas de S
giſmis, ut ex quarta Parte apparebit.

A deſignat Univerſalem affirmativam; ut,
nis homo eſt liber.

E Univerſalem negativam; ut, *nullus hom*
liber.

I Particularem affirmativam; ut, *aliquis*
eſt liber.

O Particularem negativam; ut, *aliquis homo*
eſt liber.

Verſiculis duobus hoc comprehenſum eſt.

Aſſerit A *negat* E, *verùm generaliter amb*
Aſſerit I *negat* O, *ſed particulariter ambo.*

agant, nos eam non attingemus hîc, quia quæstio est ad Criticam pertinens, quæ docet quemadmodum Linguæ sint intelligendæ; non Logicam, quæ, intelligi quod dicitur statuit. Ideóque de ejusmodi Propositionibus egimus P. 2. Sect. 2. C. vi. nostræ *Critices*. Hac de re etiam multis egit scriptor Gallicus *Logices*, quæ *Portus-regii* dici solet. P. II. C. x. Verùm quidquid habet huc redit; nempe, ut judicium feratur de sensu ejusmodi Enunciationum oportere loquentis animum aliunde esse notum, ejúsque cognitionem nobis perspectam; quandoquidem sensus ex ipsis verbis, ex notione receptâ intellectis, non satis liquet.

8. Ad investigationem veri magis pertinet observatio; ex iis quæ de substantiis antea diximus profluens. Nimirum, universales Propositiones, ubi sermo est de generibus & speciebus substantiarum, non posse certò statui rebus ipsis consentaneas; quia cùm earum essentias non norimus, omnes substantias, quibus quædam attributa simul inesse videmus, esse, etiam in iis quæ non novimus, similes pronunciare non possumus. Exempli causâ, in omnibus hominibus quædam attributa similia, constanter videmus. Sed quis nos docebit utrum eorum Mentes omnes similes sint, adeò ut quidquid discriminis est inter eas, oriatur ab externis causis, ut à corpore, ab educatione, & similibus; an verò sit inter eas, in ipsa Mentium substantia, discrimen? Posterius videtur persuadere discrimen ingeniorum, quod deprehenditur in fratribus eodem modo educatis; sed quoniam nobis non constat cerebrum in iis eadem ratione esse di-

diſpoſitum, poſſet & ingenii diſcrimen ab ea varietate oriri.

9. Ita quoque qui audacter omnium corporum intimam eſſentiam eſſe ſtatuunt eamdem, ſi verè ſentiunt; veritatem caſui potiùs, quàm perſpicuæ cognitioni debent. Poſſet enim intima variorum corporum eſſentia planè differre; licèt quibuſdam attributis, quæ nobis nota ſunt, inter ea conveniat. Igitur cùm de ſubſtantiis effata generalia proferuntur, cavendum ne adſentiamur iis, quæ intimas earum eſſentias perſpectas eſſe ſtatuunt.

10. Alia Modorum, quorum totam eſſentiam novimus, ratio eſt. De iis effata quævis generalia, indubitatæ veritatis, proferre poſſumus. Atque hinc fit ut Geometria, quæ circa modos verſatur tota, fundamentis nitatur certiſſimis, & univerſales regulas de omnibus figuris, & magnitudinibus eáſque inconcuſſas tradat.

CAPUT III.

De Propoſitionum Oppoſitione.

1. PRopoſitiones *oppoſitæ* dicuntur, quarum in altera negatur, quod in altera affirmatur, vel totum, vel partim; *Contradictoriæ* verò, ubi quantitate & qualitate opponuntur, *ut*: *Omnis homo eſt liber: Aliquis homo non eſt liber*; prior enim eſt univerſalis affirmans, poſterior particularis negans.

2. Si qualitate differant, ſed conſentiant quantitate, *contrariæ*, vel *ſubcontrariæ* dicuntur; & *contrariæ* quidem, quando ambæ ſunt univerſales,

les, ut, *nullus homo est liber*, *omnis homo est liber*. Subcontrariæ verò, quando particulares, ut, *aliquis homo est liber*, *aliquis homo non est liber*.

3. Regulas hasce condiderunt Philosophi de ejusmodi Propositionibus veras, & contra quas nemo peccat sani cerebri, exceptis Theologis quibusdam. Prima est *Contradictorias numquam simul esse vel veras*, *vel falsas*. Si omnes homines sunt liberi, non potest fieri ut aliquis eorum non sit liber, & vice versâ.

4. Secunda est: *Contrarias numquam esse simul veras*, *sed posse quidem utrasque falsas esse*. Fieri nequit ut omnes homines liberi sint, si nullus libertate fruatur; nec posterius verum esse potest, nisi prius sit falsum. Sed si quis diceret *omnes homines esse bonos*, posset hoc æquè falsum esse ac contraria, *nullum hominem esse bonum*; quia possunt aliquot homines esse boni.

5. Tertia est: *Subcontrarias posse simul esse veras*; ut, *aliquis homo est bonus* & *aliquis homo non est bonus*. Sed *non possunt esse simul falsæ*, ut apparet ex duabus Propositionibus allatis. Nam si falsum est aliquem hominem esse bonum, verum est aliquem hominem non esse bonum.

6. Oppositis Propositionibus adnumerantur à quibusdam *subalternæ*, hoc est, quarum una particularis sub altera universali continetur. Sed, propriè loquendo, non sunt oppositæ; quoniam nulla in iis est negatio affirmationi contraria, qua in re sita est oppositio. Propositiones subalternæ sunt: *Omnis homo est liber*, & *Aliquis homo est liber*, quarum posterior priore continetur.

7. De

7. De hisce observandum primò, *ex veritate Universalis propositionis, sequi veritatem particularis, sed non vice versâ:* Secundò, *si particularis sit falsa, falsam etiam esse universalem, sed non vice versâ:* Tertiò, *universalem & particularem subalternam posse esse nonnumquam utramque falsam, interdum utramque veram.* Omnes homines esse mortales, aliquémve eorum esse morti obnoxium æquè verum est; at æquè falsum omnes homines initio carere, & aliquem hominem ab æterno esse.

8. Multa hîc Philosophi tradunt de reductione Propositionum oppositarum ad eumdem sensum, mutatis pauculis verbis; sed cùm potiùs pertineant ad sermonem, quàm ad rectè cogitandi Artem, ea omittemus. Eadem de causa, non attingemus quæ spectant ad conversionem Propositionum, de quibus consuli possunt Logici, ab iis quorum hæc accuratiùs nosse intererit.

9. Licèt quæ de Propositionibus contradictoriis & contrariis dicta sunt extra omnem dubitationis aleam, apud Philosophos, posita sint; non eadem est Theologorum sententia, quorum multi duas contradictorias Propositiones, divinâ potentiâ, simul veras esse posse contendunt.

[redacted]

num, adducti non devenerunt. Defendendum iis fuit dogma *Transsubstantiationis*, quod paullatim & involucro vocum obscurarum tectum, priusquàm Philosophicè expenderetur, subiit. Hinc factum ut Philosophia Aristotelica, quæ postea in Ecclesiam Latinam ingressa est, *primùm sit damnata; deinde eà lege admissa, ut quædam quæ vera Philosophicè essent, haberentur Theologicè falsa.

11. Hîc quidem divinam potentiam, cui ab hominibus limites poni nefas est, prætendunt. At dubium est nemini, quin plurima quæ ab hominibus non capiuntur facere possit Deus; verùm cùm aliquid affirmamus tam de Deo, quàm de aliis rebus, oportet nos intelligere quid dicamus; etenim si verba sine sensu effundamus, ut nulla iis subjecta est potestas: ita nec ullius opinionis sunt signa. Igitur qui affirmant duas contradictorias simul esse veras, potentià divinâ, an intelligant quod dicunt, & verbis exprimant quod intelligunt, rogandi sunt.

12. Sanè ex eorum responsionibus apparebit eos non magis quod dicunt, quàm nos qui negamus, intelligere. Itaque quando diximus eos *existimare*, *sententiámve* fovere de hac re aliquam, loquuti sumus ex usu vulgi, secundùm quem usum contradictoria credi dicere solemus. Alioqui dicendum fuisset Theologos Pontificios habere verba, quæ veritati allatæ contraria sono videntur, sed sub quibus nulla latet opinio; ideóque quantumvis pertinaciter iis verbis utantur, nihil ab iis hac de re credi, nisi quod ceteri homines sentiunt. Opinio enim judicio niti-

* Vide *Joan. Launoium* de Varia Fortuna *Aristotelis*.

nititur; quod de ideis inter quas relationem nullam, neque clarè, neque obscurè videmus, ferri nequit.

CAPUT IV.

De Propositionibus Simplicibus & Compositis.

1. SImplices dicuntur à Logicis Propositiones, *quæ unico tantùm subjecto & prædicato constant*, ut *Deus est misericors*. Compositæ verò *quæ habent plura subjecta, aut prædicata*; ut, *Odium & Amor, sunt affectus oppositi*; *Odium proximi est vitium & furor*; *Odium & amor sunt utilia & noxia*.

2. Compositæ Propositiones in varia genera dividuntur, quarum hæc duo sunt maximè universalia; nempe, vel earum compositio verbis disertis expressa est, vel latet. Posteriores vocant Dialectici *exponibiles*, déque his Capite sequente agemus; de prioribus in hoc.

3. Propositiones disertè compositæ, ad sex classes rursus referuntur. Sunt, nempe, vel *Copulativæ*, aut *Disjunctivæ*; vel *Conditionales*; vel
[redacted]

5. Ut hæ propositiones sint veræ, oportet utraque pars, quibus constant, verè affirmari aut negari possit. Ita verè dicere possum, *Divitias & nobilitatem esse superbiæ causas*, quia affirmatio de utroque subjecto vera est. At falsa esset Propositio hæc: *Divitiæ & pietas sunt superbiæ causa*; nam verè quidem hoc affirmes de divitiis, falsò verò de pietate.

6. Contrariæ, & contradictoriæ harum propositionum, quà, nempe, sunt copulativæ, non sunt simpliciter negativæ, aut quibus oppositum aliquid affirmatur; sed eæ demum, in quibus copula affirmatione aut negatione afficitur. Ita Propositionis allatæ, *Divitiæ & nobilitas sunt superbiæ causa*, contradictoria hæc est: *Divitiæ nobilitati conjunctæ sunt humilitatis causa*; contraria: *Divitiæ nobilitati conjunctæ non sunt superbiæ causa*. Nam quod hìc affirmatur aut negatur afficit conjunctionem ET; considerantur enim divitiæ & nobilitas, ut copulatæ.

7. *Disjunctivæ* propositiones sunt, in quibus est conjunctio disjunctiva; ut, *Amicitia pares aut accipit, aut facit*. Ut hujusmodi Propositiones sint veræ, nihil esse debet medium, aut tertium. Si quis dicat: *Homines sunt necessariò aut rubri, aut cærulei*, fallitur; quia sunt alii colores, præter cæruleum & rubrum. Harum contrariæ sunt, in quibus negatur disjunctionis veritas; ut, *Amicitia pares nec accipit, nec facit*.

8. *Conditionales* sunt, quarum partes conditionali particulâ *si* copulantur; ut, *Si sol stat, terra movetur*. Prior pars vocatur *antecedens*, posterior *consequens*. Consequentiæ veritas hìc sola specta-

ſpectatur, quæ poteſt eſſe recta, licèt utraque pars falſa ſit; eâ enim ratione ad abſurdum reducitur principium falſum, ut, *ſi Deus plectit innocentes, eſt injuſtus.*

9. Conſequentia autem eſt *immediata*, vel *mediata*. *Immediata* eſt, ubi ex priore parte, nullâ aliâ interpoſitâ ideâ, poſterior ſequitur. In propoſitione modò allata, non eſt conſequentia immediata, quia ut admittatur ejuſmodi Propoſitio, ſtatuendum injuſtitiam eſſe punire innocentes; quo ignorato, obſcura eſt conſequentia. Hæc ergo conſequentia *mediata* vocatur. *Immediata* eſt in hac propoſitione, ubi nihil ſubintelligitur: *ſi numerus eſt ſeptenarius, eſt minor denario.* Ex ſola comparatione duarum harum idearum, conſequentiæ eluceſcit veritas.

10. Contrariæ hiſce propoſitiones ſunt, in quibus negatur veritas conſequentiæ; ut *ſi Deus plectat innocentes, non propterea injuſtus eſt.*

11. *Cauſales* Enuntiationes dicuntur, in quibus occurrunt cauſales particulæ *quia*, vel *ut*. Sic, *Homo creatus eſt, ut Deus ei benefaceret*; vel *quia Deus ei benefacere voluit.* Ut ejuſmodi propoſitiones ſint veræ, oportet ut quod exprimitur eâ parte, ante quam eſt *ut*, vel *quia*, ſeu ad quam cauſalis particula pertinet, ſit cauſa ejus quod [redacted]

Homo, quatenus homo, rationalis; quà homo, mortalis est.

13. *Relativæ* Propositiones dici solent, quæ aliquam comparationem, seu relationem complecti censentur; ut, *tanti sis quantum habeas.* Sed accuratè loquendo, omnes Propositiones complectuntur relationem, ut *Cap.* IV. P. I. & *Cap.* I. hujus secundæ Partis ostendimus. Omnium Propositionum veritas nititur veritate relationis, quæ est inter ideas; quæ in iis comparantur, non minùs quàm veritas harum Propositionum, quibus comparatio disertè expressa *relativis* nomen fecit. Contrariæ omnium Propositionum, ut & harum, sunt, in quibus negatur relatio, quæ inter ideas esse statuitur.

14. *Discretivæ* dicuntur, quæ varia judicia continent, ita ut varietas illa adversativis particulis *sed*, *tamen* &c. notetur, nisi subintelligantur; ut *Romani victi sunt ab Annibale præliis plurimis, sed non bello: Romani exercitus disciplinâ, non numero militum, vincebant.* Debet esse inter membra harum Propositionum oppositio, ut sint veræ, aut sensum aliquem fundant. Inepta esset hæc Propositio: *Romani strenui quidem erant, sed loquebantur Latinè*, nam Latinus sermo nihil huc facit.

15. Contradicitur hisce Propositionibus, tribus modis; ut, *Romani exercitus vincebant non disciplinâ, sed numero*; & hæc est directa contradictio; obliquiores sunt: *Romani exercitus vincebant neque disciplinâ, neque numero: & vincebant cùm disciplinâ, tum numero.*

CAPUT V.

De Propositionibus Exponibilibus, seu sensu Compositis.

1. SUnt, uti diximus Capite superiore, §. 2. aliæ Propositiones compositæ, quarum tamen compositio disertè expressa non est. Ideò, ut appareat, expositione indigent, proptereáque *exponibiles* dicuntur. In quatuor classes dividuntur; sunt, nimirum, *Exclusivæ*, *Exceptivæ*, *Comparativæ*, *Inceptivæ*, & *Desitivæ*.

2. *Exclusivæ* dicuntur eæ, in quibus prædicatum soli subjecto convenire affirmatur; ut, *sola felicitas æterna est propter se optanda*. Hæc propositio constat hisce duabus: *optanda est felicitas*, & *ea quidem felicitas quæ æterna est*. Contradici potest tribus modis. 1. si negetur prædicatum

4. *Comparativæ* sunt, in quibus fit comparatio inter duas aut plures res, quarum una, aut plures majores aut minores aliquo sensu aliis dicuntur; ut, *Achilles Hectore fortior fuit*; *Patroclus Hectore inferior erat fortitudine*. Continentur in hisce propositionibus duæ aliæ: *Achilles fortis fuit, imò ipso Hectore fortior: Patroclus fortis quidem fuit, sed non æquè ac Hector*.

5. Contradicitur hisce Propositionibus, cùm Propositionem subintellectam & latentem negando, tum ipsam comparationem impugnando. Ceterùm cavendum nè putemus positivum gradum ejus comparativi, qui in Propositione adhibetur, utrique ideæ convenire. Ita interdum dicimus; *Melior est honesta paupertas malè partis divitiis*, nec tamen volumus dicere malè partas divitias bonas esse, seu laudabiles. Igitur in hac propositione non sunt quærendæ hæ duæ: *bonæ sunt divitiæ malè partæ : melior tamen est paupertas*; sed hæ; *honesta paupertas non est mala, seu vituperanda : at vituperandæ sunt divitiæ malè partæ*.

6. Cùm aliquid dicimus incipi, aut desinere, duo continentur in Enunciationibus, judicia; quorum unum respicit ad statum, in quo res ante id tempus quo incepit, aut desiit, erat: alterum ad eum in quo est, ab eo tempore. Propositio *inceptiva* dicitur, exempli causâ, hæc: *Lingua Latina à Tiberii principatu corrumpi cœpit*, idem enim est ac si diceremus, *Linguam Latinam ante Tiberium puram fuisse, sed corrumpi cœpisse ejus ævo*. *Desitiva* verò hæc : *Romana lingua desiit esse pura, ab eo tempore, quo innumeri peregrini Romanâ civitate donati sunt*.

7. Mirum est à Philosophis non esse additam hisce Propositionem *continuativam*, quæ tria complecteretur judicia; ut si quis dicat: *sub Augusti principatu, pura remansit Lingua Latina*; hac enim propositione tria significantur, 1. ante Augustum puram fuisse Linguam Latinam: 2. sub eo puram remansisse: 3. sequentibus ætatibus corruptam fuisse.

8. Inceptivis & desitivis contradicitur, duabus Propositionibus, quas continent, contradicendo; continuativis verò contradiceretur tripliciter, negando tres Propositiones quæ in iis latent. Verùm hæc omnia, licèt vera, aliquem fortè usum habent in intelligendo sermone alieno, & suis cogitationibus ad normam Artis exprimendis; at in investigando vero exiguum, aut pænè nullum.

9. Eodem pertinet observatio, quæ ab omnes memoratas in hoc Capite propositiones spectat; nempè, licèt multifariam eis contradici queat, attamen cùm simpliciter negantur, exclusionem, exceptionem, comparationem, inceptionem, desitionem, aut continuationem censeri negativâ conjunctione affectas, nullâ latentium propositionum ratione habitâ. Ita si dicam *sub Tiberii principatu Linguam Latinam corrumpi cœpisse*, idque simpliciter negetur; negationis hîc sensus erit, *non cœpisse eam tunc corrumpi.*

CA-

Caput VI.

De Propositionibus Complexis, & Incidentibus.

1. Cum definierimus Propositioues Compositas, eas quæ multiplex habent subjectum, aut prædicatum; sequitur eas simplices esse omnes, quæ unicum habent prædicatum ac subjectum, quantumvis hæc complexa sint. Ita Propositio hæc simplex habetur: *quicumque virtuti constanter adhæret, neque hominum sermones curat, est beatus*; quia quæcumque præcedunt copulam EST unum prædicatum constituunt, non minùs ac si esset loco tot vocum vocabulum *Pius*. Nempe, hîc spectatur animus loquentis, qui non est affirmare quempiam constanter virtuti adhærere, aut ab eo contemni sermones Vulgi: hæc non spectat hîc, sed ponit. Vult tantùm affirmare eos, qui ita se gerunt, esse beatos.

2. Atque hæc observatio locum habet, in omnibus ejuscemodi Propositionibus, quacumque tandem ratione sint conceptæ; seu sint nomina adjectiva quæ substantivo conjunguntur, ut *Cæsar, Impp. Romanorum maximus, Pompeium vicit*; seu pronomen *qui* intercedat, ut, *is Cæsar, qui Pompeium acie fudit, fuit vir doctissimus*, seu alio quovis modo.

3. Propositiones porrò complexæ sunt duûm generum; nam aut in *materia* Propositionis, hoc est, in prædicato, vel subjecto; aut in *forma*, hoc est, in copula, complexio est. Facile est fingere Propositiones in materia complexas; in

forma verò complexæ, hoc est exemplum: *Ego affirmo terram esse mobilem*; huc enim redit hæc Enunciatio: *Ego* sum affirmans *terram esse mobilem*. Voces autem *sum affirmans*, quæ copula sunt, complexum quid denotant, quod neque ad prædicatum, neque ad subjectum pertinet. Atque ejusmodi sunt omnes Propositiones, in quibus copula exprimitur verbo activo, quod casus aut infinitivus sequitur.

4. Peripatetici inter Propositiones complexas quoad formam, quatuor species potissimùm considerant, quas *modales* vocant, quia affirmatio certâ ratione in iis *modificatur*. Nempe, aliquid dicitur esse *possibile*, *contingens*, *impossibile*, aut *necessarium*. Sic possumus dicere: *Cæsarem erat possibile à Pompeio vinci*, vel *non erat possibile. A Pompeio erat contingens Italiam deseri*; hoc est, poterat hoc fieri, aut omitti. *Necesse erat, terrâ interpositâ, Eclipsin Lunæ creari.* Multa subtiliter de hisce modis observant Peripatetici, quæ ut supervacanea, aut alibi commodiùs tradenda omittimus.

5. In complexis Propositionibus quoad materiam, occurrunt Propositiones quædam, quæ à nobis *incidentes* vocabuntur; quia inter loquendum earum *incidit* mentio, quasi rerum

[redacted]

6. Hîc porrò ad animum revocandum quod diximus suprà P. I. C. xi. §. 3. de significatione pronominis QUI, QUÆ, QUOD, quod modò est *determinativum*, modò *explicativum*.

7. Cùm pronomen hoc duntaxat explicativum est, tum subjectum potest ejus loco substitui: ut, *Alexander qui fuit filius Philippi bis Darium vicit*. Possumus enim dicere: *Alexander fuit filius Philippi*. Nempe, τὸ *qui* explicativum hîc tantùm occurrit, ubi prædicatum Propositionis incidentis affirmatur de toto subjecto præcipuæ Propositionis.

8. Contrà verò, ubi pronomen determinativum est, subjectum præcipuæ Propositionis non potest loco pronominis substitui; quia non de toto subjecto præcipuæ Propositionis affirmatur. Ita cùm dicere queam: *Corpora, quæ pellucida sunt, habent poros*, non possum tamen dicere de corporibus in genere: *Corpora sunt pellucida*, neque enim omnia talia sunt.

9. Si quis quærat, quî scire queamus pronomen relativum esse ὁριστικὸν aut ἐξηγητικὸν? nihil est quod reponamus, nisi hoc pendere ex cognitione animi loquentis, quæ aliunde haurienda est, quæque sola ambiguè dicta clariora facit; ut pluribus in locis *Critices* nostræ P. II. S. 1. observavimus.

10. Similiter agendum, in aliis Propositionibus complexis; in quibus incidentem distinguere sæpe aliter à præcipua non possumus, quàm si sciamus quis sit scopus loquentis. Ita si animus mihi sit dicere gravia sponte deorsum, versùs terram tendere, & ita mentem meam exprimam: *Omnes Philosophi docent res graves*

deorſum ſponte tendere, prior pars erit incidens, (*omnes Philoſophi docent*) & addita ad confirmandam affirmationem ſequentem. Verùm ſi mihi tantùm animus ſit exponere ſententiam Philoſophorum, tunc priores tres voces ad præcipuam Propoſitionem pertinebunt, ſeu partem unius Propoſitionis complexæ, ſine *incidente*, conſtituent.

11. Propoſitionibus, quæ multipliciter complexæ, & in quibus plures occurrere poſſunt incidentes Propoſitiones, recenſendis non immorabimur. Etenim, ut probè intelligantur, ſunt dividendæ eæ Propoſitiones complexæ in ſimplices, & expendendæ ut aliæ, de quibus egimus.

12. Poſſent hic quædam addi, *de veritate* ac *falſitate* incidentium Propoſitionum, non inutilia; verùm pertinent potiùs ad Criticen, & huc potiſſimùm redeunt; veritatem & falſitatem incidentis Propoſitionis non pendere à veritate & falſitate præcipuæ. Poteſt eſſe præcipua vera, licèt ſit falſa incidens, & vice verſâ. Itaque hæ propoſitiones Complexæ, non niſi cum diſtinctione, negari, aut admitti poſſunt.

CAPUT VII.

[redacted]

de veritate ac falsitate in genere omnium Propositionum, ut verum à falso secernere discamus; quam in rem adsequendam Philosophi omnes summopere laborarunt. Atque hic etiam est hujus Artis scopus, etenim benè ratiocinando ad veritatis cognitionem pervenire conamur.

2. Vera dicitur Propositio, cùm naturæ rei, de qua quidpiam affirmatur vel negatur, consentanea est. Ita cum dico 4 *esse* $\frac{1}{4}$ 16, ea Propositio est vera, quia consentanea est naturæ horum numerorum. Si dicam *bis* 4 *esse æqualem bis* 3, Propositio erit falsa, quia non est horum numerorum naturæ consentanea.

3. Quicumque seriò, & prout sentit, loquetur, se credere necessariò nihil medium esse, inter verum & falsum, fatebitur. Sanè omnis Propositio in se considerata nobis videtur aut falsa, aut vera; sunt enim res *contradictoriæ*, *consentaneum esse*, & *non consentaneum esse cum natura rerum*. Sunt quidem Propositiones verisimiles, aut falsitatis suspectæ; at hoc ad naturam Propositionum, quæ est in se vera aut falsa, non pertinet; sed ad cognitionem nostram, quæ, quod attinet ad hujuscemodi Propositiones, nondum satis magna est, ut certò pronunciare queamus. Qua de re postea agemus.

4. Fuere olim Philosophi, qui hoc unum certum esse hominibus contendebant, *nihil esse certum*, præter hoc ipsum eorum Axioma; veritatémque nullum habere indicium, quo à falsitate in ceteris rebus distingueretur. Verùm cùm diffiteri non possent, quidquid vitilitigarent, se hoc Axioma: *nihil certum est*, verum existimare, oportet in hoc Axiomate fuerit, secun-

dùm eos, aliquod κριτήριον veri, propter quod id reliquarum propositionum omnium incertitudini eximebant. Ac sanè in eam delapsi erant sententiam, quòd se in iis quæ ab aliis Philosophorum sectis affirmabantur indubitata incertitudinis indicia invenisse existimarent. Igitur, dum videri volunt de omnibus dubitare, de omnibus certa judicia ferunt, cùm judicant incerta esse omnia quæ ab aliis dicuntur. Itaque necesse non est ut oppugnemus *Pyrrhonios*, aut *Academicos* (nam verbis, potiusquàm re, dissentiebant) quasi negantes notam prorsus esse veritatem; qui se verè de omnium rerum incertitudine judicare putabant, nec minùs *Dogmatici*, quàm ceteri Philosophi, erant.

5. Verùm ut nobismet ipsi satisfaciamus, quærendum unde quod affirmamus de rebus id earum naturæ esse consentaneum sciamus. Animadvertimus, si in nos descendamus, quædam esse, quæ necessariò adsensum exprimunt; alia verò, de quibus judicium cohibere possumus. Ubi inter duas ideas certam relationem videmus perspicuè, fieri nequit quin in ea perceptione adquiescamus, aut ut diutiùs de ea quærendum putemus. Ita inter bis quatuor & octo, adeò manifesta est relatio æqualitatis, ut an hoc ita se habeat dubitare ne-

[redacted]

7. Hinc colligere est, *evidentiâ* solâ, nobis omne dubium eximi. Superest quæramus, an ex eo quòd de Propositione nullâ ratione dubitare possumus, sequatur eam esse veram?

8. Primùm, circa hanc quæstionem observandum eam esse inter Homines planè supervacaneam; quia quodcumque tandem de ea judicium feramus, naturam nostram non mutabimus. Evidentibus semper necessariò adsentiemur, & potestatem in nobis dubitandi de obscuris sentiemus. Ea quæstio agitari posset inter Naturas alias Rationis participes, de nobis confabulantes; sed hominibus planè inutilis est.

9. Secundò, si evidentia reperiretur in Propositionibus falsis, necessariò in errorem conjiceremur, quandoquidem necessariò evidentiæ adsentimur. Hinc sequeretur Deum, qui nos fecit, esse errorum nostrorum auctorem, quandoquidem in errorem nos ineluctabiliter impelleret. At facere ut fallamur non est nisi maleficæ naturæ, quod de Deo suspicari nefas. Atque huc redit etiam responsio antè adhibita; nempe, si quis quærat, quare fallere maleficæ esse naturæ putemus, aut quapropter id in Deum cadere non credamus? aliud ut sentiamus frustrà à nobis impetrare nitamur.

10. Tertiò, veritatem necessariò amamus, errorémque odimus; nemo enim non cupidus est cognoscendæ veritatis, nemo sponte fallitur. Quis autem à se impetrare queat, ut suspicetur ita nos à benefico Numine creatos, ut id vehementissimè amemus, quod aut consequi nequimus; aut, si consequamur, id nos adeptos nullâ arte cognoscere queamus?

11. Quartò, ſi in evidentibus erraremus, ut in aliis; deprehenderemus aliquando inter evidentes Propoſitiones contradictiones, quæ occurrunt paſſim inter eas, quæ de rebus obſcuris agunt. At contrà, evidentia evidentibus ſemper conſentanea ſunt; cùm paſſim evidentia ab obſcuris diſſentiant. Unde colligere eſt Evidentiam non eſſe fallacem, atque in Obſcuritate ſola errorem latere poſſe.

12. Igitur Evidentia veritatis eſt κριτήριον, eáque demum vera cenſere nos oportet, quibus neceſſariò adſentimur. Nam hoc eſt quoque Evidentiæ proprium κριτήριον, ut adſenſum neceſſariò eliciat. Quæcumque ergo evidenter cernimus conſentanea eſſe rebus, de quibus agimus, ea vera eſſe cenſenda ſunt. Contrà ubi Propoſitionem eſſe contrariam naturæ rei, de qua ſermo eſt, evidenter videmus, eam falſam meritò dicimus.

13. De iis verò, quæ obſcura ſunt, judicium ferre temerarium eſt, ut obſervatum P. I. C. IX. *de obſcuritate & perſpicuitate idearum*, ubi quæ à nobis dicta ſunt non repetemus. Ceterùm quia ſæpe temerè evidentia dicuntur, quæ reverâ obſcura ſunt; quicumque in eum errorem incidere nolet, eum oportet judicium cohibere quoad

[redacted]

Caput VIII.

De Perspicuitatis gradibus, deque Verisimilitudine.

1. Quoniam omnia quæ credimus non nituntur evidenti cognitione, Philosophi varios in iis quæ novimus observarunt gradus; qui ad hosce tamen duos possunt referri, *Scientiam*, & *Opinionem*.

2. *Scientia* est cognitio ex ipsius rei, de qua agitur, introspectione petita, & quæ omnem dubitationem excludit. Potest autem oriri ex simplici intuitione idearum, ut cùm considero hanc Propositionem: *totum est majus suâ parte*, & similes, quarum veritas solâ evidentiâ, sine ratiocinatione, cognoscitur: aut ex principiis evidentibus certa deducendo consectaria, etiam remotiora; quales sunt Geometrarum Demonstrationes innumeræ, per longam ratiocinationum seriem ex primis principiis necessariò deductæ.

3. *Opinio* est adsensus animi præbitus Propositionibus non evidenter primo intuitu veris, neque ex veris necessariâ consequentiâ deductis, sed quæ speciem veri præ se ferre videntur. Ita verisimile est Scriptores vitæ Alexandri ejus res gestas nimiùm extulisse. Amazonum Reginam ullam ab eo exceptam fuisse, aut ab eo Caucasum montem umquam conspectum, verisimile non est.

4. Solent nonnulli hiſce addere *Fidem*, quæ eſt adſenſus præbitus rem dicenti, quam ipſi non vidimus, neque ratiocinatione invenimus. Verùm aut illa Fides nititur collectione neceſſariâ ex evidenti ratiocinatione deducta, aut tantùm opinione veriſimili; ideóque ad ſuperiorum alterutram referri poteſt.

5. Hiſce adjici poſſet *dubitatio*, vel *dubius adſenſus*, quamquam hic quoque eſt Opinio, ſoletque generali nomine Opinionis contineri. Tunc eſt dubius adſenſus, quando levis eſt veriſimilitudo; quæ, cùm magna eſt, firmam Opinionem parit. Verùm ut hæc meliùs intelligantur, gradatim progrediemur à veriſimilitudine incipiendo, donec ad evidentiam deveneri- mus.

6. Cùm, ut in antecedente Capite vidimus, veræ Propoſitiones eæ dicantur, quæ ſunt conſentaneæ naturæ rerum, de quibus efferuntur; veriſimiles ſunt, quæ videntur naturæ rerum conſentaneæ. Ea veriſimilitudo poteſt eſſe major, aut minor; ac proinde Opinionem firmiorem aut infirmiorem gignit. Nititur autem, alienâ auctoritate; rei naturâ; cognitione, ac experientiâ noſtrâ, ſeu verâ, ſeu falsâ; animiſque noſtri affectione & ratiocinationibus.

[redacted]

hæc occurit credendi ratio; in qua tamen variæ sunt circumstantiæ considerandæ.

8. Si qui aliquid narrat prorsus nobis ignotus sit, licèt quod narrat suâ naturâ incredibile non sit; attamen quia nobis non constat aliis experimentis, an sit fide dignus, prorsus adsentiri non audemus; ubi aliæ non occurrunt circumstantiæ, quæ ejus dictis pondus addant. At si sit leviter notus, procliviores sumus ad ei fidem habendam, præcipuè si sit vir celebris, auctoritatis magnæ apud plerosque; licèt experientiâ nobis non liqueat, an eam famam, auctoritatémque meritò adeptus sit. Imò homini diviti, licèt ceteroquin animi dotibus destituto, potiùs credimus, quàm pauperi; quòd, nempe, eum cum rerum peritioribus versari, non pauperem, suspicemur. Facies honesta, & sermones probi, ceteroqui leviter noto, faciunt ut non ægrè adsentiamur.

§. 8. *Potiùs credimus quàm pauperi*] *Menander:*

Πένης λέγων τ' ἀληθὲς οὐ πιστεύεται.

Philemon:

Πρόσεστιν ἄρα καὶ τῷ πένητ' ἀπιστία·
Κἂν σοφὸς ὑπάρχῃ, κἂν λέγῃ τὸ συμφέρον.
Δοκεῖ τι φράζειν τοῖς ἀκούουσιν κακῶς
Τῶν γὰρ πενήτων πίστιν οὐκ ἔχει λόγος.
Ἀνὴρ δὲ πλουτῶν, κἂν ἄγαν ψευδηγορῇ,
Δοκεῖ τι φράζειν τοῖς ἀκούουσ' ἀσφαλές.

In Grot. Excerp. p. 779.

Paupertas etiam hominibus deducit fidem,
Nam pauper quàmvis catus & quod negotium
Facto consuadens, gravis est auditoribus,
Quia cassa pondere inopis est oratio.
At dives plenus falsis falsimoniis
Ita auscultatur, quasi res compertas ferat.

9. Si

9. Si notior aliquis nobis quidpiam narret, quò notior est, hoc est, quò plura veracitatis ejus habemus documenta, eò promtiorem apud nos invenit fidem; quamvis quin fieri possit eum in ea re fallacem esse; dubitare nequeamus. Ægrè nobis persuademus nos falli ab eo, quem scimus ut plurimùm veracem fuisse; quia rariùs fit ut qui veracitatis habitum contraxit, aut alium quempiam, contra indolem suam agat.

§. 9. *Veracem fuisse*] *Natura auctoritas*, ait Cicero in Topicis cap. 19. *in virtute inest maximè. In tempore autem multa sunt quæ afferunt auctoritatem: ingenium, opes, ætas, fortuna, ars, usus, necessitas, concursio etiam nonnumquam rerum fortuitarum. Nam & ingeniosos, & opulentos, & ætatis spatio probatos, dignos quibus credatur, putant; non rectè fortasse, sed vulgi opinio mutari vix potest, ad eámque omnia dirigunt, & qui judicant & qui existimant. Qui enim his in rebus, quas dixi, excellunt, ipsâ virtute videntur excellere.*

10. Sunt præterea variæ circumstantiæ, quæ vim addunt testimonio aliorum, ut si res fuerit ejus generis, in qua difficillimè falli potuerint; ut si homines non vani se aliquid vidisse, tetigisse, diligenter expendisse, non leviter atque ὡς ἐν παρόδῳ observasse testentur. Præterea augetur verisimilitudo, si qui loquuntur nullam ex fide, quam iis habent alii, utilitatem trahant;

[redacted]

§. 10. *Nullum ex fide &c.*] *Facit etiam necessitas fidem, quæ cùm à corporibus, tum ab animis nascitur. Nam & verberibus, tormentis, igni fatigati quæ dicunt ea videtur veritas ipsa dicere; & quæ à perturbationibus animi sunt, dolore, cupiditate, iracundiâ, metu, quia necessitatis vim habent, afferunt auctoritatem & fidem.* Cicero in Topicis. c. 20. Vide & Scriptorem ad *Herennium* Lib. II. c. 2. & 3.

11. Secundum, quod hîc animum nostrum afficit, est ex ipsa rei natura, simú'que experientia nostra ductum. Si res planè impossibilis proferatur, ut postea dicemus, quicumque eam narret, dum impossibilis videbitur, numquam credetur. Hoc enim est indicium falsi.

12. Necesse est ante omnia, ut id quod dicitur fieri posse putetur; si tamen numquam id viderimus, nec ab aliis experientiâ compertum audiverimus, licèt res non sit impossibilis, exiguam apud nos fidem inveniet. Exempli gratiâ, si quis nobis narraret se vidisse apud Indos adamantem nitidissimum, qui crassitie caput humanum æquaret; quamvis in ea re animus noster nihil videat planè impossibile, aut repugnans; attamen vix crederemus; quia nec ipsi umquam tantæ magnitudinis adamantem vidimus, nec ab alio ullo conspectum fando accepimus. * Hoc olim vidit *Empedocles*, cùm dixit, ea quæ neque conspecta sunt, neque audita ab hominibus, mentem non subire.

Οὔτως οὔτ' ἐπιδερκτὰ τάδ' ἀνδράσιν, οὔτ' ἐπακουστά, Οὔτε νόῳ περιληπτά.

* *Apud Laërtium in Pyrrhone.*

Idem.

Idem etiam dixerat:

Αὐτὸ μόνον πεισθέντες ὅτῳ προσέκυρσεν ἕκαστος·

Hoc tantùm unumquemque persuaderi, quod probat.

Eleganter etiam * *Plinius: Varia opinio ex ingenio cujusque, vel casu.*

13. Quando simile quid vidimus, aut ab aliis visum accepimus, consideramus præterea quàm raro, aut quàm frequenter id acciderit; quò enim frequentiùs viderimus, aut ab aliis oculis usurpatum resciverimus, eò faciliùs credemus; & vice versâ, quò rariùs, eò difficiliùs. Ita si quis dicat se pontem vidisse lapideum, fluvio impositum, centum aut ducentos passus longum, haud ægrè adsensum nostrum obtinebit; sed difficiliùs credemus narranti se vidisse pontem ex solido marmore æstuario marino oppositum, ad quatuor passuum millia porrectum; & alium pontem uno tantùm quadringentorum pedum fornice suffultum; quales apud Sinas esse dicuntur.

14. Ex eadem experientia, ad examen revo-

[redacted]

ne gravibus rationibus facta esse credi nequit; quæ rationes si prorsus ignorentur, res minimùm dubia in animo nostro remanet. Si verò gravissimæ rationes animo obversentur, propter quas id fieri oportuerit, non dubitamus, aut certè facilè credimus rem evenisse; si modò constet, aut constare videatur eas causas Agenti non fuisse ignotas. Sic haud ægrè Hebræorum priscis Historiis, portenta plurima inter Hebræos à Deo edita fuisse, credimus; quia gravissimi momenti erat, saltem unam Gentem ab Idololatria incorruptam servari, quod sine illis miraculis fieri non potuit. Sed ægerrimè credimus Deum, postquam Christiana Religio altas radices egit, prodigum miraculorum fuisse, propter res nihili; qualem eum describunt & anteriorum ævorum Monachi, & nostri temporis Pontificii.

15. Tertium, quo ad credendum quidpiam adducimur, in nobismet ipsis quærendum. Sunt enim quidam eventus, quorum veritas constare non potest, nisi iis qui animum priùs certâ cognitione imbutum habuerint. Exempli causâ, hi sunt eventus priscæ Historiæ: *fuit Macedoniæ Rex, qui Alexander vocabatur, à quo subacta est Asia, devicto Persarum Rege Dario.* Homini in Græcorum & Romanorum Historiis versato hæc usque adeò constant, ut in dubium ea revocare nequeat; Historiæ verò imperito, an vera sint, non liquebit. Nimirum, prior plurimos Historicos ea de re legit, variorum temporum, & populorum; inter quos omnes, de summa rei convenit. Seriem totius Historiæ, cum qua hæc sunt connexa, novit, & ad eam cognitionem gradatim multiplici lectione pervenit.

15. Itaque ſi velit idem alteri perſuadere, oportet eum ad eam veritatem per eoſdem gradus, per quos ipſe eam pervenit, deducat; alioqui pertinaciter nunquam fidem faciet.

16. In hac porrò veriſimilitudine rerum ab aliis narratarum, quò plures aut pauciores ex memoratis circumſtantiis occurrunt, eò minor aut major eſt. Imò ubi contingit omnes, aut longè plurimas occurrere, tanta eſt vis conjunctarum; ut animos noſtros æquè afficiant, ac maxima evidentia. Exempli gratiâ, qui legit Hiſtorias rerum à Romanis geſtarum non magis an fuerit *Julius Cæſar*, ânve *Pompeium* vicerit, quàm an lineæ à circumferentia circuli ad centrum ductæ ſint æquales, dubitare poteſt. Qui natus eſt in cultioribus Europæ partibus, in dubium revocare nequit an ſit urbs Roma, aut fuerit ſaltem hoc ſæculo, uſque ad ætatem noſtram; nec ſeciùs credit quàm triangulum conſtare tribus lineis rectis.

17. Quemadmodum autem in rebus theoreticis, & quæ à ratiocinatione pendent, evidentia veritatis eſt κριτήριον: ita in rebus, quæ *facti* dicuntur, concurſus tot circumſtantiarum indicium veri indubitatum eſt. Certè hiſce circumſtantiis non magis reſiſtere licet, quàm ſummæ [redacted]

18. Verisimilitudo nititur quoque solis nostris ratiocinationibus, soláve nostrâ experientiâ sine aliorum interventu, & omissis reliquis, quas antè enumeravimus, circumstantiis; atque hîc etiam varii gradus distingui ita queunt, ut ubi ad summum ventum est, jam non ampliùs verisimilitudo, sed explorata veritas habeatur, & adsensum nostrum necessariò eliciat.

19. I. Ubi agitur de rebus, quas novimus quidem aliquatenus, sed perspectas non habemus, possumus verisimilia quidem de iis ferre judicia, potiùs quàm si planè essent nobis ignotæ; attamen vacillat ejusmodi verisimilitudo, facilè enim nos errasse persuaderi possumus. Sed ubi res est nobis experientiâ perspecta certiora multò feremus judicia de quapiam ejus proprietate, licèt ipsa non sit nobis perfectè nota. Sic aurifaber, qui sæpiùs aurum liquefecerit, & variè tractaverit, potest certiùs judicare de quibusdam ad aurum pertinentibus, quæ non vidit; quàm alius, qui circa aurum exercitus numquam fuerit.

20. II. Verisimilius est eum de re quapiam rectè judicare, qui priùs de ea dubitaverit, nec judicarit, nisi post serium & longum examen; quàm qui de re, diu non versatâ, præceps judicium tulerit. Sanè nobismet ipsi magis credimus, postquàm diligens examen adhibuimus, quàm ubi judicium nimis citò ferendum fuit. Diligens autem examen non id dumtaxat dicimus, post quod nullum supersit planè dubium, neque enim natura rerum, de quibus judicium ferendum est, semper patitur se ita introspici, ut omne dubium nobis eximatur; sed examen,

quale

quale adhiberi circa rem ejuſmodi poteſt. Sic paucas ſubſtantias, imò potiùs nullas, poſſumus ita expendere, ut certò pleraſque proprietates earum nobis eſſe notas conſtet. Hinc fit ut Phyſica tota, exceptis iis quæ experientiâ cognoſcuntur, conjecturalis ſit.

21. III. Si antequàm judicium de re feramus, exercitati ſumus in ejuſmodi inveſtigationibus, & ſæpiùs judicia ſimilia de aliis rebus tulimus, quæ veritati conſentanea erant; inde ſumtâ quadam inveniendi veri fiduciâ, faciliùs ſperamus nos rem acu tetigiſſe, quæ tamen fiducia ſæpe fallax eſt.

22. IV. Prout nuper aut olim de re judicavimus, poſt examen inſtitutum, judicia eo tempore, quo eorum recordamur, ſunt nobis certiora, aut incertiora. Etenim ubi recens eſt memoria examinis, & totius rationis quâ inſtitutum eſt, veriſimiliora judicia noſtra nobis videntur. Sed cùm tenuis tantùm examinis illius ſupereſt memoria, tum facilè ſubit de diligentia in examine adhibita dubitatio, nec audemus noſtra judicia audaciùs tueri.

23. V. Cùm experientiâ notum ſit, in ea re quam expendimus eſſe certas proprietates, vulgo ignotas & ſolâ ratione cognoſcendas; divinaſſe nobis videmur, eò veriſimiliùs, quò cum notis proprietatibus meliùs conſentiunt. Si quæratur quæ Hypotheſis circa diſpoſitionem Solaris Vorticis, in quo Terra noſtra eſt, ſit ſimilior vero? *Ptolemæi*, *Tychonis*, aut *Copernici*? hujus Hypotheſis aliis præferetur, quia ejus operatio omnium φαινομένων, ſeu eorum quæ circa nos in Planetis & Stellis fixis apparent, red-

di

di poteſt, cùm ex aliis ſuperſint plurima planè ἄλυτα. In ſimilibus inveſtigationibus, magnum etiam pondus habet Hypotheſis ſimplicitas. Quò enim pauciora ponuntur, ad reddendam τῶ φαινομένων rationem, eò plauſibilior eſt Hypotheſis, modò ejus ope omnibus ſatisfiat.

24. VI. Ubi agitur de re, quæ ſenſibus obnoxia eſt, poſtquàm ſenſus rectè diſpoſitos adhibuimus; tum non ampliùs ſimplex probabilitas, ſed indubitata veritas animo obverſari videtur. Sunt tamen cautiones adhibendæ, quas hîc non memorabimus, cùm earum examen ad Phyſicam potiùs pertineat. Præterea obſervandum ſenſus non ad objecta penitus cognoſcenda, ſed tantùm quatenus ad vitam hancce tuendam cognitu neceſſaria ſunt, nobis eſſe datos.

25. Ceterùm quibuſdam ſenſibus magis credimus, quàm aliis, ut viſui magis quàm auditui; quia magis afficimur iis quæ ope oculorum nobis innoteſcunt, quàm iis quæ per aures ſubeunt. Sed quando plures ſenſus concurrerunt in re deprehendenda, ut cùm vidimus, tetigimus, audivimus, tum prorſus convincimur, neque ullatenus nobis dubitare licet, utrum aliquid ante oculos noſtros verſatum fuerit. Ita ſi amicum vidimus, audivimus loquentem, complexi ſumus, dubitare non poſſumus, quin re verâ is ſit: uti dubitare non licet an linea curva, quæ à certo puncto ad aliud porrigitur, longior ſit lineâ rectâ, quæ inter duo illa puncta duceretur. Igitur ejuſmodi convictio ex ſenſibus orta, evidentiæ ratiocinationis æquiparatur;

tur; quoniam illi, quàm huic, non magis licet reſiſtere.

26. Ex hiſce omnibus liquet hoc diſcrimen inter tenuiorem veriſimilitudinem eſſe, & ſummum ejus gradum: quòd huic adſenſum negare nequeamus, illâ verò animo noſtro obverſante, judicium cohibere poſſimus, ſi velimus, aut etiam adſentiri.

27. Alius eſt autem Propoſitionum veriſimilium uſus, in vita communi; alius in rebus philoſophicis, ac merè theoreticis. In vita communi, rarò evidentibus nitimur ratiocinationibus ad agendum, ſatis eſt modò ſit veriſimilitudo haud ſpernenda, ut adducamur ad aliquid faciendum. Si enim immoti ſtaremus, donec evidentiſſimè nobis conſtaret quid eſſet agendum, nobis foret brevi pereundum. Attamen non oportet nos ita gerere, ut leviſſimâ veriſimilitudine commoveamur in omnibus. Quoad ejus fieri poteſt, omnia ſunt diligenter expendenda, & is habitus contrahendus judicandi rectè, ut celeriter ſine periculo judicare queamus. Sæpiſſimè etiam ex duabus rebus, non omnino certis, eligenda eſt ea quæ minus periculum, ſi fallamur, ſecum trahit. Verùm hæc ad Ethicam pertinent.

[redacted]

festum, ut à nobis alibi observatum est, nos conjiceremus.

29. Ceteroquin, in omnibus, *Evidentiam Mathematicam* exigere non debemus; quandoquidem ea tantùm habet locum in ideis abstractis & adæquatis, quarum omnes relationes & partes novimus. At in rebus *Facti*, *Evidentia*, *Moralis*, qualem in hoc Capite descripsimus, seu summus verisimilitudinis gradus, cui necessariò adsentimur, ex circumstantiarum concursu exsurgit; in quo adquiescere par est.

Caput IX.

De Propositionibus Dubiis, Falsitatis Suspectis, & Falsis.

1. Lustravimus, in antecedente Capite, varios gradus, quibus ab infima verisimilitudine ad veritatem indubitatam adscendimus; in hoc verò per similes gradus, qui à dubitatione sunt ad persuasionem usque evidentem, quâ falsum aliquid esse statuimus, descendemus.

2. *Dubia* in genere sunt ea, in quibus nulla occurrunt evidentia veri aut falsi indicia; qualia quæ leviter verisimilia sunt. Interdum in iis pauculas circumstantias, quibus solet verisimilitudo effici, sine ullis quæ excitent in nobis suspicionem falsi, cernimus. Ejusmodi sunt antiquæ nonnullæ Historiæ, quas nec rejicere possumus, propter aliquam speciem mendacii; nec etiam admittere, quasi indubitatas, quòd non sint in iis sat multa indicia veri. Ita quod Sinæ de antiquissimis suis Regibus, & præsertim de *Fobi*,

qui haud multò post Noachum vixit, neque certum haberi, neque quasi mendacii suspectum traduci à nobis potest. Similiter si quis rerum Universitatis esse multò plures incolas, quàm sunt homines; esséque alios Planetas felicioribus, aut infelicioribus colonis occupatos, affirmaret, hoc rejiccre quasi falsum, aut credere quasi verum nequiremus.

3. Interdum sunt quædam circumstantiæ, quæ mendacium comitari solent, aliis haud improbabilibus permistæ; sed ita ut hæ posteriores majori sint numero, aut majoris ponderis. In fabulis Græcorum, quæ sunt antiquissima Græciæ fama, sunt plurima mendacia manifesta; attamen, si accuratè expendantur, occurrent circumstantiæ plurimæ, quæ ostendent verisimillimum esse priscis Græciæ colonis plurima accidisse, quæ fabulis occasionem dederint, atque adeò quæ narrantur à Poëtis, non esse omnia falsa; sed verum à mendacio secernere, saltem ubique, difficile est.

4. Sunt alia, in quibus occurrunt totidem rationes credendi quidpiam esse falsum, ac sunt ejusdem rei quasi veræ admittendæ. Hoc plurimi judicium ferant de * Gigantibus, ac Giganteis ossibus, quæ in variis locis reperta narrantur. Ejus generis sunt plurima, quæ passim de Dæmonio-
[redacted]

5. Secundò, sunt *falsitatis suspectæ* Propositiones, in quibus plura & graviora indicia falsi, quàm veri sunt; licèt ea indicia necessariò adsensum non eliciant. Incidia autem hæc sunt opposita signis verisimilitudinis, unde possunt facilè colligi, ne eadem repetere hîc necesse sit. Ita ostendi posset hîc longa series Regum Assyriorum, quam ex *Ctesia* habent Vett. nonnulli Historici, plura habere signa mendacii, quàm veritatis; licèt ἀντιπόμως negari nequeat. Quod dicit *Cartesius*, de ratione quâ tonitrua formantur, concursu nivosarum nubium, quæ inter se exhalationes ac vapores collidunt, ejusmodi est ut videatur falsum esse; nec tamen prorsus rejici queat, ut in Physica ostendemus.

§. 5. *Plura & graviora &c.*] Hujusmodi est quod *Antias Valerius* scripserat de rumore Romæ sparso, quo P. & Lucius Sciiones capti, Legionésque Romanæ in Asia deletæ ab Antiocho ferebantur. *Rumoris hujus*, inquit Livius, Lib. XXXVII. c. 48. *quia neminem alium auctorem habeo, neque affirmata res meâ opinione sit, nec pro vana prætermissa.*

6. Eadem hîc servanda cautio, quam circa verisimiles Propositiones tradidimus. Nempe, de dubiis, dubitandum; de falsi suspectis, suspicio est animo fovenda. Temerarium esset eas confundere cum falsis prorsus, non minùs ac si compertæ veritatis haberentur. Nec inter se etiam sunt confundendæ, quasi ubicumque occurrit dubitandi levis occasio, falsitatem subesse suspicaremur necesse esset.

7. *Falsæ* denique à nobis dici meritò possunt Propositiones, aut *evidentiæ Mathematicæ*, aut *Morali* oppositæ. Ita falsum est corpus humanum, aliquot pedes longum, posse intra frustu-

lum panis tenuiſſimum contineri. Falſam Propoſitionem proferret, qui numquam fuiſſe urbem, quæ *Roma* vocaretur, diceret.

8. Verùm licèt hæc natura ſit falſarum Propoſitionum, non ſemper perinde eſt nota; ideóque libertate noſtrâ, quâ poſſumus obſcuris adſentiri, abuſi ſæpe quod falſum eſt ſtatuimus eſſe verum. Attamen non poteſt evenire, ut id cujus falſitas nobis nota eſt, à nobis ſimul habeatur pro vero; hoc enim repugnat *verum, & non verum habere idem.*

9. Univerſalis, & quâ omnes aliæ continentur, origo *Erroris*, quo falſum exiſtimamus eſſe verum, eſt is abuſus, quem diximus, libertatis; quo fit ut obſcuris adſenſum præbeamus, quaſi perſpicuis. Sed ſunt particulares quædam erroris occaſiones, paullò minùs generales; quæ dignæ ſunt quæ à nobis, ut ab iis caveri poſſit, recenſeantur.

10. Primùm, aliquando deſunt rationes ſeu argumenta, quæ poſſent quidem haberi, ſed judicaturis eo tempore non ſuppetunt. Si judicium tunc feratur, periculum eſt ſummum erroris. Ita ſi quis ſine inſtrumentis neceſſariis quæ Poli ſit altitudo, quam aliunde non acceperit, judicare adgrediatur; falli poteſt, nec [redacted]

culo erroris, quod nullâ arte possit certior fieri an idea substantiæ illius, quæ idea animo ejus obversatur, adæquata sit, nec ne. Quàm multa de divina natura, Deíque decretis dicta sunt; ad quorum veritatem cognoscendam, necessaria nobis desunt subsidia? Deficientibus omnibus Historicis Monumentis, Historia Gentis cognosci nequit, nec quidquam verum nisi casu de ea dici. Quot conjecturæ inanes circâ Historiam Sacram, & Ecclesiasticam, quasi certæ afferuntur, quæ multò majorem Historiarum postularent lucem, si de iis quidquam certi statuendum esset?

11. Secundò, erroris occasio est imperitia eorum qui ratiocinantur, & qui sæpe ingenium ac judicium suum numquam excoluerunt. Licèt rationes validæ adferantur, quibus periti commoverentur, non adsentiuntur; quia nec usu didicerunt bene ratiocinari, neque ad Artis regulas umquam animum adplicuerunt. Sic plerosque homines qui Artibus Mechanicis, ad vitam sustentandam, operam dant; extra ea quæ experientiâ norunt, stultè ratiocinari, inepta argumenta quasi solida admittere, & solida quasi inania repudiare quotidie videmus. Hoc præsertim in Religione observare licet, de qua portenta quævis plebecula, quasi demonstrata, credulis auribus bibit. Imò qui honestioris sunt ordinis, ipsi etiam sumnates, qui in voluptatibus vitam terunt, ita judicium suum negligunt; ut, præter ea quæ à stultorum Magistra Experientia didicerunt, nihil pænè teneant, & à peritioribus, aut fraudulentis hominibus nullo negotio in absurdissimas opiniones conjiciantur.

Cujus rei nimis sunt frequentia exempla, & antiqua & recentia.

12. Tertia erroris causa in eo sita est, quòd argumentis veri aut falsi, quæ alioqui nota sunt, aut cognosci possent, sæpe homines uti nolint; quod oritur ex variis affectibus. Impatientia laboris, exempli causâ, impedit quominùs longum ratiocinationum nexum expendere, aut sat multa experimenta exspectare velimus: facítque ut citiùs judicemus, quàm cognoverimus. Cupiditas famæ, quâ quamprimùm frui optamus, dum eruditi volumus videri, antequàm simus, judiciorum præproperorum de rebus non satis notis causa est. Odium hominis, aut sectæ, facit ut inauditos damnent qui sunt eo affectu præpediti; néve adversariorum, aut inimicorum argumenta expendant impedit. Cujus rei, ne exempla apud Ethnicos solos exstarent, degeneres Christiani Veteres & Hodierni operam dedere.

13. Quarta denique causa Erroris sita est in fallacibus regulis verisimilitudinis, quæ ad quatuor potissimas classes referri queunt, & quarum aliquot obiter notavimus, ubi de verisimilitudine egimus.

14. Prima est *opinionum dubiarum*, quæ postquàm quasi indubitatæ admissæ sunt, innumeros [redacted]

§. 14. *Opinionum dubiarum*] Cicero pro Roscio Comœdo : *sic est vulgus, ex veritate pauca, ex opinione multa æstimat.* C. 10.

15. Secunda est *receptarum Hypothesium*, quæ quasi certæ statuuntur, quòd ab infantia viderimus eas admitti ab omnibus inter quos viximus, & ab iis etiam quos amamus, aut colimus. Cùm enim à teneris unguiculis aliquâ opinione, quam tunc expendere nequibamus, imbuti fuimus; haud facilè ab animo nostro evellitur, aut etiam dubia redditur. Sæpissimè autem opiniones receptæ universè à maximis gentibus falsissimæ sunt; unde etiam numerosa figmentorum, per consequentias, nascitur propago. Ita cùm Romanorum plerique crederent Romulum & Remum à lupa nutritos, cùm ipsa illa in re fallebantur, tum etiam animum, ad similes credendas nænias, parabant. Hujus rei exemplum est *Trogus Pompeius*, qui cùm quemdam *Habidem*, antiquissimum Hispaniæ Regem, cervæ lacte nutritum fuisse accepisset, non audebat in dubium revocare; quòd alioqui etiam dubitandum fuisset de θηλοτροφίᾳ Romuli & Remi, cùm non esset major ratio credendi unius, quàm alterius. * *Hujus casus*, inquit de Habide Justinus, *fabulosi viderentur, nisi & Romanorum conditores lupâ nutriti, & Cyrus Rex Persarum cane alitus proderetur.*

16. Tertia est *affectuum*, qui nos ad fidem habendam parant, aut contrà animum nostrum obstruunt quibusdam opinionibus. Verisimile

* Lib. XLIV. cap. 4. Vide simile quiddam in Panegyrico *Nazarii* Constantino dicti. Cap. XV.

ſæpe aliquid nobis videtur, quia noſtrâ intereſt, ut verum ſit aut videatur. † *Quæ volumus, & credimus libenter, & quæ ſentimus ipſi, reliquos ſentire ſperamus.* Hoc quotidie obſervare eſt, cùm nos aut vicini, ſociíve bellamus. Clades noſtrorum exercituum, aut peccata ducum, ſi quæ nuncientur, non credimus. Contrà victorias noſtrorum credulitate nimiâ amplificamus, & imperitiam aut ignaviam hoſtium augemus. Idem, quem modo laudavimus, Scriptor de Æduis falſo nuncio deceptis: *impellit alios avaritia, alios iracundia, & temeritas, quæ maximè illi hominum generi eſt innata, ut levem auditionem habeant pro re comperta.* Lib. VII. B. G. cap. 42. Atque hac in re tanto agimur affectu, ut illis vehementer indignemur, qui audent oſtendere quàm levi talo nitantur noſtræ Opiniones. Nec deſunt etiam qui pignora deponant, ea amiſſuri, niſi ſui conſtitutâ die victores evaſerint. Cùm metus eſt ingens, quæ metui conſentanea ſunt, etiam à levibus auctoribus perſuadentur. Sic Tyriis ab Alexandro obſeſſis, & rerum ſuarum trepidis, cùm neſcio quis dixiſſet oblatam eſſe per ſomnum ſibi ſpeciem Apollinis urbem deſerentis; *quamquam auctor levis erat, tamen ad deteriora credenda pro-*[redacted]

Ibid. *Verisimile* &c.] Spem, seu Cupiditatem & metum eo modo animum afficere observavit *Seneca* in *Hercule furente.* vs. 313.

——— MEGARA. *Quod nimis miseri volunt*
Hoc facile credunt. AMPHIT. *Imò quod metuunt nimis,*
Numquam amoveri posse, nec tolli putant.
Prona est timori semper in pejus fides.

Ovidius Ep. Phyllidis ad Dem.

——— *Tardè quæ credita lædunt*
Credimus.

Ibid. *Cùm metus est ingens*] De eo quod nobis nocere potest adtentiùs cogitamus, quàm de eo quod prodest. *Cicero* pro *P. Quintio* §. 2. *Omnes, quorum in alterius manu vita posita est, sæpe illud cogitant, quid possit is cujus in ditione ac potestate sunt, quàm quid debeat facere.*

17. Ubi agitur de dogmatibus speculativis, ea credimus etiam esse vera, quorum veritate positâ, melius nobis est, aut esse putamus. Multi sunt & fuerunt, apud plurimas Ethnicorum, Judæorum, Muhammedanorum, imò & Christianorum familias, qui ea se credere profitentur, & credunt re ipsâ, quorum fides ipsorum commodis conducit. Quæcumque dubia in animo nascuntur circa dogmata, quibus, sine molestia aut periculo, fidem detrahere non possunt; ea veluti nascentia, animum ad alia avertentes, suffocant. Quod suis honorificum id facilè sibi persuaderi sinunt, difficiliùs quod indecorum est. Imò interdum sermone ita eum animi affectum produnt homines, ut licèt veritatem se videre profiteantur; tamen indicent se paratos contrarium credere, si qua esset quâ se possent tueri auctoritas. Ita Livius Lib. XXI. cap. 46. ubi loquitur de Scipione Africani patre Pœnis erepto: *Servati*, inquit, *Consulis decus*

Cœlius ad servum natione Ligurem delegat. MALIM *equidem de filio verum esse, quod & plures tradidere auctores & fama obtinuit.* *Curtius* de deleta, per temulentiam, ab Alexandro Persepoli: *Pudebat Macedones tam præclaram urbem à comessabundo Rege deletam esse. Itaque res in serium versa est, &* IMPERAVERUNT *sibi, ut crederent illo potissimùm modo fuisse delendam.*

18. Admisso præ affectu dogmate, idem affectus facilè suadet ea quæ dogmati consentanea sunt, possúntque ad id confirmandum prodesse, esse verissima. Admissâ superstitiosâ opinione de prodigiis, Romani facillimè quod nunciabatur simile credebant, præsertim difficilibus temporibus; quod idem, cujus verba modò attulimus, *Livius* observavit Lib. XXI. c. 61. *Multa eâ hyeme*, inquit, *prodigia facta; aut, quod evenire solet, motis semel in Religionem animis, multa nunciata & temerè credita sunt.* Ita Pontificii, admisso semel imaginum cultu, exempli gratiâ, aut summâ Episcopi Romani auctoritate, avidè arripiunt quæcumque ad hæc tuenda dogmata apta sunt. Monumenta conficta, primorum sæculorum Christianis supposita, quasi genuina defendunt, ubi ex iis aliqua pro illis [redacted]

tur, non satis accuratè expensum sæpe arripimus. Scripturæ divinæ unica, in dirimendis Christianorum controversiis, summo jure propugnatur auctoritas; at propterea aut nulla esse in ea Librariorum vel levia menda, aut puncta Hebræorum vocalia à Prophetarum manu esse, quosdam pertinaciter contendere par non erat. Atque ejusmodi errorum, ex affectu natorum, exempla sunt innumera.

19. Quarta verisimilitudinis mala ratio est ex *auctoritate*, cui temerè confidimus, petita. Passim videmus homines, quibus sanè humanum ingenium & humanæ facultates deberent notissima esse, alii, quasi certò sibi compertum esset eum non falli, credere; cùm nonnisi inanes temerariæ suæ fidei rationes habeat. Certè hominibus, cùm de re agitur, quam aliter, nisi ex eorum narratione cognoscere non possumus, ubi eorum narratio habet indicia veritatis, de quibus in Cap. antecedente diximus; numquam simplici auctoritati, rationibus destitutæ, adsentiendum. Ita qui credunt Ecclesiæ, sine rationibus affirmanti, & putant eamdem Ecclesiam esse ἀναμάρτητον, non propter rationes, sed quia ita edocti sunt, & ad illam opinionem, quasi ad scopulum quemdam è naufragio adpellentes, ab infantia adhæserunt, auctoritati temerariam fidem habent.

§. 19. Eò autem nobis à fallace auctoritate diligentius cavebimus, quò magis viam quâ ad auctoritatem summam sæpe pervenitur, consideraverimus. Auditu dignus est hanc in rem *Cicero* in Topicis, cap. 20. *In homine virtutis opinio valet plurimum. Opinio autem est non modo eos virtutem* (adde & scientiam) *habere qui habeant, sed etiam qui habere videantur.*

Itaque quos ingenio, quos studio, quos doctrinâ praditos vident, quorúmque vitam constantem & probatam, ut Catonis, Lælii, Scipionis, aliorúmque plurium, rentur eos esse, quales se ipsi velint. Non solùm eos censent tales esse, qui in honoribus populi, réque publica versantur; sed & Oratores, & Philosophos & Poëtas, & Historicos, ex quorum & scriptis & dictis sæpe auctoritas petitur ad faciendam fidem.

20. Denique, circa hæc omnia observandum ut plurimùm esse quamdam συμπλοκὴν causarum, quæ nos in errorem conjiciunt; ac rarò, propter unicam, nos in errorem delabi. Inopia argumentorum; imperitia in iis expendendis, quæ suppetunt; eorumdem neglectus, quo fit ut ea ne considerare quidem velimus; fallaces verisimilitudinis rationes, dubia dogmata pro compertis habita, opiniones vulgò receptæ, perturbationes animi, auctoritas malè tuta; omnia interdum confertim in animos nostros simul irruunt, interdum divisis, ut ita dicam, copiis nos adgrediuntur & transversos nullo negotio agunt.

21. Contrà hæc una generalis cautio est, jam allata; si nulli Propositioni, firmo animi judicio, adsentiamur, dum est obscura, seu dum sentimus nos posse, ei adsensum negemus; verisimilitudini verò eatenus, quatenus ad verum accedit, credamus.

22. Sed sunt præterea singularia remedia adhibenda, petita ex consideratione causarum, quæ nos in errores conjiciunt. Ubi, nimirum, expendenda est Propositionis veritas, aut falsitas, videndum anxiè annon ad eam admittendam aut rejiciendam proclives fortè simus, propter aliquam ex memoratis causis. Si quid simile in

in nobis esse suspicemur, quàm diutissimè fieri potest, cohibendum judicium, res altiùs investiganda; interdum etiam alios, in quibus eædem præconceptæ Opiniones non sunt, consuluisse profuit.

23. Exempli causâ, si deprehendamus à nobis Opinionem animo admissam, eò quòd à magno virorum doctorum numero recepta fuerit; quod animadvertemus, si severè nosmet ipsi interrogantes, nullam aliam rationem ob quam dogma quodpiam animo nostro insederit, proferre possimus; Si, inquam, nos solo numero sic opinantium niti sentiamus; tum utile erit cogitare alias sectas Philosophorum aut Theologorum, quorum numerus sæpe minor non erit; interdum etiam major, contraria, aut dissimilia affirmasse; quòd, nempe, viri plurimi eorum judicio præstantes, easdem sententias fovissent. Hinc nobis opinionis nostræ quàm infirmum sit fulcrum, liquebit; si vel minimùm amantes veritatis simus. Atque eadem ratione in ceteris agendum erit, nisi malimus in perpetuo erroris periculo, quàm in certa veritatis luce versari.

Caput X.

De Fide.

1. Capite VIII. §. 4. Fidem posse aut ad Scientiam, aut ad Opinionem referri ostendimus, ideóque quæ de hisce duabus hactenus diximus possent etiam Fidei accommodari. Verùm quia res est maximi momenti, propter

Chriſtianorum controverſias, paucis ſingulari Capite ea de re agendum duximus.

2. *Fides* in genere dicitur Adſenſus Propoſitioni præbitus ab alio prolatæ, cujus veritatem ratiocinatione aut experientiâ ipſi immediatâ non deprehendimus, ſed ab alio deprehenſam credimus. Poteſt diſtingui in *cæcam* & *oculatam*. *Cæca* fides eſt, quâ Propoſitioni prolatæ ab aliquo, à quo verum dici nullâ certâ ratione nobis conſtat, adſentimur; atque hic adſenſus homine ſapiente prorſus indignus eſt. *Oculata* eſt quâ propoſitioni prolatæ ab eo, quem neque falli, neque fallere velle certò ſcimus, adſenſum præbemus. Quò autem evidentiores ſunt hæ rationes, eò firmior eſt Fides.

3. Diſtingui quoque ſolet in fidem *divinam* & *humanam*. Prior eſt, quâ Deo affirmanti, credimus; poſterior, quâ hominibus. Ubi æquè nobis conſtat Deum eſſe loquutum, ac homines, firmior eſt fides divina quàm humana; quia ut plurimùm certiores ſunt rationes, quæ perſuadent Deum neque fallere, neque ipſum falli; quàm quæ idem, ut de hominibus credamus, efficiunt. Verùm ubi dubium eſt, an Deus aliquid dixerit; aut Deum dixiſſe credendum, quia ab hominibus aliis narratur, fides credendi ra-

[redacted]

nemo ejusmodi fidem jactare potest; nisi sit Propheta, quem Deus immediatè adloquutus fuerit. Hodie quidquid est fidei inter Christianos pendet ex hominum testimonio, quos vera quidem dixisse certissimis rationibus liquet, sed quarum vis pendet ex cognitione Historiæ; nam sancti viri, quos Deus immediato adloquio dignatus est, dudum terris erepti sunt.

5. Hinc videmus cùm omnis fidei, tum etiam hujus nostræ, fundamentum unicum esse ratiocinationem; quæ non fallit, ubi necessarium elicit adsensum. Deo crediderunt ii quibus immediatè voluntatem suam patefecit, propter certas rationes, non cæco adsensu. Iis hodie credimus, aut potiùs eorum Scriptis; propter rationes, quarum vim non aliter noscimus, quàm quemadmodum novimus quare indubitatis aliis Historiis adsentiamur. Verùm hodie plurimi hæc omnia rejicientes, quæ de rationibus credendi diximus, aiunt se firmissimè persuasos à Spiritu Sancto, licèt planè ignorent rationes credendi. At iis quidem licet sibimet ipsis gratulari; sed quoniam sui ἐνθουσιασμοῦ nulla afferunt argumenta, de eo dubitare aliis licitum sit oportet.

6. Hinc quoque liquet Propositionem, quam quispiam immediatè à Deo se accepisse putat, non posse nisi stultè ab eo admitti, quasi indubitatum fidei objectum, si cui cognitioni evidenti contraria sit. Nimirum, licèt certissimum sit Deum non posse falli, neque fallere; tamen fieri nequit ut is, ad quem directa est revelatio, evidentiores rationes habeat ei credendi, quàm evidentes veritates amplectendi.

7. Ve-

7. Verùm immediata revelatio, quam à Deo eſſe manifeſtò liquet, poteſt admitti, licèt contraria ſit veriſimilibus Propoſitionibus; quia tunc rationes, quæ revelationem eam à Deo manare ſuadent, firmiores ſunt iis, quibus Propoſitiones veriſimiles nituntur.

8. Si autem revelationem divinam, ſeu immediatam, contrariam eſſe evidenti veritati per Rationem cognitæ, credere nequeamus; minùs certè revelationem mediatam, ſeu hominum miniſterio ad nos delatam, ſi contraria ſit evidenti veritati, admittere poſſumus. Nam licèt indubitatum ſit Deum non eſſe fallacem, attamen ſcire non poſſumus pari evidentiâ ejuſmodi revelationem verè à Deo profectam, quâ novimus veritates manifeſtas.

9. Præterea Propoſitionum, quæ olim revelatæ dicuntur, æquè evidenter cognoſcere ſenſum nequimus; ac novimus veritates manifeſtas, quas operâ Rationis cognoſcimus. Itaque poſito Propoſitionem olim revelatam fuiſſe, propter validas rationes; attamen ſæpe adhuc non levis poteſt ſupereſſe difficultas, in ſenſu Propoſitionis inveniendo, nec tam certò nos eum adſequutos, quàm unum & plura differre, exempli causâ, ſcimus.

[redacted]

guis operam sat diu dedisse, aut aliis qui eas norunt credere, propter certas rationes, quæ nonnisi ratiocinatione cognoscuntur.

11. Hæc eò certiora videbuntur, quò accuratiùs expendentur, præsertim si reputemus, revelationem ad homines missam non fuisse, ut omnia eos edoceret, quasi nihil prorsus scirent; aut quod revelatur adeò novum non esse, ut nullam connexionem, neque similitudinem habeat, cum iis quæ jam noverant. Contrà revelatio statuit nobis plurima esse nota, neque enim accepimus Systema omni ex parte perfectum, & cujus solâ lectione, sine ullo consectariorum usu, voluntatem divinam cognoscere possimus. Ponit revelatio & res plurimas notas esse iis ad quos pertinet, & certum etiam sermonis usum, ex quo concepta est, & ex cujus regulis intelligenda; quod iis quibus sermo ille non nisi studio innotescit, quàm iis quibus vernaculus erat, difficilius est.

12. Multa possent hanc in rem adferri, quæ neque injucunda, neque inutilia essent; sed quæ pertinent ad alias disciplinas, Theologiam putà & Criticen. Hîc satis habemus ostendere de veritate & sensu Propositionum, quæ revelatione innotescunt, iisdem subsidiis, judicium certum ferri, ac de Propositionibus ceteris omnibus, de quibus narratione tantùm certiores simus.

CAPUT XI.

De Propositione, qua DIVISIO *dicitur.*

1. UBi de re aut idea composita agendum est, partes ejus singillatim considerandæ; quod nî fiat, dum confunduntur partes aut proprietates distinctæ, necessariò nascitur obscuritas. Vitatur autem *Divisione*, quæ partes rei, circa quam meditatio nostra versatur, enumerat.

2. Divisiò definitur: *distributio totius in omnia quæ continet.* Apud Philosophos autem vox *Totum* duplicem sortita est significationem, unde etiam duplex distinguitur divisio.

3. Totum est, quod constat partibus *integrantibus*, quales sunt substantiæ, quæ componuntur variis partibus; ut corpus humanum, quod potest in plura membra dividi. Hæc divisio à Philosophis propriè *partitio* appellatur.

4. Est & aliud *Totum*, aliter Latinè *Omne* vocatum, quod est propriè idea quædam abstracta, quæ pluribus rebus communis est, qualia sunt Universalia; aut idea composita, quæ complecti- [redacted]

stribuitur, secundùm accidentia opposita; ut quando Stellæ distribuuntur in eas quæ lucem ex se emittunt, & eas qùæ opaco corpore lumen solare reflectunt. Tertia est, quando accidentia ipsa dividuntur, secundùm subjecta quibus insunt; ut quando bona dividuntur in bona animi, corporis, & fortunæ.

6. Tres à Logicis conditæ sunt bonæ divisionis Regulæ. Hæc est prima: *Membra divisionis debent exhaurire totum divisum*. Ita quando numerus omnis dividitur in *Parem* & *Imparem* recta est divisio; quia nullus prorsus est numerus, qui non sit par, aut impar. Sed si divideretur in denarium, & septenarium, ridicula esset divisio; quia infiniti sunt numeri, qui ad neutrum referri possunt.

7. Secunda hæc est Regula: *Divisionis membra debent esse opposita*; ut numerus impar pari est oppositus. Ea autem oppositio potest fieri, simplici negatione, ut *corporeum*, *non corporeum*; vel membris positivis ut *extensum*, *cogitans*. Atque hæc posterior divisio melior habetur alterâ, quia ex ea divisi natura meliùs innotescit. Qui enim dicunt Entia omnia esse corporea aut *incoporea*, non docent quæ sit incorporeorum natura; sed tantùm quâ re careant; nempe, corporis proprietatibus.

8. Tertia Regula hæc est: *Membrum unum divisionis non debet ita in altero contineri, ut alterum de eo affirmari queat*, licèt alioquin aliquatenus eo includi, sine divisionis vitio, possit. Ita extensio Geometricè considerata potest dividi in *lineam*, *superficiem*, & *solidum*; quamvis linea includatur in superficie, superficies in solido; quia,

nem-

nempe, ſuperficies dici non poteſt ſolidum, neque linea ſuperficies. Sed malè divideretur numerus in *parem*, *imparem* & *denarium*, quia denarius eſt par.

9. Cùm diviſio inventa ſit, ordinis & perſpicuitatis causâ, cavendum eſt ne eam ita concipiamus ut confuſionem & obſcuritatem pariat. Ubi inquiritur natura alicujus rei, *non debet diviſio in nimis magna membra, aut nimis generalia fieri*; etenim ſic res diſtinctæ confunduntur. Ita ſi quis, naturam corporum nobis notorum inquiſiturus, ea diſtingueret in ea quæ ſunt in Terra hac noſtra, & quæ extra ſunt; deinde, ſine ulla alia ſubdiviſione, eorum naturam inveſtigare adgrederetur, ſine dubio confunderetur.

10. *Membra etiam non oportet eſſe, niſi res hoc neceſſariò poſtulet, nimiùm inæqualia.* Ejuſmodi eſt diviſio eorum, qui dividunt Univerſum in *Cœlum* & *Terram*, cùm Terra, præ eo quod vocatur Cœlum, ſeu immenſis illis ſpatiis, in quibus Stellæ erraticæ & fixæ continentur, ſit minor puncto. Manifeſtum eſt ejuſmodi diviſione, ſeu veritatem ſibi ſoli quærat, ſeu eam repertam aliis explicet, animum turbari. Sic fit ut vulgò homines hanc noſtram glebam, cui inni-

[redacted]

divideret in inferiorem, & ſuperiorem partem, quam inferiori prorſus æqualem faceret; oporteret enim ab eo expendi dimidiam partem variorum membrorum corporis, & partem cohærentem differre in aliud tempus; unde fieret ut totius cordis, exempli causâ, aut lienis deſcriptionem non traderet, ſed tantùm dimidiorum; quâ diviſione impediret ne ipſe, aut audientes uniuſcujuſque membri integram ſtructuram diſtinctè intelligerent. Igitur eſt habenda ratio connexûs, ne quæ arctè nexa ſunt violenter divellantur; néve conjungantur quæ nullum habent inter ſe connexum.

12. Dum diligentiam oſtentant quidam Scriptores, in partes *adeò minutas quod expendunt dividunt, ut numerus partium conturbet memoriam, & obtundat adtentionem.* Hoc quoque vitium eſt diviſionis; quod accuratè ratiocinantibus cavendum. Hujuſmodi ſunt diviſiones Diſciplinarum, quæ exſtant apud *Diogenem Laërtium* in *Platone*, atque huic Philoſopho tribuuntur. Sunt enim adeò multiplices, & tam ſubtiles, ut vix memoriæ mandari queant. Hanc rationem dividendi in minutiſſimas partes, ſecundùm varia exigui momenti accidentia, ab eo ſumſit *Ariſtoteles*, cujus opera etiam diviſionibus & ſubdiviſionibus ſcatent.

§. 12. *In partes adeò minutas* &c.] Rectè Seneca Ep. 89. ſive Lib. XIV. prima: *Quidquid in majus crevit faciliùs agnoſcitur, ſi diſceſſit in partes, quas, ut dixi, innumerabiles eſſe & parvas non oportet. Idem enim habet vitii nimia, quod nulla diviſio; ſimile confuſo eſt quidquid uſque in pulverem ſectum eſt.* Vide & *Quintilianum* Lib. IV. c. 5.

13. Ca-

13. Cavendum quoque ne in ſcopulum impingamus, in quem idem *Ariſtoteles* & Veterum non pauci impegerunt. Nempe, *dum res dividere ſibi videbantur, ſæpe ſignificationem vocabulorum dumtaxat dividebant*; nam res planè diverſas, quòd eodem nomine inſignirentur, ſub unam claſſem referentes, tot eſſe rerum ſpecies, quot erant vocabuli notiones dicebant. Ita ubi agit περὶ τοῦ μετὰ τὰς κατηγορίας §. 5. περὶ τοῦ ἔχειν *de habendi generibus*: τὸ ἔχειν, ait, *dicitur variis modis. Dicimus enim aliquem habere* (ἔχειν) *virtutem; aut quantitatem qualis eſt magnitudo quam aliquis habet, ut tria, quatuórve cubita, aut circa corpus, ut veſtem; aut in parte, ut in digito annulum; aut inſtar partis, ut manum, pedem; aut in vaſculo, ut teſta vinum; aut inſtar poſſeſſionis, ut domum, agrum. Dicitur etiam vir habere uxorem, & uxor virum.* Meritò addit: *Fortè & alii quidam videbuntur eſſe habendi modi*, οἱ δὲ εἰωθότες λέγεσθαι, σχεδὸν ἅπαντες κατηρίθμηνται, *ſed ſoliti dici ferè omnes enumerati ſunt*; nam reverâ hæc eſt tantùm obſervatio ſermonis Græci, cùm in aliis Linguis illi habendi modi non occurrant; neque enim Latinè, exempli causâ, teſta dicitur *habere vinum*, ut Græcè οἶνον ἔχειν λέγεται τὸ κεράμιον, teſte Ariſtotele, Grammatico opti-

[redacted]

Caput XII.

De Propositione, quæ Definitio *dicitur; & primùm quidem de Definitione Nominis.*

1. Duplex est Definitio, una *rei*, altera *nominis*. Prior exponit quam rei naturam esse existimemus: altera quam significationem voci, seu nomini cuipiam tribuamus. De posteriore hoc in Capite agemus, de priore postea dicturi.

2. Quandoquidem nobis solis semper non cogitamus, sed sæpe etiam verbis aut pronunciatis, aut scriptis, animi nostri sensa aliis patefacere nos oporteret; aut ab aliis, eadem ratione, discere quod ignoramus; possemus aliis, aut alii nobis errandi occasionem præbere, ambiguitate verborum, nisi, quid verba ambigua significent aliis non ambiguis explicaretur. Possunt hanc in rem aut nova vocabula fingi, qualia plurima à Veteribus Græcis, & Recentioribus Scholasticis ficta sunt; aut jam usitatis, additâ novâ definitione, novæ significationes tribui. Ita si velim probare *Animos* esse immortales, dicam me voce *Animus* intelligere *id quod in hominibus cogitat, quidquid sit*; ne qui me audiunt loquentem fortè putent me, voce *Animus*, ventum intelligere, qui facilè dissipatur.

§. 2. *Possemus aliis* &c.] Ipse *Epicurus*, disciplinarum alioqui Mathematicarum spretor, crebrò dicebat, *diligenter oportere*

tere

tere exprimi, quæ vis subjecta sit vocibus, ut auctor est *Cicero*, Lib. de Finibus II. n. 6.

3. Definitione nominis definitio usûs, seu significationis, quam voces usu obtinent, notatio hîc non significatur. Non quærimus enim quo sensu alii utantur voce quapiam; sed quis futurus sit, apud nos, ejus usus, exponimus. Definitio significationis usitatæ potiùs ad Criticam, quàm ad Logicam, pertinet.

§. 3. *Definitio usûs.*] Hujus meminit Cicero de Invent. Lib. II. n. 53. ubi de controversia nominis: *Primus*, inquit, *accusatoris locus est, ejus nominis, cujus de vi quæritur brevis & aperta & ex hominum opinione definitio.*

4. Igitur hac missâ, primò definitionem significationis, quam voci cuipiam tribuere constituimus, prorsus pendere ex arbitrio nostro observabimus. Licèt enim nobis sono, qui per se nihil significat, prout libet, ideam adnectere. Rei verò, sono significatæ, definitio non pendet à nobis, nam cùm ejus natura certa & eadem semper in se sit, nullam in eâ mutationem verba nostra facere possunt. Ita mihi *circulum*, in meo sermone, significare figuram planam tribus lineis rectis constantem, dicere liceret. Sed quando-

[redacted]

affirmamus, negare potest. Si definiissem circulum, prout dixi, nemo id in controversiam trahere posset; nec quidquam quod quereretur haberet, si modò constans ea in definitione essem.

6. Tertiò, quandoquidem oppugnari nequit definitio nominis, sequitur eam posse instar Axiomatis indubitati adhiberi; quòd faciunt Geometræ, qui omnium maximè ejusmodi definitionibus utuntur. Verùm ne putemus propterea aliquid de idea, quæ affixa est definito nomini, affirmari, quod in dubium revocari nequeat, cavendum. Principium est indubitatum, aliquem ita definiisse vocem quampiam; sed non est principium indubitatum id quod de re cogitat, quam vocabulo illo afficit. Ita si quis definierit *calorem*, *id quod est in corporibus quæ nos calefaciunt*, & *simile est calori quem sentimus*; nemo quidem poterit eàm definitionem oppugnare, quatenus exprimit quod voce *calor* intelligit; sed nihil obstat quominus negemus esse aliquid, in corporibus calefacientibus, ei simile quod nos in nobis sentimus.

7. Scholastici duobus præcipuè modis, contra hasce observationes, peccant. Primò, res ipsas definiunt, prout libet, dein nolunt suas definitiones oppugnari; cùm hoc tantùm juris habeant definitiones nominis. Satis malè hominem definiunt *Animal ratione præditum*, quam tamen definitionem si quis admittere nolit, quasi prima principia negaret, indignantur. Ejusmodi definitione, si non accuratior, certè candidior est, quâ Veterum quispiam jocans utebatur: *Homo est quod omnes novimus*. Secundò,

13. Cavendum quoque ne in [illegible]
pingamus, in quem idem *Arist*[illegible]
non pauci impegerunt. Nempe, [illegible]
dere sibi videbantur, sæpe significa[illegible]
rum dumtaxat dividebant; nam res [illegible]
quòd eodem nomine insignirentur [illegible]
classem referentes, tot esse rerum [illegible]
erant vocabuli notiones dicebant [illegible]
περὶ τοῦ μετὰ τὰς κατηγορίας §. [illegible]
de habendi generibus: τὸ ἔχειν, [illegible]
modis. Dicimus enim aliquem habe[illegible]
tutem; aut quantitatem qualis est ma[illegible]
aliquis habet, ut tria, quatuórve cubi[illegible]
corpus, ut vestem; aut in parte, ut [illegible]
lum; aut instar partis, ut manum, [illegible]
vasculo, ut testa vinum; aut instar [illegible]
domum, agrum. Dicitur etiam vir [illegible]
& uxor virum. Meritò addit: [illegible]
dam videbuntur esse habendi modi, [illegible]
λέγεσθαι, σχεδὸν ἅπαντες κατηρίθμηνται [illegible]
ferè omnes enumerati sunt; nam [illegible]
tantùm observatio sermonis Græci, [illegible]
Linguis illi habendi modi non occur[illegible]
enim Latinè, exempli causâ, [illegible]
bere vinum, ut Græcè [illegible]
[illegible]ρόμιον, teste Aristotele, Gram[illegible]
mo.

raro definitionibus nominum utuntur, unde summa obscuritas in eorum sermonibus nascitur, & innumeræ λογομαχίαι, dum eadem dicentes aliis verbis se invicem non intelligunt. Hinc olim controversiæ *Eutychianæ* & *Nestorianæ*, de Persona & Naturis Christi, natæ. Nam dum Eutyches *Naturam* vocat quod alii *Personam*, & Nestorius contra *Personas* quod alii *Naturas*, excitata sunt dissidia ingentia in Oriente, inter eos qui reverâ, quoad ex eorum Scriptis conjicere licet, idem sentiebant.

§. 7. *Homo est quod omnes novimus*] Ἄνθρωπός ἐστιν ὃ πάντες ἴσμεν. *Democritus* apud *Sextum Empir.* Pyrrh. Hypot. Lib. II. cap. 5.

8. Ex iis quæ diximus, liquet Definitionis Nominum, in sermone Philosophico, usum esse ingentem. Attamen inde omnia vocabula debere, aut posse definiri, colligi nequit. Sunt enim quædam, quæ & clara sunt (Linguam, nempe, quâ utimur intelligentibus) & ejusmodi ut definiri nequeant. Ea sunt nomina idearum simplicium, ut *cogitare*, *esse*, *sentire* &c. qua de re egimus suprà Cap. II. §. 11. P. 1.

9. Præterea, ubi jam sunt receptæ definitiones satis perspicuæ, non sunt mutandæ; quia qui [redacted]

Augustinus, propter mutatam definitionem vocis *libertas*, obscurus evasit multis, nec sibi satis constitit. Antea libertas vocabatur, ut nunc vulgò, *facultas faciendi aut non faciendi*. Ipse verò *spontaneitatem* simplicem, in qua non est coactio, intellexit. Attamen quia usum receptum, ex animo suo, ipse prorsus eliminare non potuit, sæpe ut alii, sæpe peculiari sensu loquitur.

10. Hinc sequitur etiam, si necesse sit ab usu recepto abire, quàm minimùm ab eo recedendum. Faciliùs enim adsuescimus significationibus vicinis iis, quæ jam admissæ sunt; quàm planè remotis, aut etiam usui prorsus contrariis. Hinc vituperantur meritò Chymistæ, qui cum è vulgo petitis vocabulis uti possent, ea cane pejus & angue refugerunt, ut inusitata vocabula in Artem inferrent. Nec sæpe alia de causa obscurum sermonem claro prætulerunt, nisi ut fucum credulis & imperitis, qui facilè sub obscuris verbis res pulcherrimas latere suspicantur, facerent.

11. Verùm ante omnia, quod jam subinnuimus, observandum; nempe, ab definitione, semel constituta, numquam recedère oportere. Qui enim Auditor aut Lector scire nos abire à definitione semel allata, nisi moneatur, potest? Dum autem hoc ignorat, quid nobis velimus, cùm videt à nobis affirmari quod definitioni allatæ contrarium est, aut nescit, aut nos in contradictionem incautos delabi putat. Si adhibeamus autem vocabula, quorum significatio sæpe mutetur, molestum est, quotiescumque occurrunt, definitionem proferre. Itaque nihil rectius, aut commodius fieri potest, quàm si constanter in una definitione hæreamus.

CAPUT XIII.

De Definitione Rei.

1. CUm Definitio nominis à nobis pendeat, Definitio rei non est juris nostri ; neque enim nobis id esse in re aliqua, seu in ejus quæ nobis obversatur idea, quod in ea non est, affirmaré licet. Solet autem Definitio distingui in accuratam & minùs accuratam. Prior *Definitio* propriè dicitur, posterior *Descriptio*.

2. *Definitio* propriè dicta est, quæ aperit naturam rei definitæ, enumeratione præcipuorum attributorum, quorum quæ rei definitæ communia sunt cum aliis *Genus :* quæ verò pertinent tantùm ad rem definitam *Differentia* dicuntur. Genus oportet esse *proximum* & differentiam *specificam*. Ita Circulus definiri potest : *Figura plana cujus circumferentia undequaque æqualiter distat à centro. Figura plana* erit Genus, est enim attributum commune Circulo cum omnibus figuris *planis* specie differentibus ; reliqua verò erunt Differentia, iis enim circulus ab omni aliâ figurâ differt.

§. 2. *Quæ rei definitæ* &c.] *Cicero* in Topicis ad Trebatium, Cap. 6. ita rem egregiè exponit : *Cùm sumseris ea quæ sunt ei* [redacted]

3. *Descriptio* verò est enumeratio plurium attributorum, etiam quæ accidentalia sunt; ut si describatur aliquis, ex quibusdam quæ gessit aut dixit; velut, si pro Aristotele, *Philosophum, qui regnum solus in Scholasticos obtinuit*, dicamus.

4. A Philosophis nihil esse definitum præter *species*, nulla verò *individua*, ut jam alibi notavimus, animadvertendum est; quod sibi *genus proximum* & *differentiam specificam* specierum esse notas putent, sed non audeant individuorum proprietates essentiales, quibus ab ejusdem speciei aliis differant, sibi compertas jactare.

5. Revocandum etiam est in memoriam, quod in superiore parte, nempe, Substantiarum intimam naturam esse ignotam, adeóque non posse definiri, ostendimus. Verùm eas definierunt Philosophi ex iis quæ norant, quibus totam substantiarum essentiam frustrà contineri existimarunt. Hinc liquet etiam, secundùm ea quæ alibi à nobis observata sunt, solos Modos, quorum tota natura nobis nota est, posse certâ, & propriè dictâ definitione describi.

6. Tres Regulæ Definitionis vulgò afferuntur. Prima est, *Definitionem oportere esse adæquatam definito*; hoc est, convenire omnibus iis, quæ specie, quæ definitur, continentur. Itaque à Peripateticis tempus male definitur: *Mensura motûs, per partes priores & posteriores*, quia tempus potest etiam mensurare quietem; res enim quiescens, per certum tempus quievisse, non minùs quàm si mota esset, dicitur.

 7. Se-

7. Secundò, *Definitionem oportet propriam esse definitio*, hoc est, nulli alii speciei, præter eam quæ definitur, convenire. Cùm enim definitio adhibeatur, quò rem aliquam ita cognoscamus ut à ceteris omnibus distingui possit, soli rei definitæ convenire oportet definitionem. Malè ergo definitur Materia Prima à Scholasticis: *Quod neque est quid, neque quale, neque quantum, neque quidquam eorum quibus Ens denominatur.* Hac enim Definitione, Materia Prima vix à mero Nihilo secernitur. Idem dixeris de omnibus definitionibus merè negativis, hoc est, quæ docent non quid res sit, sed quid non sit.

8. Tertiò, quoniam Definitio adhibetur ut aliis nota fiat res antea ignota; *Definitionem esse claram, & faciliorem intellectu re definitâ oportet.* Atque hinc colligere est plerasque Aristotelis definitiones, quoniam sunt obscurissimæ, esse parum commodas. Exempli gratiâ, quis non meliùs intelligat quid sit motus, sine definitione, quàm hac definitione auditâ: *Actus entis in potentia, quatenus in potentia*? Quis non æquè benesciat quid sit Anima, si vel minimùm adtendat, ac si Philosophum dicentem: *Actus primus corporis naturalis organici, potentiâ vi-* [redacted]

sonitum in nubibus excitatum ; quæ responsio ostendit quidem in genere quænam res eo nomine soleat vocari, sed nequaquam quid sit tonitru; nisi is qui responsum accipit aliunde quid sit *sonitus*, seu quæ sit natura ejus rei, quæ sonitus vocatur & unde nascatur norit. Quandoque etiam rei naturam notam nobis esse opinamur, si rem quam vocabulo quodam appellari audimus, oculis usurpaverimus. Ita quærenti *quid sit vitrum*, ostenditur id quod ita vocatur, & sibi rem notam esse censet, quia pauculas proprietates ejus, & quo nomine vocetur novit.

10. Eadem de ratione, Definitio rei verbis planè synonymis constare nequit; ut, si quis quærat quid sit *summum Numen*? & respondeatur *supremus Deus*. Hisce enim posterioribus verbis, fortè quidem priora explicantur eorum usitatam significationem ignoranti; sed divinam naturam ex iis meliùs cognosci nemo dixerit.

11. Hisce observatis, satis liquet definitionem locum dumtaxat habere, in ideis compositis; & esse enumerationem præcipuarum idearum simplicium, quibus constant. Ideæ verò simplices nequeunt definiri, ut alibi observavimus; quia in earum descriptione, enumeratio nulla ejusmodi fieri potest. Qui nescit quid sit quod vocamus *calorem*, hoc aliter non discit, nisi experientiâ, aut synonymo ejusdem, aut alîus Linguæ vocabulo, vel circumloquutione quâ res indicatur quidem, non verò definitur; ut si diceremus *esse sensationem, quam experimur ubi igni adsidemus, aut sole lucente ambulamus*, &c. indicaremus quæ res sit, cui id nomen tribuimus, at ejus naturam non explicaremus. Si quis enim

eo sensu careret, qui necessarius est ad calorem percipiendum, non magis intelligeret quid diceremus; quàm intelligit cæcus natus quis sit color viridis, cùm ei dicimus eum esse quem percipimus, ubi gramen nobis obversatur.

Secundæ Partis Logicæ Finis.

LOGICÆ.

PARS TERTIA.

De Methodo.

CAPUT I.

De Methodo, eáque Analytica & Synthetica.

1. Ostquàm Perceptiones nostras simplices, itémque varia Judiciorum nostrorum genera contemplati sumus, & docuimus quâ ratione circa illa ut vitetur error, versari necesse sit; superest ostendamus, quâ ratione judicia nostra debeant disponi, ut tutiùs ac citiùs ac veritatis cognitionem perveniamus. Atque hæc Logices Pars *Methodus* à Dialecticis dici solet; & paucis tractatur, præ ea parte in qua de *Syllogismo* agitur, quòd haud paullò plus in animo ad disceptationem, quàm ad veritatis indagationem, muniendo laborent. Nos contrà Methodum diligentiùs, quòd nobis multò magis cordi sit veritatis inquisitio, quàm disceptandi libido, quæ veritatis cognitioni ferè obest, excutiemus.

§. 1. *Haud paullo plus in animo* &c.] Hinc apud *Ciceronem* Lib. 2. de Orat. cap. 38. Antonius negat *in hac arte ullum esse preceptum, quo modo verum inveniatur; sed tantùm esse quomodo judicetur*, contendit.

2. Cùm pleræque veritates inquirendæ nitantur aliarum cognitione, ex quibus per quamdam consectariorum seriem deducuntur; non satis est tradidisse Regulas, quarum ope cognoscere queamus quibus Propositionibus adsentiri nos oporteat singillatim consideratis. Ostendendum etiam est quâ ratione inter se disponendæ sint, ut per eas, quasi per gradus, ad veritatem, in puteo, ut fert dictum vetus, latentem descendamus.

3. Duplex autem est Methodus; una est *Analyseos*, seu *resolutionis*, quâ ut plurimùm veritas investigatur: altera est *Syntheseos*, seu *compositionis*, quâ veritas inventa docetur.

4. In Analytica methodo, ex veritate particulari nota, ad alias quæ pertinent ad rem aliquam singularem progredimur. In Synthetica verò methodo, generales quasdam veritates proponimus, ex quibus veritates singulares deducimus.

5. Si in Analytica methodo, quæpiam Axiomata proponantur, id non fit statim initio, & [redacted]

contrà, à posteris ad majores adscendendo. Ita posset quæri genus Alexandri, nominato ejus Patre Philippo, & ab eo retrogrediendo ad *Caranum* usque *Heraclidem*; quæ ratio investigandi cum Analysi convenit. Atque eo modo esset progrediendum, si Alexandri majores ignoti quærendi essent. At si jam inventa Genealogia tradenda esset, tunc ab Hercule aut Carano initium fieri deberet; quâ ratione progreditur Synthetica Methodus.

7. Verùm utraque Methodus pariter ex re nota ad ignotam progressionem communem habet. Quæ nota sunt, priora utrobique proponuntur, ut ex iis per consequentias ad ignota perveniri queat; deinde omnis hæc series consectariorum, in utraque, Propositionibus inter se connexis constat.

8. In utraque hæc quoque, ut vitetur error, summatim postulantur. Primò nulla Propositio, quasi vera, cui adsensum negare possimus, seu quæ non sit evidens, admittenda est. Deinde in unoquoque progressionis gradu, nexus Propositionis sequentis cum antecedente debet esse etiam evidens, seu necessarius. Alioqui si in longa Propositionum serie, Propositionem, aut consequentiam dubiam aut falsam admitteremus vel unam; quidquid inde directè deduceretur necessariò dubium esset, aut falsum.

9. Ut exemplo res clarior fiat, priùs exemplum Analyticæ Methodi, deinde etiam Syntheticæ tradam. Proponi fingamus hanc quæstionem: *an positâ hominis exsistentiâ, probari queat Deum esse?* Hoc ut scire possimus, ita progre-

dimur. 1. Humanum genus, quod nunc est in terra, non semper fuit; quod historiæ omnes ostendunt, quæ humano generi initium fuisse produnt. Non tantùm enim hoc disertè testantur, sed etiam eorum quæ narrant serie significant; nulla enim est quæ res gestas plurium quàm sex mille annorum, aut circiter, comprehendat. 2. Si humanum genus non semper fuit, seu initium habuit, oportet aliquam exsistendi fuisse causam; nam è nihilo nihil emergit. 3. Quæcumque sit ea causa, oportet in ea saltem fuisse proprietates, quas in nobis videmus; nam nemo dat quod non habet. 4. Præterea oportet in ea causa esse proprietates quæ in nobis non sunt, cùm potuerit facere, id quod nos non possumus; nempe, ut homo, qualis antea non erat, exsisteret, seu ut Mens & Corpus ejus inciperent esse; quam potentiam in nobis non deprehendimus. 5. Videmus autem in nobis esse vim intelligendi, & volendi, & corpus quod variè moveri potest. 6. Igitur oportet esse eas facultates in causa humani generis, & alias etiam præstantiores; qualis est vis producendi è nihilo, seu faciendi ut aliquid, quod antea non erat, exsistat. 7. Hæc autem causa vel est adhuc, vel non est. 8. Si non sit etiam-
[redacted]

lum initium habuerunt; itaque si est aliquid, sunt causæ æternæ. 10. Igitur esset fatendum esse Ens æternum, quod habeat omnes proprietates, quas habemus, & plures etiam; seu ipsum nos per se, seu per aliam Naturam creaverit, quæ alia est quæstio, quam hîc non attingimus. 11. Si sit adhuc humani generis causa, eadem rediret ratiocinatio, quæ continetur gradibus progressionis 9. & 10. 12. Igitur ex eo quòd est humanum genus, necessariò sequitur esse *Deum*, seu *Causam* æternam, quæ per se, aut per aliam, id creaverit.

10. Ita Analyticâ Methodo exsistentiam Dei probamus, vel potiùs invenimus. Veritatem inventam deinde methodo Syntheticâ docere possumus, hac ratione: 1. Omnia Entia initium habent, aut nullum. 2. Nihil est quod per se queat è nihilo emergere, aut incipere exsistere, cùm antea non esset. 3. Itaque quæ initium habent procreata sunt omnia, ab aliqua initio carente causa. 4. Humanum genus habet initium. 5. Igitur procreatum est à causa æterna. 6. Causam illam vocamus *Deum*, ideóque *humanum genus à Deo procreatum est*.

11. Omnes hæ Propositiones, ut jam diximus, debent in utraque Methodo diligenter expendi, ut nulla pro comperta admittatur, quæ non sit; neque ulla irrepat consequentia, non necessaria; quo peracto, veritatem à nobis inventam, aut doceri certò scire possumus.

12. Quædam subsidia possunt ad id faciliùs præstandum adhiberi, quæ sunt pensiculatiùs docenda, quia inde tota ratiocinationum faci-

litas & certitudo pendet. Primùm, quî debeat esse, ad feliciter inveniendam veritatem, animus affectus; secundo loco, regulas Analyticæ Methodi: tertiò, quæ ad Syntheticam pertinent trademus.

CAPUT II.

De Adtentionis necessitate, & subsidiis quibus comparari potest.

1. EST quidem evidentia, ut plus semel diximus, unicum veritatis κριτήριον. Verùm non satis est hoc novisse, ad investigationem veritatis; quia evidentia semper præstò non est, nec animo nostro, nisi post longum laborem, interdum obversatur. Quærendum itaque quâ ratione eam, in cognitionibus nostris, nanciscí possimus.

2. Quemadmodum non satis est esse objecta extra nos, eáque luce illustrata, sed præterea oculi sunt ad ea convertendi, ut ea cernamus: ita non satis est omnium rerum, quæ animo concipi queunt, posse formari ideas, ut eas res noscamus; aciem, ut ita dicam animi, ad illas ideas converti, & hunc adtentum in earum con-

[redacted]

expenderit. Ut enim cùm oculis leviter aliquid lustravimus, aut è longinquo, aut in obscuro loco vidimus, sæpe id credimus nos conspexisse quod non vidimus: ita quando Mens, post levem rei considerationem, in observationibus suis adquiescit, sæpe id à se animadversum, quod nequaquam ei est obversatum, censet.

4. Ut caveamus errorem, qui ex oculorum usu nascitur, levi considerationi non credimus; cùm objectum obscurum, aut remotum est, facem adhibemus, propiùs accedimus, denique diu & diligenter consideramus. Nulla quoque alia est certior ratio vitandi erroris, in Mentis judiciis, quàm si ea cohibeamus, donec diu & adtentè, pro rei natura, id quod investigatur contemplati fuerimus. Hinc satis constat quàm sit necessaria *Adtentio*, quam rectè definiveris, *diuturnam, neque intermissam, aut aliis cogitationibus interpellatam ideæ considerationem.*

5. Itaque is operam non malè collocabit, qui artem augendæ Adtentionis quæsiverit. Videmus autem nos adtentiores multò esse, & faciliùs etiam ad eas res quæ interventu sensuum nos afficiunt, quarum imagines quædam figuratæ animo obversantur, & quæ affectum aliquem in nobis excitant; quàm quæ absque hisce Menti nostræ se se ingerunt. Ita in spectando corpore luce illustrato; in imagine rei corporeæ Menti oblata lustranda; in consideranda denique re unde ad nos commoda redire, aut incommoda queunt, quæ metum aut desiderium in nobis excitant, adtenti sumus. Hoc adeò manifestum est, ut probatione non indigeat.

6. Non

6. Non minùs certum experientiâ eſt nos difficiliùs animi aciem ad abſtractas ideas, exempli causâ, convertere & diu defixam tenere. Hoc quicumque de hiſce cogitare conati ſunt, præſertim priuſquàm adſuefierent meditationi, experti ſunt. Diſcrimen illud inde naſcitur, quod in aliis Mens, interveniente corpore, adjuvetur, & vividis ſenſationibus aut imaginibus afficiatur, quas vel invita animadvertit: contrà verò contemplationibus abſtractis, & nihil è corporibus ducentibus, corporei motus officiant, dum ad corpora Mentem revocant; nec quidquam Menti obverſetur, quod eam valdè afficiat, atque adtentionem ejus alliciat. Imò dum eâ contemplatione Mens occupatur, oportet eam omnes corporeas imagines, ſponte ſe ſe ipſi oggerentes, ſummâ vi amoliri; quod ſine dolore fieri nequit, quia hæc Lex eſt naturæ, ut, cùm vis infertur corpori, Mens doleat.

7. Hoc poſito, videndum annon ope ſenſuum, facultatis imaginandi, aut affectuum, etiam in rebus merè incorporeis, Adtentionem augere poſſimus. Atque hoc eâ arte fieri poteſt, quam poſtea indicabimus; verùm eſt ante omnia cavendum, ne inde naſcatur incommodum, quod ſequi animi per ſenſus, imaginationem, aut affectus, commotiones ut plurimùm [redacted]

8. Hinc deducitur hoc, in veritatis inquisitione, maximi momenti consectarium; nempe, iis qui volunt seriò veritatis investigationi incumbere vitandas esse, quoad ejus fieri potest, omnes sensationes vehementiores, quales sunt ingens strepitus, lumen vividius, dolor, voluptas, &c. Cavere etiam debent, ne vehementiùs ipsorum commoveatur imaginatio ullo objecto, quod eam ita inficiat, ut inviti de eo cogitent; hoc enim fit ut Adtentio subinde interpelletur. In primis motibus affectuum validioribus non debent adsuefieri, qui enim sæpe iis perturbantur ita afficiuntur, ut vix de ulla re, nisi de affectûs objecto, aut de iis quæ cum eo conjuncta sunt, cogitare possint. Attamen quia horum nemo potest esse immunis prorsus, propter rationes, quas hîc non attingimus; conandum est ex hisce inevitabilibus incommodis, qualecumque ad veritatis indagationem subsidium petere.

§. 8. *Sensationes vehementiores.*] Propterea finxerunt Democritum Philosophum *luminibus oculorum suâ sponte se privasse, quia existimaret cogitationes, commentationésque animi sui, in contemplandis natura rationibus vegetiores & exactiores fore, si eas videndi illecebris & oculorum impedimentis liberasset* &c. Verba sunt A. Gellii Lib. X. c. 27. Falsum esse Plutarchus, in libro περὶ πολυπραγμοσύνης, contendit.

9. Sensus prodesse possunt Adtentioni, si iis utamur ut Geometræ, qui inconspicuas quantitates lineis, numeris & litteris exprimunt. Hac enim ratione fit, ut faciliùs animus in ea quæ quærit adtentus ac defixus hæreat; dum enim oculi in figuras defixi sunt, animus rem cujus

sunt

ſunt ſigna contemplatur. Atque hoc fit eò meliùs, quòd nullum ſit periculum ne figuras cum re quam quærit confundat, cùm nulla ſit inter eas relatio, niſi quam ipſe inſtituit. Ita celeritas & duratio motûs poſſùnt inquiri deſcriptione aliquot figurarum, quas numquam credet id eſſe quod quærit Geometres.

10. Poſſumus & hac ratione, ſine periculo, ſenſibus noſtris uti in ratiocinatione. Nempe, ne multitudine relationum conſiderandarum obruamur, poſſunt ordine in charta vocibus aliquot exprimi. Præterea faciliùs Propoſitiones jam expreſſas & chartæ commiſſas, quàm earum ideas adtendimus. Sæpiùs & faciliùs, in longis ratiocinationibus, veſtigia noſtra, ubi eorum in charta notæ hærent, quàm ubi memoriæ tantùm infixæ ſunt, relegere poſſumus.

11. Pueri propterea multa faciliùs diſcunt ex imaginibus, & figuris, quàm ſi ea millies dici audiant, aut ad cogitandum iis de rebus excitentur. Si videant Virtutum Emblematicas imagines, multò faciliùs intelligunt, adtendunt, & dicta memorià tenent; quàm ſi vocabulis, quæ ſunt abſtractarum idearum ſigna, quibus ideis non ſunt adſueti, edoceantur. Attamen debent [redacted]

quæ de sensibus dicta sunt pertinent. Attamen peculiare etiam subsidium, ad juvandam Adtentionem, confert. Unicuique experientiâ notum est, res incorporeas meliùs intelligi ope comparationis è corporibus petitæ; quorum imagines Menti obversantur, Imaginationis operâ. Ita ubi quæro quâ ratione Mens mea objectas ideas videat, & quo modo aut ab errore caveat, aut in errorem incidat; & inveni, acri meditatione, ideas esse nescio quæ objecta quæ extra Mentem sunt (exceptis sensationibus) & Menti, postquàm diu ideam contemplata est, perceptionem claram ejus fieri, aut obscuram remanere; cùm autem obscura est, Mentem posse judicium cohibere, contra verò cùm clara est, in ea necessariò adquiescere; ubi, inquam, hoc inveni, idem comparatione, ex re corporea desumtâ, exprimere conducit. Memoriæ meliùs sic mandatur, faciliúsque & clariùs Menti se res inventa objicit. Exempli causâ, mecum tacitâ meditatione conferre ideas cum objectis externis & corporeis possum, Mentem cum oculo, & similia in oculorum operationibus animadvertere, ac in Mentis actionibus.

13. Si quod inveni sit aliis explicandum, illi etiam faciliùs comparationem, quàm nudam rei expositionem adtendent, citiùs quod dicam intelligent, & tenaciùs memoriæ mandabunt. Hinc nata erat antiquissimorum temporum utendi fabulis, apud rudes populos, consuetudo, quam apud Orientales diu viguisse ex veteribus monumentis constat.

14. Ve-

14. Verùm hîc cavendum à peccato, in quod Veteres potiſſimùm inciderunt. Nempe, dum nimium captant imperitorum Adtentionem, tot figuris & loquutionibus ex rebus corporeis petitis uſi ſunt, ut nullas pænè præter corporearum rerum ideas eorum animo offerrent. Adeò eſt ſub iis figuris oppreſſa veritas, ut planè lateat, & vix etiàm à peritis inde poſſit erui; qua de re egimus in *Critica* noſtra, P. II. Sect. I. Cap. XV.

15. Cavendum eſt etiàm ab aliò ſcopulo, in quem illiſerunt plurimi Veterum & Recentiorum, qui temerè Comparationem, aut aliam ejuſmodi Figuram, quâ res illuſtrantur, eſſe argumentum quo probantur crediderunt. Figuræ hujuſmodi adhibentur, ad res in majori lumine collocandas, unde *lumina orationis* dicuntur; ſed nihil quidquam probant.

§. 15. *Nihil quidquam probant*] Τὸν διὰ παραβολῆς λόγον ἀνῄρει *Euclides* Megaricus, ut auctor eſt *Diogenes* Laërtius, Lib. II. §. 107. λέγων ἤτοι ἐξ ὁμοίων αὐτὸν ἢ ἐξ ἀνομοίων συνίστασθαι. καὶ εἰ μὲν ἐξ ὁοίων, περὶ αὐτὰ δεῖν μᾶλλον ἢ οἷς ὅμοιά ἐστιν ἀναστρέφεσθαι· εἰ δὲ ἐξ ἀνομοίων παρέλκειν τὴν παράθεσιν: *dicens eum ſermonem conſtare aut ex ſimilibus aut ex diſſimilibus; ſi ex ſimilibus, circa ipſa oportere potiùs, quàm circa ſimilia verſari; ſi ex diſſimilibus inutilem eſſe collationem.*

[redacted]

fortasse numquam est, sine affectu aliquo, acrior Adtentio.

17. Certissimum est gloriæ cupiditatem multis unicam causam fuisse, ob quam Veritatis investigationi operam darent; at nec minùs verum eos, dum invenisse videri volebant quod nondum invenerant, multa quasi comperta, quæ tamen explorata non erant, protulisse. Nihilominùs gloriæ studio uti feliciter possumus, si ei, ut par est, moderemur. Utilis est honor & existimatio, ut commodiùs ipsi vivamus, & aliis prodesse queamus; sed non est fama captanda, quasi aliquid sit quod propter se concupisci debeat. Itaque eò contendendum est, quatenus licet per Veritatem & Virtutem, quæ propter se amandæ sunt. Si quis ergo gloriæ studio teneatur, quod sit cum Veritatis & Virtutis amore vehementissimo conjunctum; dubium non est quin eâ honoris cupiditate multùm adjuvari, in investigatione veri, possit. Tunc sibi honorem proponere licet, quasi præmium Veritatis inventæ: ut Opifici licet operæ susceptæ sibi mercedem proponere. Quemadmodum etiam Artifex non debet mercedem ullam poscere, quam operâ non commeruerit: ita nec gloriam sibi non debitam æquus Veritatis indagator tribui postulabit.

18. Semper est recordandum eum affectum, si solus sit, noxium esse; itaque in nobis excitandi alii affectus, qui ne nos gloriæ studium solum transversos agat impediant. Ejusmodi est cupiditas ipsa veri cognoscendi, quæ est in omnium hominum animis; nemo enim falli amat, nemo ignorantiâ delectatur.

19. Ve-

19. Veri autem cognoſcendi cupiditas multùm poteſt augeri, ſi cogitemus quantam voluptatem perceperimus, ubi veritas antea ignorata nobis innotuit, præſertim ſi diu eam quæſiviſſemus. Sanè tanta eſt in veritatis cognitione voluptas, ut qui in ea inveſtiganda operam ponunt, nihil in vita jucundius ſe experiri teſtentur, quàm ubi aliquid, quod ſibi latuerat, retegunt.

20. Verùm hoc quoque cavendum, ne judiciorum noſtrorum cauſa ſit ſolus etiam inveniendi veri affectus. Affectus enim nulli facem judicio præferunt; animum tantùm ad quærendum, quod noſtra noviſſe intereſt, incendunt. Itaque hoc quoque affectu utendum ut ad veri inveſtigationem impellamur; ſed tum demum ferendum judicium, ubi id cohibere non poſſumus ampliùs, quando de rebus meditamur, quæ evidenter cognoſci queunt.

CAPUT III.

De Mentis Capacitate, ejúſque augendæ ratione.

1. CApacem animum vocamus, non quòd eum putemus eſſe inſtar vaſis, quod *ca-*

[redacted]

siderandarum contrahit. Cùm autem dicimus *simul*, aut *uno tempore*, hoc non est ita intelligendum quasi unico indivisibili momento, & unicâ Mentis perceptione multa posse ita intelligi velimus; nam sanè perpauca distinctè simul capiuntur. Sed quod dicimus aliquâ latitudine debet capi, & de brevissimo tempore intelligi; quod tamen voce *simul* expressimus, quòd tam celeriter Mens ab una cogitatione ad aliam se conferat, ut nulla sit mensura externa temporis quâ possit in partes dividi.

2. Si quis à nobis petat an omnes omnium hominum Mentes æquè naturâ suâ sint capaces, adeò ut quidquid discriminis inter eas animadvertitur, id omne ab educatione manaverit? nullum responsum hîc à nobis feret, nisi nobis non liquere, sed duo esse experientiâ certissima.

3. Unum est, quorumdam ingenia esse adeò infelicia ut Propositionum duarum nexum ægrè capiant; nisi de rebus, quas experientiâ didicerunt, agatur. Ceterùm in merè theoreticis pænè cæci sunt, nec discrimen ullum inter bonam & malam ratiocinationem vident. Alii rursus paullò capaciorem Mentem habent, possúntque nexum aliquot Propositionum, uno animi intuitu, deprehendere; sed si deductio consequentiarum paullò prolixior sit, hærent, nec possunt se explicare. Sunt etiam felicia ingenia, quæ longam Propositionum seriem, si non unico intuitu, saltem paucis cogitationibus, brevi tempore, facilè complectuntur. Non fatigantur, neque turbantur numero Propositionum, qui alios prorsus obtundit. Pænè dixeris horum ani-

rum animos esse amplissima vasa, quæ aliquoties impleta magnam liquoris copiam exhauriant: priorum verò adeò arcta esse, ut sæpissimè oporteat ea impleri, ut copiam liquoris exiguam successivè exhaurire queant.

4. Secundo loco, experientiâ constat, Mentis capacitatem, quadam cogitandi de pluribus adsuetudine, augeri posse. Notum enim est eos qui Geometriam, Arithmeticam aut Algebram primùm addiscunt, initio conturbari, idearum simul considerandarum copiâ; nec posse, nisi molestissimâ adtentione, quæ legunt aut quæ docentur, propter idearum considerandarum numerum, intelligere. Exempli gratiâ, qui primùm *Divisionis Regulam* adsequi nituntur, multiplici comparatione numerorum *Divisoris* & *Dividendi* conturbantur. Si plures sunt operationes Arithmeticæ peragendæ, ita ut nectantur invicem, nonnisi ægrè intelligunt quî fieri queat ut Magister, qui ipsos docet, possit tam facilè & veluti uno obtutu, aut paucis saltem, nexum tot Propositionum complecti. At iidem, postquàm per aliquot menses ei arti operam dederint, facilè plures animo operationes, quas singulas antea capere non poterant, complectuntur. Hinc ergo posse capacitatem Animi augeri, [redacted]

ficere queunt, adeò aut obtusi ingenii, aut infelicis cerebri sunt! Inter eos verò, qui hisce studiis non sunt prorsus inepti, quod ab initio apparet, alii aliis multò faciliùs proficiunt, ulteriúsque progrediuntur; seu hoc ab animi, seu à corporis natura proficiscatur. Qui se nullo modo aptos ab initio sentiunt, si invitâ naturâ cogantur studiis operam dare, nihilo magis proficiunt, quàm si aliud agerent. Hi ergo rectè faciunt quando ab iis studiis abstinent, quæ ex multa ratiocinatione pendent; & ad eas Artes, quæ experientiâ paullatim addiscuntur, animum adpellunt.

§. 5. *Capacioris fieri ingenii*] Indoles arte exculta perficitur, Scriptor ad Herenn. Lib. III. cap. 22. *Nihil est*, inquit, *quod aut natura extremum invenerit, aut doctrina primum; sed rerum principia ab ingenio profecta sunt, & exitus disciplinâ comparantur.*

6. Ut ad rem ipsam veniamus, quicumque capacitatem animi auctam sibi optat debet ante omnia operam dare ut adtentus esse possit, quando vult; quod eâ ratione, quam Capite superiori incicavimus, potest comparari. Etenim qui ne paucis quidem attentus esse, multò minùs plura simul distinctè intelligere & multiplicitate objectorum non confundi poterit.

7. Quandoquidem verò capacitas ingenii, ut vidimus, facultas est quæ nobis naturâ inest; quidquid fieri potest ad eam comparandam, ut hactenus loquuti sumus cum vulgo, huc redit ut frequenti exercitio usum ejus facilem nobis faciamus. Videndum duntaxat, circa quæ objecta potissimùm exerceri queat.

 8. Sunt

8. Sunt objecta duplicis generis; quædam sunt Mathematica, alia non possunt Mathematicè tractari. Mathematica sunt quæcumque Methodo Geometricâ, quam trademus, ubi de Synthesi agemus, expendi queunt. Atque hujusmodi sunt omnia, quæ possumus penitùs cognoscere, hoc est, quæcumque ad Modos pertinent.

9. Consideratione harum rerum, capacitatis ingenii usum adquiri aiunt quicumque iis animum adpulerunt. Ac sanè in Arithmetica (ut hoc exemplo utamur, ne omnes Matheseos partes sint expendendæ) multiplices objecti partes adeò distinctè notantur, adeò clarè percipiuntur, ut nullum sit periculum ne confundantur, si modò adtentio adhibeatur. Præterea in supputatione, primùm tot objecta sunt quot unitates; deinde unitatum certis collectionibus nomina quædam imponuntur, brevitatis causâ, quæ tamen nullam confusionem pariunt, quantavis sit ea unitatum collectio, ut *centum*, *mille*, *centum millia*, *millio*, *&c.* Denique comparatio longa fit numerorum, quorum numquam unicus consideratur, sed plures simul; nam si addas, aut subtrahas, aut multiplices, aut dividas, quò omnis Arithmetica redit, multiplex consideratur numerus; nisi fortè excipias numerum binarium, qui [redacted]

tas multa simul confusè intelligendi, siquidem ea ad investigandam nihil prodest veritatem.

11. Alia sunt, quæ Mathematicè expendi non possunt, qualia sunt quæ pertinent ad substantias, vel, ut clariùs loquar, in quibus de ipsis substantiis agitur. Hic frustrà simus si in hisce considerandis, capacitatis ingenii usum adquirere speremus; etenim cùm nec singulas substantias norimus clarè, multò minùs substantiarum compagem clarè intelligemus. Hoc unum possumus, earum proprietates, & relationes quæ inter proprietates intercedunt, considerare.

12. Inde colligi potest, quod Philosophi olim crediderunt, ingenium capacius non fieri, consideratione Generum, & Specierum, in quæ distributæ sunt ab iis substantiæ; quia est tantùm incerta ignotorum objectorum divisio, ut in prima Parte monuimus.

13. Sed præter ea, est interdum consideranda Moderum tanta copia, eorúmque adeò tenuium, ut Geometricâ methodo, nisi longissimo tempore, quod nobis non suppetit, disponi nequeant. Attamen recta de hisce ferre judicia, multò magis quam de Mathematicis investigationibus, nostrâ interest. Hujusmodi sunt affectiones animorum, & rerum ad vitam pertinentium; de quibus peritissimi Geometræ meliùs aliis non judicant, imò sæpe pejus. Quæritur, exempli causâ, an aliquod consilium, seu cœptum felicem eventum sit habiturum? In eo cœpto, sunt multiplices ideæ, quæ ad exitum, nisi multiplicibus admodum viis, quæ pendent ex circumstantiis innumeris, perduci nequeunt.

 14. Qui

14. Qui adſueti ſunt Mathematicis ideis, quæ facillimè à ſe invicem diſtinguntur & animadvertuntur; ubi volunt, ſecundùm notæ Artis regulas, de rerum publicarum aut domeſticarum adminiſtratione judicare, ineptiſſima ferunt judicia. Nimirum, abſtractas tantùm poſſibilitates conſiderant, & in ſuis ratiocinationibus diſpoſitiones quaſdam rerum & animorum omittunt, quæ multiplicitate & tenuitate ſuâ ingenii aciem pænè fugiunt. Ut plurimùm etiam evenit, ut qui rectè de hiſce judicant, de rebus Mathematicis inepta judicia ferant, aut eas difficillimas, quòd iis non ſint adſueti, putent.

15. Quemadmodum autem, ut Mathematicas quæſtiones intelligere & ſolvere queamus, ſunt eæ diſciplinæ excolendæ: ita, ut de iis quæ ad Remp. aut familiam pertinent aliiſque ſimilibus rectè judicemus, poſſimúſque eas facilè animo complecti, vita ſic inſtituenda eſt, ut adtenti ſimus omnibus quæ eveniunt, & memoriæ diligenter quæ cernimus cum omnibus, quantùm licet, circumſtantiis, mandemus. Sed quia paucis ſuppetit ſat longa experientia, ut non eveniant eis quotidie plurima, quibus nulla ſimilia viderant; experientia aliorum uti licet, conſulendo peritos rerum, & legendo quamplurimas Hiſtorias.

[redacted]

„ abundarent, quæcumque etiam nudius tertius, quartúsve „ egerant in memoriam revocabant; ac retro etiam ampliùs; τοῦτο πρὸς Ἐπιστήμην καὶ Φρόνησιν, ἔτι δὲ τῶν πάντων Ἐμπειρίαν, τοῦ δύνασθαι πολλὰ μνημονεύειν: *cùm ad scientiam ac prudentiam & plurimarum rerum memoriam complectendam id conducere existimarent.*

16. Si quis ergo velit sibi capacitatem ingenii, cùm ad theoretica, tum etiam ad res usûs quotidiani quod spectat comparare, eum oportet memorata omnia, ne in quibusdam peritus in aliis ineptiat, conjungere. Vel si nequeat sibi tantam animi capacitatem polliceri; saltem in iis, quæ maximè suâ intersunt, quàm amplissimam judicandi facultatem adipisci, ceteris omissis, conetur. Nam de uno rectè judicare posse, quàm in omnibus vacillare, satiùs est.

CAPUT IV.

Methodi Analyticæ Leges.

1. METHODI Analyticæ leges lecturos oportet in memoriam quædam Axiomata, quæ sunt harum Legum fundamenta, revocare. Primum est, quod superiùs indicavimus plus semel: *In omnibus gradibus progressionum nostrarum, in ratiocinationibus, conservandam esse evidentiam*, nisi velimus in erroris periculo perpetuo versari.

2. Alterum est hujus consectarium: *Debere nos de iis tantùm, quorum claræ menti nostræ obversantur ideæ; aut rebus obscuris, quatenus dumtaxat sunt nobis notæ, ratiocinari.* Unde col-

colligere est omnes nostras ratiocinationes circa proprietates & modos substantiarum ideásque abstractas oportere versari; non circa substantiarum intimam naturam, quæ obscurissima est; quod antehac sæpiùs monuimus.

3. Tertium est: *Nos debere semper incipere à simplicibus & facilibus, & iis aliquamdiu inhærere, priusquàm ad composita & difficilia progrediamur.* Priùs enim sunt percipiendæ simplices ideæ, quàm compositæ; alioquin has numquam sat bene intelligeremus.

4. Atque hæc quidem generalia Axiomata sunt tam Syntheseos, quàm Analyseos, principia; nam in utraque Methodo, æquè postulantur evidentia in progressionis gradibus, delectus eorum circa quæ ratiocinamur, & simplicium cognitio, antequàm ad composita perveniamus; ut patebit ex sequentibus. Verùm hæ sunt Analyticæ Methodi peculiares Leges.

5. Prima est: *Perspicuè intelligendum statum quæstionum propositarum.* Si nobis ipsis quærendum aliquid proponemus, tenendum distinctè animo quid quæramus; ne frustrà per ea, quæ ad rem investigatam nihil attinent, divagemur. Si ab aliis verbis quibusdam proponatur, non priùs ejus solutionem adgredi nobis licet, quàm constet

[redacted]

oratio, qua quid sit id de quo agitur ostendit quàm brevissimè. Tum explicato genere cujusque rei, videndum est quæ sint ejus generis sive formæ, sive partes, ut in eas tribuatur omnis oratio.

6. Postquàm distinctè intelleximus quibus de rebus agatur, & jam sunt ideæ quæ Quæstione continentur comparandæ, altera Lex est: *Esse aliquo ingenii conatu retegendas unam aut plures ideas medias, quæ possint esse instar mensuræ communis, cujus ope inveniantur relationes, quæ intercedunt inter ideas comparandas.* Si quæratur, exempli causa, an prudenter fecerit Cicero, cùm Antonium hostem Reip. à Senatu judicari curavit? Postquam *factum*, ut loquuntur, ex Historia, cum omnibus circumstantiis, cognovimus; invenienda est idea generalis *prudentiæ civilis*, quæ postea singulari illi *facto*, ut videamus utrum ei conveniat, aptanda est.

7. Verùm cùm quæstiones sunt difficiles, & longâ discussione indigent, tertiâ Lege cautum est: *Ut à re, quæ consideranda venit, omnia, quæ non necessariò pertinent ad investigatam veritatem, circumcidantur.* Ita in Quæstione modò memorata, non est inquirendum quid sit *Respublica* in genere, ánve melior *Democratia*, aut *Aristodemocratia* quàm *Monarchia*? Status dumtaxat Romanæ Reip. cognoscendus, & videndum utrum quod Cicero fecit salubre ei esset, an verò noxium.

8. Cùm Quæstio est redacta *ad minimos terminos*, ut loquuntur, hoc est, cùm percepimus distinctè qua de re agatur, omissis omnibus aliis ad eam necessariò non pertinentibus, tum quarta Lex jubet *Quæstionem compositam dividi in partes, eásque singillatim expendi, eo ordine ut ab iis in-*

cipiamus quæ simplicioribus constant ideis; nec umquam ad compositas deveniamus, nisi postquàm simpliciores distinctè novimus, & faciles nobis consideratu meditatione effecimus. Sic in Quæstione allata, hæc quæri possunt 1. Quis fuerit Rom. Reip. status, secundùm leges receptas? 2. Leges, in quibus sita erat Reip. forma. 3. An verisimile fuerit à Proceribus Romanis potuisse eas Leges inviolatas servari, vi & Senatusconsultis contra Antonium agendo? 4. Quæ vires iis fuerint, quæ Antonio? 5. Quæ auctoritas Senatûs, in turbata Republica? 6. Quæ gratia Antonii apud Pop. Romanum, aut apud milites? 7. An hisce collatis verisimile esset Senatum superiorem futurum? 8. An contra omnem spem esset Antonius armis impetendus? &c.

9. Cùm Meditatione distinctam omnium Quæstionis partium cognitionem adepti sumus, & facilè eas animo versamus, quinta Lex jubet *Idearum quædam signa constitui figuris, aut verbis quam paucissimis comprehensa; eàque signa memoriæ imprimi, aut chartæ illini, ne ampliùs circa hæc laboret Mens.* Si velimus, possumus capita Quæstionis memoratæ in pauciora verba contrahere, ut 1. Resp. Romana. 2. Ejus con-
[redacted]

10. Postquàm quæ necessariò in Quæstione consideranda sunt, ea nobis evaserunt dilucida, compendiosisque signis notata, & ordine disposita sunt; tum *ideæ*, secundùm sextam Legem, *invicem, aut solâ meditatione, aut arrepto calamo & comparatione verbis expressâ, conferendæ*. Possumus, exempli causâ, vires Senatûs cum Antonii viribus meditando comparare. Aut, si velimus, utrasque ex historia cognitas chartæ consignare. Ubi plura sunt conferenda, memoria & judicium plurimùm scriptione juvantur; alioqui facilè confunduntur, & perturbata malè judicant.

11. Si comparatione factâ omnium idearum, quarum signa chartæ illevimus, nondum sit inventum quod quæritur, septima Lex hoc consilium suggerit: *Abscindendas omnes Propositiones, quas ad Quæstionis solutionem inutiles esse, examine facto, deprehendimus; & in reliquis eodem ordine, qui sex prioribus Regulis traditus est, denuo procedendum.*

12. Si, examine repetito quoties necesse erit, nihil eorum quæ notassemus videretur conducere ad Quæstionis solutionem, tunc fatendum esset Quæstionem, nobis saltem, esse ἄλυτον; quandoquidem quidquid videremus in ejus partibus ad eam solvendam satis non esset. Itaque aut omittenda, aut consilium alicujus esset quærendum, si fortè alius nobis oculatior, aut investigandi peritior sit.

13. Atque hæ sunt Leges Analyseos, quæ non omnes in omnibus Quæstionibus observandæ; in simplicioribus enim, aut paucis Propositionibus constantibus, una aut altera Lex suf-

ficit. Sed ubi sunt valdè compositæ & intricatæ, sæpe ad ultimam deveniendum, quæ & plus semel repetenda. Easdem copiosiùs, res enim est maximi momenti, singillatim aliquot Capitibus explanabimus.

CAPUT V.

De tribus Axiomatibus, quibus nititur quævis Methodus.

1. DE primo Axiomate, de *Evidentia in omnibus cognitionis gradibus conservanda*, non necesse est quidquam à nobis, præter ea quæ superiùs observata sunt, dici. Hoc tamen in loco, memorandum fuit, cùm ut sequentium cum eo nexus appareret, tum etiam quòd nimis inculcari apud homines, obscuris adsentiri adsuetos, nequeat.

2. Secundum, quod inde sequitur, est: *Nos non oportere de rebus, quarum menti claræ non obversantur ideæ, aut de obscuris, quatenus obscuræ sunt, ratiocinari.* Non est ita hoc Axioma capiendum, quasi negaremus rerum hactenus ignotarum naturam posse quæri. Contrarium hoc esset instituto nostro, quo viam ad ul-

[redacted]

nequit ut *quadratura circuli*, aut *duplicatio cubi*, quod demonstrasse se putant non pauci Geometræ, inveniatur; hanc legem violaverit, quisquis inquirendis illis tempus triverit. 2. Fieri nequit ut intelligamus quæ sit intima substantiarum natura; hoc unum cognoscere possumus, unà esse in substantiis proprietates quasdam, quod experientiâ didicimus. Ergo est omittenda investigatio substantiarum, nec quidquam præter earum proprietates quærendum. 3. Si nullam substantiam intus cognoscere queamus, nequidem creatas, multò minùs quæ sit substantia ejus Naturæ, à qua reliquæ omnes procreatæ sunt, inveniemus. Ex iis quæ in Creaturis videmus, possumus colligere, veluti experientiâ, ea esse in Creatore, nemo enim dat quod non habet. Verùm quomodo omnes omnium Creaturarum proprietates reales in Deo sint, intelligere nequ[illegible]s. Voluntatem ejus partim ex eventu, partim ex revelatione colligimus; sed hanc esse totam ejus voluntatem, non nisi stultè affirmaverimus. 4. Ex brevissima antiquissimarum rerum Historia, eáque Linguâ haud satis notâ scripta, eam rerum illarum cognitionem haurire non possumus, ut omnibus, quæ circa illas proferri possunt, quæstionibus satisfacere nos posse speremus.

4. Ex tribus hisce posterioribus exemplis, sequitur neque Theologiæ, neque Physices ullum Systema perfectum posse ab hominibus fieri; quia cùm principia rerum Theologicarum, & Physicarum sint maxima ex parte ignota, non possunt inde deduci consequentiæ, quarum ope solvatur quidquid occurrit difficultatis, sine

quo plenum Systema fieri nequit. Itaque frustra se cruciarunt qui earum rerum accuratam cognitionem ex positis principiis, indéque ductis consectariis, impertiri nobis conati sunt.

5. Alter Axiomatis allati sensus, est ex ignoto, aut incerto principio non posse evidentem consequentiam deduci. Omnes quidem Philosophi Axioma admittunt; nec eò seciùs & Veteres & Recentiores passim in id peccant. Aristotelica principia obscura sunt, & ignota interdum, nec minùs Aristoteles in Physica se posse clara inde deducere consectaria credidit. Exempla afferrem, nisi passim, aperto Peripatetico Syntagmate, occurrerent. Sed, quod mireris, Recentiores ipsi, qui maximè omnium id in Aristotele reprehendunt, in eumdem scopulum impingunt. Statuunt sibi notum esse quidquid est in natura corporum, quod sanè obscurissimum est; unde colligunt, quasi manifestum, ad corporum naturam non pertinere quod in ea non deprehendunt. Ita non videmus quî corpora possint sponte moveri, seu inter proprietates corporum quas novimus, nullam quæ aliquem cum spontaneo motu nexum habeat cernimus. Inde sanè sequitur nos non debere affirmare corporibus ullis inesse vim se se moven-

[redacted]

quæ ignoramus. Igitur qui affirmant, exempli causâ, à Mente moveri corpus, ii plus affirmant quàm norunt; sed nec minùs peccant qui idem negant, quia eam proprietatem in Mente non animadvertunt. Hac in re peccavit Vir * alioqui laude dignissimus, & ex quo non pauca ad Methodum pertinentia hausimus; in illo ipso capite ubi Axioma, quod nunc interpretamur, profert & exemplis illustrat.

6. Ne quis porrò hîc mentem nostram in alienum sensum torqueat, monere necesse est, quæ diximus non esse ita intelligenda, ut inde sequatur repugnantia negari non posse. Aliud enim est negare esse in subjecto quidquam, præter id quod in eo novimus; aliud negare aliquid posse in eo esse & non esse simul. Ita non possumus affirmare in Mente nihil esse aliud, præter cogitandi vim, quia nihil aliud in ea videmus; sed possumus contendere, sine erroris periculo, Mentem, dum cogitat, non posse esse cogitatione destitutam, quia clarè alterutram harum Propositionum necessariò esse falsam videmus.

7. Ut hanc secundam, quam memoravimus, cautionem observemus, necesse est principia semel ponenda expendamus diligentissimè, priusquàm ad consectaria deveniamus. Tertio Axiomate, docemur *à simplicibus & facilibus initium facere, iisdémque, priusquàm ad composita & difficilia progrediamur, aliquamdiu inhærere.* Si quis vellet Arithmeticam discere, & statim leviter quatuor primas Regulas *Additionis*, *Subtractionis*, *Multiplicationis*, & *Divisionis*, quòd sint faciles intellectu, delibaret; deinde quàm pri-

G 7 mùm

* Scriptor Gallus *de Inquirenda Veritate* Lib. VI. c. 2. P. II.

mùm ad ulteriores Regulas, quales ſunt Regulæ quæ *Trium* & *Falſi* dicuntur, progrederetur; is ſanè tantam in hiſce difficultatem experiretur, ut Arti, niſi denuò à ſimplicioribus inciperet, eáque ita memoriæ mandaret, ut ſemper eſſent in promtu, valedicendum ei eſſet.

8. Attamen, in ſolvendis nodis Philoſophicis, ea Methodus negligitur, ſimplicia & facilia quaſi nota vix delibantur, ac uno, ut ita dicam, ſaltu ſe horum ſtudioſus ad difficilia & compoſita confert; unde fit ut ſudet, hæreat, & ubi quod cogitat effert nihil præter nugas aliis propinet. Atque hac in re ſummopere peccarunt Veteres Philoſophi, & qui eos ſequuti ſunt. Sed nec planè hujus vitii expers eſt, licèt multò diligentiùs ſibi ab eo caverit, ipſe *Carteſius*. Hinc * vel ejus diſcipuli obſervarunt ex regulis motûs, quas tradidit, quartam, ſextam, & ſeptimam falſas eſſe. Hinc quoque iidem eum temerè quieti, quaſi Enti poſitivo, vim reſiſtendi tribuiſſe oſtenderunt. Denique, ut exemplum addamus, quo totum ejus Syſtema Phyſicum concutitur; poſtquàm oſtenſum eſt quietem non eſſe cauſam, ob quam partes ſibi invicem adhærent, neque hoc fieri ob compreſſionem aëris, neque impulſu materiæ ſubtilioris; ſupereſt ut [redacted]

Cartesius diutiùs prima cogitata pressisset, quo erat ingenio, fortè deprehendisset ea incommodis illis laborare, & conficiendi Systematis Physici consilium temerarium abjecisset. Sed se intra terminos continere, quibus excedere posse cum gloria nos putamus; aut tam diu serere, ut ita dicam, sine ullius messis collectione, difficillimum est.

CAPUT VI.

De Prima Analytices Regula.

1. QUandoquidem omnia nostra judicia sunt tantùm perceptiones relationum, in quibus perceptionibus adquiescimus; cùm quidpiam quærimus, quod ignoramus, à nobis nihil præter relationem, quæ an sit inter duas ideas nescimus, quæri manifestum est. Quando igitur in prima Regula, *perspicuè intelligendum quæstionis propositæ statum* dicimus, idem est ac si cavendum esse ne eam relationem quæri putemus, quæ nequaquam investigatur, moneremus. Nisi enim certa quædam nota insigniat relationem quæsitam, nec sciemus quid quæramus, nec inventum agnoscemus.

2. At si ejusmodi relatio sit perspicuè nota, inquiet fortè quispiam, quomodo ampliùs quæritur? Verùm relatio quidem abstractè considerata nota est, sed ignoramus an intercedat inter ideas quas expendimus. Nulla quæstio, nisi ejus termini sint aliquatenus noti, solvi potest. Ita quæritur, exempli causâ, *quinam sint duo numeri, inter quos est hæc relatio, ut si unitatem uni de-*

detrahas quam addas alteri, futuri ſint pares; contrà verò ſi ei cui detraxiſti addas alteri demtam unitatem, unus duplo major altero ſit futurus? Licèt ignorentur ipſi numeri, inter quos eſt hæc relatio, attamen nota eſt relatio, ex qua inventi ſtatim agnoſcuntur.

§. 2. *An poteſt eſſe rei prorſus ignota &c.*] *Sextus Emp.* adverſùs Mathemat. pag. 282. πῶς γάρ τις καὶ ζητῆσαι δυνήσεται μηδεμίαν ἔννοιαν ἔχων τοῦ ζητουμένου πράγματος; οὔτε γὰρ ἐπιτυχὼν εἴσεται ὅτι ἐπέτυχεν· οὔτε ἀστοχήσας, ὅτι ἠστόχησεν: *quomodo enim aliquis poterit quærere, nullam habens notionem rei quæſita? Eam adſequutus neſciet ſe adſequutum, nec, ſi aberrarit à ſcopo, ſe aberraſſe.*

3. Quando quæſtio verbis eſt concepta, quoad ejus fieri poteſt, diſtinctè ſunt intelligenda; ſeu optimè noſcendæ ideæ, quæ ſingulis vocibus ſignificantur. Igitur ambiguitas omnis amovenda eſt, ne pro una quæſtione, tot exſurgant, quot erunt Propoſitionis ſenſus; nec ſcire, ſi ab alio propoſita ſit quæſtio, quem ſenſum ei tribuat, poſſimus.

4. Exemplo eſſe poteſt quæſtio nugatoria puerorum piſcatorum, quæ * *Homero* propoſita dicitur. Quærebant quid eſſet, de quo dici poſſet.

[redacted]

Negatur Homerus potuisse respondere; nempe, quòd omnia hæc verba eo sensû, quo solent à Piscatoribus sumi, intelligenda crediderit; quâ ratione, quæstio erat planè ἄλυτος. At statim ac pueri dixerunt se pediculos intelligere, facillima solutu visa est. Possemus afferre exempla quæstionum, ex gravissimis Disciplinis; quæ malè solvuntur, quod voces ambiguæ non intelligantur. Quæstiones, quæ proponuntur de sensu locorum *Scripturæ Sacræ*, quam plurimæ sunt ejusmodi. Verùm hoc extra limites, nobis in Compendio hocce præfixos, nos abduceret. Satis sit hoc monuisse, ut observetur.

5. Si nequeamus scire omnes sensus vocabulorum, quibus quæstio concepta est; an à nobis eo sensu, quo proposita est, soluta sit, rescire non possumus; quod in quæstionibus generalibus, & quarum occasio satis nota non est, sæpe usu venit. Tunc temporis, de quæstione proposita, nihil præter conjecturas proferre licet. Atque ejusmodi sunt omnes pænè interpretationes difficilium locorum, quæ ex serie orationis explicari nequeunt, apud Scriptores Veteres.

6. Postquàm vocabula, quibus quæstio concepta est, quoad potuimus, clara nobis effecimus; adtentio animi convertenda est ad conditiones, si quæ in ea sunt, considerandas. Nisi intelligantur, obscura quæstio remanet; & sæpe ejus solvendæ viam ostendunt. Si nullæ sint, neque ullæ subintelligantur, tum quæstio generalis est; circa quam ea observanda sunt, quæ diximus. Si verò subintellectæ & quidem necessariæ non

non exprimentur; tunc, niſi liceat eum qui quæſtionem proponit interrogare, non poteſt ſolvi. Si inutiles ſunt quæſtioni additæ conditiones, ſunt diſtinguendæ à neceſſariis; niſi enim hoc fiat quod nullius eſt momenti quærimus, dum neceſſaria interdum omittimus.

7. Poteſt proponi hæc quæſtio: *Invenire duos numeros, quorum unus, deſignatus litterâ* A, *ſuperet alterum litterâ* B *notatum, duabus unitatibus, ita ut deſumtâ ex numero* B *unitate, numerus* A *eâ additâ ſit duplo major.* Hîc conditio eſt concepta vocibus, *ita ut* &c. atque hæc maximè adtendenda, quia ſine ea non intelligitur quæſtio. Non enim quæritur, quâ ratione inveniri queat numerus duabus unitatibus alterum ſuperans ſimpliciter; ſed ejuſmodi inveſtigantur numeri, in quibus id occurrat quod in conditione ponitur, qui ſunt 7. & 5.

8. Omitteretur conditio neceſſaria in hac quæſtione: *An homo poſſit ita immotus reddi, ut incedere nequeat, modò digitum ſuum auri inſerat, donec digitum ex aure eduxerit?* Quæſtio ita concepta negabitur, neque enim, immiſſo tantùm in aurem digito, quiſquam immotus reddi poteſt. Affirmatione verò eidem quæſtioni reſpondebitur, ſi addatur: *ita eum hominem collocando,* [redacted]

delibutus, *coronáque serteâ redimitus*, frustra laborabit, etenim nihil ad rem faciunt. Quod quæritur fiet, si is homo navi à vento actæ imponatur, aut si è turri, vel alio loco excelso cadat; movebitur enim necessariò, quamvis quod eum movet non videat, nam à materia sub oculos non cadente pelletur.

10. Atque hæc non tantùm in quæstionibus, animi gratiâ, fictis consideranda; similia enim occurrunt in iis quæ ex Critica, exempli causâ, aut Physica, reliquisque omnibus Disciplinis proponuntur. Ita si quæratur, *quid significet vox quæpiam seorsim spectata?* quod respondebitur, licèt verum, raró ad solvendam quæstionem particularem, *quid significet vox illa in certo quodam loco?* sufficiet. Igitur si quis hoc posterius rescire aveat, eum necesse est non generalem quæstionem proponere; sed locum recitare; in quo vox cujus sensus quæritur occurrit. Nempe, vocibus, pro situ quem obtinent, varia, quæ solæ non designant, significari sollemne est.

CAPUT VII.

Secunda & Tertia Analyseos Regulæ explicantur.

1. OMnes quæstiones ad duo genera possunt referri; sunt enim omnes aut simplices, aut compositæ. Ad priorum solutionem, nihil aliud postulatur, præter diligentem idearum, quibus constant, comparationem. Ita quando dici-

dicitur circulus habere eam proprietatem, ut omnes lineæ, quæ ab ejus centro ad circumferentiam ducuntur, sint æquales; si quis hac de re dubitaret, vellétque inquirere verùmne sit an falsum hoc Axioma, ideam circuli cum idea hujus proprietatis dumtaxat conferre eum oporteret.

2. At quæstiones compositæ, nisi ideæ quibus constant cum tertia quadam idea, aut etiam pluribus comparentur, solvi non possunt. Relationes enim ignotas, quæ investigandæ sunt, comparatione immediatâ idearum quæstionis propositæ, cùm ea collatio nequeat fieri, nemo invenerit. Est ergo invenienda una idea, aut plures etiam sunt quærendæ, cum quibus termini quæstionis comparentur. Debent autem ejusmodi ideæ perspicuæ esse, saltem secundùm relationem, secundùm quam cum aliis comparantur. Atque hinc ducta est secunda Analyseos Regula, quam suprà attulimus Cap. IV.

3. Exemplis res perspicua evadet. Quæstio hæc si proponeretur, *An oporteat furem capite plecti?* quoniam *furis* idea non potest immediatè cum *ultimo supplicio* comparari, nullo intercedente inter eas ideas naturali connexu, adeo ut idea [redacted]

4. Si rursus quæreretur, *an puerum quindecennem furti reum oporteat capitali supplicio plecti?* Hac quæstione prior involveretur, priùs enim quærendum an omnino fur debeat capite pœnas luere, quàm quæramus an ejusmodi furem hac pœnâ affici æquum sit. Itaque, nisi prior quæstio soluta esset, hæc posterior non posset solvi. Deinde, posito furtum commissum in viro posse puniri, ultimo supplicio, secundùm leges; quærendum esset, an eædem pœnæ essent de puero quindecenni sumendæ. Itaque esset hîc rursus alia comparatio, non pueri cum pœna, sed pœnæ puero infligendæ cum *justitia*, aut *prudentia*, instituenda. Hæ enim sunt eædem, in Reip. administratione; verùm hac de re hîc non agimus.

5. In hac eadem quæstione, possunt aliæ ideæ comparandæ occurrere, quia utilitas Reip. non est res simplex; sed hîc, docendi gratiâ, *justitiam* esse ideam simplicem & summæ perspicuitatis statuimus. Statuimus etiam de circumstantiis furti non quæri, quæ plerumque tamen in considerationem veniunt. Verùm si omnia essent hîc accuratè enumeranda, justum inde posset confici volumen.

6. At si quæratur, *quâ pœnâ sit plectendus Titius, qui sine sententia Judicis rem ab alio sibi, ut ait, debitam vi abstulerit?* tunc primâ fronte apparent plurima quærenda 1. Videndum an verè creditor sit alterius, à quo rem abstulit, quam in rem ejus affirmatio debet comparari cum instrumento, si sit aliquod, aut cum jurejurando, aut cum testibus &c. 2. Videndum an tantam summam pecuniæ crediderit, quantam dicit, quod

quod cognoſcere eſt ex comparatione ejus affirmationis cum verbis inſtrumenti, teſtium &c. 3. Videndum an rapuerit? 4. An vi uſus ſit, ubi audiendi ſunt teſtes, quorum teſtimonia cum multiplicibus ideis ſunt comparanda, utconſtet an ſint vera. 5. Videndum an Leges damnent vim quamlibet in illo negotio, ubi comparatio inſtituenda facti cum verbis Legis. 6. Vim, quæ adhibita ſtatuitur, ubi non interceſſit ſententia Judicis, quâ pœnâ Leges afficiant. Igitur priuſquàm ſolvatur hæc quæſtio, *quomodo Titius ſit plectendus*? idearum mediarum cum terminis quæſtionis, multiplex eſt inſtituenda comparatio.

7. Si autem in ea comparatione adſumantur ideæ minùs perſpicuæ, ſummum eſt erroris periculum; qui ſi aliquâ irrepat, ſequentes omnes Propoſitiones aut falſæ, aut extra rem ſunt, & concluſio prorſus falſa. Etenim, ex ſuperiori exemplo, ſatis liquet Propoſitiones eſſe invicem connexas, aut iis quædam poni quaſi comperta, hiſque omnibus niti concluſionem; adeò ut vel ex una falſitate præmiſſa, concluſionis ſequatur falſitas.

8. Tertia Regula eſt, *à quæſtione, quæ conſideranda venit, amovenda eſſe omnia, quæ ad inve-* [redacted]

inde nihil ad quæstionis solutionem haustum iri manifestum est.

9. Hæc cautio adhibetur potissimùm in iis quæstionibus, quæ pluribus verbis sunt conceptæ, aut ab imperitis, aut datâ operâ, ut intricatiores reddantur, aut quæ hauriuntur ex scripto, quod qui exaravit in animo non habuit ejusmodi quæstionem dilucidè proponere.

Caput VIII.

Explicantur Quarta, Quinta, Sexta & Septima Leges Analyseos.

1. Postquàm ex quæstione proposita sustulimus quidquid ad rem quæsitam necessariò non pertinet, aut pertinere non videtur; si quæstio tamen composita supersit duobus, aut pluribus capitibus; quoniam plura simul adtentè expendere non licet, secundùm quartam Legem 1. *dividenda est quæstio in sua capita*: 2. *ea capita singillatim expendenda, & eo quidem ordine ut ab iis incipiamus quæ simplicioribus constant ideis*: 3. *nec priùs ad capita magis composita, quàm simpliciora meditatione perspicua & facilia nobis facta sint, deveniendum.*

2. Manifesta est hujus Legis, in quæstionibus compositis solvendis, necessitas. Primùm enim, si confundamus capita diversa, numquam eorum distinctas ideas habebimus; confusio enim & distinctio in una sede non morantur. Hinc vix poterimus ideas inter se comparare, ut sunt comparandæ ad veritatem tutò inveniendam; quæ si aliter nobis occurrat, id potiùs casui, quàm

quàm ſapientiæ imputandum erit. Ut enim is qui oculis plura ſimul videre vult, nec ea diſtinctè videt, non poteſt de ſingulis ſatis judicare: ita qui mente plura, quàm poteſt, complecti nititur ſe ipſe perturbat, nec certa judicia de pluribus ſimul ferre poteſt.

3. De variis ideis, interdum quidem idem fertur judicium; attamen ut plurimùm eadem judicia pluribus conſentanea non ſunt. Si autem miſtim de pluribus judicemus, ſingulis ſingillatim non expenſis; generale de rebus diverſis judicium, quod raro non aliqua ex parte peccat, ferimus. Facile eſſet exempla virorum celebrium congerere, qui dum quæſtionum multis capitibus conſtantium partes non diſtinguunt, ab aliis non poſſunt intelligi, neque ipſi fortè ſe intellexerunt. Sed ſufficiet hoc indicio eos homines deſignare; nimirum, quando lecto diligenter opere, cujus argumentum aliàs nobis non eſt ignotum, non poſſumus ad certa capita contrahere quod in eo habetur, neque ordinem Scriptoris indicare, inde ſanè ab eo hanc Analyſeos neglectam Regulam liquet. Si quis legat Scripta, non Veterum modò, qui paſſim hoc vitio laborant, ſed Recentiorum plurimorum, hoc experietur. Duos, alioqui Viros Magnos, inſtar omnium, appellabimus, *Joannem Seldenum Anglum*, *Claudium Salmaſium Gallum*; qui ita ordinis Regulas omnes negligunt, ut propterea ſine moleſtia legi nequeant.

4. Eadem incommoda ex neglectu ſecundæ, & tertiæ cautionis hujus noſtræ quartæ Legis oriuntur; & cùm jam egerimus hac de re *Cap.* v. §. 7. & *ſeqq.* unum hîc addemus; ſcilicet, poſt-

quàm

quàm simplicibus quæstionis propositæ principiis adsueti sumus, ita ut distinctè animo obversentur, contraria iis à nobis affirmari, ubi ad extrema consectaria devenimus, non accidere. Contrà ubi simplicia leviter præmittuntur, & ad composita statim progressio fit, illorum paullatim obliviscimur, ac tandem ultima primis sæpe adversantur.

5. Quinta, sexta & septima Leges rarò in aliis Disciplinis adhibentur, præter *Algebram*, ex qua exempla petita earum usum ostenderent. Sed quia difficiliora sunt non adsuetis & eosdem Canonas ceteris Disciplinis cum fructu aptari posse censemus, aliunde exempla desumemus.

6. Quando quæstionem propositam solvere, & quod responderi posse videtur, chartis adlinere adgredimur, summæ est utilitatis capita quæstionis paucis verbis chartæ committere, præsertim si multa sunt; ne dum de uno cogitamus, cetera animo, ut fit, propter quæstionum multiplicitatem elabantur. Hac ratione, memoria etiam felix, quæ laborat in pluribus capitibus retinendis, non parum sublevatur; & animus, aliis non impeditus, minori labore singula adtendit. Rarò omnes compositæ & difficilis quæstionis partes, quæ expendendæ veniunt, simul ac semel animo se offerunt. Plerumque diu meditandum, priusquàm omnes retexerimus; nisi autem eas quas primùm invenimus scriptis mandaremus, facilè memoriâ elaberentur. At quia molestissimum esset multa scribere, ideò quibusdam vocabulis possunt variæ relationes expendendæ exprimi.

7. Hinc etiam duo commoda, nequaquam spernenda, exsurgunt. Unum est antequàm pleniùs scribamus quod de quæstione quapiam meditatione, cum solâ, tum lectione adjutâ, comperimus; hac arte facilè scribendorum ordinem concipi, & immutari, si quid fortè malè conceptum statim fuerit. Alterum, ita & ordinem, & partes tractationis memoriæ inseri, relegendo aliquoties capita chartæ mandata; ut postea, ubi scriptioni totius Dissertationis incumbimus, ab ordine non recedamus, neque quidquam ex iis quæ consideratu digna sunt, omittamus. Alioquin ubi memoriæ nimiùm fidentes, ordine, & capitibus Mente tantùm conceptis, animum ad scriptionem adpellimus; multa, quæ inter scribendum occurrunt, affinia iis quæ cogitavimus, nos interdum sensim à recta via deflectunt, faciúntque ut quæ erant agenda non agamus, & quæ ad rem nihil attinent excutiamus; quod sæpissimè evenit duobus illis Viris, alioqui maxima laude dignis, quos antehac nomine appellavimus.

8. Postquàm, secundùm quintam Legem, ordinem conceptum notis quibusdam expressimus, tum unamquamque Propositionem expendendam diligenter consideramus, secundùm sextam. Sunt autem duo termini unius Propositionis, numquam plures, comparandi; donec quæ sit,

9. Postquàm omnes Propositiones expendendas ita scripsimus, nec tamen quod quærebamus invenimus, septima Lex nos vestigia diligentiùs relegere; & quæcumque videmus inutilia fuisse, ad quæstionem solvendam, delere; & si quid superest quod usui esse queat, id denuo, ex memorata methodo, expendere jubet. Sæpe enim fit, in intricatis quæstionibus, ut primo intuitu credamus quædam ad solvendam quæstionem planè necessaria esse; quæ postea experimento, comparatione accuratâ idearum, facto, inutilia deprehendimus. Contrà quædam, quæ non satis statim excusseramus, nobis viam, repetito examine, ad veritatem inveniendam munient. Atque hæc unusquisque usu, potiùs quàm exemplis ab alio allatis, intelliget.

10. Denique, si, examine instaurato aliquoties, nulla via apparet solvendæ quæstionis, nihil superest nisi ut calamo abjecto quæstionem solvi non posse à nobis agnoscamus; aut si inter expendendas ideas deprehenderimus nullas posse inveniri, quibus solvatur quæstio, eam ἄλυτον esse, ne quis frustra in ejus solutione quærenda animum fatiget, demonstremus.

11. Difficilem fortasse hanc esse methodum quis dicet, at nulla facilior, nec in veritatibus inventu facilibus omnes Canones ad praxin revocantur, sed tantùm in intricatioribus, ut jam monuimus. Sanè veritatem, sine hac methodo, invenire, eamdémque inventam agnoscere; quàm methodo uti, & ex ejus usu certitudinem inventorum colligere, multò difficilius est.

CAPUT IX.

Syntheseos Regulæ traduntur.

1. EX comparatione, quam supra Capite I. inter *Analyticam* & *Syntheticam* Methodos instituimus, qua in re sita sit *Synthesis*, satis liquet. Postquàm, nimirùm, veritatis cujuspiam, aut totius Disciplinæ principia invenimus, ordo quærendus fuit, quo partium ejus nexus facilè intelligeretur; & ita simul probaretur res ipsa, ut concessis initiis cetera etiam essent concedenda.

2. Nulla autem inventa commodior ratio, nisi ut generalia principia primùm proponerentur, & si necesse esset, probarentur; deinde eorum consectaria ita disponerentur, ut, quantùm licet, posteriora ex prioribus manarent. Præterquàm quòd hac ratione & ordo & vis demonstrationis obtinetur, vitatur incommodum in tradendis Disciplinis non exiguum, repetendi necessitas. Si enim à particularibus seu speciebus initium fieret, ut ad genera postea deveniretur; esset, ubi de unaquaque specie dicendum foret, repetendum quod de ejus genere innotuit; quoniam, sine generis cognitione, species satis nota non

[redacted]

versantur. At ubi agitur de substantiis, ut in Physica, Synthesis, quia genera substantiarum nobis sunt ignota, nec intimas earum essentias adsequimur, adhiberi nequit. Itaque quicumque Systemata Physica adgredi voluerunt, ii se difficultatibus ineluctabilibus impediverunt; quod facilè, quorumvis principiorum Physicorum examine, si res esset hujus loci, ostenderemus.

4. In solis Mathematicis disciplinis, quarum principia ἀναποδεικτικῶς nota sunt, hæc Synthetica Methodus hactenus observata est accuratè; ideóque à nullis meliùs ejus Leges petantur, quam à Geometris.

5. Cùm nihil proponere cui possit contradici animus iis esset, hoc se maximè triplici viâ adsequuturos existimarunt; I. Si nihil proferrent, quod non constaret vocabulis quorum significatio esset perfectè nota; quam ob rem *definierunt* diligenter vocabula, quibus utuntur, qua de re egimus P. II. Cap. 12. II. Si niterentur tantùm *principiis evidentibus & perspicuis*, adeò ut à nemine possent in dubium revocari, si modò ea intelligeret. Itaque ante omnia, ponunt *Axiomata* sua, quæ sibi concedi postulant, probatione quippe non indigentia. III. Si omnia consectaria *demonstrativè probarent*, proptereáque in ratiocinationibus suis dumtaxat Definitionibus, Axiomatibúsque concessis, aut Propositionibus uterentur jam à se demonstratis, quæ ad posteriora quod attinet sint principiorum loco.

6. Ad hæc tria capita referri potest quidquid à Geometris observatur, in demonstratione verum, quas retexerunt. Sed ut meliùs intel-

ligantur, duæ ſtatuuntur Definitionum, una Axiomatum, duæ Demonſtrationum Leges; de quibus ſingillatim agemus, poſtquàm eas propoſuerimus.

7. Definitionum Leges ſunt hæ. I. *Nullum vocabulum ſubobſcurum, aut ambiguum, ſine definitione adhibere.* II. *In definitionibus nullis vocabulis, niſi notiſſimæ ſignificationis, aut jam explicatis, uti.*

8. Axiomatum Lex eſt: *nihil Axiomatis inſtar, quod non ſit evidentiſſimum, ſtatuere.*

9. Demonſtrationibus hæ Leges poſitæ ſunt: I. *Omnes Propoſitiones ſubobſcuras probare, nec quidquam in iis demonſtrandis adhibere, præter Definitiones conſtitutas, Axiomata conceſſa, Propoſitiones jam demonſtratas, aut Conſtructionem figuræ, de qua agitur, ubi quid ſimile faciendum contingit.* II. *Numquam abuti ambiguitate vocabulorum, iis non affingendo definitiones quibus explicantur.*

10. Hæc Geometræ neceſſaria obſervatu duxerunt, ut veritates quas probare inſtituunt evidentes, & ἀναντιῤῥήτως redderent. Ac ſanè quicumque his Legibus ſteterit, ita ut in eas ne minimùm quidem peccet, is ſe in falſam nullam ratiocinationem delapſurum, quod præcipuè in omnibus Diſciplinis ſpectatur, ſperare
[redacted]

ſcias. Itaque in hoc, omnibus ingenii viribus, contendendum.

CAPUT X.

Explicantur Leges Definitionum.

1. EGimus quidem P. II. C. XII. de *Nominum Definitione*, attamen quia res eſt non exigui momenti, & ſine qua Geometrarum Methodus intelligi nequit, quædam eadem de re, vitatis, quoad licebit, repetitionibus, addemus.

2. Prima Regula vetat *ullum vocabulum ſubobſcurum ſine definitione abhibere.* Hujus Regulæ neceſſitas hiſce nititur fundamentis. I. *Ut aliquid evidenter probetur, neceſſe eſt id quod dicitur perfectè intelligi*; qui enim evidens eſſe poteſt demonſtratio, quæ non plenè intelligitur? Non poſſunt autem perfectè intelligi plurima vocabula, niſi definiantur; cùm uſus Linguæ, ex qua petita ſunt, iis aut nullum aut obſcurum ſenſum attribuerit, ut in *Critica* oſtendimus. Cùm ejuſmodi adhibentur vocabula, in Diſciplinis tradendis, potiſſimùm in Principiis, neque Principia ipſa intelliguntur, neque conſectaria, neque ordo ratiocinationum, ſeu Propoſitionum nexus; unde fit ut veráne ſint quæ dicuntur nécne, cognoſcere nequeamus.

3. Ne porrò obſervatio hæc credatur inutilis, quaſi nemo in eam peccet, in animum revocandum eſt omnes ferè Philoſophos graviſſimè hoc in negotio peccaſſe. Innumera vocabula non definita, petita ſeu ex uſu vulgari, ſeu ex Phi-

losophorum aliorum sermone, seu à se inventa, obscurissima, aut ambigua in Philosophiam intulerunt. Theologi, Philosophos sequuti, immaniter quoque hac in re peccarunt. Priores *qualitatum naturalium* & *occultarum*, ut vocantur, nomina ex usu vulgi acceperunt non definita, eáque obscurissima, qualia sunt *gravitas*, *levitas*, *color*, *odor*, *sapor*, *frigus*, *calor*, &c. Quando ab iis quæritur quid sit *color*, quasi ridiculam quæstionem irrident, cùm reverâ non satis distinguant id quod sentimus, ab eo quod est in superficie objecti, ut ex eorum sermonibus apparet. Accuratiores Philosophi utuntur voce *perfectio* non definitâ, quæ tamen intelligi nequit sine definitione. Theologi ubi de Deo loquuntur, aiunt Deum habere proprietates ἀκαταλήπτους, quibus imponunt nomina aliunde sumta, licèt fateantur nihil esse in rebus creatis simile; nec tamen definiunt ea nomina, nisi definitionibus obscurissimis, quod non est propriè definire, ut posteà videbimus. Vox *Persona*, quæ in divinis definiri nequit, aut vox ὑπόστασις, quæ tamen tantos excitarunt dissidiorum fluctus, ejusmodi sunt.

4. II. Definitiones vocabulorum faciunt etiam ut ipsi, in tribuenda eidem vocabulo eadem significatione, constantiores simus. Dum enim ipsi satis distinctè non novimus quid voce significetur, eámque sine definitione adhibemus, facilè fit ut ab ea significatione, quam primò ei attribueramus, imprudentes recedamus; si præsertim ratiocinationes prolixiores sunt, & de variorum generum rebus sermo est. Quando autem hoc evenit, ne ipsi quidem satis scimus

quid

quid velimus, & quæ sit ratiocinationum nostrarum series; nedum ut alii nos intelligant. Si verò definitionem vocabulorum adhibuerimus, significatio altiùs memoriæ inhæret; & si contigisset nos ab ea incautos abiisse, in viam eâ ratione faciliùs rediremus, substitutâ, nimirum, definitione loco definiti; unde illico utrum in pristina significatione hæsissemus, nécne, palam fieret.

5. Hoc ipsum etiam aliis inservit, ut idem experiantur. Ita cùm Euclides definiisset angulum: *concursum duarum linearum rectarum in eodem plano inclinatarum*; animadversum est ab iis, qui ejus Elementa diligenter legerunt, significationem eam vocis *Angulus* constanter ab eo non esse servatam: Ubi enim docet quâ ratione *Angulus* dividi possit, continuò intelligere est eam vocem illic aliâ significatione sumi; neque enim dividi potest *concursus duarum linearum*, cùm fiat in puncto indivisibili. Itaque, ubi de divisione Anguli agit, voce *Anguli* intelligit spatium interceptum inter duas lineas rectas inter se concurrentes, & in eodem plano inclinatas, quod spatium dividi potest.

6. Secunda Definitionem Lex vetat *voces in iis, quarum significatio nota non sit, aut jam explicata, adhibere*. Absurdum est ad definiendas voces obscuras usurpare obscuriores, aut æquè obscuras; cùm definitionem, non nisi ut clariùs sermo intelligatur, addamus. Attamen quantùm hac in re peccaverint Philosophi Veteres, & Recentiores Scholastici ostendimus, in Capp. *de Definitione*, sub secundæ Partis finem.

 7. Li-

7. Liquet ex Regula duo exigi, ut voces sint claræ, aut potiùs duorum alterutrum. Unum est, ut sint usu jam recepto ita certæ cuipiam rei adtributæ, ut ad aliam transferri non soleant, saltem in ea occasione in qua adhibentur; neque nescio quid confusum, sed rem certam designent. Sic vox *exsistere*, in sermone Philosophico, ita est ideæ simplici exsistentiæ alligata, ut neque aliò transferri soleat, neque confusum quid significet. At vox *natura* obscurissima est, quòd de multis soleat dici, & quædam parum nota designet. Ubi de Hominibus usurpatur, significat, exempli causâ, *indolem*, *id quod à Deo creatione acceperunt* oppositum ei quod usu adquirunt, *proprietates eorum Mentis & Corporis*, *affectionem quamdam quâ fit ut, nemine docente, aliquid sciant aut faciant* &c. Igitur in accurata demonstratione, ea voce non est utendum, nisi definitâ, aut saltem eo loco positâ, in quo vicinæ voces ejus sensum liquidò ostendant.

8. Si verò vocem contra usum usurpemus, aut ipsi fingamus, definienda est. Ea definitio idem præstat ac usus receptus, éstque altera ratio quâ vox clara fit, nec sine ea ulla vox ignoti usûs est proferenda. Ejusmodi est vox ἐνδελέχεια apud [redacted]

væ; nisi ubi nullæ aliæ suppetunt. Alioqui passim definitiones essent afferendæ, & fortè etiam definitiones definitionum. Cùm dixissent Theologi, *Hominem esse naturâ corruptum*, quæsitum est primùm, quid intelligerent voce *corruptus*? secundò, quid sibi vellent voce *natura*? tertiò, an voce *homo* intelligerent *corpus*, an *mentem*, separatim, aut utrumque simul? Inde natæ definitiones plurimæ; quod exemplo unius vocis *corruptus*, ostendemus, ne prolixiores simus.

A. Quid intelligis voce *corruptus*? 1

B. Intelligo *peccatorem*.

A. Quis est tibi *peccator*? 2

B. *Violator Legis divinæ*.

A. Quæ *Lex divina* hîc à te intelligitur? 3

B. *Lex Adamo tradita*.

A. Quænam fuit ea *Lex*? 4

B. 1. Præceptum de interdicto fructu non comedendo. 2. Quæ recta ratio Adamo suasit esse facienda.

A. Ut hoc responsum, quasi perspicuum, admittam, quid intelligis voce *violator*? 5

B. Qui *transgreditur*, aut *non vult facere* ea quæ dixi.

A. An ergo omnes homines *naturâ* comedunt fructum illicitum? 6

B. Minimè, sed alius loco eorum comedit antequàm essent, & statim ac exsistunt censentur ipsi comedisse.

A. Debuisti ergo dicere, *transgressorem* à te vocari tam eum pro quo alius transgreditur, antequàm sit, quàm qui pro se ipse peccat. Verùm hoc misso, an omnes homines, statim ac

exsistunt, *transgrediuntur ea quæ ratio Adamo suasit esse facienda?* 7

B. Transgrediuntur.

A. Volúntne ergo contraria iis agere? 8

B. Nescio an habeant ullum voluntatis exercitium, ac proinde an aliquid agant.

A. Me ergo fefellisti, quando dixisti te credere *homines naturâ Legem divinam transgredi*; nam transgredi, ut ipse fassus es, ubi agitur de Lege, est *nolle ei parere.* 9.

B. At hîc non ita intelligitur, idem est enim ac si quis diceret homines statim ac exsistunt ita esse affectos, ut cùm incipiunt voluntate uti, incipiant velle contraria Legi.

A. Itaque dicere non debuisti *hominem esse naturâ corruptum*, ut te intelligerem; sed, *Hominem, cum primùm exsistit, censeri comedisse fructum Adamo interdictum; & ita esse affectum, ut cùm incipit velle, contraria iis, quæ ratio Adamo facienda esse suadebat, velit.* 10

B. At nimis hoc prolixum est.

A. Sed multò prolixiora fuere responsa tua, si omnia colligantur quæ dixisti, ut hoc te velle intelligerem.

[redacted]

potest esse causa alicujus rei: 2. *Nulla causa dat quod ipsa non habet*. Hæ aliæque ejus generis Propositiones demonstratione non indigent, quia demonstratio iis non potest esse evidentior. Atque hujusmodi oportet esse omnia, quæ sine demonstratione, quasi perspicua, ponuntur. Etenim ex dubiis, aut obscuris Principiis non potest indubitatum elici consectarium.

2. Verùm cavendum ne ea sola clara & certa esse putemus, quibus nemo umquam contradixit. Potest enim fieri ut negatum olim fuerit Axioma evidentissimum, aut quòd verba, quibus erat expressum, non intelligerentur; aut ore tantùm à parum candidis, aut insanientibus Philosophis, quales videntur Pyrrhonii, & Academici fuisse. Ac sanè licèt reliqui omnes mortales negarent *numerum binarium esse majorem unitate*, numquam ut homo sui compos veritatem hujus enunciationis in dubium revocaret efficerent. Crederet potiùs se ab aliis non intelligi, aut ab iis de industria negari, quod non negarent, si ex animo loquerentur, aut insaniâ omnes laborare, quantumvis hæc videantur incredibilia; quia contraria æquè evidentia, ac prolatum Axioma, esse nequeunt.

3. Si quis quærat undè nascatur Axiomatum, etiam generalium, evidentia, ut cùm dicitur, *Totum esse suâ parte majus*, cùm non viderimus omnia Tota, ut an partibus suis majora essent experientiâ investigaremus? Respondebimùs, eam evidentiam inde oriri, quòd agatur in ejusmodi Axiomatibus de ideis abstractis, quas adæquatè novimus, & immediatè comparamus. Cùm autem hujusmodi ideæ animo nostro di-

ſtinctè obverſentur, ſimplici intuitione relationem, quæ inter eas eſt, animadvertimus; nec poſſumus vel minimùm dubitare, de eo quod animi ſimplici intuitu novimus. Hinc indubitatò quæcumque inter quæ eadem eſt relatio, quam inter duas ideas abſtractas cernimus, eodem modo ſe habere inter ſe colligimus. Itaque non neceſſe eſt dici eas ideas nobis innatas eſſe; imò falſum hoc eſſe neceſſariis argumentis oſtenderemus, ſi res eſſet hujus loci.

4. Quicumque ergo intelligunt quid ſibi velint verba, quibus utimur ad Axiomata exprimenda; ſeu quicumque, verbis illis prolatis, animo comparant eaſdem ideas quas comparamus, neceſſariò eadem de iis ferunt judicia. Ita cùm dicimus *binarium*, *trinarium*, *quaternarium*, *reliquóſque numeros majores eſſe unitate*, quicumque, his verbis auditis, horum numerorum ideas abſtractas cum idea unitatis comparabit, illico nobis animo adſentietur; & ore etiam, ſi ex animi ſententia loquatur, adſenſum teſtabitur.

5. Neque inde ſequitur, nos ea tantùm quæ animo noſtro immediatè obverſantur cognoſcere; adeóque Diſciplinas non circa res ipſas, ſed circa ideas verſari. Etenim res omnes, inter [redacted]

sequetur Urbem eâ esse majorem; si Fundamentum pars est Domûs, sequetur à Domo magnitudine superari Fundamentum, &c. Veritas judiciorum, quæ de rebus ipsis ex ideis abstractis feruntur, pendet ex similitudine rerum & idearum ejusmodi abstractarum; quæ similitudo, si evidenter nota sit, evidens etiam est Propositio quæ eâ innititur.

6. Expositâ Axiomatum naturâ, & origine, ut meliùs animo infigatur quid pro Axiomate haberi debeat, duæ Regulæ factæ sunt, quibus continetur quidquid ad hanc rem pertinet. Prima est: *Quando ut perspicuè videamus Attributum Subjecto convenire, quemadmodum videmus Toti convenire ut sit Parte sua majus, opus est tantùm mediocri consideratione Attributi & Subjecti; ita ut nequeant animo obversari, quin animadvertatur ideam Attributi connexa esse ideæ Subjecti; meritò Propositio, quâ hoc exprimitur, habetur instar Axiomatis.* Potest & breviùs concipi: *Propositio, quæ exprimit duarum idearum immediatam, sine tertiæ subsidio, comparationem perspicuam, est Axioma.* Nam quando ex immediata duarum idearum comparatione clarè animadvertimus relationem inter eas; demonstratione, quæ tertiæ ideæ subsidio sit, non indigemus.

7. Est autem probè distinguenda explicatio vocum, à demonstratione Axiomatis; nam licèt demonstratione non indigeat, sæpe opus est interpretatione, apud eos qui voces quibus conceptum est non intelligunt. Exempli causâ, si apud Græcæ Linguæ ignarum dixerim: τὸ ὅλον τοῦ μέρους μεῖζον, licèt rem intellectam sit illico agniturus, tamen

tamen verba non intelliget, ideóque à me ea priùs verti necesse est. Ita etiam, in Lingua alioqui nota, plurima verba, quorum significatio omnibus clara non est, & quæ sunt explicanda usûs ignaris, occurrere possunt.

8. Altera Regula, opposita priori, his verbis concepta est: *Quando sola consideratio idearum Subjecti & Attributi non sufficit ad perspicuè deprehendendum Attributum Subjecto convenire, Propositio, quâ hoc affirmatur, non potest Axioma haberi; sed, adhibitis aliis ideis, debet demonstrari.* Breviùs sic tradi queat: *Omnis Propositio ad quam probandam adhibenda est tertia idea, præter Subjectum & Prædicatum, non est Axioma*: Vel: *Veritas, quæ non nascitur ex immediata duarum idearum comparatione, non est Axioma.* Ita cùm dicimus tres angulos Trianguli esse æquales duobus rectis, ea Propositio non est *Axioma*; quia demonstratione indiget, ex comparatione tertiæ ideæ petita; nimirum, linearum parallelarum, quarum ope anguli Trianguli, cum duobus rectis, comparantur.

9. Hasce Regulas numquam aut rarissimè violant Geometræ, à quibus petitæ sunt; sed in aliis Disciplinis passim negliguntur, ac conculcantur. Nihil frequentius, in aliarum Disciplinarum Syntagmatibus occurrit, quàm Proposi-

Caput XII.

Explicantur Regulæ de Demonstrationibus.

1. IN recta Demonstratione, duo postulantur; unum ut omnes Propositiones quibus constat, seorsim consideratæ, sint veræ: alterum ut eæ quæ ex aliis consequentiâ ducuntur ex iis necessariò fluant; seu ut consequentia omnia in antecedentibus contineantur. Utrumque autem sine dubio obtinebitur, si duæ Leges traditæ Cap. IX. accuratè observentur.

2. Propositiones omnes erunt veræ, si nullæ adhibeantur præter Definitiones, quæ non possunt in litem vocari; aut Axiomata, quæ semper oportet esse evidentia; aut Propositiones jam demonstratas, quæ demonstratione extra omne dubium collocatæ sunt; aut constructionem figurarum, si quæ sint faciendæ, quæ per αὐτοψίαν veritatem nos docent. Igitur si priorem Legem observemus, omnes Propositiones, quibus utemur, extra omnem dubitationis aleam erunt constitutæ; quoniam nihil aliud, præter enumerata, adhibere per Legem licet.

3. Consectaria etiam rectè ducentur, si modò in secundam Legem, quæ ab omni vocabulorum ambiguitate cavere jubet, non peccetur. Etenim vix quisquam mentis compos Propositionem ex alia sequi, aut in alia contineri, si utramque plenè intelligat, falsò crediderit. Falsa consectaria pænè omnia nituntur verbis malè acceptis; si quæ enim alia sunt, adeò inepta esse

eſſe primo intuitu apparet, ut nemo ſanus in ea incidat. Quicumque utetur Propoſitionibus, quarum vocabula reſpondent ideis diſtinctis, & duas ideas ope tertiæ diu ac diligenter comparârit, in eo errare non poterit, ut putet eſſe inter eas relationem quæ non intercedat. Si quis in manifeſta peccata, ubi nulla ambiguitas vocabulorum, nulla obſcuritas idearum occurrit, incidit, ei leges ratiocinationis non ſcribuntur; neque enim ſani eſt cerebri, quod in omnibus, qui hæc ſtudia adgrediuntur, ſanum eſſe ſtatuimus.

4. Atque has quidem Leges ſatis obſervant Geometræ, attamen in aliquot alias, quæ ordinem ſpectant & perſpicuitatem, ſæpe numero peccant. I. *Paſſim probant aliquid eſſe verum, nec tamen rationem ejus veritatis quærunt.* Eorum quidem argumentis nihil eſt quod reponamus, ſed quia non intelligimus veritatum, quas probant, rationem, animus hæret, & vix demonſtrationi credere audet. Nimirum, ſi longior demonſtratio fuerit, ne aliquid falſitatis aliquà irrepſerit veremur, cùm quomodo fieri queat ut quod probatum videtur verum ſit non capiamus.

5. II. *Probant interdum ea quæ probatione non indigent.* Euclides ſine neceſſitate demonſtravit duo latera Trianguli ſimul ſumta eſſe majora ter-

6. III. *Demonstrant passim ab impossibili.* Non retegunt Propositionis cujuspiam Principia, ut eam ostendant esse veram aut falsam; sed ostendunt tantùm, si aliquid esset verum aut falsum, inde sequi aliquid impossibile. Hoc autem non prorsus animo veritatis cognoscendæ avido satisfacit; cupit enim, ut modò dicebamus, scire quî fiat ut aliquid sit verum aut falsum. Itaque ejusmodi demonstrationes adhiberi, nisi ubi aliæ tradi nequeunt, non oporteret.

7. IV. *Demonstrant per rationes nimis procul petitas.* Modò sint argumenta vera, parum curant unde sint desumta; cùm tamen nullum delectum habere argumentorum, & è longinquo petere quod propè est, incommodum sit.

8. V. *Ordinem, quo generaliora & simpliciora specialibus & compositis præponi necesse est, negligunt.* Modò demonstrationes ita sint inter se dispositæ, ut posteriores ex prioribus manent, nullum alium quandoque morantur ordinem. Unde fit ut quod ad unum argumentum pertinet, uno loco, non absolvant; sed prout hoc per inviolabilem demonstrationis ordinem licet, quod molestissimum est. Atque hoc peccatum, ab Euclide admissum, jam plurimi ex recentioribus Geometris feliciter emendarunt.

9. VI. *Divisiones & partitiones, eo quo oportet ordine, non adhibent.* Proponunt quidem in definitionibus varias species generum, quæ tractare adgrediuntur; sed non ita ut dicant tot esse genera, quæ in tot species dividantur, de quibus sint postea acturi, quod tamen commodissimum est.

10. At-

10. Atque hisce quidem ampliùs non immorabimur, quia hæc à nobis attingi, nisi quatenus ad omnes Disciplinas pertinent, Logicæ institutum non patitur. Hoc dumtaxat inde colligemus, eos qui alias Disciplinas tradunt, cavere sibi oportere ne Geometras, in eo quod vitiosum est, quod sæpe tamen evenit, imitentur. Plurimi Veteres ac Hodierni Scriptores hoc unum curarunt ut quod dicerent verum esset, ceteroquin ordinis prorsus securi; quasi perinde esset, quocumque modo res collocarentur; & reliqua admiserunt peccata, quæ meritò in Geometris notantur.

11. At multò plures, cùm hæc peccata nequaquam fugerint, id quod in Geometrarum methodo rectum est non observarunt. Voluerunt quidem Syntheticâ methodo uti, sed adeò ejus Regularum fuere imperiti, ut vix unam observarint. Voces rarò definiunt, in definitionibus obscurissima vocabula usurpant; ponunt quasi notas res prorsus ignotas, sæpe & falsas; in probandis opinionibus suis, neque concessa, neque clara adhibent quasi comperta; & ambiguitate vocabulorum passim abutuntur. Ne exempla diu sint quærenda, effecere Philosophi, & Theologi Scholastici, qui in unaquaque pagina laudatissimas hasce Leges conculcant.

12. Verùm hoc est animo infigendum; ubicumque adhibetur Synthetica Methodus, eam eò præstantiorem esse, quò est Geometrarum Methodo vicinior; (exceptis tamen memoratis vitiis) eò deteriorem, quò ab ea magis recedit. Cujus rei ratio manifestò ex ipsis omnis ratiocinationis rectæ fundamentis petita est; ut necesse

non

non ſit pluribus rem perſequi, poſtquàm Methodum Syntheticam explicuimus.

13. Hoc tamen non ita intelligendum, ut neceſſariò prorſus obſervari in ſcriptione ſtylum, & ordinem Geometrarum velimus, adeò ut Definitiones initio ponantur, ab omni ratiocinatione ſejunctæ; dein Axiomata, eodem modo, ab omnibus aliis divulſa deſcribantur; poſtremò omnia in argumenta tribus Propoſitionibus conſtantia digerantur, eodémque compendio verborum utamur, ac Geometræ ſolent. Non adſuctis ea Methodus durior & difficilior videretur. Præterea non poſſet, ſine prolixitate nimia, obſervari; nam, ut in ſequentibus nihil dicatur quod ex anterioribus non probetur, ubi paullò major rerum conſideranda eſt copia, ingenti circuitu, ut Principia neceſſaria colligantur, utendum neceſſariò eſt. At ita debent omnia concipi, ut in eam Methodum quæ quaſi indubitata proponuntur redigi queant, ſi neceſſe ſit.

14. Fatemur quædam eſſe in variis Diſciplinis, quæ nequeunt Geometricè proponi; ſed eadem nequeunt evidenter demonſtrari, ideóque earum Diſciplinarum fruſtra conemur perfecta cudere Syſtemàta, aut ab aliis exſpectemus. Ejuſmodi ſunt Theologia & Phyſica, inter alias. Verùm quæ certò in iis Diſciplinis novimus poſſunt Syntheticè proponi, & ſi neceſſe ſit Geometrico ordine enunciari; reliqua fatendum eſſe dubia, neque quaſi comperta Lectoribus obtrudenda.

CA-

CAPUT XIII.

Quare in aliis Diſciplinis raræ occurrant Demonſtrationes, quæ in Mathematicis ſolæ adhibentur.

1. HAud ſemel quidem innuimus in iis, quæ hactenus de utraque Methodo diximus, aut Philoſophorum culpâ, aut obſcuritate argumentorum quæ excutienda ſuſcipiunt, raras in eorum Scriptis occurrere demonſtrationes ſeu probationes, quæ Syntheticæ Methodi inflexum rigorem ferre queant. At ea res, cui ſingulare Caput attribueremus, digna viſa eſt; quia dum rationes quærimus cur tot Propoſitiones, nequaquam per ſe evidentes aut evidentibus nixæ, quaſi veræ admittantur, animum ad negandum obſcuris adſenſum faciliùs adſuefaciemus. Igitur ejus rei rationes ſparſim atque obiter in ſuperioribus indicatas, aut intactas prorſus hîc collectim & accuratiùs trademus.

2. Primò, Mathematicæ Diſciplinæ circa ideas claras, & diſtinctas verſantur, nec de ulla re [redacted]

veniantur, aperienda sunt Theologorum, Jurisconsultorum, Physicorum aut Medicorum Syntagmata. Atque hinc factum ut tam acres inter eos subinde ortæ sint controversiæ, quæ inter Geometras multò rariores sunt.

3. Secundò, Mathematici ideas suas nominibus propriis, adæquatis, & ejusdem ubique significationis efferunt; adeò ut qui semel voces quibus uti solent intellexit, auditis eorum verbis, quid sibi velint illico adsequatur; ac proinde videat an quod demonstrandum susceperant probarint. In aliis verò Disciplinis, nomina parum commoda, rem partim exprimentia, dubia, atque incertæ notionis passim occurrunt; unde fit ut legentes aut audientes, nec quid probandum suscipiatur, nec quid probetur satis adsequi possint. Hinc innumeræ nascuntur λογομαχίαι, & dubitationes; quæ non aliter sedentur, quàm si, quoad ejus fieri potest, ad Geometrarum in loquendo ἀκρίβειαν accedamus.

4. Tertiò, Geometræ nulla adhibent Principia, aut Axiomata, quæ non sint universaliter vera, communique omnium suffragio concessa; adeò ut quæ inde, necessariâ consequentiâ, colliguntur adsensum ineluctabilem intellecta extorqueant. At in aliis Artibus, Propositiones, quæ ad alias ex iis deducendas ponuntur, passim oppugnari exemplis contrariis possunt; unde, ne quasi falsæ rejiciantur, exceptionibus muniuntur. Interdum etiam non perspicuitate suâ,

* *Hæc partim debemus viro summo*, Isaaco Barrow, *qui Propositam quæstionem agitat Prælectione Mathem.* IV. *Anni* 1664.

uà, sed consuetudine, quia pudet iis negare adsensum, quæ à Magistris consecrata sunt, persuadent. Nemini ergo mirum videatur, ex ejusmodi Propositionibus nullum manifestum, indubitatum, ac universaliter verum deduci consectarium.

5. Quartò, Geometræ præter Definitiones, & Axiomata propriè dicta, interdum quidem sibi aliquid concedi, sine demonstratione, petunt, aut aliquid ejusmodi ponunt, brevitatis causâ; sed Positiones illæ aut Hypotheses sunt faciles in se; perspicuæ, atque in promtu; adeò ut sine certandi libidine, negari nequeant. Exempli causâ, ut duo puncta dentur; ut inter ea ducatur, aut ducta ponatur recta linea; ut punctum datum in centrum sumatur, & circa id circumducto in orbem filo circulus describatur, &c. postulant; quæ nemo non illico, atque ultrò largitur. Verùm in aliis Disciplinis quot obscurissima, aut difficillima factu, imò interdum impossibilia, quasi, clara, proclivia, & possibilia credi postulantur? Quidam Theologi à Deo ita *omnia* fieri posse, ut ne repugnantia quidem excipiantur, concedi sibi inverecundè postulant. Alii Deum esse omnium actionum, ne [redacted]

devorant potiùs; quàm aut gratuitum adsensum emendicent, aut auditorum in negando frontis mollitie abutantur. Quæ sibi concedi volunt seorsim exprimentes, apertè & candidè cum Lectore agunt; non ejus adsensum veluti surripiunt. In aliis autem doctrinis, innumera fermè proponuntur Axiomata, Postulatorumque vix ullus est modus; dum verisimilis quævis aut non prorsus impossibilis Propositio, quasi jure concedenda, ponitur. Hypotheses novæ passim, prout res postulat, adhibentur, ut vix Caput ullum, sine novis aliquot Hypothesibus, conscribatur. Neque hæ disertè & perspicuè proponuntur, ut intelligat Lector quid concedi postuletur; sed furtim, & verbulo interdum uno aut altero, eóque ambiguo, orationi, & quasi dudum concessæ, inseruntur. Qui ita se gerunt exemplar, ad quod se componant, sibi videntur eos proposuisse, qui, fœderum verba in suam rem flexuri, inseri quædam, adversariis non satis adtentis, quasi aliud agentes petunt. Quod postquàm obtinuerunt, ubi ad finem perventum est, consectaria maximi momenti ex vocibus, quæ temerè insertæ videbantur, cum summa audientium aut legentium, qui eas non observatas prætermiserant, admiratione deducunt. Ita Theologi quidam, postquàm obiter *Sacerdotes Dei nomine apud homines loqui* dixerunt, quod à Lectoribus negatum ἀποτόμως sibi non iri satis sciunt; inde, multis aliis subjectis & permistis, tandem Sacerdotibus resistere perinde esse ac Deo bellum inferre, colligunt, adversariósque invidiosissimè traducunt.

§. 6. *Quod postquàm obtinuerunt.*] Huc facit quod de Oratoribus observat *Cicero* de Invent. Lib. I. n. 89. *Sæpe oblitum putant quid concesseris, & idcirco id quod non conficitur, quasi conficiatur in conclusione infertur, hoc modo: si ad illum hereditas veniebat, verisimile est ab illo esse necatum. Deinde hoc approbant* (nempe hereditatem ad illum venisse) *plurimis verbis, post adsumunt: ad illum autem hereditas veniebat. Deinde infertur: ille igitur occidit. Id ex iis quæ sumserant non conficitur.*

7. Sextò, generationes figurarum, quibus generationibus ad figuras definiendas quandoque Geometræ utuntur, & ex quibus harum deducunt proprietates, facillimè intelligimus. Exempli causâ, fili puncto immoto adligati circumductu circulum fieri, atque inde sequi circumferentiam undequaque à centro æqualiter distare, radiósve circuli omnes esse æquales aiunt; quæ plenissimè adsequimur. Et generatio ipsa, & quæ inde deducuntur intellectu facillima, & indissolubili nexu connexa sunt. Eadem non est aliarum Scientiarum ratio, in quibus rerum, de quibus agunt, neque generatio, neque proprietates aut φαινόμενα usque adeò nota sunt. Quis dixerit, exempli gratiâ, quomodo procreata sit materia, seu corpora, & quæ dispositio Universi inde oriri potuerit? Nihil pænè præter conjecturas, gravissimis incommodis obnoxias, ut exemplo constat *Ren. Cartesii*, qui hoc ausus est, in medium hac

[redacted]

conclusionibus etiam remotissimis permista deprehendes. Propositionum ipsarum aut nullum ordinem, aut exiguam admodum connexionem reperies. Multa à Lectoribus suppleri oportere, quæ cùm nusquam dicantur nexui tamen planè necessaria sunt, videbis. Hinc fit ut, per singularum Progressionum gradus, ab infimo ad summum adscendere, seu Propositionum originem ad Principia usque persequi, ac proinde, an quod erat demonstrandum rectè probatum sit, cognoscere nequeamus.

9. Octavò, Geometræ ea tantùm quæ sibi perspecta sunt attingunt, ignota aut incerta prorsus prætereunt. Non miscent demonstratis verisimilia, claris obscura; nec eos pudet ignorationem rerum quas non expenderunt fateri, atque intra arctissimos limites cognitionem suam coërcere. Qui verò alias Artes profitentur dubia compertis, manifestis obscura implicant. Innumeras omnis generis Propositiones discutiendas, quamvis levibus tantùm conjecturis instructi sint, suscipiunt. Quod in Physices, Medicinæ, Theologiæque Systematibus passim videre est.

10. Nonò, cùm demonstrationibus tantùm, omni verborum fuco, omnibúsque externis ad persuadendum adminiculis omissis, utantur Geometræ: alii quod probare nequeunt philosophicè id rhetoricâ arte student persuadere. Conjecturas suas quàm possunt eloquentissimè in medium proferunt, & nituntur fallacibus Verisimilitudinis fundamentis, quæ in *P.* II. *Cap.* 12. §. 14. & *seqq.* subruimus. In Theologia, exempli causâ, tantis affectibus res agitur; ut vix umquam, sine periculo, libera de Dogmatibus judicia proferre

 li-

licuerit. In partes dudum itum est, & quævis factio terrore & minis sua placita muniit. Hinc factum ut non spernenda ingenia à Religione ipsa Christiana, quæ si sibi permitteretur suapte luce animos hominum suo Auctori facilè conciliaret, aliena fiant, quamquam præ metu fingunt se ei addictissimos esse; nec ejus quidquam observent præter id quod, in factione in qua vivunt, observasse conducit. Sed hæc mala, ut observatu facillima: ita curatu difficillima sunt, nec tangenda in hoc Opusculo.

Tertiæ Partis Logicæ Finis.

LOGICÆ.

PARS QUARTA.

DE ARGUMENTATIONE.

CAPUT I.

De Natura, Partibus & Generibus Argumentationis.

UM veritas quæratur non tantùm nobis ipsis, sed ut ejus participes alios faciamus; judicarunt Philosophi, satis non esse, si traderent ejus inveniendæ Regulas, nisi quâ ratione aliis, etiam pertinacibus, probari possit ostenderent. Verùm, ut quod res est profiteamur, nulla melior videtur probandæ veritatis via; quàm si ii, quibus ignota est, per eumdem tramitem, per quem ad eam pervenimus, deducantur. Hoc pacto non modò iis os obturatur, ne eam oppugnare queant; sed etiam luce veritatis Mens illustratur; quæ persuasio multò efficacior est alterâ illâ, quæ vulgari argumentatione creatur; quæque eo tantùm nititur fundamento, quòd quidquid secundùm certas Regulas probatur verum sit, licèt quare verum sit ignoretur. Hujus, nimirùm, Artis inventores eam totam, non ad inventionem Veri, aut ejus propagationem; sed ad disceptationem extemporaneam, in qua

victoria, ex silentio adversarii, quæreretur, compararunt.

2. Nos quidem Sophisticum hujusmodi institutum non probamus, sed quia per plura invaluit sæcula, & aliquando res homini, alioqui Sophistices minimè amanti, potest esse cum ejusmodi vitilitigatoribus, necesse est saltem principia Artis nosse; ne Sophistæ de nobis triumphent, ea tantùm de causa, quòd eorum Artis ignari simus. Præterea Canones argumentationis, cùm sint veri, possunt ingenio exercendo inservire, quamvis non magni ceteroquin usûs; modò ne ejusmodi contemplationibus nimiùm indulgeamus.

3. Propositio, quæ probanda, vel oppugnanda est, vocatur à Dialecticis *Quæstio*; in qua cùm sit subjectum & prædicatum, prius *minorem terminum*, posterius *majorem*, ambo simul *extrema* vocant. Si sit hæc quæstio, utrum *Deus sit natura intelligens*? vox *Deus* minor terminus, *natura* verò *intelligens* major est.

4. Quandoquidem non argumentamur de rebus per se manifestis, termini tunc non possunt, ut fit in Propositionibus evidentibus, immediatè inter se comparari. Ideò adsciscitur tertia idea, quæ *terminus medius*, vel *medium* vocatur. Si probanda sit Propositio allata, quærenda est tertia [redacted]

5. Duæ priores Propositiones vocantur *præmissæ*, quòd *Conclusioni*, quæ est tertia, præmittantur. Prima dicitur *major*, quia in ea major terminus cum medio; secunda *minor*, quia in ea terminus minor cum eodem medio confertur. Non possunt autem plures esse termini hisce tribus, in una ratiocinatione, tribus constante Propositionibus, ubi duæ ideæ comparantur, accedente tantùm tertiâ. Si idea, quæ comparatur cum minore termino, non esset eadem quæ cum majore confertur, non posset ostendi quæ sit relatio inter majorem & minorem terminum; nisi monstraretur quænam sit inter duas ideas medias, quod non potest fieri unicâ trium Propositionum ratiocinatione. Exempli gratiâ, inepta esset hæc ratiocinatio:

Disponere mundum ordine est naturæ intelligentis;
Atqui Deus mundo est antiquior;
Ergo Deus est natura intelligens.

Hîc enim sunt duo Media *disponere mundum ordine* & *esse antiquiorem mundo*. Nemo quidem sani cerebri peccat in hanc Regulam, ubi duo Media sunt diversis vocibus expressa; sed ubi vox, quâ Medium exprimitur, ambigua est, & peccatur in hanc legem, & decipiuntur incauti.

6. Ex allato exemplo liquet rectam ratiocinationem non posse fieri paucioribus, quàm tribus Propositionibus, quia Medium debet semel cum utroque termino comparari. Sed possunt hæ Propositiones exprimi omnes, quod cùm fit vocatur ratiocinatio à Dialecticis *Syllogismus*; vel

potest minor aut major subintelligi, & tunc vocatur *Enthymema*: ut, *Deus ordine mundum disposuit; Ergo est natura intelligens.* Subintelligitur hîc major: *disponere ordine est naturæ intelligentis.*

7. Sed possunt esse, in longiori ratiocinatione, multò plures Propositiones; quando enim idea aliqua non sufficit ad ostendendam, quæ est inter terminos, relationem; postquàm eam cùm uno comparavimus, ad aliam ideam confugimus, & sic deinceps. Tum ratiocinatio vocatur *Acervus* vel *Sorites*, quòd veluti coacerventur Propositiones. Ita si velim probare Mundum initium habuisse, sic potero ratiocinari:

Mundus est corporeus;
Quæ corporea sunt non possunt semetipsa movere;
Quæ non possunt semetipsa movere, & moventur tamen, mota sunt ab alio;
Quæ motum acceperunt ab alio initium habuerunt;
Mundus motum ab alio accepit;
Ergo mundus initium habuit.

Verùm hæ omnes ratiocinationes, quotcumque Propositionibus constent, ad Syllogismorum formam reduci possunt.

8. Ceterùm Syllogismi sunt aut *simplices*, aut

Si Deus est æternus, potest homines æternâ beatitudine donare;
Atqui Deus est æternus;
Ergo Deus potest homines æternâ beatitudine donare.

Deus enim, & *potest æternâ beatitudine donare*, quæ sunt subjectum & attributum Conclusionis, conjunguntur, in majore Propositione, cum voce *æternus*, quæ Medium est.

9. Syllogismi simplices possunt rursus in *complexos* & *incomplexos* dividi. Posteriores habent Conclusionem constantem terminis incomplexis, priores contrà constantem complexis. Sed quoniam, si rectè Syllogismus complexus intelligatur, potest ad incomplexi formam reduci, non opus est de eo separatim agamus.

CAPUT II.

Regulæ Generales Syllogismorum.

1. QUi audiunt aliquem ratiocinantem de rebus ipsis perspecta, & intelligunt linguam quâ utitur; si modo sani sint cerebri, & qui loquitur obscuritatem non captet; nullis Regulis, ut videant an consequenter ratiocinetur nécne, indigent. Rei cognitio & adtentio ad animadvertendum ratiocinationum nexum, seu verum seu falsum, sufficiunt. At Veteres Philosophi, qui Discipulos suos, de rebus quas ignorarent, disputare docere adgressi sunt, quæsiverunt Regulas; quarum ope, intelligerent ex ver-

borum solorum structura, an rectè ratiocinarentur, an secùs, si fortè in eas peccarent ii quibuscum res ipsis esset. Regulas illas non eodem animo, sed quia veræ sunt, & cum ejusmodi hominibus interdum usui esse possunt, trademus.

2. Earum fundamenta sunt tria Axiomata, quæ iis nituntur, quæ diximus P. II. de Propositionibus Affirmativis & Negativis, Universalibus & Particularibus.

Primum est, *Propositiones Particulares contineri in Universalibus ejusdem naturæ, non Universales in Particularibus.* I continetur in A, & O in E, non vice versâ A in I & E in O.

Alterum est, *prout subjectum Propositionis particulariter aut universaliter sumitur, Propositionem esse Universalem, aut Particularem.*

Tertium est, *cum Attributum Propositionis affirmativæ numquam latiùs subjecto pateat, id sumi particulariter, quia nonnisi per accidens universaliter sumitur.*

3. Prima Regula sic habet: *Medium debet semel saltem universaliter sumi, non bis particulariter.* Scilicet, Medium, cùm sit tertia idea, quæ comparatur cum terminis conclusionis, unde colligitur relatio quæ inter eos esse potest, debet cum utroque termino comparari eadem ratione. Alioqui si variis comparetur, nihil cer-

[redacted]

ne inter se habent, ubi Medium bis particulariter intelligitur. Exempli causâ, si hoc utar argumento:

Aliquis homo est pius;
Aliquis homo est latro;
Ergo aliquis latro est pius.

Medium *aliquis homo* particulariter utrobique sumitur, tam in majore quam in minore, nec quidquam inde concluditur. Nam *homo*, quæ est idea media, certo respectu est *pius*, hoc est, eorum qui præceptis divinis parent respectu. *Homo*, alio respectu, nempe, aliquot perditorum, est *latro*. Idea autem hominis variis rationibus cum duabus ideis *latro* & *pius* collata, non ostendit quid relationis hisce intersit. Idem hîc fit ac si quis dicturus an duæ perticæ æquales sint, necne, uteretur mensuris variis, & reponeret tot esse certas mensuras in una, tot alias in altera. Quid sibi vellet sciri non posset, nisi mensuræ inter se immediatè, aut accedente tertiâ, componerentur.

4. Hæc est secunda Regula: *Termini Conclusionis non possunt universaliùs sumi in Conclusione, quàm in præmissis.* Hujus Regulæ veritas nititur Axiomate primo, quo universalia particularibus includi negantur. Hinc Logici varia consectaria deducunt, quæ ad Theoriam potiùs quàm ad praxin pertinent, quæque ideò omittemus.

5. Tertia Regula ita concipitur: *Ex duabus Propositionibus Negativis nihil concluditur.* Duo termini de idea tertia cùm negantur, idem est ac si negaremus ullam esse inter medium & ex-

tremos terminos relationem; unde sequitur Medium illud non esse aptum ad retegendam relationem, si quæ est, inter terminos propositos. Ita si velim probare, *Hispanos non esse superbos*, & sic ratiociner:

Hispani non sunt Turcæ;
Atqui Turcæ non sunt superbi;
Ergo Hispani non sunt superbi.

Malè ratiocinabor. Verùm ejusmodi error à nemine committitur, nisi ratiocinatio sit valdè complexa ac composita, ut partes ejus ægrè distinguantur.

6. Quarta Regula: *Ex duabus Propositionibus affirmativis non potest negativa conclusio colligi.* Nam duo termini affirmativè cum medio conjuncti, non possunt, per negationem, in Conclusione, separari.

7. Quinta Regula: *Conclusio semper sequitur deteriorem partem.* Deterior pars, respectu affirmativæ Propositionis, est negativa; respectu universalis, particularis. Itaque si alterutra præmissarum erit negativa, ejusmodi quoque Conclusio erit: si particularis, erit Conclusio particularis. Nempe, si media idea, cujus ope duas extremas connecti oporteret, si inter eas con-

[redacted]

8. Ultima Regula sic concepta est: *Ex duabus particularibus nihil colligitur*; cujus Regulæ eadem est ratio ac primæ. Hæc non excutiemus subtiliùs, quod sint exigui admodum usûs, & alibi rationes harum Regularum fusè expositæ inveniri ab iis, quibus hæc placebit investigatio, possint.

CAPUT III.

De Figuris & Modis Syllogismorum in genere, ac de prima Figura.

1. Constitutis Syllogismorum Regulis, *Dialectici* eorum *Modos* & *Figuras* tradunt. *Modos* dispositionem Propositionum, secundùm earum universalitatem & particularitatem, quæ notantur literis A, E, I, O: *Figuras* verò dispositionem trium terminorum, seu medii cum subjecto & prædicato Conclusionis conjunctiones varias, vocant.

2. Demonstrarunt iidem Dialectici, esse tantùm novemdecim *Modos*, in quibus Regulæ suprà allatæ observari possint; sed quoniam hoc meræ est speculationis, indicasse satis erit. Prædicatum verò & subjectum Conclusionis potest quadrupliciter cum Medio conjungi, in præmissis. I. Medium potest esse *subjectum in majore, & attributum in minore*, quod facit primam Figuram: II. *Est attributum in majore & minore*, quod secunda Figura dicitur: III. *Est subjectum in utraque*, quæ conjunctio tertiam Figuram constituit: IV. *Est attributum in majore,*

& subjectum in minore, unde quarta nascitur Figura.

3. Figurarum harumce sunt certæ Regulæ, & certi Modi; quæ simpliciter proferemus, non additis rationibus, quæ cùm alibi, tum in Gallica Logica, quæ *Portûs-Regii* dicitur, inveniri poterunt. Ista enim sunt merè theoretica, adeóque exigui usûs.

4. Figuræ primæ duæ sunt Regulæ: 1. *Minor debet esse affirmativa*: 2. *Major universalis*.

5. Quatuor sunt in ea Modi, qui solent exprimi vocibus fictis *Barbara*, *Celarent*, *Darii*, *Ferio*, in quibus ad vocales tantùm, quæ, ut diximus, universalitatem ac particularitatem significant, attendendum.

6. BAR- *Omnis* A *est* B;
BA- *Omnis* C *est* A;
RA. *Ergo omnis* C *est* B.

7. CE- *Nullus* A *est* B;
LA- *Omnis* C *est* A;
RENT. *Ergo nullus* C *est* B.

8. DA- *Omnis* A *est* B;
RI- *Aliquis* C *est* A;
[redacted]

bit. Propterea obſervavimus, ut eædem litteræ eumdem ubique uſum præſtarent, Medii, aut Extremorum. Hoc commodius viſum, quàm ſi vocibus aliquid peculiare ſignificantibus terminos expreſſiſſemus; quia res hîc in conſiderationem non veniunt, ſed tantùm forma argumentorum. Philoſophi utuntur exemplis ſcatentibus vocibus obſcuris, quales ſunt *Animal*, *Vivens*, *Senſibile* &c. quæ licèt tantùm exemplis formandis inſerviant, tamen ita paullatim animo tironum inſeruntur, ut hi tandem ſe aliquid intelligere, in eo quod nullo modo intelligunt, exiſtiment.

CAPUT IV.

De Regulis & Modis trium reliquarum Figurarum.

1. SEcundæ Figuræ hæ ſunt duæ peculiares Regulæ: 1. *Alterutram Præmiſſarum oportet eſſe negativam, ac proinde etiam Concluſionem, ſecundùm VI. Regulam generalem:* 2. *Major debet eſſe univerſalis.*

2. In hac Figura ſunt tantùm quatuor Modi, ex quibus aliquid concludi queat, quíque exprimuntur technicis vocibus, *Ceſare*, *Cameſtres*, *Feſtino*, *Baroco*. Horum hæ ſunt exempla.

3. CE- *Nullus* D *eſt* E;
SA- *Omnis* F *eſt* E;
RE. *Ergo nullus* F *eſt* D.

4. CA-

4. CA- *Omnis* D *est* E;
MES- *Nullus* F *est* E;
TRES. *Ergo nullus* F *est* D.

5. FES- *Nullus* D *est* E;
TI- *Aliquis* F *est* E;
NO. *Ergo aliquis* F *non est* D.

6. BA- *Omnis* D *est* E;
RO- *Atqui aliquis* F *non est* E;
CO. *Ergo aliquis* F *non est* D.

7. In tertia Figura, primò *Minor debet esse affirmativa*: 2. *Conclusionem oportet esse particularem.*

8. In eadem sex sunt Modi, hisce vocabulis signati: *Darapti*, *Felapton*, *Disamis*, *Datisi*, *Bocardo*, *Ferison.*

9. DA- *Omnis* G *est* H;
RAP- *Atqui omnis* G *est* I;
TI. *Ergo aliquis* I *est* H.

10. DI- *Aliquis* G *est* H.
SA- *Atqui omnis* G *est* I;
MIS. *Ergo aliquis* I *est* H.

13. BO- *Aliquis* G *non est* H;
CAR- *Atqui omnis* G *est* I;
DO. *Ergo aliquis* I *non est* H.

14. FE- *Nullus* G *est* H;
RI- *Atqui aliquis* G *est* I;
SON. *Ergo aliquis* I *non est* H.

15. Quartæ figuræ, quæ obliquissima est probandi ratio, & ad quam raró devenitur, hæ sunt regulæ tres: 1. *Quando major est affirmativa, minor semper est universalis:* 2. *Quando minor est affirmativa, conclusio est semper particularis:* 3. *In modis negativis majorem universalem esse oportet.* Reverâ hæc Figura est tantùm inversio primæ; nam cùm in prima Medium sit subjectum in majore, attributum in minore, in quarta idem Medium est attributum in majore, subjectum in minore.

16. Sunt autem hujus quinque modi, *Barbari*, *Calentes*, *Dibatis*, *Fespamo*, *Fresisom*.

17. BAR- *Omnis* K *est* L;
BA- *Atqui omnis* L *est* M;
RI. *Ergo aliquis* M *est* K.

18. CA- *Omnis* K *est* L;
LEN- *Atqui nullus* L *est* M;
TES. *Ergo nullus* M *est* K.

19. DI- *Aliquis* K *est* L;
BA- *Atqui omnis* L *est* M;
TIS. *Ergo aliquis* M *est* K.

20. FES-

20. FES- *Nullus* K *est* L;
PA- *Atqui omnis* L *est* M;
MO. *Ergo aliquis* M *non est* K.

21. FRE- *Nullus* K *est* L;
SI- *Atqui aliquis* L *est* M;
SOM. *Ergo aliquis* M *non est* K.

22. *Aristoteles* hanc figuram esse negavit, quòd sit tantùm inversio primæ, affirmavit *Galenus*; sed est tantùm λογομαχία, quæritur duntaxat quæ sit definitio vocis *Figuræ*, uterque enim argumenta esse legitima concedit.

CAPUT V.

Methodus quâ an argumentum validum sit, neglectis Figurarum Regulis, dignosci potest.

1. Dialectici usum harum Regularum maximè commendant, quippe quæ homini rerum ignaro sæpe ad solvenda argumenta sufficere, ut illi existimant, possint. Nam cùm omnis argumentatio, in qua memoratæ servan-

[redacted]

gnitione; quoniam ſæpiſſimè ſenſum vocabulorum intelligere non poſſumus, adeòque an ad Regulas exactum ſit argumentum dignoſcere, niſi rem aliunde noſcamus. Contrà, re cognitâ, ſine Regularum uſu, haud difficulter falſitatem ratiocinationis deprehendimus; unde colligere licet inania eſſe Logicorum pollicita, qui ſe effecturos ſpondent ut quiſpiam, ope ſolius Dialectices, poſſit quidlibet defendere & oppugnare.

3. Sanè raro ab iis qui ratiocinatione pollent palam contra Regulas haſce, præſertim particulares peccatur, ſed paſſim in aliud delabuntur incommodum, qui malè ratiocinantur; quòd ſi vitetur, aut retegatur, nullum eſt erroris periculum. Nempe, vocabulis utuntur obſcuris, quæ aut ipſi non intelligunt, aut ſi intelligunt, adhibent de induſtria, ut eos quibuſcum loquuntur fallant. Deinde ponunt quaſi nota, & probata, quæ neque per ſe nota, neque demonſtrata ſunt. Hinc fit ut Propoſitionis, quam probare aggrediuntur, termini non poſſint diſtinctè cum tertia comparari idea; & falſo fundamento poſito, quod fit ſubſidio obſcurarum phraſium, conſectaria quæ inde ducuntur, quo rectiora ſunt eò falſiora evadant.

4. Hîc eſt pænè unicus fons falſarum ratiocinationum, in quas incidunt qui non prorſus ineptiunt; nec eas cum veris confundimus interdum, niſi quia iis nimis citò, priùs quàm eas probè intelligamus, adſentimur. Igitur ut argumentum, verúmne an falſum ſit, expendamus, primò videndum eſt quid probari oporteat, deinde quomodo probetur. Concluſio,

quæ

quæ continet id quod probare adgreditur is qui ratiocinatur, priùs eſt probè intelligenda; poſtea Medium, quod propterea adhibetur, clarè eſt percipiendum; quo peracto, facilè intelligemus comparationem Medii cum extremis, & quid negandum, quid affirmandum videbimus; modò rem, de qua agitur, aliùnde norimus. Nam de re ignota ex tempore ratiocinari, vel defendere aut oppugnare id quod verùmne an falſum ſit neſcimus, temerarium eſt.

5. Exemplo res clarior fiet, ponamus itaque hoc proponi argumentum:

Qui eſt omnipotens poteſt facere ut unum idémque corpus ſit in pluribus locis ſimul;
Atqui Deus eſt omnipotens;
Ergo Deus poteſt facere ut unum idémque corpus ſit in pluribus locis ſimul.

Primò intelligenda eſt Concluſio, quæ niſi intelligitur, ſtultum eſt ratiocinari ampliùs; nam is delirat qui neſcit probè quid oppugnare, aut probare adgreſſus ſit. Subjectum autem concluſionis eſt *Deus*, quæ vox æternum rerum omnium Creatorem ſignificat. Reliqua ſunt prædicatum, quod eſt complexum & conſtat hiſce vocibus: 1: *Unum idémque corpus*, quod debet intelligi

7. Igitur qui utuntur hujuſmodi argumento adgrediuntur probare *unum corpus numero*, quod unum manet, uno, eodémque individuo temporis momento, eſſe in pluribus locis ſimul; Lutetiæ, Romæ, Conſtantinopoli, Babylone, Alexandriæ &c. Hæc autem Propoſitio nullâ ratione poteſt intelligi, non magis quàm ſi dicatur unus nummus eſſe in duorum crumena, & duobus Mercatoribus dari, bis numerari; ſeu, quod idem eſt, duos non eſſe plures uno; & poſtquàm plura corpora numeravero, eſſe tamen unum. Itaque, quicumque ejuſmodi argumenta proferunt, ſunt rogandi ut priùs nos doceant quid probare velint, quod ſi non poſſint, neque nos etiam iis reſpondere poſſumus; quis enim reſpondeat homini qui neſcit ipſe quid probet, aut non vult dicere?

8. Hoc autem urgendum, donec qui ita ratiocinatur intelligat quid velit, aut cogatur fateri ſe neſcire quid ſibi velit, quod eum ad ſilentium adiget. In argumenti allati Concluſione, hæc continetur Propoſitio, *unum poſſe eſſe plura & plura unum*; quod quicumque dicet ſe intelligere mentietur, nec reſponſione ulla dignus erit.

9. At ponamus Concluſionem allati argumenti poſſe probè intelligi, adeóque admitti probandam; ſupereſt ut intelligamus quid ſignificet Medium, ſeu tertiæ ideæ nomen, quod voce *Omnipotens* exprimitur. *Poſſe omnia* duo ſignificare poteſt, nam ſignificat *poſſe omnia poſſibilia*, ut *ſcire omnia* eſt *ſcire omnia ſcibilia* &c. *Poſſibilia* autem dicuntur quæcumque intelliguntur, ſeu quorum idea aliqua Menti obverſari poteſt. Eadem

dem phrasis significat etiam fortè, apud quosdam, id posse facere quod vocamus *impossibile* & *contradictorium*, seu cujus nullam ideam mente formare possumus; ut, unum esse duo, duo esse unum, circulum quadratum, montem sine declivitate facere.

10. Hoc ita constituto, si ad Majorem deveniamus, distinguendus erit sensus vocis *Omnipotens*. Nempe, qui potest facere repugnantia, is potest facere ut duo sint unum, nam hoc repugnat. At qui nequit facere contradictoria, sed dicitur tantùm *Omnipotens* quòd possibilia omnia queat; propterea facere non poterit ut unum sint duo. Ita, comparatis duobus sensibus medii termini cum majore termino, facile est videre an unum possit de altero affirmari, ei qui rem expenderit, quod semper ponimus.

11. Si autem is qui argumento simili respondere adgreditur non possit ipse terminorum ambiguitatem ostendere, oportet eum ab argumentante explicationem unius cujusque termini petere; quæ si negetur, certissimum indicium est aliquid latere fallaciæ, & quia nemo necesse habet homini, qui intelligi non cupit, respondere, tunc respondens quidquam reponere non

re, adeóque falſam eſſe ratiocinationem; niſi norit quotupliciter Natura *Omnipotens* dici queat, nec ſcire poterit an negare debeat Majorem, niſi Concluſionis prædicatum probè intelligat.

CAPUT VI.

De Syllogiſmis Conjunctivis & iis quorum Concluſio Conditionalis eſt.

1. SYllogiſmi *Conjunctivi* ii dicuntur, quorum Major Propoſitio ita compoſita eſt, ut concluſionem includat, poſſúntque in tria genera dividi, in *Conditionales*, *Disjunctivos* & *Copulativos*.

2. *Conditionales* ſunt ii, quorum Major conditionalis eſt, & totam concluſionem complectitur, qualis hic eſt:

Si Deus eſt, mundus Providentiâ regitur;
Atqui Deus eſt;
Ergo mundus Providentiâ regitur.

Major hîc conſtat duabus partibus, quarum prior vocatur *antecedens*, quod continetur verbis: *Si Deus eſt*: poſterior *conſequens*, quod eſt idem ac Concluſio: *mundus providentiâ regitur*.

3. Poſſunt autem duplici modo hæc argumenta concipi, quoniam ex eadem Majore duplex naſcitur Concluſio. Primò poteſt affirmari conſequens in Majore, antecedens in Minore, ſecundùm hanc Regulam: *Poſito antecedente, poni-*

xitur conſequens; ut in argumento modò allato fit. Secundò poteſt negari conſequens, ut negetur antecedens, ut:

Si Deus non eſt, caſu omnia reguntur;
Atqui falſum caſu omnia regi;
Ergo Falſum antecedens; nempe, Deum non eſſe.

4. Poſſunt hi Syllogiſmi vitioſi eſſe, cùm in *materia*, tum in *forma*. Vitioſi ſunt in materia ii quorum conſequentia Majoris falſa eſt; ut ſi quis ita ratiocinaretur: *Si in quibuſdam fallimur, in omnibus erramus*. Vitioſi in forma ſunt, in quibus antecedens ex conſequenti deducitur; vel in quibus ex negatione antecedentis colligitur negatio conſequentis, ut hæc argumenta:

Si Sinenſes ſunt Muhammedani, ſunt infideles;
Atqui non ſunt Muhammedani;
Ergo non ſunt infideles.

Si Sinenſes ſunt Muhammedani, ſunt infideles;
Atqui ſunt infideles;
Ergo ſunt Muhammedani.

5. Syllogiſmi *Disjunctivi* ii ducuntur, quorum Major Propoſitio eſt disjunctiva; hoc eſt, cujus partes habent inter ſe conjunctiones *aut*, *vel*, ſeu ſimiles. Sunt duplicis generis; nam [redacted]

6. Poteſt contrà, ſed obliquiori ratiocinatione, ſervari una pars, ut altera tollatur, ut:

Teſtimonium Apoſtolorum eſt aut ſincerum, aut mendax;
Atqui eſt ſincerum;
Ergo non eſt mendax.

7. Hi Syllogiſmi tum ſunt falſi, cùm eſt aliquid medium inter partes oppoſitas Majoris, ut ſi quis ita ratiocinaretur:

Aut ſequenda ſunt placita majoris numeri, aut amittenda veritas;
Atqui non eſt amittenda veritas;
Ergo ſunt majoris numeri placita ſequenda.

vel:

Atqui non ſunt placita majoris numeri ſequenda;
Ergo amittenda veritas.

8. Syllogiſmi *Copulativi* ſunt, in quibus ex duabus partibus Majoris negativæ, copulâ conjunctis, una affirmatur ut altera negetur, uti:

Nemo poteſt ſervire Deo, & pecuniæ;
Atqui avari ſerviunt pecuniæ;
Ergo non poſſunt Deo ſervire.

Hi Syllogiſmi non ſunt recti, quando una pars negatur, ut altera affirmetur, ut, inverſo hoc argumento, liquebit.

9. Syllogiſmi quidem perfecti conſtant tribus Propoſitionibus diſtinctis, quales ſunt ii quos attulimus; at ſæpe, in accuratiſſimis ratiocinationibus, ad Scholæ morem non formantur,

ſed Propoſitiones miſcentur, adeò ut duæ tantùm diſtinctæ ſint, interdum etiam unica appareat.

10. Hîc duæ occurrunt:

Qui plectit innocentes eſt injuſtus;
Ergo, ſi Deus plecteret innocentes, eſſet injuſtus;

Latent tamen tres, quæ poſſunt ita exprimi, ut concludatur abſolutè:

Qui plectit innocentes eſt injuſtus;
Atqui Deus, ſecundùm quoſdam, plectit innocentes;
Ergo, ſecundùm quoſdam, eſt injuſtus.

11. Poteſt eadem ratiocinatio in unam Propoſitionem conditionalem contrahi: *Si qui plectit innocentes, eſt injuſtus, & Deus plectit innocentes, ſequitur Deum eſſe injuſtum.*

12. Maximus ejuſcemodi Syllogiſmorum uſus ſitus eſt in eo quod, ubi volumus aliquid perſuadere, ſæpe nobis ſtatim concedi alicujus conſequentiæ neceſſitatem expedit. Hoc autem faciliùs largitur is, cum quo res nobis eſt, quando ita proponitur; quoniam eam poteſt concedere,

Homines absolutè, ut possibiles, considerati sunt insontes.

Atqui Deus plectere decernit homines, ex Prædestinatianorum sententia, absolutè, ut possibiles, consideratos.

Ergo Deus plectere decernit insontes; quo concesso, injustus esset.

14. Ejusmodi ratiocinationibus pleni sunt Oratores, & quamvis possint ad Regulas Syllogisticas redigi, ut vis eorum ex Regulis expendatur; nemo paullò acutior non videt, ne cogitans quidem de Regulis, utrum legitimæ sint, nécne; si modò terminos probè intelligat, ut ideas quarum signa sunt inter se comparare queat.

CAPUT VII.

De Dilemmate & Inductione.

1. EST genus Syllogismorum, de quo hactenus nihil diximus, & quod tamen haud infrequentis est usûs. Hoc Veteres *Dilemma*, aut *argumentum cornutum* dixere, quòd ex duabus partibus feriat. Est *ratiocinatio composita, ubi postquàm totum in duas partes est divisum, & de utraque parte aliquid probatum est, idem de toto affirmativè aut negativè concluditur.*

2. Exempli causâ, in terris vitam beatam degi non posse, hoc Dilemmate, probare possumus:

Ut hîc vivamus beatè, aut affectibus indulgendum, aut resistendum.

Si affectibus indulgeamus, brevi innumera nascentur mala; si verò iisdem resistamus, hoc initio sine molestia non fiet, & mala nobis à malis conciliabit.

Ergo in hac vita beati esse non possumus.

3. Interdum in hac argumentatione omittitur Propositio, quia facilè subintelligitur. Ita in hoc argumento, quo quispiam olim probabat à Republica esse abstinendum, subintelligitur Major:

Si sanctè Remp. administres, offendes homines; si pravè, Deos:

Ergo ab ea abstinendum.

Potest enim sic concipi:

Si Rempublicam administres, sanctè, aut pravè eam geres.

Si sanctè &c.

4. Atque in hoc argumento rursus aliquid subintelligitur; nempe, *Hoc non est adgrediendum, quod sine offensione aut hominum aut Deorum fieri nequit; Atqui Respublica non potest sine alterutro geri; Ergo* &c.

Dilemma enim allatum est probatio hujus Minoris.

5. Ut sciamus quid ejuscemodi argumentis reponi queat, seu ut eorum vim intelligamus, primò investigandæ sunt Propositiones quæ subintelliguntur, & diligenter expendendæ. Si enim falsæ sunt, tota argumentatio falsa est. Ita hîc hæc

hæc Propositio : *Hoc non est adgrediendum* ; *quod sine offensione* &c. falsa est, nam offensio hominum est flocci facienda, si Numinis ineatur gratia.

6. Secundò, in Disjunctiva Propositione, quâ nititur Dilemma, oportet esse plenam enumerationem partium rei de qua agitur ; si enim aliquid omittatur, hoc exceptionem suppeditat. Ita malè argumentabatur qui ducendam non esse uxorem sic probabat :

Si sit formosa, erit κοινὴ ; hoc est, *communis* ;
Si deformis ποινὴ ; hoc est, *furia* ;
Ergo non est ducenda.

Etenim sunt formæ plurimæ inter pulchritudinem, & deformitatem mediæ.

7. Propositiones, quibus aliquid de partibus affirmatur, aut negatur, debent esse necessariò veræ (quod tertio loco observandum) ut valida sit argumentatio. Ita modò allata est inanis, quia non necessarium est formosam mulierem esse *communem* ; potest enim esse eâ pudicitiâ, ut amantes omnes repudiet, & soli adhæreat viro.

8. Quartò denique, ejusmodi debet esse Dilemma, ut retorqueri in eum nequeat, qui hujusmodi argumentatione utitur. Hoc Dilemma, quod allatum est, circa Reip. administrationem, retorqueri sic potest :

Si Remp. malè administres, placebis hominibus ;
Si rectè, Diis ;
Ergo est administranda.

Nempe, quacunque res cadat ; inde nascetur emolumentum.

9. Est alia argumentatio, quæ *Inductio* dici solet, & cujus tota vis sita est in observatione secundæ & tertiæ Dilemmatis Regulæ. Est *argumentatio in qua, enumeratis omnibus alicujus Rei partibus, adeò ut aliquid de iis affirmetur aut negetur, idem postea affirmatur aut negatur de tota Re.* Ita possumus probare quod à Pontificiis jactatur de Episcopi Romani auctoritate, id nullo niti Novi Testamenti loco, hac Inductione:

Nihil est in Evangeliis, quod Romani Episcopi auctoritati infinitæ faveat.
Nihil est in Actis, nec in Epistolis Pauli, quod eidem faveat.
Nihil est in Epistolis Catholicis, neque in Epistolis Joannis, quo defendi queat.
Nihil est in Apocalypsi, cujus ope propugnari possit.
Ergo nihil est in toto Novo Testamento, quod eam tueatur.

10. Differt hæc ratiocinatio à Dilemmate: 1. quòd plures enumerentur partes, quàm duæ: 2. quod nullam disjunctivam Propositionem necessariò adsumat: 3. Quod rariùs Propositiones ullæ subintelligantur, si Majorem exceperis;

lustratione colligatur, si aliqua fuerit omissa; nam in ea fortè est quod in ceteris non observatur. Neque minùs perspicuum est de Toto necessariò verùm id esse non posse, quod ex partium enumeratione concluditur, si de omnibus partibus necessariò verum non sit; etenim Conclusio præmissis firmior esse nequit.

CAPUT VIII.

De Variis Sophismatum Generibus.

1. POstquàm legitimarum ratiocinationum Regulas tradidere Dialectici; præcepta, quorum ope dignoscuntur vitiosæ, præscribunt, quæ primo intuitu memoratis Regulis contrariæ non videntur. Eæ vocantur *Sophismata*, vel *Paralogismi*, & possunt ad novem potissima genera referri, quæ paucis enumerabimus; quoniam traditis rectæ ratiocinationis Regulis, vix opus est alio subsidio ad solvenda Sophismata.

2. Primum vocatur *ignoratio Elenchi*, quæ est ignoratio aut vera, aut ficta ejus quod probandum est. Magnâ, scilicet, sæpe verborum pompâ probatur, quod nequaquam in quæstionem vocatur. Plurimi sunt, qui ubi audiunt dici, homines posse probos esse si velint, aut contrà malos, nec quidquam esse quod ineluctabiliter ad bonum & malum eos compellat; sunt, inquam, qui ut hoc falsum esse ostendant, multis verbis probant homines pendere à Deo, nec posse sine sacrilegio divinæ voluntati subduci. At nemo negarit Deum summum esse humani generis Dominum, qui ut id creavit, ita

etiam quamlibet mutationem in eo efficere poſſet. Quæritur tantùm an Deus homines libertate illis conceſſa (quam ſi vellet adimeret) uti velit.

3. Secundum vocatur *Petitio Principii*, quâ id quaſi compertum adſumitur, de quo controverſia eſt, & inde conſectaria ducuntur. Ubi cum Pontificiis de dogmatibus, quæ in litem vocantur, ſermo eſt, ſæpe eos audias clamantes, audax eſſe facinus, quòd qui ab iis receſſerunt, contra Univerſæ Chriſtianæ Eccleſiæ omnium ſæculorum conſenſum, quædam oppugnare, aut defendere adgrediantur, indéque tragicis conſequentiis invidiam Adverſariis creare nituntur. Verùm hoc ipſum, an omnium ſæculorum Chriſtianorum Eccleſiæ cum iis ſenſerint, quæritur.

4. Tertium Sophiſmatum genus dicitur *non cauſa pro cauſa*, quo aliquid ſtatuitur eſſe cauſa alterius Rei, cùm non ſit. Atque in hoc peccatum, duabus potiſſimùm de cauſis, delabuntur incauti. 1. Cùm quædam ſimul eſſe ſolent, aut aliquoties etiam unà conſpecta ſunt, facilè credunt eſſe inter ea certum nexum, quo fit ut unum alterum neceſſariò ſequatur. Cùm *per accidens*, ut loquuntur, duo conjuncta ſunt, paſſim unum alterius fingitur cauſa. Exempli gra-

Quòd nihil in animo habeamus, antequàm ulla ſenſatio præceſſerit, exiſtimarunt Peripatetici motum, qui in corpore noſtro fit, veram eſſe atque unicam omnium cogitationum noſtrarum cauſam. 2. Superbia Philoſophorum, quâ factum ut res, prout par erat, nondum expenſas perſpectas tamen habere videri voluerint; ea, inquam, ſuperbia paſſim eos adduxit, ut eas cauſas eſſe dicerent quarumdam rerum, antequàm hoc ſatis conſtaret, ne viderentur aliquid ignorare. Verùm hoc vitium nos in Sophiſma *non Cauſæ pro Cauſa* rarò agit præcipites, ubi non occurrit conjunctio quorumdam eventuum, de qua modò diximus.

5. Quartum Sophiſmatum genus *Enumeratione imperfecta* nititur. Sæpe, re non ſatis perſpectâ, Philoſophi aliquid poſſe fieri negarunt, quod certo quodam modo ipſis noto fieri nequiret; cùm debuiſſent cogitare omnes modos, quibus id fieri poteſt, ſibi fortè non eſſe notos. Iidem aliquid certâ ratione fieri, quod nullam aliam noſſent, nimis temerè ſæpe dixerunt. Ita olim erant, qui riderent quod à quibuſdam de Antipodibus dicebatur; nec poſſent capere * *quemquam*, uti loquebantur, *eſſe tam ineptum, qui credat eſſe homines, quorum veſtigia ſint ſuperiora quàm capita; aut ibi, quæ apud nos jacent, inverſa pendere; fruges & arbores deorſum verſùs creſcere; pluvias & nives & grandinem, ſurſum verſùs, cadere in terram.* At eventus quàm hæc inania ſint ſatis docuit. Verùm nulla pænè in Diſciplina, frequentiùs committitur imperfectæ enumerationis Sophiſma, ac in Critica, ſeu in

* *Lactant. Divin. Inſt. Lib. III. cap. 23.*

interpretatione Veterum. Passim contendunt Critici loquutionis alicujus esse unum sensum, aut etiam geminum, ac triplicem; quo posito, unum amplectuntur, aut omnes rejiciunt, indéque locum corruptum esse judicant; cùm sæpe fiat ut ex memoratis sensibus nullus sit is, quem Scriptor in animo habuit, cujus rei exempla sat multa in *Critica Arte* protulimus.

9. Quinta Sophismatum classis à Dialecticis dicitur *Fallacia Accidentis*, & illic occurrit, ubi ex aliqua re, quæ *per accidens* vera est, deducitur Conclusio simplex & absoluta. Ita interdum ex eo quod remedio aliquo infeliciter usus fuit Medicus, colligitur remedium illud esse noxium, quæ ratiocinatio ejusmodi est:

> *Hoc per accidens malum fuit;*
> *Ergo semper & absolutè malum est.*

Sæpe etiam hoc nostro sæculo, quo sanè homines æquiores esse deceret, audito Theologo qui aut mendacia manifesta defendit quasi Cœlo delapsa, aut ineptè Christianam Religionem propugnat, pravum de sanctissimâ Christi Doctrinâ fertur judicium. Quâ re nihil potest iniquius fingi, quid enim magis est ab æquitate remotum hac [redacted]

7. Sextum genus Sophismatum vocatur *Fallacia Compositionis*, cui ex adverso opposita est *Divisionis Fallacia*. Nempe, in sermone conjunguntur interdum, quæ conjunctim sumta non sunt vera. Ita ubi Christus dicit *cæcos videre*, *surdos audire*, non vult cæcos, dum cæci sunt, videre, & surdos, dum surdi sunt, audire; sed eos, qui fuerant cæci & surdi, videre atque audire, recuperato oculorum & aurium usu. Simili sensu Deus à Paulo Rom. IV, 5. dicitur *justificare impium*, hoc est, eum qui impius fuerat pro justo habere. Hæ Propositiones veræ sunt tantùm *sensu diviso*, ut loquuntur Scholastici, non *sensu composito*.

Alia sunt, quæ vera sunt dumtaxat *sensu composito*, ut cùm Paulus dicit 1 Cor. VI, 9, 10. *Cynædos*, *Idololatras*, *Mœchos*, &c. *non consecuturos regnum Cœlorum*. Intelligit, nempe, eos, quos mors in horum peccatorum habitibus deprehendet; non eos etiam, qui, olim iis inquinati, ante mortem vitiis valedixerint.

Potest autem fieri ut ex Propositionibus sensu diviso veris eliciatur Conclusio, quæ sensu composito intelligenda erit, & vice versâ, quod est Sophisma. Ita si quis ex Evangelio probare vellet repugnantes enunciationes simul posse esse veras, & uteretur verbis allatis; *cœci vident* &c. unde colligeret posse fieri ut aliquis sit cœcus, & tamen utatur oculis, transiliret à sensu diviso ad compositum. Si quis vellet probare sine sanctitate posse homines Dei misericordiam consequi, ex loco Pauli ad Rom. IV. in eumdem scopulum inpingeret. Contrà si quis, sine perpetua per totam vitam sanctitate, beatitudinem

æternam separari non posse ex loco 1 Cor. VI. ostendere niteretur, à sensu composito ad divisum transiliret.

Ceterùm, quamvis hæc distinctio certis locis legitima sit, & violari, sine Sophismate, nequeat, observandum tamen non posse in *sensûs divisi* distinctionem peccari; nisi ubi termini Propositionis reipsâ dividi possunt, seu ubi res iis significatæ interdum separatim exsistunt. At quando numquam seorsim sunt, tunc nonnisi ineptè ea adhibeatur distinctio. Ita *Thomistæ* frustra utuntur distinctione sensûs divisi, quando illis objicitur, si nullus Reprobus salutem consequi possit, eos damnari quod impossibile non præstent, iniquum autem hoc esse. Reponunt *Reprobos posse servari sensu diviso, non composito*; sed reprobatio æterna & salutis possibilitas unà consistere non possunt, adeóque meritò semper quasi divisa spectantur.

8. Septima classis Sophismatum occurrit in ratiocinationibus, in quibus *à dicto secundùm quid transitur ad dictum simpliciter*; hoc est, quando, ex eo quod certo tantùm respectu verum est, colligitur Conclusio generalis & absoluta. Hoc Sophisma commiserit, qui sic ratiocinetur de Romana Historia: *Sunt fabulæ apud eos, qui Romanam Historiam scripserunt; Ergo nulla fides Romanis Historicis debetur.* Verè quidem Romanæ Historiæ mendacia inesse dicuntur, qualia sunt quæ dicuntur de Patre Romuli, & ejusdem in Cœlum raptu, de Egeria uxore Numæ, de trecentis Fabiis, qui ad bellum exierint, relicto domi unico impubere &c. At falsum est reliquam omnem Historiam esse fictam. Æquè stul-

tè nonnulli Pontificii dixerunt in Codicibus Sacris esse plurimas varias lectiones, ac menda Librariorum; ideóque non esse tutum soli Scripturæ adhærere, ut cognoscatur Apostolorum doctrina. Sunt quidem variæ lectiones, plurimis in locis, & Librariorum errata; at longè plura, consentientibus Codicibus omnibus, sana sunt. Itaque à dicto *secundum quid ad dictum simpliciter* immeritò ratiocinantur.

9. Octava Sophismatum classis est *abusus ambiguitatis terminorum*, de qua cavenda multa suprà diximus Par. II. c. 12. & III. c. 10. ubi egimus de *Definitione vocum*. Ad hoc Sophismatum genus referri possunt omnia vitiosa argumenta, quæ habent quatuor terminos, seu Medium sit duplex, seu termini aliter in Conclusione, ac in præmissis intelligantur. Neque ea est ambiguitas coërcenda intra crassas ambiguitates, quibus nemo fallitur qui sapiat; sed etiam ad omnes voces, & phrases porrigenda quæ plures capiunt sensus, & ideò interdum etiam Doctos fallunt. Hujus Sophismatis exempla quidem nimis multa occurrunt, in Universa Philosophia; sed præ ceteris peccant, hoc in negotio, qui ex Veterum Scriptorum dictis argumentantur. Passim enim ex vocabulis aut phrasibus ambiguis consectaria nectunt quasi necessaria, quibus falluntur. In Controversiis quoque, sæpe videas utramque partem ambiguitate terminorum abuti. Ita ubi quæritur an corpus Christi sit *verè* & *realiter* in Eucharistia? Pontificii affirmant, non contradicentibus iis, qui alia prorsus sentiunt. Inde utrimque mira nectuntur argumenta, quorum vanitas illi-

co appareret, si ambiguis vocibus abstineretur.

10. Solet addi nona Sophismatum classis, in quam incidunt qui *ex Inductione non integra Universalem Conclusionem eliciunt*. Sed quia hac de re egimus in Cap. VII. & præterea recidit pænè ad id quod diximus. §. 5. de *imperfecta enumeratione*, de hoc Sophismate dicere ampliùs supersedebimus.

11. Si vellemus omnes errandi occasiones, aut fallendi rationes persequi, & quæ ex iis nascantur falsæ ratiocinationes ostendere, in immensum Sophismatum excrescerent genera. Verùm hac de re egimus Par. II. c. 9. ubi de causis erroris; & satis est ostendisse ad quot genera Sophismata referri queant, secundùm Dialecticorum receptam consuetudinem; quæ tamen accurata non est, ut hoc obiter moneamus. Etenim suâ hac Sophismatum divisione, non indicant omnes errorum fontes; & quædam specialia memorant, omissis generalibus. Attamen à nobis ea, cùm ἱστορίας ἕνεκα, tum quia eorum observationes veræ sunt, recensenda duximus.

12. Atque hîc esset finis imponendus Parti IV. de *Argumentatione*, seu Arte disceptandi, pro recepto Scholarum more; nisi aliam disceptandi
[redacted]

Caput IX.

De Socratica disceptandi Methodo.

1. Cum viro probo certum esse oporteat veritatem quærere, atque inventam aliis patefacere; non ut ingenium ostentet, aut aliorum arguat tarditatem; sed ut boni, quod hominibus in commune datum est, participes eos faciat; artem rixandi, quæ tamdiu in Scholis obtinuit, quæque nihil habet præter inanem acuminis ostentationem, prorsus esse viro sapiente indignam sequitur. Sed quoniam, sine Arte, veritas dilucidè sæpe cognosci aut probari nequit; ut hoc rectè fieri possit, ei Arti operam aliquam navasse necesse est. Sæpe etiam, ad retundendos Sophistas, qui se scire jactant quod reverâ nesciunt, magna opus est solertia, quò, ignorantiâ suâ intellectâ, meliùs edoceantur.

2. Cùm Græcia semper hujusmodi Sophistis abundarit, tum præcipuè se jactare cœperunt, cùm Philosophia paullò diligentiùs culta est; hoc est, circa Socratis tempora. Hic autem vir, cùm esset naturâ factus ad Sophistarum superbiam retundendam, nobis viam ostendit, quâ idem hodie, si necesse sit, facere possimus; quæ via cùm à Philosophis sequentium ætatum debuisset calcari, neglecta est, fortè quòd ipsi Socratici Sophistæ facti id scire videri voluerint quod ignorabant, & Artes Sophisticas propterea, omissâ viri sapientissimi pulcherrimâ methodo, coluerint.

3. At

3. At nos eam, cùm propter allatam rationem, tum quòd candori, quem probus quiſque præ ſe ferre debet, convenientiſſima ſit, in lucem, brevi explicatione revocabimus. Opus quidem eſt, ut ea feliciter utamur, acumine, & celeritate ingenii; ſed ſine his, ne ullâ quidem aliâ arte poteſt animus ad extemporaneas concertationes ſatis muniri.

4. Prima hujus Methodi Regula jubet eum, qui eâ uſurus eſt, *ita ſe gerere quaſi ab eo, cum quo res ipſi eſt, vellet id de quo certatur diſcere*. Ac ſanè omnes ita debemus eſſe comparati, ut veritatem, undecumque veniat, libenter nos excepturos præ nobis feramus. Neque par eſt quemquam tam magna ſentire de ſe, ut non putet ſe à quolibet aliquid poſſe diſcere; aut ſaltem incitari ad cogitandum de re, de qua fortè numquam cogitaſſet. Et præterquàm quòd unus quiſque hoc ſibi debet; ejuſmodi animi affectio, quæ ex verbis & vultu apparet, aptiſſima eſt ad opinionem modeſtiæ & candoris in audientium animis pariendam, quâ re tutiſſima ad perſuadendum via aperitur.

5. Secundò, priuſquàm quidquam objicere adgrediamur, *oportet nos eum, cum quo loquimur, ſi utatur verbis obſcuris, interpretationem rogare*. Sæpe evenit ut homines verbis quibuſdam adſue-

[redacted]

definitione admitti, numquam hoc ei concedendum est; nec ulteriùs progrediendum, donec quid sibi velit perspicuè dixerit. Variis quæstiunculis premi eum oportet, quàm mollissimis fieri poterit verbis; non ejus umquam incusanda ignorantia aut loquendi imperitia, sed nostræ semper tribuendum tarditati & inscitiæ, quòd non adsequamur quæ ille intelligit. Interea nihil quidquam admittendum obscurum, quantumvis indignetur; quod potest facillimè fieri, si dicamus nos paratos esse veritati adsentiri, sed eam priùs intelligi oportere; quis enim Propositioni non intellectæ, præter fatuum, adsentiri par esse dicat? Si nullâ ratione clariores loquutiones possunt ab eo extundi, finis disceptationi statuitur; atque inde apparet eum nescire quid sibi velit. Hinc Auditores superbiam hominis intelligunt, qui de rebus ignotis loquatur; & sæpe etiàm in ejus animo, pertinaci licèt, aculeus relinquitur.

§. 5. *Epictetus* apud *Arrianum* Lib. II. c. 12. de Socrate: *αὐτὸν ἠνάγκαζε τὸν προσδιαλεγόμενον αὐτῷ μαρτυρεῖν, ἄλλου δὲ οὐδενὸς ἐδεῖτο μάρτυρος. τοιγαροῦν ἐξῆν αὐτῷ λέγειν ὅτι τοὺς μὲν ἄλλους ἐῶ χαίρειν, ἀεὶ δὲ τῷ ἀντιλέγοντι ἀρκοῦμαι μάρτυρι*, &c. *οὕτω γὰρ ἐναργῆ ἐτίθει τὰ ἀπὸ τῶν ἐννοιῶν, ὥστε πάντα ὁντιναοῦν, συναισθανόμενον τῆς μάχης, ἀναχωρεῖν ἀπ' αὐτῆς*: *eum cum quo colloquebatur cogebat testem esse contra se ipsum, nec ullo alio teste indigebat. Itaque licebat ei dicere: valeant reliqui omnes, satis semper mihi est habere testem eum qui mihi contradicit*, &c. *Tanta perspicuitate notiones proponebat, ut quicumque pugnam adgressus esset, ab ea recederet.*

Ibid. *Quantumvis indignetur*] Hoc & alia ut observentur monita, qui alium ab errore revocare nititur, eum irasci numquam oportet, quæ dos fuit Socratis: *Μάλιστα ἴδιον Σωκράτους μηδέποτε παροξυνθῆναι ἐν λόγῳ, μηδέποτε λοίδορον προενέγκασθαι, μηδὲν μηδέποτε ὑβριστικόν, ἀλλὰ τῶν λοιδορούντων ἀνέχεσθαι.*

καὶ παύειν μάχην : maximè proprium fuit Socratis , numquam irritari in colloquio , neque quidquam convitii proferre, aut contumeliosi , sed conviciantes ferre , & componere litem.

6. Tertiò , si tandem eò devenit , ut clarè quod vult efferat , *oportet eum rogare de doctrinæ omnibus partibus , ejúsque consectariis , non quasi quidquam in iis reprehendamus , sed ut pleniùs doctrinam percipiamus ; ita ut videatur Magister , nos Discipuli.* Hisce interrogationibus patebit doctrinæ absurditas , si qua sit , meliùs quàm si apertè oppugnaretur ; modò dextrè & magno numero proponantur , ut idem sæpiùs repetere cogatur , ne possit negare aliquid à se dictum quod revera dixerit. Hoc in loco , ut amplior exsculpatur explicatio , expedit exemplis & similitudinibus uti , & quærere utrum hoc , vel illo modo , res se habeat. Quo fiet copiosiùs , eò magis liquebit opinionis falsitas.

§. 6. *Hisce interrogationibus*] Interdum utile est ab eo quem interrogamus *non intelligi quò spectent illa prima inductiones , & ad quem sint exitum perventura. Nam qui videt , si ei rei qua primò rogetur rectè adsenserit ; illam quoque rem qua sibi displiceat esse necessariò concedendam , plerumque aut non respondendo , aut malè respondendo , longiùs procedere rogationem non sinit. Quare ratione rogationis imprudens ab eo quod concessit , ad id quod*

[redacted]

7. Ut plurimùm perſpicua doctrinæ cujuſpiam, cum ejus conſectariis, explicatio ejus abſurditatem, ſi vera non ſit, oſtendit. At ſi ne hoc quidem ſatis eſt, tunc *quærendum quibus argumentis nitatur*, & circa Argumenta eodem modo ſe gerendum, ac circa reliqua. Interrogandus qui nos perſuadere nititur, quaſi ab eo verum diſcere dumtaxat niteremur; nihil obſcuri condonandum ei eſt; denique tota ſeries ratiocinationum ita ab eo eſt audienda, ut in intelligenda cùm ejus doctrina, tum fundamentis quibus inædificata eſt percipiendis, nihil ſuperſit difficultatis.

8. Ubi hoc diligenter peractum eſt, neceſſe eſt eum qui doctrinam ſuam proponit quàm ſit falſa, aut quàm levibus nitatur probationibus videre; quod ſi affectus non patiuntur, ſaltem id ab aliis qui adſunt animadvertitur, & honeſta eſt excuſatio non ampliùs congrediendi cum homine, ſi indignè ferat in ſuam opinionem non tranſiri, quamvis abſurdam.

9. Hujus Methodi exempla ſunt plurima, in *Platonis* Dialogis, quamquam hîc Magiſtro δογματικώτερος multò eſt; & in *Xenophonte*, qui plurima refert Socratis colloquia, verè, ut videtur, habita, cùm Plato multa finxerit. Sed ne procul exempla petenda ſint, & uſus pulcherrimæ Methodi, in hodierna controverſia, appareat, hîc dialogum fingamus inter *Thomiſtam* & alium de divinæ Providentiæ efficacia diſputantes.

10. A. Miror te eſſe uſque adeò inconſideratum, ut Deum *efficaciter operari* in hominum peccatis, negare auſis.

B. Ne-

B. Negavi dumtaxat me quomodo hoc fiat intelligere. Fortè, quia hebetior sum, rem aliis captu facilem non adsequor. Sed libenter audiverim, quî à te capiatur, ut enim quod nullâ ratione intelligo credere, ita neque damnare sustinuerim. Quid ergo intelligis hisce vocibus, *operari in hominum peccatis*? An hoc est *efficere peccata*?

A. Absit, nam Deus esset auctor peccati. Homines ipsi peccata committunt, non Deus.

B. Estne ergo *efficere ut homines ea committant*; seu *impellere homines ad ea committenda*?

A. Ne hoc quidem ita crudè dixerim, sed arcano quodam modo Deus ita peccatum *permittit*, ut necessariò contingat.

B. Antea usus es voce *operari*, jam uteris voce *permittere*, an idem significant?

A. Hæ voces non idem prorsus sonant, sed sunt unà conjungendæ, ita ut quod Deus agit dicatur *permissio efficax*; nam neque Deus ipse peccatum facit, neque tamen simpliciter permittit.

B. Igitur hoc tibi vis, Deum aliquid permittere, aliquid efficere, ita ut peccatum necessariò eveniat?

A. Hoc ipsum volo.

[redacted]

B. At in vulgari sermone, qui aggerem rupisset aquam marinam agris *immisisse* diceretur; nemo culpam ullam aggeri, aut mari tribueret; at tu, ut, puto, culpam aliquam in hominem conjicis; dicisque ab homine, non à Deo, commissum peccatum. Videtur ergo nescio quid aliud tua *permissio efficax* sonare.

A. Annon animadvertis hoc esse, quoad res ipsas, maximum inter hæc discrimen? Nempe, homines sunt intellectu & voluntate præditi, quibus carent agger & mare; ideò culpa hominibus peccantibus, non mari & aggeri, tribuitur.

B. Sed quæro an id quod facit ac permittit Deus sit ejus *efficacia*, ut non magis possint, eo posito, homines abstinere à peccato, ac mare in agros, per apertum aggerem, non influere?

A. Rectè dicis, hæc est mens mea.

B. Ergo ex tua sententia, eadem erit relatio, inter Deum & peccatum; quæ est inter hominem, qui aggeres aperit, & agrorum perniciem.

A. Est, quod ad eventum attinet, qui utrobique æque necessarius est.

B. Itaque actio utriusque, ex consuetudine sermonis quotidiani, eadem ratione exprimi potest; nempe, ut is qui aggerem aperit causa sterilitatis agrorum vocatur, quia id fecit, quod necessariò agros perdidit: ita Deus qui fecerit, quod necessariò hominem in peccatum induxit, causa peccati fuisse dicetur.

A. At

A. At jam à me crudas omnes eas loquutiones repudiari dixi.

B. Verùm, aut non intelligo quod dicis, aut eodem res recidit; debemus autem non sonum vocabulorum, quo nihil significatur, sed potestatem attendere.

A. Vis, nempe, mihi leges sermonis, quasi loqui nesciam, præscribere.

11. Si eò tandem rediret Dialogus, nulla esset ratio ulteriùs colloquendi, atque inde appareret eum, qui designatur Litterâ A, nescire quid sibi vellet, aut à vocibus magis quàm à re abhorrere; cujus rei causam (nam passim hoc evenit) aperimus in *Critica* P. II. S. 1. Cap. XV. Satis confutata haberi debet sententia, quam claris verbis efferre eum pudet qui eam defendit. Verùm ponemus rursus eadem de re sermones seri, ut tertiæ Regulæ usum ostendamus; priora enim primam & secundam satis illustrant.

12. A. Intellexisti satis hanc esse meam sententiam, Deum ita se gerere circa vitium, ut merus spectator non sit, sed usque adeò agat, ut, eâ actione positâ, peccatum ab homine admittatur.

B. Nescio an satis mentem tuam adsequutus

B. Quid? an putas hominem solum non posse leges divinas perfringere?

A. Hoc ipsum nego, quando sine divinæ Providentiæ efficacia quidquam fieri nego.

B. Igitur quemadmodum Deus nos ad rectè, ita ad malè vivendum adjuvat.

A. Falleris, etenim in peccato distinguenda est *actio*, ab actionis *vitio*. Deus adjuvat nos ad *actionem* ipsam, sed non ad *vitium*. Verùm in bonis actionibus, ad virtutem etiam, quæ est in actione, subsidio est.

B. Doce me quæso quid *actionem*, quid actionis *vitium* voces.

A. Hoc exemplo liquidò tibi ostendam. In *odio proximi*, est actio ipsa odii, quæ per se indifferens est; & bona, quando in objectum licitum fertur, mala quando in illicitum. Deinde est actionis ipsius ad objectum relatio, quæ est mala. Ad hanc relationem non *concurrit* Deus, licèt ad actionem necessariò *concurrere* eum oporteat, ut edatur.

B. Inde colligo te hoc velle, primò Deum generare in mente hominis odium in genere, quod neque est bonum neque malum, deinde accedere relationem odii ad objectum; exempli gratiâ, quando refertur ad proximum. An intellexi quid velles?

A. Partim quidem, at non prorsus, nullum enim esse puto odium in genere; quod postea convertatur ad certum objectum. Experientiæ hoc contrarium est.

B. An ergo Deus creat, exempli causâ, illud ipsum odium quod in proximum fertur?

A. Prorsus, sed non relationem.

B. Sed

B. Sed éſtne id odium, ſine ea relatione?

A. Minimè, eo enim momento, quo in mente procreatur, eſt odium in proximum.

B. Igitur, ex tua ſententia, Deus procreat odium quod cum vitioſa relatione ita *conjunctum eſt*, ut non niſi abſtractione ab ea diſtingui queat?

A. Procreat.

B. Hoc odium in humana mente genitum, potéſtne ab homine in objectum licitum, quale eſt Vitium, referri?

A. Non poteſt, etenim, poſitâ actione Dei, eventum certum ſequi dixi.

B. Quæſo te, ſi quis humeris alicujus onus imponeret, quod dejicere ſemel onuſtus non poſſet, & inde neceſſariò ſequeretur cratem ei coſtarum frangi; annon oneris impoſitor eodem loco haberetur, ac ſi fregiſſet ipſe coſtas, ſi eventum ſuæ actionis præcognoviſſet?

A. Haberetur.

B. Si quis alium in ripa fluvii ambulantem pelleret, ita ut is non poſſet obſiſtere quominùs in flumen caderet, indéque ſubmergeretur, annon impulſor ſubmerſiſſe impulſum diceretur?

A. Diceretur.

[redacted]

nem nobis homuncionibus exhibere non necesſe habet.

B. At ſi, ex tua ſententia, idem facere ſtatuatur ac peccatores; aut hi abſolvendi, aut Deus unà damnandus.

A. An neſcis *Dei vias non eſſe vias noſtras, neque cogitationes ejus cogitationes noſtras*? An vas in figulum indignabitur, queſturum quare non aliter ſit fictum?

13. Hinc à *Thomiſta*, litterâ A notato, aut non intelligi quid dicat, aut Deum auctorem peccati ſtatui omnes vident. Nam extremum reſponſum oſtendit eum, qui eo utitur, ad anguſtias redactum, μεταβάσει εἰς ἄλλο γένος, id dicendo quod non agitur, elabi velle. De re agere non decrevimus. Exemplum attulimus Socraticæ Diſceptationis, ex quo de fundamentis opinionis allatæ, eadem Methodo diſceptari queat, qua utebatur Socrates. Atque hæc quàm feliciter tertia obſervetur Regula, & tota Methodus commoda ac utilis ſit, ſatis docebunt.

F I N I S.

INDEX
CAPITUM
IV. PARTIUM

PARS I.

DE IDEIS.

PARS III.

DE METHODO.

INDEX CAPITUM IV. PARTIUM

PARS I.

DE IDEIS.

PARS III.

DE METHODO.

PARS IV.

DE ARGUMENTATIONE.

[redacted]

DISSERTATIO PHILOSOPHICA DE ARGUMENTO THEOLOGICO AB INVIDIA DUCTO.

Horatius Sat. Lib. II. Sat. 2.

Invidiam placare paras, virtute relictâ;
Contemnêre miser.

contrà & Evangelii & Magiſtratuum ; ſocordia eſſet, non prudentia, de ea re diutiùs tacere. Qua tamen in tractatione, abſtinebimus ab exemplis nimiùm recentibus, quamvis ſint frequentiſſima ; ne ſe nonnulli homines peti, potiùs quàm ſua vitia, arbitrentur.

2. *Invidiam* hîc quidem vocamus, more Romano, non *invidentiam*, quæ triſtitia eſt ex alienis bonis concepta ; ſed odium, quo *invisi* perſæpe etiam boni viri facti ſunt ; quamquam huic odio frequentiſſima quoque comes eſt invidentia. Argumentum verò hinc petitum *Theologicum* dicimus, quòd adhibeatur potiſſimùm ab iis qui vocantur Theologi, atque ex Theologicis præſertim dogmatibus peti ſoleat. Igitur *argumentum Theologicum ab invidia ductum*, eſt ratiocinatio fallax, quæ imperitos incendit in homines innocentes, qui eâ ratiocinatione invisi eis facti ſunt. Quò Theologica cæteris omnibus, quæ in controverſiam veniunt, majoris momenti & ſunt & habentur; eò faciliùs illorum ope odium iis conflatur, qui à vulgo locorum, in quibus vitam agunt, diſſentire in Religionis negotio audent. Hoc autem odio, ubi ſemel altiores radices egit, nihil ad perdendos adverſarios excogitari poteſt exitialius. Qui eo nituntur, pro

[redacted]

contrà & Evangelii & Magiſtratuum ; ſocordia eſſet, non prudentia, de ea re diutiùs tacere. Qua tamen in tractatione, abſtinebimus ab exemplis nimiùm recentibus, quamvis ſint frequentiſſima ; ne ſe nonnulli homines peti, potiùs quàm ſua vitia, arbitrentur.

2. *Invidiam* hîc quidem vocamus, more Romano, non *invidentiam*, quæ triſtitia eſt ex alienis bonis concepta ; ſed odium, quo *invisi* perſæpe etiam boni viri facti ſunt ; quamquam huic odio frequentiſſima quoque comes eſt invidentia. Argumentum verò hinc petitum *Theologicum* dicimus, quòd adhibeatur potiſſimùm ab iis qui vocantur Theologi, atque ex Theologicis præſertim dogmatibus peti ſoleat. Igitur *argumentum Theologicum ab invidia ductum*, eſt ratiocinatio fallax, quæ imperitos incendit in homines innocentes, qui eâ ratiocinatione invisi eis facti ſunt. Quò Theologica cæteris omnibus, quæ in controverſiam veniunt, majoris momenti & ſunt & habentur ; eò faciliùs illorum ope odium iis conflatur, qui à vulgo locorum, in quibus vitam agunt, diſſentire in Religionis negotio audent. Hoc autem odio, ubi ſemel altiores radices egit, nihil ad perdendos adverſarios excogitari poteſt exitialius. Qui eo nituntur, pro [redacted]

Qui paullò acutiùs vident, nec ita affectu præpediti sunt, fidere tamen quodammodo animi non satis expediunt quid sibi sit agendum. Ne errore labantur, non sunt securi; * *nihil enim fallacius est quàm prava Religio. Ubi Dei numen prætenditur sceleribus, subit animum timor, ne fraudibus humanis vindicandis divini juris aliquid immistum violemus.* Ad aliquem fortasse Dei metum, cujus majestatem violare nefas, accedit multò major hominum, qui præter modum in hisce commoventur. Quæ cùm ita sint, hominibus, aut dolo malo uti consuetis, aut cæco affectu percitis, quando rationes non suppetunt, quibus adversarium vincant, illico ejus odio Theologico mactandi occasionem quærunt, atque ante omnia, ne æquis auribus audiatur, infamiam ei quantam maximam possunt inurunt.

3. Variis autem modis creatur invidia, sed qui videntur ad hosce posse referri. I. Sententia, quæ oppugnatur, malè explicatur. II. Nominibus invidiosis infamatur. III. Cum invisorum hominum dogmatibus confertur. IV. Exaggeratur momentum quæstionis. V. Invisi redduntur boni, quòd vocibus nonnullis à Theologis inventis uti nolint. VI. Studiosè occultantur rationes, quibus refutanda sententia nititur. VII. Tacentur incommoda, quibus premitur sententia defendenda. VIII. Prætermittuntur ea quæ invidiam amoliri possent. IX. Invidiosa consectaria deducuntur ex sententia eorum qui oppugnantur. X. Malignis suspicionibus premuntur. XI. Novitas illis objicitur, quasi crimen. XII. Consensu hominum potentiorum opprimuntur. XIII. Miscen-

L 5 tur

* *T. Livius, Lib.* XXXIX. c. 16.

INDEX CAPITUM IV. PARTIUM

PARS I.

DE IDEIS.

PARS III.

DE METHODO.

lerum reos, *Deorum*, *Imperatorum*, *Legum*, *morum*, & *naturæ totius inimicos*, ut docent *Tertullianus* in Apologetico, ceteríque priſci defenſores Chriſtianæ Religionis, quorum loca proferre facile eſſet. Sed Chriſtiani poſtea ipſi quoque tetris illis artibus in diſſentientes ſunt uſi; quemadmodum *Hieronymus*, contra Vigilantium & alios. Solis fermè Scriptis contra Vigilantium utemur, in quibus hominem, ut quidem videtur, innocentem omnibus invidiæ telis confixit, ut in ſequentibus oſtendemus. Eſt illi Vigilantius non modò **os fœtidum*, ſed *Samaritanus & Judæus*, *qui corpora mortuorum pro immundis habeat*. Denique conviciorum plauſtra in eum congerit.

6. *Tertiò*, infamanda ſententia confertur cum Dogmatibus inviſorum hominum; ut auditâ collatione, omnes cohorreſcant & inſurgant in miſeros quaſi in reos errorum publico judicio dudum damnatorum. Phariſæi Chriſtum æquiparabant Magis, miraculáque, auxilio Cacodæmonis, facere dicebant. *Iſte non ejicit Dæmonia*, *niſi per Beelzebulem*, *principem Dæmoniorum*. Matt. XII, 24. *Hieronymus* Vigilantii doctrinam confert cum doctrinis hominum dudum infamatorum. *O portentum*, inquit, *in terras ultimas depor-*

[redacted]

Spiritus, *iste*, inquit, *inquit immundus*, *qui hæc te cogit scribere*, *sæpe hoc vilissimo tortus est pulvere*, *imò hodiéque torquetur*, *& qui in te plagas dissimulat in ceteris confitetur*; *nisi fortè in morem Gentilium*, *impiorúmque*, *Porphyrii*, *Eunomiique has præstigias Dæmonum esse confingas*, *& non verè clamare Dæmones*, *sed sua simulare tormenta.* Qui hæc legebant, & suspiciebant *Hieronymum*, facilè credebant Vigilantii dogmata non esse saniora quàm doctrinam Caianorum, Eunomianorumque, imò & Porphyrii infensissimi Christianæ Religionis hostis. Sic infelix Vigilantius odio plebeculæ objiciebatur, nec peccari à se existimassent *Hieronymi* amici, si eum eodem loco ac teterrimos homines habuissent.

7. *Quartò*, ut infametur doctrina, in qua quispiam ab aliis dissentit, summopere exaggeratur momentum controversiæ etiam levis; quasi admissis adversariorum dogmatibus, Religio ipsa Christiana in periculo versaretur, aut convellerentur fidei Christianæ fundamenta. Conantur invidiam moventes * *magnitudine rei sic occupare animos eorum qui audiunt*, *ut difficilis aditus veritati relinquatur.* Ac sanè motis semel affectibus omnia magna videntur, & quæ ab hominibus nullo affectu præpeditis spernerentur, aut certè levia haberentur delicta, ea quasi gravissima odiis acerrimis premuntur. Sic *Hieronymus* non parum momentum controversiarum, quas movebat Vigilantius, adauxit. Verè dicebat neque Martyribus, neque eorum reliquiis cultum ullum Religiosum deberi, quem nus-

* *Cicero*, *prò Fonteio c. v.*

nusquam Apostoli commendarunt, aut sibi probari vel uno verbulo significarunt; sed concedamus errasse *Vigilantium*, an propterea cœlum terræ miscendum fuit? Dignus erat cui ignosceretur, qui non alia de causâ abstinendum à cultu Martyrum dicebat, quàm quia Apostoli ea de re siluerant. An propterea exclamandum erat: *ô præcidendam Linguam à Medicis, imò insanum curandum caput, ut qui loqui nesciat discat aliquando tacere. Ego vidi hoc aliquando portentum, & testimoniis Scripturarum* (absurdè explicatis) *quasi vinculis Hippocratis, volui ligare furiosum* —— *Fatebor tibi dolorem meum. Sacrilegium tantum patienter audire non possum.* Ipsi quoque *Hieronymo* invidia mota est ab *Augustino*, cùm ex Hebraïca Lingua Vetus Testamentum denuo vertere aggressus esset, quod faciendum fuisse non putabat *Augustinus*; qui hanc discrepantiam inter se & *Hieronymi* ita exaggerat, quasi omnia in Ecclesiis turbanda essent, si apud Latinos versio *Hieronymiana* legeretur. * *Perdurum*, inquit, *erit, si tua interpretatio per multas Ecclesias frequentiùs cœperit lectitari, quòd à Græcis Ecclesiis Latinæ Ecclesiæ dissonabunt; maximè quia facilè contradictor convincitur, Græco prolato libro, id est, Linguæ notissimæ.*
[redacted]

possunt aliud respondere ; ut tu solus necessarius videaris , qui etiam ipsos possis convincere ; sed tamen qui judicet , mirum si potueris invenire. Nam quidam frater noster Episcopus , cùm lectitari instituisset in Ecclesia cui praeest , interpretationem tuam , movit quiddam longè aliter abs te positum , apud Jonam Prophetam , quàm erat omnium sensibus , memoriaeque inveteratum , & tot aetatum successionibus decantatum. Factus est tantus tumultus in plebe , maximè Graecis arguentibus , & inclamantibus calumniam falsitatis ; ut cogeretur Episcopus , ea quippe civitas erat , Judaeorum testimonium flagitare. Utrum autem illi malitiâ an imperitiâ hoc esse in Hebraicis Codicibus responderunt , quod & Graeci & Latini habebant ? Quid plura ? coactus est homo , velut mendositatem , corrigere , nolens , post magnum periculum , manere sine plebe. Facillimum erat totam hanc litem componere , si , quod verum erat , intellexisset *Augustinus* ; nimirum, LXX. Interpretes non fuisse magis periculo erroris exemtos , quàm alios , & saepe errasse ; itaque à studiosis Scripturarum consulendas & alias versiones , quales aliquot dudum exstabant Graecè , & Hieronymianam , quemadmodum alias ; quibus expensis , constitisset omnes ad summam Judaïcae Historiae & Religionis quod attinet , inter se consensisse , quamvis nonnullis in locis dissentirent. Haec fuissent coram plebe ab Episcopis dicenda , neque umquam commota fuisset, cùm à Rectoribus potissimùm soleat commoveri. Si quis contradixisset , facilè apparuisset litem eam esse nullius momenti. At facilius erat , re nequaquam ex-

expensâ, movere invidiam *Hieronymo*, qui, ut vidimus, & ipse magnus artifex odii excitandi fuit.

8. Quòd si contingat ut ii, qui infamandi suscipiuntur, nolint uti vocibus quibusdam, plurium auctoritate vel usu consecratis, quòd eas non intelligant, aut incommodas judicent; eis facillimè, quod *quinto* loco animadvertendum, ingens conflatur invidia; quasi dogma ipsum rejicerent, quod vocibus illis exprimi solet. Ejus rei exemplum luculentum nobis suppeditabit *Hieronymus*, in Epistola ad Damasum, in qua sic queritur: * *Post Nicænam fidem, post Alexandrinum, juncto pariter occidente, decretum, trium* hypostaseon, *ab Arianorum Præsule & Campensibus, novellum à me homine Romano nomen exigitur. Qui quæso ista Apostoli prodidere? Quis novus magister gentium Paulus hæc docuit? Interrogemus quid tres* hypostases *posse arbitrentur intelligi. Tres* personas subsistentes *aiunt; respondemus nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant, quia nescio quid veneni in syllabis latet. Clamamus, si quis tres* hypostases, *aut tria* enhypostata, *hoc est, tres subsistentes personas non confitetur, anathema sit. Et quia vocabula non* [redacted]

cum iis ceteroqui consentiret. Facile esset alia ejusmodi exempla congerere, nisi brevitati studeremus.

9. *Sextò*, cùm nihil aptius sit ad leniendam invidiam, quæ in sententiam quampiam accenditur, quàm rationes aut firmæ, aut verisimiles, quibus solet defendi; rationes omnes illæ studiosissimè occultantur, quo fit ut imperiti existiment eam sententiam in medium esse prolatam, aut novarum rerum dumtaxat studio, aut pravo etiam consilio, ab iis à quibus vix credebatur. Sic Ethnici olim clamitabant in Christianos, accusabántque eos spretorum Numinum, quæ vulgò colebantur, & conculcatæ patriæ Religionis; nequaquam prolatis eorum rationibus, quas omnino ignorabant; ut ex *Tacito*, *Plinio*, ac *Suëtonio* satis constat, qui superstitionis novæ eos insimularunt; rationibus, quibus eorum fides nitebatur, prorsus ignoratis. *Hieronymus*, hac etiam arte usus est in *Jovinianum*, cujus rationes brevissimè profert, cùm multis in eas invehatur. Damnabat ille studium illud inconsultum aut fucatum Virginitatis, quo videbat Christianos sui ævi nimiùm flagrare; cùm propter multas graves rationes, quæ colliguntur potiùs ex iis quæ reponit *Hieronymus*, quàm ex aperta & ingenua earum expositione; tum etiam quia experientia satis docebat homines illius ætatis, paucos esse qui in cœlibe vita satis castè viverent, & ea admitterentur vulgò ab illis personatis virginibus, quæ ostendebant eos id vitæ institutum temerè esse ingressos. Certè numquam in eam speciem externam singularis castitatis ausus esset *Jovinia-*

nus

nus insurgere; nisi ea vidisset, quæ postremis hisce sæculis ab acutioribus, in eodem genere hominum, animadversa sunt. At *Hieronymus* non attigit ejusmodi rationem, quæ vel sola omnem ejus inanem eloquentiam vincere potuit. Nolim quidem omnia *Joviniani* dogmata tueri, cùm nullum ejus monumentum supersit, ex quo hominis sententiam accuratè intelligere possimus. Ut non habeo fidem ejus adversario: ita nec *Jovinianum* absolvo; sed sine dubio rectè sentiebat, qui dicebat virtutes conjugum æquè gratas atque acceptas Deo esse, quàm virginum.

10. *Septimò*, si quæ sententia defendenda suscipitur contra aliam, in quam movetur invidia; incommoda quibus premitur sententia defendenda, diligenter dissimulantur, dum mirum in modum exaggerantur quæ possunt adversariis objici. *Vigilantius* ita alloquutus fuerat eos quos videbat reliquias martyrum nimio cultu prosequi: *Quid necesse est te tanto honore non solùm honorare, sed etiam adorare illud nescio quid, quod in modico vasculo transferendo colis?* Hoc verè factum esse satis constat ex aliis Scriptoribus, & ex iis quæ ab illa ætate ad nostram propagata sunt. Quid tamen reponit *Hieronymus*? Negat quod ipse etiam non nesciebat. *Quis*, inquit, *ô insanum caput, aliquando martyres adoravit? Quis homines putavit Deum?* Atqui adorari etiam possunt ii, qui non creduntur Dii, cùm iis cultus omnis externus defertur, qui cum Dei adoratione conjunctus esse solet. Coram iis genua flectantur, invocentúrque absentes, quasi, domini,

secun-

secundùm Deum, bonorum omnium. Hæc erit adoratio, quam meritò superstitiosis suæ ætatis objiciebat *Vigilantius*. Ob illud solum incommodum, eliminandus fuit ex Ecclesia Christiana totus ille novitius cultus; nec aliter visum esset æquis judicibus, si res iis ob oculos posita fuisset, qualis erat. Vidissent hæc redolere superstitionem Ethnicam, quæ & inferiora Numina haud absimili modo colebat. Objecerat ideò *Vigilantius*, *propè ritum Gentilium videri, sub prætextu Religionis introductum, sole adhuc fulgente, moles cereorum accendi*. Verum hoc erat, & inde liquebat superstitionem Ethnicam alio nomine revocari. At *Hieronymus*, *cereos*, inquit, *non clarâ luce accendimus, sicut frustra calumniaris; sed ut noctis tenebras hoc solatio temperemus*. Visne *Hieronymum* ex ipso *Hieronymo* confutare? Lege sequentia verba: *Quòd si aliqui, propter imperitiam & simplicitatem secularium hominum, vel certè religiosarum feminarum —— hoc pro honore martyrum faciunt; quid inde perdis?* Itaque hoc fiebat, quamvis illico negarit *Hieronymus*, saltem ab imperitis. Verùm illis imperitis præiverant Antistites sacrorum: qui idgenus Ethicorum rituum pompâ simplicitatem Religionis Christianæ ornandam, an onerandam? sibi esse censuerant, ut ipse docet *Hieronymus*, in sequentibus: *Per totas*, inquit, *Orientis Ecclesias, quando legendum est Evangelium, accenduntur luminaria, jam sole rutilante; non utique ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum*. Ergo & ad monumenta Martyrum interdiu cerei accendebantur, ad lætitiam demonstrandam. Imò verò

ad

ad ita honorandos Martyras, ut Ethnici colebant Deos suos. *At*, ut ait idem *Hieronymus*, *illud fiebat idolis*, & *idcirco detestandum est hoc fit Martyribus*, & *idcirco recipiendum est*. Damnarat etiam *Vigilantius* pervigilia ad sepulcra Martyrum, quæ cum nihil facerent ad bonos mores, occasionem libidinosis hominibus præbebant corrumpendarum muliercularum. Hoc unum incommodum, cùm res pietatem minimè juvaret, adducere debuit Rectores Ecclesiarum ad consuetudinem illam cohibendam, ac tandem adduxit. Quid verò ad hæc *Hieronymus*, in Epist. ad Riparium? Ex Scriptura probat esse *vigilandum*, ex locis in quibus vigilantia animi, non corporis præcipitur. Sed nihil de gravissimo illo pervigiliorum incommodo. At cùm *Vigilantius* graviter in id invectus esset, non licuit prorsus dissimulare quòd nimis notum erat; sed quàm brevissimè potuit rem perstrinxit. *Error*, inquit, & *culpa juvenum*, *ac vilissimarum mulierum*, *qui per noctem sæpe deprehenditur*, *non est religiosis hominibus imputandus*; *quia* & *in vigiliis Paschæ tale quid fieri plerùmque convincitur*, & *tamen paucorum culpa non præjudicat Religioni*. At posteri, hac in re, sapientiores, hæc omnia, ob rationem allatam, meritò sustule-

[redacted]

hoc licet ex *Hieronymianis* responsis intelligere. Poterat ejus sententiæ, apud contrà sentientes, invidiam detrahere, quòd eam proponeret bono animo; ne, nimirum, vulgus ignarum in superstitionem Ethnicam paullatim prolaberetur; neu fraudulenti & avari Sacerdotes, quales numquam desunt, hinc occasionem nanciscerentur fingendarum reliquiarum & falsorum miraculorum, ut plebem in Ecclesias, quibus præerant, allicerent; neu in nocturnis illis conventibus, nimis frequentibus, multa pudenda committerentur. Pone *Vigilantium* id quod licitum est, ex legibus Evangelii, damnasse; attamen hi ejus laudabiles fines hominis errori, si fuisset error, omnem invidiam detrahere potuerunt; nam etiam licita, cùm minimè necessaria sunt, vitantur; si multò magis noceant, quàm juvent. Hoc quoque invidiam lenire potuit, quòd ex mutatis illis nuperis consuetudinibus, nullum *Vigilantius* caperet emolumentum; cùm manifestum esset lucrum Sacerdotum, in quorum Ecclesiis plures erant, aut esse credebantur Martyrum reliquiæ; quia populi in eas concurrentes plures ac copiosiores oblationes conferebant. Verùm hisce omnibus omissis, quæ *Hieronymo* tamen minimè latuisse crediderim, cœlum terræ miscet orator vehemens, ut omnium iram & odium in eum concitet. *Non est*, inquit, *crudelitas pro Deo, sed pietas.*

12. *Nonò*, ut accendatur invidia, non modò invidiosissimè exponuntur ipsa dogmata; sed & consectaria invidiosa ex iis deducuntur, seu fal-

falſa ea ſint, ſeu vera, ſed nequaquam pro legitimis conſectariis ab iis qui oppugnantur agnoſcenda. Sic cùm *Vigilantius* negaſſet adorandas eſſe reliquias Martyrum, conſectariorum falſiſſimorum, ſed apud imperitos veriſimilium, invidiâ ambuſtus obticuit. *Ergo*, inquit adverſarius conſectaria illa proponens, *Petri & Pauli immundæ ſunt reliquiæ? Ergo Moyſi corpuſculum immundum erit, quod, juxta Hebraicam veritatem, ab ipſo ſepultum eſt Domino? Et quotieſcumque Apoſtolorum & Prophetarum & omnium Martyrum Baſilicæ ingredimur, toties Idolorum Templa veneramur? Accenſique ante tumulos eorum cerei idolatriæ inſignia ſunt? Plus aliquid dicam quod redundet in auctoris caput, & inſanum cerebrum vel ſanet aliquando, vel deleat, ne tantis ſacrilegiis ſimplicium animæ ſubvertantur. Ergo & Domini corpus, in ſepulcro poſitum, immundum fuit?* &c. Nemo non videt hæc aliena fuiſſe à mente *Vigilantii*; ſed nihil potuiſſet dici aptius, ad plebem commovendam.

13. *Decimo*, præter hæc omnia, augetur invidia ſuſpicionibus, quæ pro ira & malignitate diſceptantium, modum accipiunt; aut potiùs nullum habent, cùm nullum ſuſpicandi finem faciant homines irati, aut maligni. *Vigilantium*

num non requirere. Quod cùm dixeris, imò ETSI NON DIXERIS, ITA HABEBERIS QUASI DIXERIS. *Qui enim reliquias Martyrum adſeris calcandas eſſe, prohibes ſanguinem fundi, qui nullo honore dignus eſt.* Eum etiam *Hieronymus* variarum Hæreſium ſuſpectum facere nititur; cùm ex iis quæ dicebat de ejus ſententia eſſet judicandum, non ea ei affingenda quæ nequaquam aperuerat.

14. *Undecimo loco*, invidia movetur vel augetur, objectione novitatis; quia plerique homines parum Veritatis amantes, & de ſe magna ſentientes, ac præſertim Theologi, ſe ignorantiæ aut inſcitiæ argui putant, cùm quæpiam quæ antehac ignoraverant docentur. Igitur contra eos qui nova, aut quæ nova judicantur afferunt, vehementiſſimè invehuntur, cùm non tam pro antiquis dogmatibus, quàm pro ſua exiſtimatione pugnent; cui tuendæ contra vim Veritatis ſi nequaquam ſufficiunt, tum verò eos videas Majores ſuos & olim famâ celebratos ad vitam veluti revocare, ut eorum ſaltem auctoritate novos doctores obruant. Sic ſe geſſerunt Ethnici, contra Chriſtianos, ut ex Veterum ſcriptis conſtat. Pro Ethnicis loquatur diſertiſſimus eorum patronus *Symmachus*; *Si longa ætas auctoritatem Religionibus faciet, ſervanda eſt tot ſæculis fides, & ſequendi ſunt nobis parentes, qui feliciter ſequuti ſunt ſuos.* Reſpondeat verò *Arnobius*, homo non indiſertus, pro Chriſtianis, cujus hæc ſunt verba, in Libro II. *Nam quod nobis objectare conſuetis* NOVELLAM *eſſe Religionem, & ante dies natam propemodum paucos, neque vos potuiſſe antiquam & patriam relinquere, & in bar-*

[illegible] ritus peregrinósque traduci ; ratione illud intenditur nulla. Quid enim ? si hoc modo culpam velimus infligere prioribus illis, atque antiquissimis sæculis, quòd inventis frugibus glandes spreverint ? &c. — *Itaque cùm nobis intendetis aversionem ex Religione priorum, causam convenit ut inspiciatis, non factum, nec quid reliquerimus opponere, sed sequuti quid simus potissimùm contueri*, &c. Attamen vix ullâ criminatione frequentiùs usi sunt inter se disceptantes Veteres & Recentiores Christiani, ita ut exemplis minimè indigeamus.

15. *Duodecimo loco*, non levis invidia conflatur sententiæ, objectione paucitatis eorum qui eam tuentur, multitudinis verò oppugnantium. Fermè enim pertinaces, aut superbi videntur, qui pauci plurimorum suffragiis audent obsistere. Quo factum ut non raro viri eruditi coacti sint scriptis eam opinionem oppugnare, quæ penes multitudinem veritatem esse statuit. Ac sanè si hæc valuisset opinio, veteres Judæi, qui à reliquo humano genere dissentiebant, potuissent jure damnari ; nec immeritò Christiana Religio ab initio fuisset rejecta. Digna est lectu, hanc in rem, *Athanasii* dissertatio πρὸς τοὺς πλήθει μόνῳ κρίνοντας τὴν ἀλήθειαν, *adversùs eos qui* [redacted]

tem, sine demonstrationibus, comprobans apta quidem est ad terrendum, sed nequaquam ad persuadendum. Subjiciam & verba, quibus eam disputationem claudit, quoniam ad hoc nostrum negotium multùm faciunt: πλήθει τὸ ψεῦδος κρατύνεις; ἔδειξας τοῦ δεινοῦ τὴν ἐπίτασιν, ὅσῳ γὰρ πλείους ἐν τῷ κακῷ, τοσούτῳ μείζων ἡ συμφορά: *multitudine mendacium roboras? Mali magnitudinem ostendisti. Quò enim plures malo sunt implicati, eò major est calamitas.* Res est clara, nec eò secius Theologi, quoties possunt, multitudinem ad confirmandam causam suam & infamandos adversarios adducunt. Audi *Hieronymum Vigilantio*, multitudine aliter sentientium, gravem invidiam creantem: *OMNES Episcopi non solùm sacrilegi, sed & fatui judicandi, qui rem vilissimam, & cineres dissolutos in serico & vase aureo portaverunt. Stulti OMNIUM Ecclesiarum populi, qui occurrerunt reliquiis.*

16. *Decimo tertio loco*, invidia concitatur, non modò re ipsâ, aut iis quæ aliquam affinitatem cum ea habent, sed & alienis multis rebus, quæ tractantur, permistis; quia apta sunt ad excitandum odium. Nolebat *Vigilantius* pervigilia esse ad Martyrum sepulcra, sed non omnia pervigilia contendebat abolenda. Attamen *Hieronymus* ei invidiam facit, quasi de pervigilio etiam Paschatis, quod in honorem Christi dudum celebrabatur, lis inter eos fuisset. *Si ideò*, inquit, *pernoctationes existimas respuendas, ne sæpe videamur Pascha celebrare, & non sollemnes post annum exercere vigilias. — Quod semel fecisse bonum est non potest malum esse, si frequenter fiat; aut si aliqua culpa vitanda est, non ex eo*

[illegible] est. Nam [illegible], ne [illegible] non [illegible] est rarius. Atqui non agebatur de uno aut altero pervigilio intra annum, atque in honorem Christi celebrato; sed de honoribus nimiis Martyrum, & de aequo frequentioribus pernoctationibus, quae facillimam peccandi occasionem praebebant. Nam illo aevo recludebantur omnia antiqua sepulcra, ut eruerentur reliquiae sanctorum virorum, & fortasse etiam aliorum quorumvis, aut commentitiorum Martyrum; quorum numerus quotidie ex Sacerdotum somniis, quas revelationes vocibant, augebatur. In una urbe, imò verò in una Ecclesia, plures erant reliquiae Sanctorum aut Martyrum, pluráque adeò intra annum pervigilia; nam singulis sua consecrabantur, nocte ejus diei, quo mortui esse dicebantur. Quid facit ad doctrinam *Vigilantii*, quod ei exprobrat *Hieronymus* hisce verbis? *In hac Provincia, cùm subitus terrae motus, noctis medio, omnes de somno excitasset, tu prudentissimus & sapientissimus mortalium nudus orabas, & referebas nobis Adam & Evam de Paradiso* &c. Sit hoc verum, quod tamen accre-

[redacted]

17. *Decimo quarto loco*, cùm multa fiant in vita, quæ per se nec bona sunt, nec mala, & possunt tamen in deteriorem partem accipi, ac interpretationibus malignis premi; invidiæ artifices in adversariis talia avidissimè arripiunt, atque in ea omnibus eloquentiæ suæ velis invehuntur. Interesse convivio, si in eo te modestè geras, ut laudi non habetur, sic nec vitio verti potest. Duriùs vivere, nisi fiat de certis ac laudabilibus per se caussis, nullam meretur laudem; sed nec vituperari potest, nisi malum in finem fiat. Attamen Pharisæi prius in Christo, posterius in Joanne Baptista invidiosè carpebant. *Venerat enim Joannes, nec edens, nec bibens, & aiebant: dæmonium habet. Venerat filius hominis & edens & bibens, & dicebant: ecce homo edax & vini potor, publicanorum & peccatorum amicus.* Matth. XI, 18, 19. Christiani tempore persequutionum, noctu cogebantur convenire, quod potuit castè fieri, atque ex legibus Christianæ sanctimoniæ debuit; propterea tamen infamabantur, quasi nefandis libidinibus, exstinctis lucernis, operam darent; quod constabat aliquando factum, in nocturnis Bacchi sacris, ut ipsi Ethnici testantur, qua de re consulatus *Livius* Lib. XXXIX, c. 13. & Senatûs-consultum quod etiamnum ea de re exstat. Hinc Christianorum adversarii occasionem arripiebant infamandorum innocentissimorum hominum. *Dicimur*, inquit, *Tertullianus* Apol. c. VII. *sceleratissimi de sacramento infanticidii, & pabulo inde, & post convivium incesto; quod eversores luminum canes, lenones, scilicet, tenebrarum & libidinum impiarum inverecundiâ procurent.* Ethnico Oratori, apud *Minutium Felicem*, dicuntur ideò

Chriſtiani : *plebs profanæ conjurationis*, *quæ no-ćturnis congregationibus*, *& jejuniis ſollemnibus & inhumanis cibis*, *non ſacro quodam*, *ſed piaculo fœderantur*, *latebroſa & lucifugax natio*, *in publico muta*, *in angulis garrula*. Ita ſe gerebant Judæi atque Ethnici in Chriſtianos ; ſed & Chriſtiani inter ſe, mutatâ perſonâ, ſæpe iiſdem malis artibus uſi ſunt, ut adverſariis ſuis invidiam crearent. Jam à multis ſæculis, ſtata jejunia & virginitas ita laudantur, quæ per ſe indifferentia ſunt, niſi cum ceteris virtutibus Chriſtianis conjungantur ; quaſi illis Deo gratiores fierent homines. Auſus erat *Vigilantius* eam opinionem, vanam profectò, & plenam ſupercilio aſcetico, caſtigare. Illico ab *Hieronymo*, quaſi homo Veneri ac gulæ deditus, invidioſiſſimè traductus eſt : quemadmodum paria ab eodem, eadem de cauſa, paſſus jam erat *Jovinianus*. *Exortus eſt*, inquit, *Vigilantius*, *ſeu potiùs Dormitantius*, *qui immundo ſpiritu pugnet contra Chriſti ſpiritum* ; — *dicit eſſe* — *continentiam hæreſin*, *pudicitiam libidinis ſeminarium*. Paullò pòſt : *in iſto*, inquit, *Joviniani mens prava ſurrexit*. — *Ille Romanæ Eccleſiæ auctoritate damnatus*, *inter phaſides aves & carnes ſuillas*, *non tam emiſit ſpiritum*, *quàm eructavit*. *Iſte caupo Calagurritanus*, *& in perverſum*,

mus conviciator effundit. Similem comœdiam, an tragœdiam? vidit sæculum præteritum, à Christo nato decimum sextum; cùm castissimi & summæ sobrietatis viri quasi mulierosi atque helluones traducerentur, à patronis virginitatis & jejuniorum, nihilo propterea melioribus, ut norunt omnes qui ab illis histrionibus sibi imponi non patiuntur. De re ipsa hîc non agimus, sed quod multorum sæculorum experientiâ notum est, quasi compertum adsumere apud homines peritos nos posse putamus.

18. *Decimo quinto loco*, invidia ingens sæpe conflata est innocentibus, dum accusati sunt apud eos qui de re, cujus insimulabantur, minimè judicare poterant. Demagogi imperitam plebem facillimè commovent specie pietatis, & zeli, ita ut eos quasi sceleratos habeat, nec velit ampliùs audire, quos peritiores sine dubio absolverent. Deinde, quia sine periculo commotæ semel plebi adversari non licet, ipsi doctiores, ignaviâ ac timiditate, simulant se ei adsentiri; & sic odio publico miseri, & quidem interdum eruditi mactantur. Sic Athenis *Socrates* traductus est apud populum ab *Aristophane*, in Comœdia quam inscripsit *Nubes*, priùsquàm apud Judices accusaretur ab *Anytò* & *Melito*; & nisi populus favisset *Aristophani*, numquam fortè fuisset damnatus. Sed cùm libenter Populus Atheniensis impudentissima Comici mendacia audisset, & quasi impium haberet Socratem, vix eum Areopagitæ absolvere potuerunt. Revocat hoc mihi in memoriam prudens responsum *Stilponis* Philosophi, * quem cùm rogasset Crates, *an dii adorationibus & votis gau-*

* *Diog. Laërt. Lib. II.* §. 117.

derent? *Noli me*, inquit, *fatue*, *in via de hisce rogare*, *sed solum ac seorsum*. Invidiam plebis, nimirum, metuebat, quam sibi etiam conciliavit, vero de Pallade judicio; & quam amoliri à se non potuit, ne Areopagitis quidem judicibus. Res apud *Diogenem Laërtium* legatur. *Hieronymus* nimis callidus erat Orator, quàm ut omitteret hanc artem, *Vigilantium* infamaturus. Ejus rei argumenta aliud agentes attulimus, nec ullas ratiocinationes habet, nisi ad captum populi accommodatas. Quin & eum judicem simul & vindicem suæ sententiæ facit, ubi ex *Vigilantii* dogmate sequi contendit, ut sint *stulti omnium Ecclesiarum populi*, *qui occurrerant sanctis reliquis* (Samuëlis Prophetæ) & *tanta lætitiâ*, *quasi præsentem viventémque Prophetam cernerent*, *susceperant*, *ut de Palæstina usque Calchedonem jungerentur populorum examina*. Quin & ipse se mulierculis conjungit, ut eas in *Vigilantium* incendat. *Rideas*, inquit, *forsitan & muliercularum deliramenta subsannes*. *Non erubesco earum fidem*, *quæ primæ viderunt Dominum resurgentem* — *Tu ructato cum sæculi hominibus*, *ego jejunabo cum feminis*. Quis dubitet quin homines plebeii & mulierculæ, hisce auditis, *Vigilantium*, si se se fortè objecisset, lapidibus obruissent? Sic & hodie passim è suggestu difficillimæ controversiæ Theologicæ, quas ne ipsi quidem Demagogi satis intelligunt, tractantur coram plebe; & tanta apud eam adversariis conflatur invidia, ut parata sit eos lacerare, si Magistratus permitterent.

19. *Decimo sexto loco*, invidia innocentibus movetur, dum infamantur quasi perturbatores publicæ tranquillitatis; quòd ignota Veritas, si sit ali-

alicujus momenti, vix sine animorum motu, intromitti in Rempublicam possit; quamvis qui eam veritatem tuentur omnia Reipublicæ jura sancta atque inviolata esse velint, neque ea vel minimum labefactare tentent. Sacerdotes publici cùm Judæorum, tum Ethnicorum; quorum intererat Religiones atque opiniones receptas nequaquam immutari; Christum, ejúsque discipulos dictitabant res novas moliri. Eos accusabant non modò læsæ Majestatis Divinæ, sed & spretorum Magistratuum & Principum, violatarúmque sanctissimarum Legum; quibus, injussu Magistratuum, quidquam in Religione mutari vetabatur. Hanc Pharisæi & Sacerdotes Ethnici prætexebant criminationibus suis speciem, quæ minùs acutos facilè fallere poterat, & summis Potestatibus Christianos invisos reddebat. Nihil enim pronioribus animis excipitur ab iis, qui summæ rerum præsunt, quàm quod facit ad amplificandam, tuendámque eorum auctoritatem; nullis magis succensent, quàm iis qui vel minimùm eam tentare velle videntur; quod judicantur omnes facere qui, illis inconsultis, in societate aliquid mutare, legibus sancitum, adgrediuntur, ut qui nova de Religione dogmata proferunt. Itaque callidi homines, quorum interest errores nequaquam emendari, credulitati Magistratuum & Principum insidiantur; nec difficulter persuadent quod volunt, quia ipsis utilia afferre videntur. Ideóque hanc calumniam diligentissimè adgressi sunt olim confutare Religionis Christianæ patroni, ut vel ex Apologetico *Tertulliani* liquet, Cap. XXVIII. & seqq. Periculosissimæ erant hac in re insidiæ calumniatorum, qui non unâ arte invisos Christianos sum-

 mis

mis poteſtatibus faciebant. Jubebant eos non modò per Deos Romanorum jurare, aut iis ſacra facere, quod in recuſantes ſatis acriter vindicatum fortè non eſſet; ſed *per genios Cæſarum* & pro eorum ſalute thus in accenſam aram conjicere. Negantes Chriſtianos continuò reos Majeſtatis agebant, apud Principes; *ſi quidem*, ut inquit *Tertullianus*, *majore formidine & callidiore timiditate Cæſarem obſervabant, quàm ipſum de Olympo Jovem*.

20. Non eodem modo, ſi objectiones ſeditionum exceperis, Chriſtiani, ſub Chriſtianis Principibus, movent invidiam Chriſtianis; ſed alio non minùs exitiali. Qui diſſentiunt à ſumma poteſtate, in Religionis negotio, illi infamantur, quaſi eam ſtultitiæ aut impietatis damnarent. Eo telo, & quidem valido brachio contorto, petitus eſt ab *Hieronymo Vigilantius*, cujus opinionem de reliquiis Sanctorum non colendis, invidioſiſſimis hiſce conſectariis premit: *Ergo ſacrilegus fuit Conſtantinus Imperator, qui ſanctas reliquias Andreæ, Lucæ & Timothei tranſtulit Conſtantinopolin, apud quas Dæmones rugiunt —— Sacrilegus dicendus eſt & nunc Auguſtus Arcadius, qui oſſa beati Samuëlis, longo poſt tempore, de Judæa tranſtulit in Thraciam.* Poſſumus Imperatoribus [redacted]

mino sacrificia, & tumulos eorum Christi arbitratur altaria. Et non solùm unius urbis, sed totius orbis errant Episcopi, qui cauponem Vigilantium contemnentes, ingrediuntur basilicas mortuorum. Non ita pridem similia, apud excultissimam Europæ gentem, audita sunt; cùm quærerent Sacerdotes ab iis qui à Rege in sacris dissentiebant, num existimarent Regem, Religionis suæ causâ, æternis suppliciis addictum iri? Si affirmarent, rei læsæ Majestatis habebantur; si negarent, quærebant cur ab ea Religione abhorrerent, in qua fatebantur homines æternam salutem consequi. Hoc quoque illis perpetuò occinebatur, æquum esse eos Religionem Regis sequi, nisi vellent rebelles haberi; nec quidquam fuit periculosius ejusmodi argumentis, quamquam futilibus; quia sine gravissima invidia eorum futilitas ostendi non poterat.

21. Hæ sunt potissimæ artes, quibus invidia movetur, quas & latiùs diducere & multò pluribus exemplis illustrare facilè potuissemus; verùm hæc cordatioribus satis erunt, pravis verò ingeniis nihil posset satis esse. Pauca tamen adjiciam de fœditate invidiæ, bonis viris malis artibus creatæ, déque ea curanda, aut, si curari nequeat, vincenda. Summus Orator, cùm A. Cluentium defenderet, & invidiam falsam quidem illam, sed maximam tollere adgrederetur, exordio utitur, quod nonnihil immutatum meum facere, cum bona Lectoris venia, me posse existimo. Equidem cùm apud animum meum reputo quàm frequenter à Theologis invidia mota sit & moveatur, quò me vertam nescio. Negem fuisse antiquorum illum morem, aut recentiorum? Negem il-

lam rem agitatam in concionibus, jactatam in circulis, usurpatam in Synodis? Evellam ex animis hominum tantam opinionem, tam penitus insitam, tam vetustam? Non est nostri ingenii, at est auxilii bonorum omnium, innocentiæ, in calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma, atque in communi incendio subvenire. Etenim sicut, alios apud populos, parum firmamenti & parum virium Veritas habet: sic apud eos, qui solam Christi & Apostolorum auctoritatem sequi se velle profitentur, falsa invidia imbecilla esse debet. Dominetur apud barbaros, aut superstitiosos; jaceat in verè Christianorum judiciis. Valeat in opinionibus ac sermonibus imperitorum; ab ingeniis prudentium repudietur. Vehementes habeat repentinos impetus, spatio interposito, & causâ cognitâ consenescat. Denique illa definitio judiciorum æquorum, quæ nobis à Christo & Apostolis tradita est, retineatur; ut in judiciis & sine invidia culpa damnetur, & sine culpa invidia ponatur. Quamobrem à Lectoribus meis hæc postulo; primùm, id quod æquissimum est, ut ne quid huc præjudicati adferant; etenim non modò auctoritatem, sed & nomen judicum amittimus, nisi ex ipsis causis judicamus; ac si ad causas, nondum cognitas, judicia jam facta adferamus. Deinde, si quam opinionem jam suis mentibus comprehenderunt, si eam ratio convellet, si res ipsa labefactabit, si denique Veritas extorquebit, ne repugnent; eámque animis suis, aut libentibus, aut æquis remittant.

22. Veritate & caritate Christianis nihil debet esse antiquius, eorúmque omnium animis insculptum sit oportet divinum hocce monitum,

ΑΛΗ-

ΑΛΗΘΕΥΕΙΝ ΕΝ ΑΓΑΠΗι, *veritatem unà cum caritate consectari*. Hoc autem nullo modo fieri potest, si ex invidia judicia de alienis sententiis feramus, odiúmque pro firmis rationibus, eis reponamus. Nemo non fateatur ejusmodi affectu homines ad retegendam Veritatem minimè adjuvari; sed quia quisque putat sibi sat notam ac perspectam esse Veritatem, alios verò in errore versari; age, ostendamus creare invidiam non esse ejus qui Veritatem tuetur, neque ejusmodi artibus errorem rectè propulsari. An odium acutiores nos reddit, ad intelligendam alienam sententiam, ut eam accuratiùs confutare possimus? Minimè gentium. Imò contrà, animo irâ æstuanti nebulam objicit, quâ fit ut mimimè adsequamur quod adversarii dicunt; atque impatientiam audiendi tantam injicit, ut vix eorum rationes sibi paucis exponi patiatur; nedum ut magna volumina sustineat expendere, quod tamen interdum necesse esset, ut mendacium probè confutaretur. An odium firmiora argumenta in adversarios suggerit? Imò verò ita occæcat animum, ut levissima, & quæ à sedatis hominibus ridentur, gravissima habeantur. Odio atque irâ percito stipulæ in trabes mutantur, muscæ in camelos. An utroque illo affectu præpediti Veritatem meliùs defendunt, aut errantibus amabiliorem reddunt, quàm si animo sedato rem aggrederentur? Contrà neque satis sciunt quid dicant & imprudentiâ suâ latus nudum adversariis feriendum præbent; ac Veritatem infamant, quam armis mendacii defensam volunt. Inimici sunt Veritati illi affectus, amici mendacio; quod eo

ſatellitio cinctum plerumque prodit, atque ex eo à multis agnoſcitur. Itaque pro Veritate mendacium ſibi proponi putant, qui illam nonniſi odio atque irâ ſtipatam vident. Pulcrè *Tertullianus*, initio fermè Apologetici, queſtus Chriſtianam Religionem inauditam damnari ab Ethnicis; *hanc*, inquit, *primam cauſam apud vos collocamus iniquitatis ODII, erga nomen Chriſtianorum. Quam iniquitatem idem titulus & onerat & revincit, quod videtur excuſare; ignorantia, ſcilicet. Quid enim iniquius, quàm ut oderint homines quod ignorant, etiamſi res meretur odium? Tunc enim meretur, cùm cognoſcitur an mereatur. Vacante autem meriti notitiâ, unde odii juſtitia defenditur, quæ non de eventu, ſed de conſcientia probanda eſt?* Ponamus *Hieronymum* verum defendiſſe contra *Vigilantium* (quod non pauci hodie ex Chriſtianis contendunt, nos non putamus) an illâ ratione creandæ illi invidiæ, apud æquos judices, cauſæ ſuæ profuit? An ſententiæ adverſarii falſitatem, accuratâ ejus explicatione, in clariori luce collocavit? An argumenta firmiora, quibus ſententiam ipſe ſuam tueretur, aut dogma Vigilantii confoderet, invenit? Tantùm abeſt, ut eorum quidquam ſit adſequutus, ut contrà nimio affectu ſuſpectum ſe Lectoribus fecerit, credibiliorem adverſarii ſententiam reddiderit, & puerilia argumenta pro demonſtrationibus inaniter venditarit. Plura exempla antea protulimus, quibus tamen hîc unum adjiciemus. Objecerat *Vigilantius* ſanctorum animos non poſſe audire preces, quibus ubique invocantur. Quid ad hæc adverſarius? *Si*, inquit,

agnus ubique; ergo & hi, qui cum agno sunt, ubique esse credendi sunt. Tales ratiocinationes ira & odium, acutis ceteroqui viris, subjiciunt; quas sedati ingenii homines vix febricitantibus condonarint. Sed legantur ejus in *Jovinianum* & *Vigilantium* scripta, & plus satis exemplorum suppetet.

23. Caritatem, quam Ethnici φιλανθρωπίαν & *humanitatem* vocabant, odio violari qui non senserit, is helleboro non ratiocinationibus indigebit. Itaque homines callidi, qui invidiam movent iis, pro quibus Christus mortuus est, negant se *odio* laborare; hunc suum affectum sanctiori velant nomine, & *Zelum* vocitant. Crudelitatem, quâ insectantur eos, quos in errore versari aiunt, *pietatem* esse dicunt; pro illa definitione *Hieronymi*, jam à nobis prolata: *non est crudelitas pro Deo, sed pietas.* Sed ut alia omittam, ad quæ digredi institutum meum me non patitur, quæro an non possint mendacium confutare rationibus solis, absque ulla invidiæ, aut *zeli*, si ita loqui velint, mistura? Si possint, quidni faciunt, cùm sine dubio Veritate dignior futura ea sit confutatio, quemadmodum ostendimus, imò & efficacior apud errantes? Si nequeunt, patiantur eos credere id fieri ex arcana conscientia infirmitatis causæ, quæ tantis affectibus occultatur, quia ratione non potest defendi. Si quid firmum habuisset *Hieronymus*, tot convicia in *Vigilantium* non profudisset. Humanitas ipsa, quâ omnes complecti debemus, nos jubet eorum ingeniis ita orationem adtemperare, ut eos ab errore revocemus; non conviciis obruere, non invisos omnibus, quatenus licet, reddere, ut eos offendamus. Humanum, imò verò ho-

hominem, se dicere nequit, qui in sui similem, sub zeli specie, ita debacchatur, ut capitales hostes acriùs non possint. Pium, aut Dei timentem se esse frustra jactarit, qui maximum Evangelii præceptum, quo jubemur nos invicem amare, tam protervè conculcat. Nam ex amore proximi nasci conflationem gravissimæ invidiæ si quis dixerit, nonnisi apud insanos fidem inveniet.

24. Quæ cùm ita sint, videtur turpissimus ille affectus posse curari, si viri boni & eruditi, conjunctis operis, illum ubique allatis, aliisque similibus rationibus aggrediantur, nec desinant eas repetere donec profecisse se intelligant. Sed & docendum quî homines probi, & Veritatis amantes, qui invidiâ premuntur, possint eam vincere. Duplex est ad eam victoriam via, sed utraque magno animo est ineunda, & ad finem usque constanter tenenda. In utraque, hoc primùm studendum Veritatis, etiam oppressæ, amanti; ut animo agitet contraria omnia iis, quæ ab invidiæ concitatoribus fieri solent; quæ singillatim non exponam, cùm ex rationibus conflandæ invidiæ, à me ante memoratis, facilè intelligi possint. Si velit adversariis reponere, (quæ altera est viarum quas dixi) necesse est id faciat cum summa prudentia, ne verbulum proferat, quod cum aliqua veri specie in deteriorem partem accipiatur. Christo non semel insidiosis interrogationibus invidiam facere conati sunt Judæi, quos ille prudentissimis responsis elusit. Cùm eorum contumaciam castigasset, & pœnas, nisi resipiscerent, daturam significasset, *observantes eum miserunt insidiatores, qui se justos simulabant, ut caperent eum in sermone, & traderent imperio ac potestati Præsidis. Qui interrogave-*

gaverunt eum dicentes: Magister, scimus te rectè dicere & docere, nec accipere personam, sed viam Dei in veritate docere. Licétne nobis dare tributum Cæsari, annon? Animadvertens verò illorum dolum, dixit eis: quid me tentatis? ostendite mihi denarium. Cujus habet imaginem & inscriptionem? Respondentes dixerunt: Cæsaris. Ille autem respondit iis: reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Luc. XX, 20. Sic frustra conati ei invidiam facere aut apud Præsidem Romanum, si negaret esse solvendum tributum; aut apud Judæorum Zelotas, si affirmaret; sapientissimo responso, repressi abierunt. Addam & hominis Ethnici insigne exemplum declinatæ, dexteritate ingenii, invidiæ; quâ alioquin oppressus fuisset, si ab affectu vel minimùm transversum agi se passus esset. Is est *Plinius* junior, qui ita rem narrat Epist. V. Lib. I. *Aderam Arrionillæ Timonis uxori, rogatu Aruleni Rustici. Regulus contrà. Nitebamur nos, in parte causæ, sententiâ Vectii Modesti, optimi viri. Is tunc in exsilio erat à Domitiano relegatus. Ecce tibi Regulus:* Quæro, *inquit*, Secunde, quid de Modesto sentias? *Vides quod periculum, si respondissem, bene; quod flagitium si, malè. Non possum dicere aliud tunc mihi, quàm Deos, adfuisse.* Respondebo, *inquam*, quid sentiam, si de hoc Centumviri judicaturi sint. *Rursus ille:* quæro quid de Modesto sentias. *Iterum ego:* solebant testes in reos, non in damnatos interrogari. *Tertiò ille:* Non jam quid de Modesto, sed quid de pietate Modesti sentias quæro. Quæris, *inquam*, quid sentiam? At ego ne interrogare quidem fas puto, de quo pronunciatum est. *Conticuit, me laus & gratulatio*

latio sequuta est; quòd nec famam meam aliquo responso, utili fortasse, inhonesto tamen læseram; nec me laqueis tam insidiosæ interrogationis involveram.

25. Si ita invidiam superare non liceat, at altera via est, quâ coërceri possit; nimirum, prudenti silentio, non quo Veritas opportuno tempore dissimuletur, sed quo conviciis, contumeliosisque dictis nihil reponatur. Defendenda est modestè ac fortiter veritas, sed prætermittenda omnia ejus adversariorum acerbè dicta, aut facta; ita ut liquidò appareat hominibus quidem parci, mendacio verò æternum bellum indici. Certè qui levissimis rationibus pondus addere se putant, conviciis, & creatione invidiæ, ii nullo digni sunt alio responso. Visne probare infirmas esse illorum ratiocinationes? Contrariam veritatem perspicuè exponito, & validis argumentis firmato. Visne ostendere hominum nequitiam? Aliter planè vivito ac loquere, quàm illi solent. Tua te virtus, & virtute digni sermones simul tuebuntur, & vitia adversariorum patefacient, ac venenata dicta confutabunt; quamvis ita te geras, & ita loquaris, quasi nullos umquam adversarios habuisses.

ONTOLOGIA,

SIVE

DE ENTE,

IN GENERE.

ONTOLOGIA,

Sive

DE ENTE,

IN GENERE.

PRÆFATIO.

De Natura & Usu Ontologiæ.

1. UT de rebus omnibus cogitare ac loqui ordine possimus, & reperta nostra, aut aliis ignorata iis tradere, & vicissim ipsi ab aliis doceri; universales ideas, & generalia nomina, ad quæ referamus Entia omnia, secundùm ea quæ iis inter se communia, aut discrepantia sunt, habeamus necesse est. Exempli causâ, cùm cogitamus de rebus quæ *Spirituales* vocantur, ad certam quamdam Entium classem oportet eas referamus; nec respondere possumus, cùm rogatur nostra de earum natura sententia, nisi utamur nomine generali, qualia sunt *Entis*, aut *Substantiæ*; ut si dicamus esse *Entia cogitatione prædita*, aut *Substantias cogitantes*.

2. Hinc Philosophi Disciplinam, quæ generalia de omnibus Entibus Axiomata traderet, sibi

ſibi inveniendam eſſe exiſtimarunt; ut & cogitationibus ordinem præſcriberent, & ſermoni neceſſaria ſuppeditarent vocabula. Eam ſcientiam *Ariſtoteles* μετὰ φυσικὴν tradidiſſe dicitur, unde nomen *Metaphyſicæ*, apud Scholaſticos, nacta eſt. Alii μετὰ τὴν φυσικὴν *trans*, ſeu *ſupra Phyſicam*, quaſi, nempe, ſcientiam ſupra contemplationem corporum poſitam interpretantur. At undecumque id nominis duxerit, ſcire noſtrâ parum intereſt; atque, ut omnem circa nomen quæſtionem vitaremus, eam Diſciplinam *Ontologiam*, id eſt, ἐπιστήμην περὶ τοῦ ὄντος *Scientiam de Ente* vocavimus.

3. Attamen hoc nomen, ut hoc obiter moneamus, optimè cum ipſa, quam tradit *Ariſtoteles*, hujus ſcientiæ definitione conſentit. * Ἔστιν, inquit, ἐπιστήμη τις ἣ θεωρεῖ τὸ ὂν, ᾗ ὄν, καὶ τὰ τούτῳ ὑπάρχοντα καθ' αὑτό: *eſt ſcientia quæ contemplatur Ens, quatenus Ens, & quæ ei inſunt per ſe.* Paullò tamen clariùs Ontologiam definire malumus: *Scientiam de Ente in genere, ejúſque proprietatibus.*

4. Hinc objectum hujus Diſciplinæ eſſe *Ens in genere* intelligimus. Hujus autem idea animo obverſatur noſtro, cùm abſtractione cogitamus, de iis quæ videmus eſſe communia om-

[redacted]

5. Igitur tota hæc Diſciplina circa ideas Abſtractas verſatur; unde intelligere eſt certiſſima eſſe poſſe, quæ hîc traduntur, quandoquidem de ideis penitùs nobis notis agimus. Hîc nec quid ſit in Naturis ſingularibus, nec cauſas ullius pecularii affectûs docemus. Contemplamur tantùm ideas noſtras, déque iis ſolis judicium ferimus. Itaque ſi modò nihil affirmemus, niſi quod videmus in ideis noſtris, quæ cautio adtentis difficilis ſanè non eſt, extra omne erroris periculum ſumus.

6. Tum nos in erroris aleam conjicimus; cùm abſtractas ideas ſingularibus Naturis, extra nos exſiſtentibus, aptamus; ſeu cùm eſſe in ſingulari Natura quidpiam, quod ideæ noſtræ abſtractæ ſimile eſt, judicamus. Etenim facilè accidit ut in ejuſmodi opinionem incidamus, licèt judicii ferendi nulla ſit legitima ratio; iis de cauſis quas in Logica memoravimus, ubi de occaſionibus erroris egimus. At rariùs de ſolis noſtris ideis agentes, id nos in iis videre affirmamus, quod non videmus. Itaque Metaphyſica, ſeu Ontologia, certiſſima continet Principia, nec iis facilè abutimur.

7. Fines hoſce, in hac Diſciplina, adſequi nitimur. I. Ut poſitis indubitatis Axiomatibus, quæ omnibus ideis noſtris conveniunt, inde ſubſidia cùm ad inventionem veri, tum ad vitandum errorem, habeamus. II. Ut in certas claſſes omnia Entia, ad vitandam in cogitando confuſionem, digeramus. III. Ut nomina generalia, quæ poſſint tribui Naturis omnibus, quibus eſt aliquid commune, inveniamus. Atque hos duos poſtremos fines initio attigimus; ſed

ſed & hoſce & primùm exemplis aliquot illuſtrare, hoc in loco, non erit inutile.

8. Ontologia nos docet, exempli causâ, quid ſit quod *impoſſibile* vocatur; nempe, id impoſſibile dicimus, quod nullomodo intelligere poſſumus; ſeu cujus nullam ideam formamus, quamvis nitamur. Impoſſibile eſt intelligere *Montem ſine declivitate*, ideóque fieri poſſe negamus; ut mons ſit ſine declivitate. Igitur ſi quis quidpiam ſe intelligere, aut credere dicat, cujus nullam prorſus ideam effingere nobis licet; id eſſe nobis perſuadere nequit. Dicentibus eſſe humanum corpus unicum, quod tamen in pluribus locis eſt ſimul; reponimus nos non poſſe adſentiri, quòd corpus unicum, & multiplex ſimul, capere nullâ ratione queamus. Contendimus id debere inter impoſſibilia referri, nóſque ullum poſſe adſenſum præbere Propoſitioni ſenſu carenti negamus. Ejuſmodi Axiomata plurima ſuppeditat Ontologia, ex quibus, ad vitandum errorem, veritatémque inveniendam ac defendendam, non exigua ſubſidia ducimus.

9. Metaphyſica docet omnia quæ intelligimus poſſe ad certas claſſes referri; eſſe omnia, exempli causâ, *ſubſtantiam*, *accidens*, aut *relationem*. Atque inde fit ut rei cujuſvis naturam inveſtigantes ante omnia utrum ſit Subſtantia, vel Accidens, vel Relatio quæramus; quo invento, generales proprietates, quæ conveniunt ei Entium claſſi ad quam refertur, rei tribuimus. Exempli gratiâ, ſi quæratur *quid ſit Albor?* primùm ſcire nos oportet Alborem non eſſe Subſtantiam, neque Relationem; quo poſito, ſequitur ut ſit Accidens, ac proinde ut de eo quod

de Accidentibus compertum est dicamus. Tum si quis Alborem se vidisse narret, qui nulli corpori albo inhæreret, sed per se esset ; ex Axiomatibus positis, eum falli cognoscimus.

10. Denique constitutis generalibus ideis, rebúsque omnibus notis in certas classes distributis, inveniuntur vocabula quibus ideæ generales significantur ; quæ sunt, ad participes alios nostrarum cognitionum faciendos, planè necessaria. Exempli causâ, si ab homine de *Hippopotamo* loquente, ignarus significationis, ejus vocis quærat quid sit Hippopotamus? reponet *Animal amphibium, equo aliquatenus simile esse*. Utetur vocabulo *Animal*, quod est generalis & abstractæ ideæ nomen, & quo audito, is qui rogat quid sit Hippopotamus? ad quam speciem rerum, quod eâ voce significatur, referendum sit intelligit. Atque hoc, in omnibus accuratis Definitionibus observatur, in quibus Genus proximum semper, secundùm Dialecticorum Canonas, exprimitur.

11. Hi sunt Ontologiæ usus, qui ex ipsa Disciplinæ natura manant. Addi potest alius accidentalis ; nempe, ejus ope cognosci sensum loquutionum multarum Scholasticarum, & opiniones addisci, quas ignorare nunc non licet ; quòd per plura sæcula per totam Europam viguerint, & etiamnum hodie per maximam ejus partem defendantur. Imò ex hac Disciplina, plurima dogmata in ipsam irrepsere Theologiam Christianorum ; quæ jam, sine aliqua Metaphysicæ cognitione, intelligi nequit.

12. Usibus Metaphysicæ memoratis, de abusibus haud pauciora dicere possemus ; sed unum, qui, præ ceteris, plurimos errores peperit, attigisse hîc

hîc satis erit. Diximus versari hanc Disciplinam circa ideas abstractas; hinc autem factum ut qui non satis cauti sunt in philosophando, dum animus abstractionibus ejusmodi nimiùm adsuescit, nihil putent esse in rebus ipsis, præter id quod in abstractis ideis vident; &, quia sunt admodum perspicuæ, sibi distinctissimè rerum naturam nosse videantur. Exempli causâ, ideam abstractam *Animalis* claram formamus, cogitando de corpore, quod ita est dispositum, quocumque modo id se habeat, ut augeri, ali & moveri possit. Hoc animo versantes, nec ulteriùs in corporis illius intimam naturam inquirendi cupidi, ideam Animalis habemus nobis obversantem adæquatam; idea enim adæquata est, ad nos quod attinet, quæ nobis clarè objicit quidquid in ea considerare volumus; licèt ipsi rei, ex cujus occasione eam contemplamur, adæquata non sit. Existimarunt autem Philosophi se perspicuè admodum intelligere naturam Animalium, quòd clarè ideam generalem & abstractam intuerentur, qua in re summopere errarunt. Quæritur enim quænam sit ea dispositio corporis, quâ fit ut animalia alantur, augescant, & moveantur; non qui sint dispositionis illius externi effectus.

13. Theologia & Philosophia Scholastica refertæ sunt definitionibus idearum abstractarum; quas definitiones Theologi & Philosophi cum definitionibus rerum ipsarum, unde ideæ abstractæ originem ducunt, perperam miscuerunt. Atque hîc est maximus Metaphysicæ abusus, quo fit ut ideas, quarum nulla exstant Archetypa, & quæ à nobis pendent, obtrudant Theologi & Metaphysici discipulis suis, pro rebus ipsis; quas sibi perspectissimas, errore illo delusi, existimant.

ON-

ONTOLOGIA.

CAPUT I.

De Ente, ejúsque proprietatibus in genere.

1. Ræfationis §. 4. quid sit Ens in genere, & quâ ratione fiat ut ejus idea nobis obversetur, diximus. Ea voce, latissimâ significatione, quidquid est aut esse potest, denotatur. Sed quia duplici ratione Entia exsistere intelliguntur, aut in se, nimirum, aut in aliis, etiam duplici modo Ens sumitur. Sunt Entia quæ per se sunt, ac sine aliis esse possunt; qualis est, exempli causâ, lapis. Sunt quæ in aliis exsistunt, nec seorsim possunt esse, ut rotunditas, quæ inest corpori rotundo. Atque hæc posteriora Entia magis propriè *modi Entium* dicuntur.

2. Præterea quædam alia, abstractione, à Metaphysicis intelliguntur, quæ neque sunt Entia, neque Modi Entium, neque tamen ut merum nihil animo concipiuntur. Ejusmodi sunt *Privationes*, *Denominationes externæ* seu *Relationes*, & *Entia rationis* omnia. Hæc enim neque exsistentiam habent propriam, neque aliis rebus insunt, neque dici propriè possunt merum nihil; quandoquidem notiones eorum formamus, & ideis variis adjuncta sunt.

3. *Privatio* est absentia attributi in subjecto, in quo esse solet & potest. Ita cùm lapis, qui est in certum usum destinatus, destitutus est figurâ, quæ ei inesse deberet ac posset, dicitur Metaphysicis esse *privatione* illius figuræ affectus. Distinguenda est autem Privatio à *Negatione*, prout hæc vox à Scholasticis usurpatur; nam Negatio est absentia attributi cujuspiam in subjecto, in quo neque solet, neque potest esse. Ita in lapide est Negatio intellectûs; quòd lapis neque intelligere soleat, neque possit. Privationem porrò, licèt non sit Ens, neque Modus Entis, non considerari quasi merum nihil, inde liquere volunt, quòd qui affirmat lapidem, exempli gratiâ, privatum esse certâ figurâ, aliquid ampliùs dicit, quàm si nihil affirmaret, aut etiam diceret duntaxat lapidem non intelligere; quia significat aliquid in lapide non esse, quod in eo esse posset. Itaque idea abstracta Privationis, aliquid Menti offert, quod non est merum nihil; neque tamen Ens, aut modus Entis dici potest.

4. *Denominatio externa*, est attributum rei, quod non est in subjecto cui attribuitur, sed ad id pertinet seu refertur, quales sunt omnes *Relationes*. Cùm res quæpiam dicitur pars alterius, vocula *pars* nihil significat quod sit per se, aut subjecto illi insit, cui id nominis tribuitur; neque tamen est signum, seu nomen meri nihili; hoc enim si esset, quicumque affirmaret *brachium* esse *partem hominis*, nihilo plus diceret, quàm si affirmaret brachium esse *phlattotrat* hominis, quandoquidem vox *pars* nihil ampliùs quàm *phlattotrat* significaret.

5. *Ens*

5. *Ens rationis* dicitur quidquid Menti obversatur, quod nullum habet extra ideas nostras Archetypum, neque habere posse intelligitur; quales sunt ideæ omnes abstractæ; ut, *Rotunditas* in genere, *Homo* in genere &c. Ideæ illæ non sunt imagines meri nihili, nam de nihilo nihil affirmatur; quod Menti offerunt nulli inhæret subjecto, neque etiam seorsim exsistit; nullibi enim sunt Rotunditas & Humanitas in genere. Igitur cùm neque sint Entia, neque Entis Modi, attamen merum nihil dici nequeunt.

6. Hæ sunt generalissimæ ideæ Entis, Modi, & eorum quæ ad alterutrum nequeunt referri, de quibus multis agunt Metaphysici, nos verò plura non addemus; quoniam, ad veri investigationem, quæ solent hac de re agitari inutilia fermè sunt. Hîc tantùm præcipuas proprietates aut affectiones Entis, de quibus sumus in sequentibus acturi, enumerabimus.

7. I. Omne Ens dicitur *Unum*, *Verum*, *Bonum*, quodam sensu Metaphysicis peculiari, quem postea indicabimus. Ad Unitatem pertinent quæ solent tradi de *Identitate*, *Distinctione*, *Oppositione* & *Ordine*. II. Quod est aliquamdiu, id durare dicitur; quamobrem in Ontologia agitur de *Duratione*, ejúsque speciebus. III. Est *totum*, aut *pars* alterius, ideóque Metaphysica totum & partes expendit. IV. Est *Causa* vel *Effectus*, ac proinde Metaphysici contemplationem *Causæ*, & *Causati*, ut loquuntur, à se prætermitti posse non putant. V. Cùm Entia intelligentia agant propter *Finem*, & quidquid est corporei ab Entibus intelligentibus regatur, in Ontologia de variis *Finium* speciebus agi solet.

VI. Cùm omnia Entia considerari instar *Subjecti*, aut instar *Adjuncti*, queant, etiam hac de re aliquid hîc dici necesse est. VII. Quandoquidem quæcumque sunt, aut eveniunt, possunt ad has quatuor classes referri, *necessariorum* aut *contingentium*, *possibilium* aut *impossibilium*, committere non possunt Metaphysici, ut naturam idearum harum abstractarum non expendant. VIII. Eadem de causa, disputant de *Potentia* & *Actu*, quoniam nihil intelligimus, quod non sit aut *potentiâ*, aut *actu*. IX. De *Perfecto* & *imperfecto*, propterea etiam disceptant. X. De distributione Entium in varias classes, agunt. Atque hæc potissimùm, in Ente in genere, considerari possunt, ideóque intra hæc continetur ea Disciplina, quam *Metaphysicam* vulgò vocant, nos *Ontologiam* diximus.

8. Metaphysici quidem ulteriùs eam porrigunt, cùm in ea de Deo, Angelis & Mente humana disputare etiam soleant. At limites, quos huic Disciplinæ posuit Aristoteles, ut colligere est ex definitione *Præf.* §. 3. allata, transgrediuntur. Quæ enim de Deo & Spiritibus creatis quæri solent ad Entis, in genere considerati, ideam non pertinent. Nos itaque iis, ad aliam Philosophiæ partem rejectis, hîc abstinebimus; ne, dum quæstiones diversi planè generis miscemus, dissimiles ideas confundamus, & perturbationem etiam in judiciis pariamus.

CA-

CAPUT II.

De Uno, Vero & Bono.

1. Metaphyſicorum de *Uno*, *Vero* & *Bono* doctrina; quamvis & ingenioſa, & in plerisque vera; tam exiguæ eſt utilitatis, ut paucis eam tradidiſſe, ἱστορίας ἕνεκα, ſatis nobis futurum ſit; nec per omnia inanium quæſtionum diverticula vagari, ſine gravi temporis jactura, nos poſſe exiſtimemus.

2. Omne Ens abſtractè conſideratum *unum*, hoc eſt, *indiviſum in ſe*, *& diſtinctum ab omni alio dicitur*. Si, exempli causâ, triangulum contemplemur animo, ita id unicum comperiemus, ut in duo triangula ſecari nequeat; ſervatâ, nempe, eadem proportione ac magnitudine. Si plantam Mente conſideremus, intelligimus eam ita non poſſe dividi in duas, ut una habeat dimidiam partem proprietatum, altera alteram, ſine ſpeciei mutatione.

3. Hoc autem pertinet tantùm ad ideas abſtractas, adeóque ad cognitionem ipſarum rerum conſequendam parum prodeſt. Hinc tantùm colligimus ideam unitatis & ideam multiplicitatis planè eſſe ἀσυστάτους; quod omnes quidem ſciunt, & profiterentur, niſi quidam Chriſtiani, divinâ potentiâ, contrarium fieri contenderent, in humano corpore, quod unum & multiplex ſimul eſſe dictitant.

4. Unitas in *numericam*, & *ſpecificam* ſeu *genericam* dividitur. Unitas numerica dicitur alicu-

jus ſingularis Entis, ſeu Individui, ut *Titii* & *Caji*, quorum uterque ſeorſim unus homo eſt. *Specifica* verò eſt eorum Entium, quæ unius ſpeciei eſſe dicuntur. Ita natura omnium circulorum perfectorum dicitur eſſe *Una*, non quòd ſit unica numero natura in omnibus circulis; eſſet enim unicus, in rerum univerſitate, individuus circulus; ſed quia omnes circuli, quotquot ſunt, & eſſe poſſunt, ſimilibus planè proprietatibus ſunt præditi.

5. Hæc diſtinctio Unitatis, licèt manifeſta & facilis, tamen digna eſt quæ altè memoriæ mandetur, ſi velimus Veteres Philoſophos intelligere, præſertim Platonicos, qui modò plures Deos, modò unicum Numen eſſe dicunt. Nimirum, exiſtimabant *plures* eſſe *numero* & ὑποστάσει (quod apud eos idem valet) *unicum* verò *ſpecie*, ἓν Θεῖον ὀνομάζουσιν; quòd, ſecundùm eos, omnium Deorum natura ſimilem eſſentiam haberet, ſaltem Deorum quos Νοητοὺς, *intelligibiles*, vocabant. * Multi poſtea, Platonicis dogmatibus imbuti, eodem modo de Deo loquuti ſunt; nec facilè ubique, utrum de unitate numerica an de ſpecifica loquantur, intelligas.

6. Hæc quoque, quæ dicuntur de unitate ſpecifica, parum faciunt ad cognitionem rerum ipſarum, ſi intimam earum naturam ſpectemus. Quando enim plura individua unum eſſe ſpecie dicimus, hoc tantùm volumus. 1. Certum numerum proprietatum, quæ in ſubjecto unà ſunt, conſtituere id quod *ſpeciem* vocamus. 2. Deinde in omnibus individuis, de quibus loquimur, eas unà eſſe proprietates. Verùm an

id

* *Vide Plotini Ennead. V. Lib. I.*

id subjectum ignotum, in quo proprietates illæ unà sunt, sit in omnibus planè simile, ignoramus.

7. Quod Unitatem hactenus vocavimus, id interdum *Identitas* dicitur, & in eadem genera dividitur. Quia tamen res difficultate non caret, & interdum utilis est cognitu, mutato rei nomine, iterum de ea, ne omissa videatur Identitatis consideratio, aliquid dicemus. I. Dicitur ergo *idem*, *specie* & *numero*. Idem fluvius specie dicitur aqua quæ hodie fluit, ac ea, quæ heri fluebat, non numero; unde *Heraclitus*, *nos in idem flumen bis descendere* negabat; quamvis aquâ transmissâ, maneat idem fluminis nomen. II. Idem dicitur *formâ*, atque idem *materiâ*. Navis Thesei, quæ per aliquot sæcula, refecta fuerat, eadem dicebatur, licèt ne tabula quidem ex iis quas Theseus unà compegerat superesset; quia similis, seu eadem servata fuerat forma. III. In superioribus exemplis, facilis res est, sed ubi de Animali, aut Homine sermo est, impeditior videtur. Corpora eorum accessionibus & effluviis perpetuò mutantur, & tamen vulgò eadem dicuntur, contradicentibus licèt nonnullis Philosophis: *Nemo nostrûm*, ait *Seneca*, Ep. LVIII. *idem est in senectute, qui fuit juvenis. Nemo est mane, qui fuit pridie. Corpora nostra rapiuntur fluminum more.* Si *idem* dicatur homo, quia eadem numero in eo remanet essentia Mentis, nulla habetur ratio corporis; adeóque quodcumque corpus Mens habeat, seu *Euphorbi*, seu *Pythagoræ*, idem erit homo. Iidem homines resurgent, etiamsi diversa sit eorum corporis materia, imò & forma;

quandoquidem nulla discriminum juventutis ac senectutis ratio habetur. Sin verò eadem numero materia corporis postuletur, senex & juvenis non erit idem homo. Si eamdem etiam numero formam corporis velis, ut idem homo appelletur is tantùm cui inest, vix quoque senex & juvenis idem homo censebitur; & post resurrectionem quidem manifestò diversi erunt. Hæc ad animum revocare eos oporteret, qui tam acriter, circa *identitatem corporum post resurrectionem*, disceptant.

8. Hisce Unitatis & Identitatis generibus variæ opponuntur Multiplicitates, de quibus in Capite sequenti agemus. Hîc quæ de duabus proprietatibus Entis, *Veritate* & *Bonitate*, dici solent, quia à Metaphysicis cum Unitàte conjunguntur, trademus.

9. De *Veritate* non agimus, quæ ad Enunciationes, seu Judicia pertinet, de qua diximus in Logica P. 2. c. VII. & quæ sita est in convenientia Propositionum aut Judiciorum cum natura rerum. Metaphysici in sermone quotidiano plurima observarunt *vera* dici, quæ nullam tamen negationem aut affirmationem continent. Ita subinde dicimus *verum* esse aurum, *verum* hominem, *verum* Deum, & similia. Hæ autem voces *verum aurum* &c. sine additione verbi substantivi, seu *copulæ*, nullam propositionem conficiunt; sed significant metallum, cui insunt omnes proprietates, quæ in animo nostro essentiam constituunt ejus metalli, quod *aurum* vocamus. Hinc Metaphysici veritatem quamdam, quæ ad judicia non pertinet, & quæ sita est in convenientia rei cum ejus definitione, com-

commenti sunt; unde hanc veritatem esse tantùm conversionem alterius, quæ est convenientia definitionis cum re definita, liquet.

10. Hæc Veritas *nominalis*, altera verò *realis* dici potest, hac de ratione. Observavimus in certo quodam subjecto, cui usus nomen quodpiam imposuit, quale est *aurum*, unà esse proprietates quasdam. Hinc confecimus Canonem: Quodcumque metallum, in quo omnes illæ deprehendentur proprietates, *aurum*, & quidem *verum*; quodcumque verò, in quo non occurrent omnes sed quædam tantùm, *falsum* aurum dictum iri. Ergo verum *aurum* est id cui convenit definitio nominis *auri*, prout id definimus; falsum cui non convenit. Non quærimus an id, cui nomen auri negamus, sit substantia, ánve habeat proprietates, quod quasi indubitatum ponimus; sed an habeat eas proprietates, quarum collectioni nomen *auri* tribuimus. Hinc colligere est veritatem hancce non pertinere ad intimam rerum cognitionem, sed tantùm experientiâ nostrâ & verborum constituto usu niti.

11. *Bonum*, apud Metaphysicos, omne Ens dicitur; quòd habeat quidquid id oportet habere, ut eum usum præstet, ad quem à Creatore Entium omnium destinatum est. Quia autem, in operibus suis, falli nequit Creator, ideò omnia Entia bona, seu ei fini consequendo, propter quem ea creavit, apta sunt. Observandum probè est *bonitatem* hanc metaphysicam multùm à *bonitate*, quæ *moralis* dicitur, differre. Bonitas moralis sita est in mansuetudine & benignitate, nec in alias Creaturas, præter intel-

ligentes, cadit. Ab ea etiam Entia creata intelligentia deficere possunt, & plurima re ipsâ defecerunt. At metaphysica bonitas, ut in omnia Entia cadit: ita ab Entis natura, nisi ipsum Ens pereat, divelli nequit. Quando enim desinit Ens habere, quod in suo genere id habere oportet, ut fini Creatoris respondeat, tum desinit esse id quod fuit.

12. Hanc bonitatem nonnisi summatim in plerisque Entibus cognoscere possumus, quia duo ut plurimùm aut prorsus ignoramus, aut partim tantùm (saltem singulorum Entium respectu) novimus. Primò ignotus nobis est, magna ex parte, finis propter quem Deus singula Entia creavit; seu quidquid sibi, creatione singulorum Entium, efficere proposuit, nescimus, aut non satis videmus. Secundò, ut plurimum quâ viâ ad eum finem perveniat nobis non constat; quia neque intimam substantiam Entium, neque omnes eorum proprietates notas habemus. His autem duobus ignoratis, aut confusè notis, *bonitatem* singulorum Entium nos fugere necesse est.

13. Itaque bonitas hæc metaphysica nihil est præter abstractam quamdam Ideam, obscuram & generalem; circa quam ii demum diu hærent, qui tempus in inanibus disquisitionibus absumere non verentur.

CAPUT III.

De Multiplicitate, Compositione, Distinctione, Oppositione & Ordine.

1. HÆc omnia Unitati ac Identitati opposita sunt, nec per se ad rerum cognitionem multùm conducunt; aut ita omnibus nota sunt, ut Philosophi nihil præ ceteris hîc norint, nisi quibus nominibus Metaphysici res notissimas appellarint. Ideóque in unum Caput compegimus, quæ plurium materiam præbere solent.

2. Ut Unitas duplex, ita quoque Multiplicitas duplicis est generis. Multiplicitas enim est ubicumque plura possunt distingui, aut dividi; at quæ dividuntur, ut plura ejusdem speciei individua & ideæ, aut ut diversæ speciei ideæ & individua possunt considerari. Prior potest *Multiplicitas numerica*, posterior *specifica*, aut *generica* dici.

3. Multiplicitas fundamentum est *Compositionis*, quæ in tres præcipuas dividitur species, *Realem*, *Rationalem* & *Modalem*. Realis est Compositio, quâ diversa Entia, ut Totum aliquod componant, conjuncta sunt. In corporea omnia realis cadit Compositio, quia constant partibus reverâ distinctis, & quæ seorsim esse possunt. Compositio rationalis est in iis rebus, in quibus plura concipimus, quorum quædam sunt ideæ abstractæ, quarum Archetypa nulla extra Rationem, seu Mentem nostram sunt.

N 6. Sic

Sic eſt compoſitio rationalis inter Ens & ejus Relationem, ſeu Denominationem externam. Cùm *Ens creatum*, quatenus tale, contemplamur, obverſatur Menti noſtræ idea rationaliter compoſita ex generalis idea Entis, & relatione, quæ inter rem creatam & Creatorem intercedit. Compoſitio *Modalis* eſt, quæ eſt inter rem & modum rei; ut quæ eſt inter corpus rotundum, & rotunditatem.

4. Compoſitioni admodum affinis eſt *Diſtinctio*, quæ, ſummatim, à Metaphyſices Magiſtris dividi ſolet in duo genera; *Diſtinctionem*, nimirum, *ex natura rei*, & *Diſtinctionem Rationis*. Ut à poſterioris explicatione initium faciamus, Diſtinctio Rationis fluit ab intellectu noſtro, qui interdum unam *eamdémque rem aliter atque aliter apprehendit*. Rurſus hæc à Scholaſticis in diſtinctionem *rationis ratiocinantis*, & *rationis ratiocinatæ*, ſubdividitur. Diſtinguuntur ratione ratiocinante variæ ideæ quæ ſunt rei uni, cujus imagines ſunt, æquè adæquatæ. Ita ideæ, quibus reſpondent hæ duæ propoſitiones, eo pacto differunt: *Pallas eſt filia Jovis*, & *Minerva eſt filia Regis Deorum*. Diſtinctio hæc nullum habet, ut loquuntur, in re ipſa fundamentum; nec ſanè ulla eſt in ipſo intellectu, nam mutatio nominis ideam non mutat. Alteri diſtinctioni rationis ratiocinatæ eſt tenue fundamentum in natura rei, licèt nulla ſit in re diverſitas, ſeu multiplicitas Archetyporum, quæ ideis reſpondeant. Sic, inter *acclivitatem* & *declivitatem*, eſt diſtinctio rationis ratiocinatæ. Hæc re ipſâ non differunt, & unum altero continetur, ſed Mens abſtractione, adſcenſum, aut deſcen-

descensum, quatenus talem, prout libet, magis contemplatur. Scholastici hanc distinctionem esse inter rem & ejus essentiam, inter definitionem & definitum &c. volunt. Sed reverâ vocabulis hîc prorsus abutuntur, & inutilibus in quæstionibus agitandis tempus terunt; neque hasce nugas, nisi in Theologiam Christianorum irrepsissent, memorassemus.

5. Distinctio ex natura rei non est ab intellectu, sed ex re ipsa nascitur, éstque inter ea quæ separari possunt. Ita distinguitur Rex singularis à regia potestate, quia posset esse ea potestas in alio, eo mortuo. Hæc porrò distinctio subdividitur: I. In *positivam* & *negativam*. Positiva est inter duo Entia, ut inter membra varia corporis; negativa est inter Ens, ejúsque negationem, hoc est, non Ens; inter facultatem, ejúsque privationem, ut sunt visus & cæcitas &c. II. In *Essentialem* & *Accidentalem*. Prior est inter ea quæ differunt genere, aut specie, quæque adeò diversam habent essentiam; posterior inter ea quæ accidentalibus tantùm discrepant. III. In *Realem* & *Modalem*. Prioris generis sunt distinctiones allatæ; distinctio modalis est, quâ res una eadémque differt à se ipsa, prout est variis modis vestita, ut homo sedens ab eodem homine ambulante.

6. Sunt variæ *Convenientiæ* species oppositæ Distinctionum speciebus, sed eas non enumerabimus; quòd sit tantum de iis dicendum contrarium iis, quæ de Distinctionibus diximus. Sanè omnes hæ Scholasticæ observationes, licèt veræ, sunt adeò inutiles, ut ne memoratu quidem dignæ essent; nisi Scholastici sermonis esset

aliqua cognitio, propter consuetudinem, comparanda.

7. Hîc esset aliquid, eadem de causa, de Oppositis dicendum, sed jam nomina Oppositorum indicavimus in Logica P. I. Cap. V. §. 6. Axiomata tantùm quædam de hisce trademus. 1. *Contradictoria de una re neque simul negari, neque simul affirmari possunt.* Aliquid non potest esse *unum* & *non unum* simul, aut simplex & multiplex; eodem, nimirum, respectu. 2. *Nulla prorsus est inter ea convenientia, aut immediata, aut in tertio Ente.* 3. Igitur *quæ conveniunt in tertio Ente, vel immediatè, non possunt esse inter se contradictoria.* Hæc sunt evidentissima Axiomata, licèt sit inter Metaphysicos gravis contentio circa hanc quæstionem, *utrum repugnantia possint esse simul vera?* Verùm ea quæstio non ex difficultate rei agitari cœpit, sed quòd, ex Theologia quorumdam, Deum hoc posse affirmandum esset. Hac de re agemus, ubi de *impossibili.*

8. *Ordo* ad ea pertinet quæ *priùs* & *posteriùs*, aut *simul* esse dicuntur. Quæ observant hîc Metaphysici pertinent ferè ad usum vocabulorum, non ad naturam rerum, quæ sunt probè distinguenda. Itaque priùs, posteriùs, aut simul observant quinque modis dici. 1. *Tempore:* 2. *Naturâ:* 3. *Dispositione:* 4. *Dignitate:* 5. *Cognitione.*

9. Ad *prioritatem*, *posterioritatem*, aut *simultaneitatem* temporis quod attinet, non opus est explicatione ullâ; quia tum voces hæ propriè & usitato sensu sumuntur. Priùs *naturâ* duplici sensu aliquid dicitur, *consequentiâ*, & *causalitate.*

tate. Prius eſt *Ens*, quàm *Subſtantia*, per conſequentiam, quia poſito eſſe Subſtantiam, eſt Ens, non vice verſâ: prior eſt cauſa effectu ſuo, cauſalitate, licèt interdum tempore prior non ſit. Ita Pater, quatenus Pater, non eſt prior Filio; quia tum demum Pater eſſe incipit, quando liberi ei nati ſunt. Simul naturâ ſunt quorum neutrum eſt cauſa alterius, ſed inter quæ is eſt nexus ut ſemper unà ſint. Ita ſimul naturâ ſunt, in corpore, *extenſio* & *diviſibilitas*.

10. Prioritas, Poſterioritas, & Simultaneitas, ratione *diſpoſitionis*, & *dignitatis*, faciles ſunt intellectu., nec ad Metaphyſicam propriè pertinent.

11. Apud Ariſtotelem aliquid dicitur prius *cognitione*, aut poſterius, duplici ſenſu. Nam cùm generaliter loquens vocet γνωριμώτερον *facilius cognitu*, vult dici γνωριμώτερον aut κατὰ φύσιν, aut καθ' ἡμᾶς· *Secundùm naturam* γνωριμώτερον eſt quod eſt ſimplicius, qualia ſunt prima principia Metaphyſices, pertinentia ad Entia in genere; quæ faciliora ſunt intellectu, quàm ſingulorum Entium naturæ. Sed *ſecundùm nos*, hoc eſt, ordinem quem ſequimur in adipiſcendis noſtris cognitionibus, priora cognitu ſunt ſingularia Entia, quàm Univerſales ideæ; ad quas devenimus ope abſtractionum, poſt multam experientiam. Verùm hoc in negotio abutitur Ariſtoteles voce γνώριμος, quæ eſt relativa, & ſignificat tantùm ea quæ à nobis poſſunt cognoſci, nullâ eorum naturæ ratione habitâ. Licuit ei quidem vocem in novum detorquere ſenſum, modò aliquid obſervaret quod utile aut ignotum antea foret, nec vocem

vocem commodiorem ad mentem exprimendam haberet. At hîc, ut sæpe aliàs, rem facilem, & facilè usitatis vocibus exprimendam, adhibitâ inusitatâ, obscuravit.

CAPUT IV.

De Essentia, & Exsistentia.

1. ANtequàm de Duratione agamus, pauca de *Essentia* & *Exsistentia* Entis in genere prælibanda sunt. Scholastici, qui nihil minùs quàm perspicuitatem & proprietatem verborum, curant, *Essentiam* & *Exsistentiam*, *principia incomplexa* Metaphysicæ vocarunt: uti *complexa Definitiones*, *Postulata* & *Axiomata*. Essentia, nimirum, & Exsistentia sunt principia Entis, ejúsque attributorum; quæ necessariò Ens habere Essentiam, & exsistere supponunt. Definitionibus verò, Postulatis & Axiomatibus ad demonstranda ea quæ docent in Metaphysica, ut fit in reliquis Disciplinis, utuntur.

2. Verùm, ne de verbis contendere videamur, hæc mittemus; atque observabimus Essentiam, quæ definitur: *id per quod res est id quod est*, esse ideam abstractam, quæ solâ ratione distinguitur ab Ente. Neque enim Ens est in Essentia, aut Essentia in Ente, quasi in subjecto; neque possunt separari; sed interdum omissâ consideratione Entis, quatenus est idea universalis, quæ pluribus inferioribus communis est; abstractione contemplamur id per quod Ens constituitur; hoc est, naturam Entis in ge-

genere, seu ipsum Ens, sine respectu ad inferiora.

3. Cap. I. qua in re sita sit essentia Entis in genere, ubi hujus definitionem tradidimus, dictum est. Sed est inter Philosophos de Essentia in genere ingens controversia, quam indictam omittere, etiam in hoc Compendio, nefas esset. Quæritur, an *Essentiæ rerum æternæ sint*? Hoc est, an id per quod unaquæque res est id quod est fuerit ab æterno immutabile. Alii affirmant, alii negant, Deúmque potuisse, & posse mutare rerum essentias contendunt.

4. Tota tamen lis, quamtumvis magnâ contentione agitata, solâ definitione vocum quæ hîc adhibentur, facilè componi potest. Essentias rerum esse æternas & immutabiles qui dicunt, obscurè rem quæ ab omnibus eodem modo intelligitur, nec aliter intelligi potest, efferunt. Nempe, volunt id per quod Ens est id quod est, seu ipsum Ens, non posse à nobis intelligi esse aliud Ens, & simul idem; itáque si Deus ab omni æternitate habuerit ideas Entium nunc exsistentium, qualia sunt, illas necessariò easdem fuisse ac nunc sunt. Alioqui non fuissent ideæ eorumdum Entium, si diversæ esse potuerunt, nisi mutarentur species Entium. Quis autem hoc negare sustineat, si nullâ perturbatione laboret, & ex animi sententia loquatur?

5. Non quærimus an Deus alia Entium genera potuisset creare, his, quæ nunc sunt, omissis, utrimque hoc admittitur; sed an in iisdem hisce, quæ sunt, Essentiis, potuerit aliqua mutatio fieri, ita tamen ut remanerent eædem? imò, an potuerint prorsus immutari? Exempli

cau-

causâ, natura numeri quaternarii in eo sita est, ut sit ternario unitate major. At sunt qui affirmant voluntate divinâ fieri potuisse, ut quaternarii numeri essentia in alia re sita esset, imò ut is numerus esset minor ternario. Si dicerent nomina potuisse mutari, ita ut ternario nomen quaternarii impositum fuisset, nemo rem in dubium revocaret, pendent enim ea ex arbitrio hominum; sed ideam mutari horum numerorum, dum iidem manent, id demum repugnat; adeóque neque intelligi, neque sine audientium ludibrio affirmari potest.

6. Fuere tamen Viri Magni, qui ausi sunt dicere id à Deo potuisse fieri; & quod nos hodie non intelligimus, quia intellectus noster rebus, quales nunc sunt, aptatus à Deo est; id nos intellecturos fuisse, si res aliter à Numine constitutæ fuissent; quia tunc intellectus quoque noster alius fuisset.

7. Sed primò libenter quod concedunt accipimus; nempe id quod affirmant intelligi non posse, neque proinde ipsos intelligere quod dicunt. Deinde, quærimus quo jure propositioni, quam neque nos intelligimus, neque ipsi, adsentiri quis possit? Sanè earum rerum, quas nullo modo intelligimus, seu quarum nullam

[redacted]

rum qui talia affirmarunt, ita loquutos esse, ut ne fidem dogmatibus Theologicis Ecclesiæ suæ detrahere viderentur. Statuerant essentiam corporis in extensione esse sitam, quod non poterant cum Transsubstantione conciliare; nisi essentias rerum, divinâ potentiâ, esse mutabiles dixissent.

9. Cùm Ens exsistens consideramus, & omissis aliis omnibus ejus attributis, abstractione Exsistentiam animo contemplamur; deinde Ente illo singulari prorsus misso, Exsistentiam Entis in genere Mente intuemur; ea generalis *Exsistentia*, de quâ hîc agunt Metaphysici, tunc nobis obversatur.

10. Cùm soleant omnia, etiam quæ per se clara sunt, definire, Exsistentiam, *id per quod aliquid reverâ exsistit, atque extra suas causas est* definiunt. Scilicet, docent effectus omnes in causa efficiente esse *potentiâ*, ut loquuntur, priusquàm *actu* exsistant. Ita Terra hæc nostra, quæ ante sex annorum millia creata est à Deo, in eo *potentiâ* erat, priusquàm *actu* extra eum exsisteret. Sed cùm nemo de potentiali Exsistentia cogitet: ubi simpliciter de Exsistentia loquitur, ejusmodi circumloquutione opus non erat.

11. Exsistentia autem Modus est simplicissimus, qui continetur in ideis omnibus, aut potentialis, aut actualis. Nihil intelligimus quod non actu sit, aut saltem esse posse animo concipiatur; contradictoriorum enim nullæ sunt prorsus ideæ.

12. Ceterùm Metaphysici Essentiam & Exsistentiam aiunt distingui *ratione ratiocinatâ*; quòd cùm una sine altera intelligi nequeat, attamen

potest

potest Ens quatenus exsistens animo versari à nobis, de ejus Essentia non cogitantibus; & quatenus Essentia quadam præditum, licèt distinctè non adsit Exsistentiæ abstractè consideratæ idea.

CAPUT V.

De Duratione, ejúsque generibus.

1. QUando cogitamus de Exsistentia in genere, per abstractionem, deinde eam quasi aliquamdiu durantem consideramus; tum obversatur animo nostro idea *Durationis*, quæ proinde nihil aliud est, quàm *continuatio Exsistentiæ.* Potest quidem abstractione intelligi momentum unicum, in quo nulla sit duratio, seu continuatio Exsistentiæ; sed tunc simplicem Exsistentiam, sine durationis consideratione, animo intuemur.

2. Duratio autem dividitur in durationem *finitam*, & *infinitam*. Finita est, quæ initium & finem habet, qualis est Accidentium, seu Modorum duratio; etenim incipit subinde novus esse aliqua in re Modus, qui postea desinit, quod in Plantis & Animalibus potissimùm observare est.

3. Duratio infinita duplex est. Vel initium ei fuit nullum finem habituræ, vel utroque caret. Ita novimus quidem Substantias, exceptâ unâ, initium habuisse; sed iis ullum esse finem non videmus. Substantia, quæ semel alias exsistere voluit, fortè eam voluntatem suam numquam est mutatura; adeò ut ne unica quidem

for-

fortasse substantia finem sit habitura. Saltem hoc de Animis hominum, ex divina revelatione, esse decretum scimus.

4. Duratio infinita ab initio, & à fine, seu quæ utroque caret, soli convenit Deo. Omnia enim ab eo procreata sunt, adeóque initium exsistentiæ suæ acceperunt; quod probari facilè potest, sed non est hujus loci.

5. Scholastici, post veteres * Platonicos, contendunt esse alterum discrimen, inter durationem quæ Deo tribuitur, & eam quæ convenit Creaturis. Nempe, secundùm eos, duratio Creaturarum constat partibus sibi invicem succedentibus, sed duratio Dei omni successione caret; unde à *Boethio* definita est: † *Interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio.*

6. In hanc sententiam delapsi videntur Platonici, & qui eos sequuti sunt, quòd immutabilitati Dei repugnare, ejus exsistentiam non omnem simul esse, existimarent; quippe qui amisisse partes præteritas, possidere præsentem, futuras posthac habiturus alioqui videretur. Ceterùm quando ab iis quæritur, quî Naturam durare, & exsistentiæ successivæ Creaturarum coëxsistere sine successione capere queant? rem esse fatentur quæ non potest intelligi, & imbecillitatem nostram superat.

7. Verùm si agnoscamus, ut omnino oportet, Deo ab omni æternitate inesse omnes omnium rerum proprietates, neque ullam accedere aut decedere, ut perfectior aut minùs perfectus evadere queat; denique exsistentiam Dei per se esse prorsus necessariam, ut repugnet eum desinere esse;

* *Vide Platonem in Timæo.* † *Consolat. Philos. L. V. Pros. VI.*

esse; Si, inquam, hæc agnoscamus, quæ evidenter possunt probari, quid Deo detrahetur, si successio in ejus duratione, quæ aliter non potest intelligi, esse dicatur?

8. Is Dei immutabilitati detraheret, qui Deum adquirere aut amittere quasdam perfectiones seu proprietates, aut posse interire, affirmaret; sed qui utrumque negant, ii immutabilem Deum prorsus agnoscunt. Ea successio in duratione, si in se & abstractè consideretur, cum sit tantùm denominatio quædam externa, quæ rei *nihil* detrahit neque addit, *nihil* imperfectionis involvit.

9. In Creaturis quidem successio est cùm aliqua imperfectione conjuncta; quia dum senescunt, aliquam proprietatem aut adquirunt, aut amittunt. Sed si neutrum fieret, ideò imperfectæ non censerentur. Itaque neque in Deo, si modò id quod diximus teneamus, propterea erit ulla imperfectio.

10. Agnoscendum etiam est nos non posse Dei durationem, ut nostram, repetitione dierum, hebdomadum, mensium, annorum, sæculorum &c. metiri; nam cùm prorsus initio careat, in æternum repeterentur annorum myriades, priusquàm exhauriretur. Neque si in aliqua immensæ illius durationis parte, qualis ea est quæ ab initio mundi ad hunc usque diem porrigitur, distinguerentur à nobis dies & anni, possent illi dies, illive anni aliter, quàm respectu nostri, numerari. Partes etiam quæ accedunt non augent infinitam durationem, quæ jam præteriit; neque enim magis infinita fieri potest, quàm est.

11. *Igi-*

11. Igitur non immeritò dixeris ideam Platonicam æternitatis, cùm revelatione non nitatur, esse inter ejus Philosophi μετεωρολογήματα habendam; nec ullam esse rationem cur eam admittamus, cùm nullo modo intelligi queat. Fateor infinitâ illâ Durationis successione animum nostrum veluti absorberi, cùm eam contemplatur adtentiùs; sed si in nos descendamus, eò tamen animum nostrum necessariò ferri, ut ita æternitatem concipiat, sentiemus. At ea de re paullò pluribus, ubi de Finito, & Infinito sub hujus Opusculi finem, agemus.

12. Nihil hoc in loco addemus; nisi, ut intelligatur Scholasticorum sermo, *Ævum* ab iis Durationem quæ initium habuit fine caritura, *Tempus* verò Durationem, cui initium & finis, dici. Hoc definit Aristoteles *numerum*, seu *mensuram motûs*, *secundùm priùs & posterius*; quâ definitione videtur respexisse ad motus Astrorum, Solis potissimùm & Lunæ, quorum Periodi numeratæ tempus constituunt. Verùm hoc tempus potiùs est mensura externa Durationis, quàm ipsa Duratio; quæ non minùs haberet partes, quarum aliis aliæ succedunt, si Astra nulla essent. Pro hac *Ævi* & *Temporis* distinctione, in *æviternas* & *temporales*, Naturas creatas dividunt.

CAPUT VI.

Observationes circa Durationis Mensuram & Axiomata circa Exsistentiam seu Durationis initium, ejúsque continuationem.

1. POstquàm de Duratione in genere ejúsque generibus, prout à Metaphysicis distingui solent, egimus; ad alia properandum esset, nisi hîc quædam observatu non indigna animo nostro se se objicerent, quibus Caput singulare tribuendum censuimus.

2. Diximus à nobis Durationis formari ideam ubi de Exsistentiæ nostræ continuatione cogitamus; præterea continuationis exsistentiæ nostræ ex cogitationibus, quas sentimus perpetuò aliis alias succedere, nos nobis esse conscios observandum. Quicumque in se descendet veluti quamdam idearum pompam, sine intermissione, coram Intellectu transire, saltem dum vigilat, sentiet. Eamdem prorsus ideam, aut quæ nulla prorsus in re, nec detractione, nec additione mutetur, diu animo nostro non obversari unusquisque experiri poterit; si conetur de una quapiam re ita cogitare, ut nihil accedat, neque decedat primæ cogitationi. Cùm vix per momentum id fieri queat, facilè ex perpetua illa idearum mutatione nos sentire exsistentiam nostram continuari, intelligere est.

3. Atque hoc etiam ex eo apparet, quod cùm idearum animo nostro ordine obversantium successio

cessio desinit, tum nullomodo nos durasse cogitemus; & præterlapsum tempus, nostri respectu, sit quasi nullum fuisset. Ita ubi quis noctem sine somnio, cujus saltem supersit memoria, totam dormiit; interstitium illud temporis, quod fuit inter id momentum quo somno oppressus est, & id quo evigilare cœpit, non animadvertit.

4. Hoc posito, intelligimus quare qui jucundè aliqua in re tempus terunt, aut magno affectu cuipiam labori incumbunt, iis tempus videatur breve: contrà verò qui cum calamitatibus aut doloribus confli&tantur, vel cuipiam rei molestæ inviti operam dant, iis dies sint longiores. Nempe, quibus gratæ obversantur ideæ, illi eas diutiùs, sine magna mutatione, considerant; quia iis, quæ nobis voluptati sunt, quàm diutissimè possumus, immoramur. Hinc fit ut tempus cum voluptate prætermissum, quo pauciores ideas vidimus, brevius fuisse censeamus. Contrà, ubi molesta idea nobis adest, eam fugare nititur animus, aliásque ejus loco substituere; illi detrahit, addit, & varia irrequies versat, propter dolorem aut molestiam, in quibus adquiescere non potest. Atque inde fit ut dormire nequeant qui dolent, & longissimas noctes, dum se jactant per lectum, experiantur. Immensa illa idearum copia, quæ incredibili rapiditate animum, ut ita dicam, cui se ostentat, brevissimo tempore prætervehitur, facit ut sibi diutiùs durasse videatur, quàm alioquin existimaret.

5. Huc accedit quòd qui ideâ quæ non displicet, occupantur, ii de duratione sua, vel temporis fluxu, ne cogitent quidem: contrà verò

qui dolore, aut anxietate cruciantur numerent horas & momenta, & quàm maximè tempus, quod fluit, adtendant. Priores necopinos tempus præterlabitur, posteriores ita afficit, ut omnibus ejus momentis prætereuntibus adtenti sint. Ubi ingruit nox, auroram apparere; ubi oritur dies, advenisse vesperam optant; atque hæc illis adeò lentè sibi videntur succedere, ut horæ diebus, eorum judicio, dies hebdomadibus æquiparentur. Hinc scitè * apud Comicum, servus, cui nox longa videbatur, hæc dicens inducitur:

Neque ego hac nocte longiorem me vidisse censeo,
Nisi item unam, verberatus quam pependi perpetem.

Ad eam anxiam temporis præterfluentis pensitationem incitantur, qui morbi quidpiam patiuntur; quia eum diu, aut semper saltem duraturum non sperant. Itaque quò longius tempus in malis sibi abiisse vident, eò se propiores secundiori valetudini putant.

6. Hac eadem de causa, qui jucundum quidpiam exspectant, illis tempus, quod interjacet inter exspectationem & fruitionem, longissimum videtur. Nimis, scilicet, præterlabentis momenta adtendentes, ea molestissimè, paucis prætermissis, numerant; atque unumquodque momentum est idea nova, ab anterioribus diversa, quibus anxius animus, dum præsentia essent, occupatus fuit. Imò & ei cogitationi immiscetur futurorum & præteritorum consideratio.

* *Plaut. Amphit. Act. I, S. 1.*

7. Hinc,

7. Hinc animum nostrum solum tempus non posse metiri, colligimus. Itaque si nulla alia ratio constans & immutabilis dimetiendi esset temporis, hominibus omnibus eadem; numquam hominibus inter se conveniret, de longitudine temporis. Infelices diutissimè viverent, felicium brevis esset vita. Exspectans temporis spatium longissimum diceret, quod in fruitione alicujus rei jucundæ breve vocasset.

8. Verùm commodùm nobis à Deo datæ sunt Solis & Lunæ Periodi constantes & immutabiles, ut saltem in iis memoratu dignam inconstantiam animadvertere nequeamus; quibus omne ævum metiremur. Igitur motus eorum Astrorum non sunt tempus ipsum, sed mensura temporis, ut jam observavimus. Quævis alia constans cujuspiam rei revolutio eumdem usum præstitisset; ut si Solis discus constanter crescere ac decrescere certis intervallis videretur, aut aliquid simile fieret.

9. Hisce de tempore, ejúsque dimetiendi ratione, traditis; observandum præterea est temporis partes, seu in infinitum dividi queant, seu tandem in indivisibilia resolvantur momenta, nullo necessario vinculo esse connexas, nisi respectu rei quæ necessariò exsistit. Ex eo quod Creatura nunc est, non sequitur eam post aliquot momenta futuram; sed alia est Dei ratio. Cùm necessariò sit, & repugnet eum non esse, momenta ejus exsistentiæ ita sunt connexa, ut dato uno dentur reliqua. Atque hoc est maximum, inter Creaturarum & Creatoris exsistentiam, discrimen.

 10. Hinc

10. Hinc colligunt Philosophi nonnulli, si Creaturæ durent aliquamdiu, id non fieri vi propriâ earum exsistentiæ, quæ sit per se indissolubilis; sed voluntate ejus, qui primum exsistendi momentum illis concessit. Quemadmodum enim quando Deus voluit Creaturas exsistere, fuerunt: ita eodem volente ut porrò esse pergant, sunt, eodémque nolente, non essent.

11. Ut autem Creaturæ vi suâ sibi exsistentiam conservare non possunt; ita nec quidquam per se è nihilo, ut ita dicam, emergere & sibi exsistendi initium dare potest. Atque hoc Metaphysici expresserunt Axiomate: *Ex nihilo nihil fit*; quod non est contrarium sententiæ Theologorum, qui Mundum ex nihilo creatum volunt. Mundus enim ab his non dicitur per se è nihilo emersisse, quandoquidem à Deo, in quo tamquam in causa priùs erat, creatum eum contendunt. Sed factum aiunt *è nihilo*, quòd cùm mundus nondum extra Deum esset, adeóque nihil esset, volente Deo, exstiterit.

12. Est alterum Axioma, circa exsistentiæ substantiarum finem: *in nihilum nihil*, quo Metaphysici, ex quo semel aliqua esse cœpit substantia, eam in nihilum naturâ suâ non redire significant. Atque hac in re duplex est Philosophorum sententia, alii enim putant ut substantia in perpetuum sit, oportere tantùm ut Deus ei exsistendi initium semel faciat, eámque porrò esse vi naturæ à Deo acceptæ. Alii verò, ut diximus, quoniam partes exsistentiæ Creaturarum nullo necessario vinculo sunt connexæ, contendunt oportere accedere Dei voluntatem, ut esse pergant. Verùm hæc sunt abstrusiora, quàm ut de

iis

iis judicium certum ferri queat. Hoc dumtaxat certò affirmari potest, eum solum qui substantiis exsistentiam primùm dedit, posse eamdem eis eripere; nam ut factum est ut, Deo solo volente, exstiterint: ita Deo solo nolente, esse diutiùs non possent.

§. 12. *Tempus verò &c.*] Eleganter etiam tempus, prout certis mensuris dividitur, definiit *Cicero* Lib. I. de Invent. cap. 26. his verbis: *tempus est pars quadam æternitatis, cum alicujus annui, menstrui, diurni, nocturnive spatii certa significatione.*

CAPUT VII.

De Toto & Partibus.

1. *Totum* denominatione externâ id dicitur, cui nihil ad id præstandum, ad quod comparatum est, deesse censetur. Ita tota domus est, cui ad omnes usus domûs præstandos, nihil deest. *Pars* verò dicitur id quod intelligitur factum ut alteri rei conjungeretur, quò usus, quibus aptum est, omnes præstare possit. Conclave pars est domûs, quia omnes usûs quibus destinatum est, nisi domui conjungatur, præstare nequit.

2. Omnia porrò Entia, in quibus partes esse intelliguntur, seu propriè, seu minùs propriè dictæ, possunt dici *Tota*; atque ejusmodi sunt omnia quæ novimus Entia, exceptis simplicissimis, quæ sensationibus animadvertimus, aut abstractione intelligimus. Unum porrò idémque Ens potest esse Totum, & pars simul: Totum respectu quorumdam usuum, pars respectu aliorum;

 ut

ut Conclave dicitur Totum, respectu partium Conclavis, quando nulla earum deest, quæ postulantur ad integrum Conclave constituendum. Idem respectu totius domûs, quam solum constituere nequit, pars est.

3. Metaphysici varias species Totius distinguunt, quarum præcipuas tantùm adtingemus; sunt enim quæ hîc proferunt, licèt vera, parum utilia. Primùm igitur est *Totum per se*, & *Totum per accidens*. Totum per se dicitur id quod partibus suis essentiale est, seu sine quo partes non sunt; vel quòd essentialibus tantùm partibus constituitur. Ita Totum per se *Substantia* in genere, respectu *Corporis* & *Spiritûs*, quibus essentiale est ut sint substantiæ: vel Totum est per se *Homo*, qui necessariò Mente & Corpore, ut partibus essentialibus, constat. Totum verò per accidens est id, cujus partes quasi accidentia considerantur. Sic Totum per accidens est homo, respectu albi & Æthiopis; homo enim potest in album, & nigrum dividi, quæ sunt accidentia, non partes hominis essentiales.

4. Totum per se rursus quadruplex est, *Logicum*, *Metaphysicum*, *Physicum* & *Mathematicum*. I. Totum Logicum dicitur idea Universalis, quæ sub se alias continet; ut Genus & Species. Generis partes sunt species inferiores; speciei infimæ partes, individua. Figuræ in genere partes sunt species omnes figurarum: unius infimæ speciei partes sunt omnes individuæ figuræ; ut, *trianguli isosceli* omnia *triangula isoscela*. II. Totum Metaphysicum constat Genere & Differentiâ, ut quando in re quapiam duo considerari posse dicuntur, unum quod est ei commune cum

rebus

rebus ejusdem generis; alterum quod eam ab omnibus aliis distinguit. Hoc respectu, Circulus dici potest totum Metaphysicum, si consideretur quatenus constat ideâ generali *Figuræ*, hoc est, rei quæ lineis finitur, & ideâ speciali rei cujus circumferentia undequaque æqualiter à centro distat. III. Totum Physicum dicitur quod constare intelligitur partibus, quarum una alteri inhæret, ut forma dicitur inesse materiæ. Ita globus cereus constat cerâ, quasi materiâ, & figurâ sphæricâ, quæ inest Ceræ. Hæc dici possunt *partes Physicæ* globi cerei. IV. Totum Mathematicum est quod habet partes, extra partes, realiter distinctas, & quæ seorsim esse possunt. Ita Corpus dividi potest in partes, quæ etiam seorsim erunt. Hoc Totum vocatur etiam *totum integratum*, & partibus *integrantibus* constare dicitur. Aliis quoque nominibus indigitantur reliqua Tota, quæ modò diximus; at ea nomina, brevitatis causâ, ut & alias subdivisiones Totius, omittimus.

5. Duo Axiomata ad Totius naturam pertinent. Unum est *Totum esse majus suâ parte*, seu *Partem esse minorem Toto*. Alterum est, *Totum identificari cum partibus omnibus collectivè sumtis*, nam ex omnibus partibus conjunctis constat Totum. Hæc Axiomata longiori interpretatione non indigent.

6. In hisce generalibus numquam peccatur; sed quod causam esse hominibus omnium malorum, * priscus dixit Philosophus, idem innumerorum errorum fontem meritò dixeris. *Notiones communes rebus singulis aptare nescimus.*

O 4 Qui

* *Epictetus apud Arrianum Lib.* III. *c.* 25.

Qui utilitates proprias, exempli causâ, communibus totius Societatis præferunt, ii non ignorant *partem minorem*, adeóque *minoris momenti esse toto*: sed præ affectu verissimum, vel ipsis judicibus, Axioma rebus suis non aptant.

CAPUT VIII.

De Supposito & Persona.

1. IN antecedente Capite, Totum & Partes contemplati sumus, cui materiæ valde affine est quod à Metaphysicis traditur de *Supposito & Persona*; nam hæc quoque Tota quædam sunt, & eo respectu à Metaphysicis considerantur.

2. *Suppositum* vocant *id quod neque est pars, neque adjunctum alterius rei*. Ita *suppositum* est Canis, aut quodvis aliud animal, quod neque est pars alterius animalis, neque illi inhæret, Suppositum caput, aut crus, aut aliud membrum, quòd sit pars Totius, dici nequit. Suppositum etiam non est rotunditas capitis, aut figura totius corporis, quòd sint adjuncta substantiæ. Ejusmodi autem Entia dicuntur *incompleta*.

3. *Suppositalitas*, seu id quo fit ut aliquid Suppositum vocetur, dicitur etiam vulgò *subsistentia*, & Supposita affirmantur *subsistere*; dum Entia incompleta, quæ Supposita non sunt, subsistentiâ propriâ prædita esse negantur. Ita *caput*, *pes* animalis in se non subsistunt, sed in animali; cùm animal propriâ præditum sit subsistentiâ.

4. Sup-

4. Suppositum dividitur in duo genera; sunt enim Supposita *intelligentiâ destituta*; sunt quæ *intelligunt*. Hæc propriè vocantur *personæ*; & ejusmodi sunt *homines*, *Angeli*, *Deus*. Itaque Persona definitur *Suppositum intelligens*.

5. Diffident Metaphysici de natura Suppositalitatis, & in varias eunt sententias, quas non referemus. Quidquid dicant, Suppositalitas aut Personalitas sunt denominationes externæ; quæ significant potiùs Relationem cum qua Ens consideramus; quàm quidquam quod rei aliquid addat, si accedat, aut detrahat, si dematur. Hinc fit ut immutata prorsus rei natura amittat, aut adipiscatur Suppositalitatem. Ita gutta aquæ, dum seorsim est ab omni alia, eatenus est Suppositum; sed si alteri misceatur, perit utriusque propria Suppositalitas, exsurgítque tertia quæ ad majorem aquæ guttam pertinet. Rursus, si hæ guttæ sejungantur, utraque denuò propriam recipit Suppositalitatem. Eadem est ratio plantarum & animalium, quæ dum seorsim exsistunt Supposita sunt; si verò ita conjungerentur, ut plures plantæ unum corpus quod eodem succo, per communes tubos fluente, aleretur; útque plura animalia machinam unam constituerent, desinerent esse singula supposita.

6. Hæc doctrína quando & quem in usum sit inventa si quis quæsiverit, responsum accipiet ad usum quod attinet, eum unicè eò spectare ut abstractas quasdam ideas nominibus certis appellemus. Nihil enim de natura intima Suppositorum ampliùs novimus, ubi didicimus ea *supposita* aut *personas* vocari; sed hinc quibus

O 5 vo-

vocibus, certo quodam respectu considerata, appellari queant discimus. Neque hoc incommodum est, postquam usu Scholarum invaluit ut de ejusmodi respectibus sermones inter homines essent; quem usum induxit paullatim hominum, circa divina potissimùm, curiositas.

7. Ad tempus quod spectat, quo ejusmodi voces primùm inventæ sunt, id non potest certò definiri. Hoc tantùm constat de earum in quæstionibus Theologicis usu, *Platonicos*, præsertim qui post Christum vixerunt, cœpisse dicere esse * varias ὑποστάσεις divinas, eásque seorsim consideratas ὑφιστᾶναι *subsistere*. Apud hosce Philosophos ὑπόστασις, duplici sensu sumitur. 1. *exsistentiam* abstractè consideratam, seu *subsistentiam*, quâ res seorsim ab omni alia subsistit: 2. rem ipsam quæ ita subsistit, seu existit: hoc est, *suppositalitatem* & *suppositum* significat.

8. Cùm autem Christiani ceteris omnibus Platonicam præferrent Philosophiam; quòd magis ad Christianam Religionem accedat quàm ceteræ; ubi de Patre, Filio & Spiritu Sancto, item de Christo cœperunt disceptare, libenter his vocibus usi sunt, quibus postea Scholastici sequentium sæculorum, qui omnia subtiliùs persequuti, alias addiderunt.

9. Dixerunt in Deo uno tres esse ὑποστάσεις, seu *personas*, quod duplicem sensum capit; nam potest significare, substantiam divinam communem esse tribus Naturis numero diversis, quales sunt *Petrus*, *Joannes* & *Paulus*, sed ad unicam

* *Vide Plotinum Ennead.* V. L. I.

cam speciem pertinentibus; aut, esse unicam numero essentiam, seu naturam tribus diversis modis subsistentem, seu in qua sint tres personæ; quarum una neque est pars, neque adjunctum alterius. Prior fuit sententia Platonicorum, posterior Scholasticorum. Sed ut Platonicorum sententia potest intelligi: Scholasticorum doctrina capi nequit.

10. Postquàm coorta sunt dissidia de Christi Naturis, alii dicebant in Christo duas esse *Personas*; hoc est, duas Naturas exsistentiis distinctis præditas, divinam & humanam; alii esse unicam *Personam*, seu duas illas Naturas conficere unum Suppositum, quòd Naturæ humanæ non esset peculiaris subsistentia, sed subsisteret in Divinitate.

11. In Homine quidem, qui duabus Naturis constat, Mente & Corpore, duæ illæ Naturæ ita concurrunt in unum compositum, ut *subsistentia* communis utrique pariter conveniat. Sed propter dissimilitudinem, quæ est inter Divinam & humanam naturam, Theologi paria tribuere Divinitati & Humanitati Christi nolentes, dixerunt Divinam Naturam suam æternam Personalitatem retinuisse, atque huic Naturæ adjunctam fuisse humanam Personalitate carentem, quæ proinde in Divinitate subsistit.

12. At cavendum monent ne credamus humanam naturam subsistere in Divinitate, ut adjuncta alia subsistunt in rebus creatis. Exempli causâ, crines in homine sunt adjunctum, quod adhæret corpori hominis, quasi implantatum, atque in eo subsistit. Humanitas non ita subsistit in Divinitate, quæ dicitur sustentare

humanitatem, modo quodam quem non capimus.

13. Litem movere Scholasticis nolim, propter meras voces, quibus sanè licet, prout volunt, utantur; sed iis non uti, hoc in negotio, præstitisset; quoniam cùm, ipsis fatentibus, res de qua proferuntur ignota sit, vereri debuissent uti verbis, quorum significationes ignorant, & ut ne satis idoneis nominibus res ἀκαταλήπτους exprimerent.

CAPUT IX.

De Causa & Effectu.

1. CUm omnia Entia possint instar *Causæ*, aut *Effectûs* considerari, hac de re etiam agunt Metaphysici. Causam definierunt *principium cujus vi res est*, quæ definitio parum erat necessaria; quandoquidem vox *principium* non est clarior voce *causa*, quâ solo usu satis notum est designari id quo fit ut aliquid sit. Effectum etiam obscuriùs *causatum* vocant, *idque quod per causam est* definiunt.

2. Causa potest considerari concretè, cum tota sua natura, vel abstractè quatenus est causa; unde nascitur idea *causalitatis*, quæ est relatio quæ intercedit, inter causam & causatum; quæ relatio nititur actione causæ, quâ gignitur effectus.

3. Ceterùm causarum varia sunt genera, quorum hæc quatuor præcipua censentur: *Materialis*, *Formalis*, *Efficiens*, & *Finalis*. *Materialis*

rialis causa est ipsa materia, seu id quo constat res aliqua; ut lutum, quo vas conflatum est. *Formalis* est forma, quâ accedente, materia ita disponitur, ut res formâ suâ individuâ ab omnibus aliis rebus, etiam ejusdem speciei, differat. *Efficiens* causa est, quâ fit ut materia accipiat formam; sic figulus lutum ita formar, ut certæ figuræ, certíve coloris vas effingat. *Finalis* est finis, quem sibi proponit Causa intelligens, quando aliquid adgreditur; neque enim est intelligentis Causæ, sine fine sibi proposito, agere.

4. Veteres Peripatetici, qui crediderunt, aut mundum ipsum, aut saltem ejus materiam initio carere; in causa efficiente nihil, præter dispositionem materiæ, seu immissionem formæ in materiam agnoverunt. Sed Scholastici Christiani addiderunt esse unicam causam efficientem, quæ ipsam materiam eduxisset è nihilo; nempe, Deum. Meritò materiæ, in qua nihil videmus præter extensionem, divisibilitatem, impenetrabilitatem, seu soliditatem; quæ semet ipsa non movet, neque ullam dispositionem per se induit; quæ non intelligit, neque se ipsa novit; meritò, inquam, materiæ æternitatem tribui non posse statuerunt. Nam carere prorsus initio proprietas est, quæ multò majoris est momenti, quàm intelligere, & movere; neque, si materia æternitatem haberet, ullo modo quare proprietatibus minoris momenti destitueretur intelligimus. Fatendum tamen simplicis extensionis initium nos non satis animo adsequi. Intelligere enim nitentibus, quid ante mundum hunc adspectabilem fuerit, non substantia modò cogitans, sed

extensio quædam corporibus seu solidis destituta, ac sine limitibus obversatur, quam frustra amoliri conemur.

5. Ceterùm variæ afferuntur causarum cùm Efficientis, tum Finalis divisiones, quas unâ serie recensebimus; quod hîc tantùm de vocibus, ex usu aut vulgari, aut Scholastico definiendis, sermo sit.

I. Est causa *Physica*, quæ verè & per se gignit effectum; ut quando causa movens immotam antea materiam, suâ vi, movet.

II. Causa *Moralis* non ipsa agit, sed occasio est propter quam, secundùm ordinem naturæ, aliquid fit; aut impellit aliam causam Physicam, ad agendum. Ita absentia *Nauclери* dicitur causa naufragii navis, non quòd *is* navem submerserit, sed quia si adfuisset; ut adesse eum oportuerat, submersionem impediisset. Qui suadet homicidium, nec occidit ipse manu suâ, causa est moralis, ob quam aliquis interficitur.

III. Est *Totalis* & *Partialis* causa. Prior gignit sola totum effectum, ut causa motûs, quæ sola facit ut corpus moveatur; posterior conjunctim cum alia agit, ut si, vento velum impellente, præterea remis navis agatur, ventus & impulsio maris causæ erunt motûs navis partiales.

IV. Est causa *Principalis* & *Instrumentalis*, quarum prior per se agit in instrumentalem, ut instrumentalis, quæ alioquin actura non erat, effectum, quem vult principalis, edat. Artifex, qui malleo aliquid peragit, est causa principalis, malleus instrumentalis.

V. Non

V. Non multùm, à præcedente Causæ distinctione, abludit distinctio in *mediatam* & *immediatam*; cùm posterior dicatur causa cujus vis, nullâ aliâ interveniente, effectum gignit; prior quæ, non nisi interventu alterius, eum edit. Ita Nauclerus agit in navem, interposito gubernaculo; gubernaculum verò immediatè navem dirigit.

VI. Est causa *per se*, & causa *per accidens*: Prior est quæ gignit effectum quem cupit, si sit intelligens, aut cui comparata est, si sit intelligentia destituta. Ita causæ per se characterum chartæ illitorum sunt vir qui vult scribere, penna, atramentum &c. Causa per accidens est quæ contra voluntatem, aut destinationem naturæ agit; ut, si quis medicamento, sed extra tempus propinato, ægrum interficiat.

VII. Deus est causa *Prima*, creaturæ verò *Secundæ*; quòd priùsquàm hæ egerint, à prima causa eas cum omnibus proprietatibus suis procreari oportuerit.

VIII. Sunt *causæ subordinatæ*, quæ non possunt sine superioribus causis agere. Ita Causas omnes secundas aiunt esse subordinatas primæ; quòd sine ejus concursu agere posse negentur, qua de re in *Pneumatologia* dicemus.

IX. Causa *universalis* dicitur Deus, *particulares* Creaturæ; quòd ille universa procreaverit Entia, & ea conservet; hæ verò nonnisi in res particulares agant. Simili ratione generaliores causæ possunt, specialiorum respectu, universales dici.

6. Hæ ſunt præcipuæ diſtinctiones Cauſarum; quibus alias addere haud difficile eſſet; ſi id alicujus uſûs foret. Satis erit ſummatim obſervaſſe unam eamdémque rem poſſe eſſe interdum Cauſam alicùjus effectûs, variis modis; ideóque diſtinctiones modò allatas non eſſe eo animo à nobis recenſitas, quaſi Metaphyſici exiſtimarent ſemper uno reſpectu cauſam eo nomine affici; ſed perſpicuitatis tantùm, & ordinis causâ.

7. Vix opus eſt monere unicuique cauſæ reſpondere ex adverſo ſuum effectum, ac proinde totidem Effectuum ſpecies poſſe diſtingui, ac Cauſarum; hæc enim manifeſtò ſunt correlata, ut poſito altero ponatur alterum.

CAPUT X.

Axiomata Metaphyſica de Cauſa.

1. POſtquàm Cauſarum varia genera recenſuimus, ſupereſt ut quædam Axiomata, circa Cauſas, hîc proponamus. Pertinent ea ad Cauſas efficientes, & quidem totales & immediatas, quæ propriè dictæ Cauſæ: & tria potiſſima ſunt.

2. Primum eſt *inter Cauſam propriè dictam & effectum oportere eſſe neceſſarium nexum*; adeò ut, poſitâ actione cauſæ, ſequatur neceſſariò effectus. Cùm Deus vult aliquid efficere, id neceſſariò eveniat oportet; quia cùm Deus ſit omnipotens, nec ullo ullius rei ſubſidio indigeat ad agendum, poſitâ ejus ſolâ actione, neceſſariò ſequitur effectus.

3. Quia

3. Quia autem ejusmodi nexus non cernitur inter causas creatas & effectus, nonnulli causas secundas, seu creatas, suâ vi agere negarunt. Negant corpora à corporibus moveri, quòd inter motum corporis, & motum eorum in quæ incidit nullus deprehendatur nexus; adeò ut moto corpore A, necesse sit moveri corpus B, cui colliditur. Iidem quoque negant corpora à spiritibus moveri, quia inter voluntatem spirituum & motum corporum nullam connexionem animadvertunt.

4. Fatendum à nobis hujusmodi connexum nullum cerni, nec sequi ex eo quòd corpore moto id, in quod incidit, movetur; aut ex eo quòd mente volente, corpus agitatur, corpora, & mentem esse veras motûs causas. Fieri posset, ut occasiones tantùm essent, quibus positis, alia causa ageret. Verùm sicuti, ex ejusmodi possibilitate, non collegeris rem ita se habere: ita nec eò quòd non adsequeris aliquid, consequens est ut nihil sit; nisi aliunde probaveris tibi esse earum rerum, de quibus agitur, adæquatam ideam, aut rem repugnare.

6. Possunt inesse corporibus motis, & spiritibus facultates ignotæ, de quibus judicium nullum, aut negando aut affirmando, ferre possumus. Itaque ex æquo peccant, qui affirmant inesse iis certò facultates efficiendorum quorumdam, quæ an ab iis fiant ignorant: & qui negant quicquam inesse corporibus & spiritibus, nisi quod non in iis perspicuè norunt.

6. Secundum Axioma, de Causis, hoc est; *Causam esse priorem effectu*, quod Metaphysici

cùm

cùm de prioritate *naturæ*, tum de prioritate *temporis* interpretantur. Aiunt enim esse causas, quæ non sunt citiùs quàm effectus, ut sol non est luce suâ prior. Talia sunt quæcumque necessariò & naturâ suâ aliquid gignunt, non enim prius est ea natura, quàm effectum necessarium edat. Sunt aliæ causæ, quæ priores sunt effectibus suis, etiam tempore; qualis est Mens; exempli causâ, respectu cujuspiam cogitationis. Atque hujusmodi sunt omnes causæ liberæ, & quæ necessitate naturæ non agunt.

7. Tertium Axioma est: *nihil esse in effectu quod non sit in causa*, seu *neminem dare quod non habet*. Hoc evidentissimum cùm sit, conceptum est etiam iis verbis quæ explicatione non indigent; adeò ut omnes statim ei intellecto adsentiri necesse sit.

8. Quidam addunt Axiomati voces *eminenter aut formaliter*, aiúntque omnem effectum inesse causæ suæ propriè dictæ alterutrâ ratione: aut *formaliter* qualis in se est, ut nigror, qui inest atramento, chartæ illitus est formaliter in atramento, ut postea in charta apparet: aut *eminenter*; hoc est, modo quodam præstantiori, adeò, ut quod est in effectu contineatur in eo quod fuit in causa ut *minus* iu *majori*. Ita dicunt in Deo, qui est omnium substantiarum causa, contineri substantiam spiritualem & corpoream. Cùm Mentes intelligentes creaverit, ipse etiam intelligit, sed excellentiori ratione. Cùm corporeas naturas genuerit, earum proprietates omnes reales ei inesse oportet; sed sine imperfectionibus, quæ in corporibus sunt.

9. Alii

9. Alii ipſum Axioma, non rationibus, ſed exemplis oppugnant; quibus id interdum ineſſe effectui, quod in cauſa nullo modo eſt, conſtare putant. Dicunt è luto, à Sole Inſecta gigni, quæ vivunt; cùm neque Sol, neque lutum ullatenus vitam in ſe habeant. Verùm præterquàm quòd non definiunt clarè quid *vitam* vocent, adſumunt quod nullo modo probare poſſunt. Inſecta enim ex luto à Sole calefacto non naſci, probarunt noſtri ſæculi Phyſici.

10. Verùm tamen, licèt Axioma abſtractè & generaliter conſideratum veriſſimum illico videatur, nec ulla objiciantur exempla, niſi ſolutu facilia; fatendum à nobis non intelligi quomodo in Deo ſint ſimul proprietates reales omnium Creaturarum, ſeu eas omnes quæ aliquid Entitatis involvunt. Ut Dei probare exſiſtentiam, ſeu oſtendere eſſe aliquam Cauſam omnium rerum æternam facile eſt: ita naturam ejus Cauſæ introſpicere mortalium non eſt. * *Cùm ad illum mentis humanæ intentio & acumen, & memoria pervenerit; quaſi ſubductis & conſumtis omnibus viis, ſubſiſtit, hæret, deficit: nec eſt aliquid ulterius, quò progredi poſſit.*

11. Neque in auguſta illa Natura, ex qua ceteræ omnes profluxerunt, ſola eam difficultatem experimur; ſed & plurimarum aliarum ſubſtantiarum exſiſtentiam & aliquot proprietates demonſtramus; dum ſubjectum ipſum, cui proprietates ineſſe oportet, tenebris nullâ ingenii luce colluſtrandis obvolutum manet, & manebit, ut alibi oſtendimus.

12. Hinc

* *Lactant. Lib. 5. de Falſ. Relig §. 7.*

12. Hinc veritatem Axiomatum Metaphysicorum, non pendere ex aptatione eorum quibusdam singularibus Naturis colligere est; quoniam non minùs vera sunt, licèt aptationis ratio intelligi nequeat. Duas ideas abstractas immediatè comparare, earúmque relationes certissimè cognoscere possumus; unde, sine erroris periculo, affirmamus, omnia inter quæ eadem est ratio, quæ est inter eas ideas, iisdem judiciis subjacere. Verùm, ubi ad res ipsas devenimus, quî possit Axioma ex abstractis ideis collectum eis applicari, difficillimum scitu est; imò interdum nullo modo sciri potest.

CAPUT XI.

De Fine.

1. CApitis IX. §. 3. inter Causas, *finalem* numeravimus. Metaphysici operosè agunt non tam de Finis natura, quàm de ratione, ob quam inter Causas recenseatur; dum quærunt quare *Causa* vocetur, quæ est mera disceptatio de vocibus. Hoc vitio sæpe laborant Peripatetici, quo traditis vocum definitionibus, quare in sermone quotidiano aut Philosophico iis vocabulis res designentur, multis docere adgrediuntur.

2. His omissis, observabimus primùm *Finem* dici *causam externam cujus gratiâ res est.* Metaphysici proferunt hîc etiam plurima de fine, qui non potest esse nisi quod nobis bonum aut est, aut videtur; & ostendunt finem optari propter se,

quæ

quæ verò adhibentur, ad eum consequendum, propter finem; quæ vera quidem sunt, sed omnibus notissima, & circa quæ nemo mentis compos erraverit.

3. Secundò, solent variæ finis classes constitui, quorum præcipuas enumerabimus.

I. Est finis *cujus*, & finis *cui*. Prior est quem sibi proponit adsequendum is qui aliquid operatur, ut cùm Medicus sibi sanitatem ægrorum curæ suæ commissorum proponit. Posterior finis est, in cujus gratiam prior expetitur; ut æger, cui sanitatem restituere nititur, arte suâ, Medicus.

II. Finis *cujus* est aut *actio* aliqua, aut *opus*, aut *usus* utriusque. Finis Musicæ, exempli causâ, est cantus; artium mechanicarum opera, ut domus Architectonicæ; finis virtutis est fructus, qui nascitur ex bonis actionibus, in tranquillitate animi, & spe felicitatis futuræ situs.

III. Alius est finis *Artis*, alius finis *Artificis*. Finis artis dicitur, id quod arti ipsi propositum est, seu id ad quod tendit; ut finis Musicæ est tradere leges bene canendi, & efficere, ut aliquis bene canat. Finis verò artificis est finis, qui nihil ad artem pertinet, sed quem ipse appetit, qualis est lucrum, quod Musicus quærit.

IV. Finis est *primarius*, vel *secundarius*. Prior est quem præcipuè spectamus; ut cùm vestibus utimur, ad tegendum corpus. Posterior, quem post alterum consequi cupimus; ut quando vestibus non tegitur modò, sed & ornatur corpus. Potest etiam hæc distinctio paullò aliter intelligi, nimirum, ut secundarium finem eum vocemus, quem

quem aliquis consequi optat non unà cum primario, sed si primario excidat. Ita cùm aliquem vitiis deditum monemus ut redeat ad meliorem frugem, id facimus eo potissimum fine ut vir probus fiat; sin minùs, ut officio nostro defuncti saltem simus, ne Deus à nobis rationem repetat vitæ non probæ proximi, quem emendare fortè poteramus.

V. Est *finis ultimus*, & *subordinatus*. Finis ultimus est qui ad ulteriorem nullum refertur, sed propter se expetitur. Summa beatitudo est finis, ad quem referuntur omnes alii, & quem propter se expetimus. Sed potest esse finis ultimus omnium omnino finium, qualis est beatitudo, ad quam omnes nostræ actiones tendunt: vel finis ultimus in certo genere rerum, ut domus est finis ultimus Architecti, qui propterea ligna secat, lapides, calcem &c. comparat. Finis verò subordinatus est qui ad ulteriorem finem tendit; ita Architectus it ad lapicidinas, ut lapides comparet; neque in eo consistit, sed comparat ut ædificet. Igitur quando dicitur ivisse ad lapicidinas, *eo fine* ut lapides compararet, is finis est subordinatus ultimo; exstructioni, nempe, ædium.

VI. Est finis *proximus* & *remotus*, quæ distinctio ferè eadem est cum antecedente, quia finis ultimus remotus, subordinati proximi sunt. Attamen hoc est inter eos discrimen, quòd in serie finium subordinatorum possint distingui proximi & remoti, antequàm ad ultimum deveniatur. Ita iturus Lutetiam, proficiscor ut eam *Harlemum*, hic est, proximus finis iteneris; dein scapham conscendo, ut eam *Lugdunum*, hic finis

nis est remotior, respectu antecedentis, & sic porrò.

4. Atque hæc satis superque, ut intelligatur Metaphysicorum, eorúmque, qui hinc vocabula mutuantur, sermo; quò plurima, quæ hîc traduntur, spectant. Hîc aliquid de quæstione multò graviori, quæ in sæculo nostro mota est, addemus. Quæritur nempe, an in Physica locus esse possit considerationi finium, propter quos Deus Universitatem rerum, variásque ejus partes creavit? Occasio quæstionis inde orta est, quòd nonnulli Physici multa probare niterentur ex finibus Dei; diceréntque varia in rerum natura ita se habere, uti putabant; quia hoc esse oportebat, ut convenirent fini quem Deus sibi in iis gignendis, ut opinabantur, proposuit. Neque in Physica sola, sed in Theologia etiam ejusmodi ratiocinationes à multis proferuntur; ut quando dicitur Deus auctoritatem ἀναμάρτητον instituisse in terris, quia hoc necessarium videtur ad dubia omnia ex hominum animis amolienda, & imperitos ad salutem deducendos.

5. Cùm igitur multi abuterentur ea ratiocinatione, *R. Cartesius* negavit nos *posse cognoscere ullum finem Dei, in creatione Naturarum corporearum, nisi Deus eum ipse revelaverit*; indéque hoc deduxit consectarium, malè eos ratiocinari, qui ex finibus Dei quidquam colligerent. Verùm hoc Cartesii effatum, ita generaliter sumtum, vix admitti potest. * Si enim pona-

na-

* Consulendus hac de quæstione Anglicus Illustris Viri *R. Boilei* libellus inscriptus: *A disquisition about final causes of natural Things*, &c. Londini 1688.

namus Deum intelligentem esse Naturam, quod sanè agnoscit Cartesius, quædam autem eorum quæ fecit aptissima sint ad insignem effectum edendum, eúmque necessariò, mechanicâ suâ dispositione, edant; quis negarit Deo hunc finem fuisse, ut effectum memoratum ea res ederet? Oculi sint exemplo, qui summâ arte dispositi sunt ut eum præstent usum, quem præstant. An Deus, humani corporis auctor, oculos eum in finem creavisse non censebitur? Potest quidem fortè & alius esse oculorum usus nobis ignotus, sed hunc saltem est fatendum à Deo fuisse spectatum.

6. Verùm in eo peccarunt Physici, quòd aliquando finem Dei non ex ipsis ejus operibus collegerint; sed ex temeraria adsumtione cujuspiam finis, ad operis dispositionem, argumentati sint. Ut Sol, Stellæ fixæ, & Planetæ circa Terram, quasi centrum, agerentur; quòd omnia Terræ nostræ causâ facta sint, consequens esse dixerunt. Si ita ratiocinati essent, postquàm certis argumentis Terram in centro hujus vorticis stare immotam comperissent, potuisset ferri ratiocinatio; sed ex incertissima hypothesi, Terram immotam esse oportere, collegerunt.

7. Licet ergo Physicis ex usu necessario creaturarum, colligere Creatoris fines; non ex finibus, quos fingunt, rerum dispositiones de quibus non constat deducere. Idem licebit etiam Theologis circa fines Dei, in administratione rerum humanarum. Quandoquidem nullum ducem habemus, præter Sripturam & Rationem, meritò Deum voluisse nos iis uti, in vesti-

Ecclesiam infallibilem, ut servari queant idiotæ, qui non possunt veritatem examine agnoscere; quia alio quopiam modo Deus idem efficere potest; nempe, si illi simplices & indocti, pro sua cognitione, bene se gerant, eámque augere nitantur; quod facile foret ostensu, si res esset hujus loci.

CAPUT XII.

De Subjecto & Adjuncto.

1. HIc Subjectum vocatur, *id quod per se est*, seu *Substantia*; dividitúrque in subjectum *adhæsionis*, & *inhæsionis*. Prius est, cui aliquid extrinsecus adhæret, ut vestes adhærent homini. Posterius id in quo res aliqua est, ut cera cui inest figura. Hinc colligere est Subjectum vocem esse relativam, quæ includit considerationem *Adjuncti*; quo nomine designatur *quidquid adhæret, vel inhæret cuipiam subjecto*, quo in numero sunt vestes & figura.

2. Nemo negat id quod extrinsecus rei adhæret esse ejus naturæ, ut possit seorsim esse, est enim substantia. Sed gravis, ex quo Transsubstantiatio credi cœpta est, inter Philosophos agitatur quæstio; utrum, nempe, Adjuncta inhærentia, seu Accidentia prædicamentalia possint sine subjecto cui inhærent, saltem divinâ potentiâ, esse? Qui Transsubstantiationem tuentur affirmant, quia accidentia panis, sine pane, esse credunt in Eucharistia. Alii, quos nullum dogma Theologicum à rectæ Rationis tramite transversos egit, præfractè negant.

3. Constat utrimque Accidens dici id quod per se non est, sed subjecto inhæret; nec posse id seorsim intelligi, nisi abstractione. Rotunditas, exempli causâ, potest quidem abstractè considerari; sed sine materia cui insit, quasi exsistens, intelligi nequit. Quantumvis nitamur, non possumus efficere ut animo nostro obversetur idea rotunditatis exsistentis, sine ulla materia cui inhæreat.

4. Cùm hoc agnoscant Transsubstantiationis patroni, quod non *intelligimus*, nec *intelligere possumus*, id divinâ tamen potentiâ fieri autumant. Verùm eodem res redit, ac si dicerent se credere à Deo aliquid fieri quod quid sit ignorant, & cujus nulla ullo respectu idea animo ipsorum obversatur. Igitur idem credunt ac alii, sed verba eorum ideis consentanea non sunt.

5. Theologicum aliud dogma, hac in re, alterum inter Philosophos Christianos dissidium creavit. Qui credunt Christi corpus esse in Eucharistia, nec tamen Transsubstantiationem admittunt; ut tuerentur suam illam *præsentiam realem*, excogitarunt Ubiquitatem corporis Christi, quam ita à se probari posse sperarunt. Nempe, contendunt post adscensum Christi, quem metaphoricè intelligunt, ejus humanam naturam suscepisse proprietates divinas, inter quas est Ubiquitas. Theologica argumenta hîc non expendemus, ne limites Ontologiæ transiliamus.

6. Hinc nata est quæstio, an proprietates possint communicari? Hujus quæstionis est duplex sensus. Potest enim quæri, an ex re proprietas possit in aliam transire, adeò ut eadem numero

pro-

proprietas, quæ inerat cuipiam subjecto, in alio esse incipiat? Huic quæstioni respondent ii, qui credunt accidentia sine subjecto esse non posse, se etiam non intelligere quî proprietas è subjecto in alterum transferri queat; quia eo momento, quo transiret, esset sine subjecto. Præterea Accidens singulare (nam Accidens in genere non est) ita est Accidens ejus substantiæ cui inhæret, ut alterius esse nequeat. Exempli gratiâ, rotunditas globi, ita ejus est cui inhæret, ut sine illo singulari globo intelligi nequeat, nec possit ei adimi, quin ea simul intereat. Ponamus, animi causâ, esse globum, cui subitò auferatur sua rotunditas, ut in aliud corpus transferatur; eo momento, quo rotunditas deseret prius corpus cui inerat, erit rotunditas in genere; neque enim ulli inhærebit corpori, quo nihil absurdius excogitari potest. Sed Metaphysici, dum abstractionibus animum suum adsuefaciunt, tot Entia esse seorsim exsistentia, quot sunt in eorum animo abstractæ ideæ, paullatim sibi persuadent; deinde ex iis Entibus componi ea, quæ vident, judicant.

7. Alter quæstionis allatæ sensus hic est, an duæ res naturâ diversæ possint ita conjungi, ut utriusque proprietates, non tantùm de utraque prædicentur, sed & utrique insint? Seu an Dei proprietates, exempli causâ, inesse possint, ut subjecto, humanæ naturæ; ánve humanæ proprietates inhærere possint Deo? Hoc affirmant plurimi ex iis, qui *Martini Lutheri* doctrinam sequuntur; alii negant.

8. Qui aiunt, eos ante omnia oportet intelligere quod affirmant; propositionis enim, cu-

ipis nullus est sensus, etiam nulla est fides. Non opinor autem eos intelligere, qui in una natura Divina sint proprietates contrariæ, ut cœpisse & non cœpisse. Idem de omnibus proprietatibus divinis & humanis, quæ in humana natura esse dicuntur, judicium ferendum est. Sanè ipsi rem esse ἀκατάληπτον, hoc est, se eam non intelligere, fatentur. Itaque dum sibi aliquid credere videntur, nihil credunt, uti nec Transsubstantiationis Patroni.

9. Secundò in * memoratum incommodum incidunt, oportet enim eos dicere eadem numero attributa divinæ & humanæ naturæ inhærere, aut transire ex una in alteram; quorum nec prius, nec posterius intelligi potest, suntque omnibus nostris cognitionibus contraria. Atque hujusmodi sunt ut plurimum dogmata Philosophica, in quæ delabimur non vi veritatis, per necessaria ex indubitatis principiis consectaria deducta; sed propter utilitatem Partium in quibus sumus, quibus expedit ea videri vera.

10. Metaphysici Subjecti & Adjuncti alias afferunt divisiones, sed quoniam nihil fermè habent dignum observatu, quod à nobis in † Logica, aut in hoc Opusculo ‡ dictum non sit aliis verbis, & alio loco, ea prætermittemus. Eadem de ratione, quæ possent dici de identitate * proprietatum & subjecti, non repetemus.

* §. 6. † P. 1. c. 3. & 7. ‡ Cap. 1. * Log. P. 1. c. 7.

CA-

CAPUT XIII.

De Necessario & Contingenti.

1. CUm nihil sit quod dici nequeat, aut necessariò esse, aut ejus naturæ ut possit non esse, ad proprietates generales Entis referri debent *Necessitas* & *Contingentia*, quarum definitiones, & genera tradere, hoc Capite, adgredimur.

2. *Necessarium* in genere dicitur, *quod non potest non esse*; cui est oppositum *impossibile*, seu quod non potest esse, de quo in sequente Capite. Necessitas porrò variè dividitur & subdividitur à Metaphysicis, quorum præcipuas tantùm hîc indicabimus sententias.

3. Necessitas ergo est vel *Exsistentiæ* & *Simplex*, vel *Coëxsistentiæ* & *Composita*. Prior est quâ aliquid ita est, ut non possit non esse; atque hæc rursus duplex est, *Absoluta* & *Hypothetica*. Deus absolutâ necessitate est, quia naturâ suâ est, & cum non esse repugnat. Creaturæ verò exsistunt, necessitate tantùm Hypotheticâ, hoc est, ponendo Deum velle eas exsistere. Nam licèt à nulla alia re creata eripi eis exsistentia possit; attamen, qui eam dedit eam eripere potest.

4. Necessitas Coëxsistentiæ, quæ & *Cohæsionis*, dicitur, quâ res nonnullæ unà necessariò conjunctæ sunt, aut coëxsistunt. Duplex quoque est, dicitúrque vel *Consequentis* & *Naturalis*, vel *Consequentiæ* & *Hypothetica*. Necessitas consequentis est, quâ res ita conjunctæ sunt, ut

ut numquam possint, incolumi earum naturâ, separari. Ita à triangulo non potest divelli proprietas, quâ duo latera simul sumta majora sunt tertio, quin natura trianguli pereat. Igitur necessitate consequentis, Triangulo eam inesse proprietatem necessarium est. Necessitas consequentiæ ea est, quâ duæ res naturâ suâ non conjunctæ, certo tamen tempore non possunt non conjunctæ esse; seu id à causa externa oriatur, seu quòd ita rem se habere ponamus. Ita globus, & motus non sunt necessariò conjuncti, sed si vis major globum, vi non æquali ad resistendum præditum, impellat, tunc necessariò moveri dicitur. Quando etiam ratiocinando aliqua in re plura conjuncta esse ponimus, non possunt quasi divulsa considerari, nisi destruatur hypothesis; neque ullum necessarium consectarium deduci potest, nisi hæc illibata maneat. Ita posito hominem peccato deditum esse, nec per totam vitam id habere, quod necessariò postulatur ad habitum peccati exuendum; inde colligimus, necessitate consequentiæ, hominem in peccato mansurum, nec ullâ ratione vitaturum pœnas peccatori debitas impœnitenti.

5. Quamvis hîc veluti gradus quidam in Necessitate distinguantur, quorum est 1. necessitatis consequentiæ: 2. consequentis: 3. exsistentiæ hypotheticæ: 4. absolutæ; attamen effectus caussarum necessariarum, quocumque tandem horum sensuum sint necessariæ, æquè necessariò & ineluctabiliter eduntur. Ita licèt peccatum non sit cum humana natura conjunctum, adeò ut alterum sine altero esse nequeat; attamen, ex allata modò hypothesi, homo æquè necessariò & ineluctabiliter

elucta-

[redacted]

eluctabiliter malus est, ac si malus necessitate consequentis esset.

6. Cùm porrò Jurisconsulti omnes, imò humanum Genus universum judicet homines necessitate excusari, seu non esse reos ejus rei, quam impedire supra vires eorum est & semper fuit; necessitas consequentiæ non minùs excusat, quàm necessitas consequentis; neque enim magis impedire possumus effectum prioris, ac posterioris; seu, ne sit ambiguitas in voce *posse*, utrumque supra vires nostras est. Hinc colligere est illos distinctione eâ abuti, qui putant se hominem inexcusabilem facere, cùm dicunt eum esse peccatorem necessitate consequentiæ, non consequentis. Verùm hoc Theologicum est.

7. *Contingentia*, ut ex definitione allata apparet, contraria est Necessitati, & posset æquè multipliciter distingui, seu dividi, ac Necessitas; verùm hoc nullius esset usûs, & facilè potest ab unoquoque fieri. Quærendum est potiùs quibusnam in rebus inveniri queat Contingentia, deinde an omnino sit?

8. Substantiæ nobis notæ sunt duûm generum; *corporeæ* & *intelligentes*. In rebus merè corporeis, quoad nobis notæ sunt, certum est nullam esse contingentiam; nam agunt & aguntur, secundùm regulas quasdam mechanicas, quæ ab iis violari nequeunt. Necesse est, necessitate consequentiæ, minorem vim cedere majori, ideóque quotiescumque corpus minùs firmum ad hærendum in loco ab alio impellitur majore vi acto, minùs firmum à firmiori loco pelli necesse est.

9. Supereſt ergo ut, ſi quæ ſit Contingentia, quæratur in Naturis intelligentibus. In hiſce autem Naturis ſunt quatuor 1. intellectio ac imaginatio: 2. ſenſatio: 3. volitio: 4. libertas. Ad hæc refertur quidquid in nobis ſentimus, quod in Pneumatologia oſtendemus. Ergo in quonam horum ſit Contingentia, videndum.

10. Quando aliquid intelligimus, aut imaginamur id coram mente noſtra verſatur, & ita eam afficit ut eam ad ſe convertat; niſi cogitatio, ſeu idea validior aliò Mentem avertat. Statuamus nos cogitare de triangulo, tamdiu de eo cogitabimus, quamdiu nulla alia idea ſeſe Menti noſtræ offeret, quæ eam ad ſui contemplationem alliciat. Nihil eſt in ea re contingens, Mens enim eſt inſtar oculi ſemper aperti, qui omnia objecta quæ ſe ſe ei offerunt neceſſariò videt.

11. Ad ſenſationem quod attinet, Experientiâ nobis conſtat hanc eſſe inviolatam legem, ut commoto certo modo corpore, Mens certas ſenſationes habeat. Itaque neque hîc ulla eſt contingentia; quoniam, Deo volente, ſenſationes animi ſunt cum motibus corporis inviolabili nexu conjunctæ.

12. Volitiones ſunt duplicis generìs; quædam neceſſariò, & quidem neceſſitate, ut videtur, conſequentis ſunt in nobis, ut volitio quâ optamus bonum, & malum refugimus, & volitiones quibus adquieſcimus in idea diſtinctiſſima. Non poſſumus nobis infortunia optare, neque poſſumus non adſentiri propoſitioni evidenti. Hîc ergo, nulla eſt Contingentia.

13. Aliæ volitiones versantur circa res, quas neque bonas, neque malas nobis esse credimus; seu quæ bonæne, an malæ sint dubitamus; aut circa quasdam propositiones dubias, sive non satis claras. Ad hasce volitiones nullâ necessitate adducimur; atque hisce in rebus propriè sita est Contingentia, quod ut clariùs appareat, paullò pluribus persequemur.

14. Omnia nostra judicia feruntur 1. de iis quæ *bona* vocantur, hoc est, quibus nobis creari potest voluptas, aut lætitia; vel de *malis*, aut ex quibus aliquis dolor, aliquáve tristitia potest ad nos redire; & de iis quæ dicuntur *indifferentia*, quæ nec bona, nec mala sunt: 2. de *veris* aut *falsis*, & *dubiis*, quæ solius contemplationis ergò consideramus. Quidquid animo nostro obversatur ad hæc duo rerum genera referri potest. Actiones, circa bona, aut mala, & indifferentia; contemplationes meræ, circa vera aut falsa, & dubia versantur.

15. Ut à prioribus ordiamur; quandò animo disquirimus an facturi simus, quod neque bonum, neque malum esse putamus; exempli causâ, an simus domo seriùs aut citiùs exituri, ubi planè id perinde esse existimamus, nec quidquam inde boni, aut mali ad nos redibit, utrumvis eligamus; cùm, inquam, dubitamus, & post dubitationem sine ulla causa, quam proferre queamus, alterutrum eligimus, tum contingens fuit hánccne horam ad exeundum electuri essemus, nécne. Nulla enim erat ratio, ex re ipsa petita, exeundi, aut non exeundi certo tempore; nulla quoque in nobis fuit, quæ nos invictè impelleret ad alter-

utrum, quandoquidem nullius nobis conscii sumus.

16. Igitur Contingentia primùm agnoscenda in iis quæ scimus, aut nos scire putamus esse planè indifferentia. Est quoque in iis quæ dubitamus an nobis sint conducibilia, nécne; hoc est, quæ non novimus perspicuè nobis prodesse, aut obesse posse facta, aut omissa. Tunc enim nihil est, neque in nobis, neque in re ipsâ, quod nos ad agendum, aut actionem cohibendam necessariò impellat. Sentimus nos posse, si velimus, agere aut ab agendo supersedere; neque ullam rationem videmus, quæ nobis dubitationem eximat. Exempli causâ, est mihi negotium, in quo favore Caji, aut Titii fortasse indigeo. Priusquàm eum mihi conciliare adgrediar, oportet me judicium hoc ferre. *posse mihi favorem Titii aut Caji prodesse.* Statuamus autem me nullam rationem habere, quâ mihi certò constet eum favorem mihi conducere posse; sentio me posse judicare eorum favorem non futurum inutilem, vel contrà futurum inutilem; nullo pondere animum meum huc, aut illuc trahente.

17. Ita res habet, in omnibus rebus dubiis; sed quoniam, ut in II. Logicæ Parte vidimus, sunt varii gradus dubiarum propositionum, judicia nostra sunt quoque magis aut minùs contingentia. Ubi res est maximè dubia, tunc est maximè contingens facturíne aliquid simus, an cessaturi. Ubi verò rationes sunt, quæ nos possint magis ad alterutram partem inclinare, aut affectus, vel quidpiam simile; quamvis non sint evidentes rationes, nec affectus, aut alia

alia ejusmodi, ut iis resistere nequeamus; attamen judicia tunc videntur minùs contingentia, quia est aliquid quod nos ad alterutrum trahat, licèt non necessariò, quod in altera parte non est

18. Hinc colligere est omnem Contingentiam, ubi ferendum est judicium, ex quo sequitur nos quidpiam facturos aut omissuros, pendere ex eo quòd nulla certa ratio animo obversetur, neque aliud quidquam sit; quod nos ad agendum invictè impellat, aut ab agendo deterreat.

19. Ubi ferendum judicium de re merè theoretica, unde nulla actio pendet; exempli causâ, an vivat nunc Japonensium Rex, nécne? an duæ lineæ sint æquales? ubi, inquam, ejusmodi ferendum judicium, si nulla sit ratio evidens, quæ nos in alterutrum trahat, primò quidem dubitare possumus, utrum judicaturi simus nécne; deinde, si judicemus, potest esse judicium affirmativum, aut negativum, pro arbitrio. Igitur utrum judicaturi simus, nécne, in ejusmodi casu contingens est. Contingens item est, utrum affirmaturi simus, an verò negaturi, ubi simile quid dijudicandum nobis proponitur.

20. Igitur Contingentia occurrit, in iis omnibus seu actionibus, seu judiciis; in quibus nulla ratio evidens aut agendi, aut judicandi nobis suppetit. Potest tamen hîc aliquid objici solutu difficile; nempe, ut diximus, ad judicia ferenda, adeóque ad agendum, non tantùm rationibus intellectui nostro obversantibus, sed etiam affectione animi, & perturbationibus

impellimur; quo posito, videbitur quidem quidpiam contingens, respectu rationum, quibus ad judicandum aut agendum commovemur; non verò, si spectetur animi nostri affectio. Exemplo illustrari potest hæc objectio, quo solutu difficilior fiet. Ponamus virum librorum amantem, qui nec animum curis ullis distractum habeat, neque oculos objecto vividiori, aut alia quapiam de causa, aversos sibi sentiat à via in qua ambulat. Statuamus ei ambulanti fortè offerri ante pedes libros plurimos pulcrè compactos, quorum & argumentum & dominum ignoret; quæritur an sit contingens eum libros illos arripere, ut videat quinam sint, aut non arripere? Si dicatur esse contingens, eò quod nulla invicta ratio ejus animo occurrat, ob quam necessariò libris manum injiciat; inde orietur hæc difficultas, rei contingentis eventum præstitutum esse; nemo enim vel minimùm dubitet, an vir litterarum studiosus manum sit libris admoturus. Si negetur esse contingens, sequetur quædam non esse contingentia, in quæ tamen nullâ evidenti ratione, nullo invicto affectu inclinamur, adeóque falsa esse quæ diximus; imò nos non posse judicium ferre de contingentibus, quandoquidem nulla est certa ratio, quâ ea dignoscamus.

21. Huic objectioni reponimus, I. nos fateri hominum actiones & judicia non minùs ab animorum affectione, quàm ab ideis eorum animis obversantibus fluere; II. superesse quæstionem, an ejusmodi affectioni resistere nequeamus, nécne; vel an in nobis sit facultas cohibendæ, aut exserendæ actionis; seu ad eam

animi

animi affectione impellamur, aut ab eadem deterreamur? III. eam facultatem, quæ *Libertas* solet vocari, non aliter posse cognosci, quàm ex nostro ipsorum sensu. Neque enim aliter an sit in nobis facultas aliqua, quàm conscientiâ, scire possumus. Non est spectandus eventus, quoniam posset in nobis esse facultas non faciendi quod facimus, aut faciendi quod non facimus. Hîc autem conscientiam eorum, qui agunt in ejuscemodi rebus dubiis, aut de incertis judicant, appellamus, & oramus dicant an non sentiant in se vim abstinendi actionibus & judiciis, licèt libentissimè agant, eo ipso tempore quo agunt? Si ex nobis aliorum animum æstimare licet, affirmabunt sibi inesse ejusmodi facultatem, quam exserere possent in contrariam partem; quæ facultas nulla est, ubi de summo bono, aut veritate evidente agitur. Sentimus enim, uti non possumus non amare summam felicitatem, neque adsensum negare veritati evidenti: ita nos, in aliis omnibus bonis & veritatibus, in alterutram partem, sine invicta ratione, ferri.

22. IV. Longo habitu fieri potest, ut aliquid libenter & cum voluptate faciamus; adeò ut, certis positis circumstantiis, id nos facturos adeò verisimile sit, ut vix possit in dubium revocari, uti liquet exemplo allato. Attamen, etiam illis circumstantiis positis, quamvis habitu contracto illuc feramur, sentimus habitûs vim non esse tantam, ut nequeamus ei resistere. Exempli causâ, ponamus hominem vino deditum, fruentem prosperâ valetudine, animo curis vacuo, & sitientem ingredi locum, ubi combibo-

nes inveniet unà potantes; vix dubitare possumus quin, nullo interdicto impeditus & invitatus, cum iis bibiturus sit. Attamen quis dubitet quin idem ille vir, si pignore contendisset cum aliquo se non bibiturum, eo in loco, posset habitui & invitationi amicorum obsistere? Hinc quoniam spe alicujus lucri, aut gloriolæ cujuspiam, potest ab eo abstinere, quo maximè delectatur, eum ad eam voluptatem ineluctabiliter non ferri colligimus.

23. Hinc jam videmus *Libertatem* esse Contingentiæ fundamentum, ut non possit poni Libertas, quin Contingentia agnoscatur. Vice versâ, non potest agnosci Contingentia, quin admittatur Libertas. Quoniam autem ejusmodi Libertas est tantùm in Naturis intelligentibus, ex iis solis oritur eventuum Contingentia; non ex merè corporeis, ut antea jam diximus.

24. Sed quandoquidem ita Naturæ intelligentes sunt conjunctæ cum Corporeis, ut hæ volentibus illis agantur, & moveantur, quocumque tandem modo hoc fiat; eveniunt etiam multa in corporibus contingentia, ubi iis miscentur intelligentes Naturæ. Humana corpora, & quæcumque possunt hîc à nobis moveri, non modò mechanicis causis, ut meræ machinæ; sed præterea à nobis variè, pro liberæ Naturæ arbitrio, moventur; unde fit ut multa in iis eveniant contingentia, non respectu quidem Corporum ipsorum, sed causarum moventium. Fortè & in aliis Corporibus, quæ sunt aut à nobis remota, aut supra vires nostras posita, contingunt mutationes, operâ aliarum Natura-

turarum intelligentium, ut jam Deum omittamus.

25. Quæri solet, an à Deo eventus contingentes præcognosci possint? verùm hac de Quæstione, *Pneumatologiæ* Sectione Tertiâ, ubi de Deo, agemus.

CAPUT XIV.

De Possibili & Impossibili.

1. POssibile generaliter dicitur quod potest fieri, nec tamen fit; *impossibile* quod neque est, neque esse potest. Sed præterea à Metaphysicis dividitur impossibile in tres classes, 1. *absolutè*, 2. *certo respectu*, 3. ex *hypothesi*. *Absolutè* impossibile est quod involvit contradictionem, ut dari circulum quadratum, aliquid esse & non esse. *Certo respectu*, quod non involvit quidem contradictionem, sed ab Hominibus fieri nequit; ut solem exstingui, terram ad eum accedere magis, aut recedere. Ex *hypothesi*, quod suâ quidem naturâ fieri posse intelligitur, sed, positâ quadam conditione, eventum sortiri nequit; ut posito Deum nolle ut densissimæ nubes in pluviam à vento cogantur, quamvis hoc suâ naturâ fieri possit, non fiet tamen.

2. Si hîc Scholasticos imitari vellemus, ex sermone, possibilitatis aliquot genera, ut & impossibilitatis hîc addere possemus. Exempli causâ, passim dicimur non posse facere quod aut nolumus, aut licitum non est, & contra posse facere contraria; hoc est, ea legi esse, aut voluntati nostræ consentanea. Verùm vocabulorum ob-

observatio ad Criticen, non ad Metaphysicen, pertinet. Potiùs hîc paucis naturam possibilitatis & impossibilitatis, prout à nobis intelligitur, explicabimus.

3. Cùm omnia judicia nostra complectantur comparationem duarum minimùm idearum, quando dicimus aliquid esse possibile; comparatis inter se duabus ideis, nos videre inter eas ejusmodi connexum, ut possint unà esse, affirmamus. Ita fieri posse, ut Adamas crassitie caput humanum æquet autumamus; quia, nempe, humani capitis magnitudinem cum Adamantis natura esse posse cernimus. Dicimus posse fieri, ut Mons in pulverem comminuatur; quòd ex consideratione partium, quibus Mons constat, colligamus eas posse dividi eò usque, ut pulveris æquent tenuitatem.

4. Veritas autem horum judiciorum pendet ex cognitione rerum, de quibus judicamus. Cùm enim certò novimus proprietatem aliquam rei cujuspiam, cum qua esse potest alia, tum verè dicimus eam rem cum alia illa proprietate esse posse. Ita scimus rupium partes posse frangi & conteri, cum qua proprietate idea minutissimi pulveris conjuncta est; atque hinc meritò Montem posse in tenuissimum pulverem comminui contendimus.

5. Quando verò ita ignoramus naturam rei, ut cum nulla ejus proprietate nota connecti quæpiam alia intelligatur, quidquam de eo affirmare nexu nequimus. Ita non possumus respondere huic quæstioni, an materia, quâ ferrum constat, possit admittere omnes proprietates; quas in argento aut auro novimus? Quî enim dicemus

pon-

pondus, colorem &c. auri aut argenti esse posse cum proprietatibus ignotis ferri? Quî scimus an non sit aliquid in ferri natura, quod eas proprietates penitus respuat?

6. Igitur tunc demum possibile aliquid tutò dicimus, ubi perspicuè nexum videmus inter prædicatum & subjectum propositionis, quâ eam possibilitatem affirmamus. Temerè ii loquerentur, qui dicerent fieri posse ut Corpora cogitent; quia nulla est Corporum proprietas nobis nota, quæ nexum aliquem, aut convenientiam habeat cum cogitatione.

7. Impossibile vice versâ quidpiam dicimus, cùm duas ideas ita dissentire deprehendimus, ut se invicem destruant, nec ullâ ratione eas conjungere, aut conjunctim considerare Mente possumus. Sic negamus posse dari circulum quadratum, quia idea circuli, & idea quadranguli planè dissentiunt, neque stare unà possunt, cùm una alteram evertat. Ubi sunt anguli, non potest intelligi circumferentia æqualiter undecumque à centro remota; atque ubi est hujusmodi circumferentia, anguli inveniri ulli nequeunt.

8. Impossibilia igitur dicere non possumus, quæ nescimus, an unà consistere queant, necne; hoc autem nescimus quando eorum, quæ comparamus, natura nobis ignota est. Exempli causâ, dicere non possumus, fieri non posse ut cogitatio & extensio in uno eodémque subjecto sint; quia ignota nobis sunt subjecta, quibus insunt cogitatio & extensio. Possumus quidem, sine periculo, affirmare cogitationem non esse extensionem, aut motum,

tum, quoniam earum rerum ideæ sunt prorsus diversæ; sed de subjectis ignotis, quibus insunt, nullum satis certum ferri potest judicium.

9. Hoc in negotio, multò arctiores limites humanæ sunt cognitionis, quàm vulgò creduntur. Etenim cùm subjecta substantiarum sint ignota, affirmare non licet quidquam de *convenientia* eorum, aut *disconvenientia*, ut ita loquar; hoc est, unum esse simile aut dissimile, adversari aut non adversari alteri. Ad ideas verò, quod attinet, proprietatum abstractas, licèt paullò ulteriùs humana porrigatur cognitio; attamen innumeræ occurrunt, de quibus quidquam affirmare, ubi quæritur utrum unà esse possint, quia nulla certa habent ἀσυστασίας indicia, temerarium esset. Ita si quæratur an cum certa dispositione corporis esse queat cogitatio, quis neget quidquam hîc, aut affirmet, sine temeritate? Si nossemus subjectum in quo sunt, & unde profluunt, possemus fortè dicere quæ à natura ejus manare queant; sed cùm sit prorsus ignotum, aqua nobis hæreat necesse est.

10. Non defuerunt, inter recentiores Philosophos, qui negarint etiam ullum nos posse certum judicium de ἀσυστασίᾳ ferre. Aiunt enim nos à Deo accepisse intellectum, statui rerum præsenti aptatum; statum autem illum, absolutè loquendo, potuisse esse diversum, adeóque divinâ potentiâ posse fieri id quod nos repugnare judicamus. Sic, ut putant, bis duo esse quatuor, intelligimus, quia cùm Deus bis duo quatuor esse voluerit, ita intellectum nostrum

affe-

affecit, ut rem aliter intelligere nequeamus. Sed si Deus voluisset bis duo esse sex, quod ab illo pendebat, id quoque intelligeremus, quod nunc non possumus. Atque hinc à nemine quidquam absolutè impossibile, ne potentiâ quidem divinâ, pronunciari posse dicunt.

11. Hanc sententiam jam confutavimus Cap. IV. hujus Opusculi, ubi Essentias rerum esse æternas ostendimus. Nec quisquam tam absona umquam affirmasset, nisi eò vi aliquâ majore, quàm est ratiocinatio, delatus fuisset; nempe, metu offendendæ Ecclesiæ Pontificiæ, cui addicti erant hujus sententiæ patroni.

12. At solent nonnulli regerere à nobis ergo limites poni divinæ potentiæ, qui dicimus aliquid à Deo fieri non posse. Verùm facile est intellectu Dei Potentiam nequaquam minui, quando repugnantia facere posse negatur; cùm merum Nihilum, qualia sunt illa, divinæ potentiæ objectum non sit. Deus potest efficere ut quod non erat incipiat exsistere, & ut quod inceperat desinat; sed quî fieri queat ut Deus faciat ut aliquid sit, & ut ne sit simul? Hoc sanè est merum nihil, quod latet sub vocabulis, seorsim quidem aliquid significantibus, sed conjunctim nullum prorsus sensum fundentibus. Idem dicunt hîc, dum divinam potentiam extollere videri volunt, ac qui magnificâ voce inclamaret, *Deum esse omnipotentem*, *quòd possit facere* BLITRI, quæ vox nihil significat. Deo certè, sibi, & aliis illudunt, qui tragicis querelis omnia miscent, & superstitionis fuligine re-

rum

rum adspectum intercipere nituntur; ut absurda ejusmodi dogmata intrudant, quæ admitti nequeunt nisi sensui communi, si consentanea saltem agenda sint, valedicatur.

CAPUT XV.

De Potentiâ & Actu.

1. QUò subtiliùs de *Potentiâ* & *Actu* agunt Metaphysici, eò paucioribus rem attingemus; quoniam quæ de hoc negotio habent, ea, si vera concedantur, prorsus sunt ad veritatis ignotæ ac utilis investigationem inutilia. Hîc tantùm tradunt, quæ nomina ideis quibusdam Abstractis imposuerint; quas ideas diu contemplari planè supervacaneum est.

2. Summatim ergo dicemus *Potentiam* & *Actum* esse correlata. Id *potentiâ esse* dicitur, quod nondum est, sed esse potest; & Potentia *facultas id faciendi, aut patiendi*. Ita cogitatio de Triangulo in quovis homine dicitur esse potentiâ, cùm nondum eam animo præsentem habet; quia potest quivis de Triangulo cogitare. In massa cerea dicitur esse potentiâ quælibet figura, quia quamlibet figuram admittit.

3. *Actu* verò id est quod non tantùm potest esse, sed re ipsâ est. Ita cùm cogito de Triangulo, inest Menti meæ actualis de Triangulo cogitatio; cera, in quadratam formam ducta, dicitur actu habere quadratam figuram. Res verò dicitur *transire ex potentia in actum*, ubi quod antea poterat esse re ipsâ est.

4. Quamvis hæc distincta sint, tamen arcto nexu sibi invicem cohærent, ut alterum succedat alteri. Atque hinc fortè factum ut Metaphysici aliquatenus eorum misceant nomina. Dividunt Actum in *primum* & *secundum*, & *primum* quidem vocant ipsam rei essentiam, aut exsistentiam; *secundum* verò, operationem uniuscujusque rei. Ita Gratiam *in actu primo*, & *in actu secundo*, distinguunt. Gratia in actu primo est ipsa Gratia, in se spectata; in actu verò secundo, ejus effectus, seu Gratia respectu effectûs considerata. Ille autem actus primus æquè commodè, si Scholasticis visum esset, *potentia prima* dici posset.

5. Haud absimili ratione, Potentiam in *proximam* & *remotam* dividunt. Potentiam proximam vocant eam, quæ ejusmodi est, ut ad eam exserendam nihil, præter volitionem, desideretur; Potentiam verò remotam, eam quæ est ejusmodi, ut nisi fiat aliqua mutatio in agente, volitio accedere numquam possit. Sic aiunt viro, qui jam habitum agendi convenienter virtuti contraxerit, nulla alia re, præter volitionem, opus esse. At homini vitio cuipiam dedito, & longo habitu corrupto, numquam evenit ut constanter velit rectè agere; nisi priùs habitum illum vincere adgressus fuerit, & tandem superarit. Hic dicitur habere *potentiam remotam* virtutis colendæ, quia præditus est Mente, quæ si alio imbuta esset habitu, posset virtuti adhærere. *Potentiam* verò *proximam* habet vir probus rectè vivendi, quia jam habitum ad hanc rem necessarium contraxit.

6. So-

6. Solent quoque Scholastici dividere Actum in *purum* & *impurum*. Actum *purum* vocant, qui cum nulla potentia conjunctus ab illis censetur. Aiunt Deum esse Actum purum, quòd in Deo, ut putant, nihil sit nisi Actu, quippe qui planè est immutabilis. Contrà omnibus Creaturis tribuuntur Actus *impuri*, quòd multa Creaturis, quæ in iis non sunt, esse queant. Verum quidem est Deo nihil accedere, nihilve decedere, quod aliquam proprietatem ei inferat, vel detrahat; sed nulla ratio est quare in eo non possint esse actiones quædam, quæ non sunt. Imò hoc omnes agnoscant oportet, quoniam à Deo multa fieri posse, quæ non fiunt, fatentur.

7. Hæc sunt, quæ de Potentia & Actu potissimùm observanda duximus; & quæ ad intelligendum Scholasticorum sermonem, inservire queant. Jam pro iis, quæ solent ab iis hîc pluribus diduci, paucis dicemus quî Potentiæ, aut Facultatis formetur in nobis idea.

8. Observantes quotidie cùm in rebus quæ extra nos sunt, multa immutari, adeò non semper easdem animo nostro ideas offerant; tum in nobis ipsis, prout volumus, interpolari eas in quibus contemplandis animus noster versatur; inde colligimus in iisdem objectis, eodem modo, in posterum evenire posse mutationes quasdam; & nos, quod nunc facimus, posthac etiam facturos, ut quotiescumque voluerimus certas contemplari ideas; aut volitiones edere, id facere possimus. Ita quoniam sæpe vidimus plumbum igni injectum liquefieri, hinc igni facultatem liquefaciendi plumbi; plumbo verò liquidi eva-

evadendi potentiam inesse didicimus. Quia sæpe cogitavi, ubi volui, de aliqua actione edenda, aut de quopiam objecto; inde me habere potentiam, quotiescumque vellem, iterandarum earum cogitationum sensi.

9. Indidem duplicis potentiæ ideam mihi obversari sentio, *passivæ*, nempe, & *activæ*. Passiva potentia est in plumbo, liquidi evadendi, vi ignis; igni videtur inesse activa liquefaciendi, quamquam hac de re sunt magnæ dubitandi rationes, quas hîc non afferemus. At certè ex animi nostri actionibus, facultatis activæ ideam colligimus. Sentimus enim nos ab alio non agi, neque impelli ad volendum; cùm corpora mota agantur ab aliis causis, ut alibi ostendemus.

10. Ceterùm si quis quærat quid voce *Potentiæ* aut *Facultatis* intelligamus, an sit substantia quæ per se sit, an accidens quod substantiæ inhæreat? Respondebimus ideam Facultatis esse abstractam, quæ neque substantiæ, neque accidentis ideam includit, adeóque nos non posse dicere accidens aut substantiam eâ voce designari. Significatur tantùm Ens illud, quodcumque tandem sit, quo substantia agit aut patitur. Sed si quæratur non quid cogitemus, cùm ea vox *facultas* profertur, sed quodnam sit Archetypum (si Archetypum dici possit) illius ideæ, quam tunc contemplamur? Archetypum illius ideæ, seu id quod nobis ejus contemplandæ occasionem præbuit, esse accidens; seu proprietatem subjecto cuipiam inhærentem, respondebimus. Ita in plumbo liquidi evadendi potentia, nihil esse aliud videtur, præter dispositionem,

nem, seu figuram & situm particularum insensibilium, quibus plumbum constat.

11. Distinximus hîc, quod & aliàs facere conducibile est, ideam abstractam Facultatis ab ejus Archetypo; quòd Scholastici dum ea confundunt, ita loquantur de rebus ipsis, quasi *in iis* esset nescio quid prorsus simile ideæ earum abstractæ; quod nec sit ccidens, neque substantia. Interdum etiam substantias censent, quæ proprietates sunt; unde natæ *formæ substantiales* corporum, hoc est, substantiæ quædam à materia diversæ, in quibus facultates quas in corporibus animadvertere se putabant, & potissimùm quidem activæ essent; quæ formæ an sint ullæ, admodum dubium est.

CAPUT XVI.

De Perfecto & Imperfecto.

1. INter ideas abstractas, quibus considerandis occupantur Metaphysici, non ultimum locum tenent *perfectio* & *imperfectio*, quia longè maximus est vocabulorum *perfectus* & *imperfectus*, in sermone cùm Philosophico, tum quotidiano, usus. Sunt quidem inter recentiores Philosophos viri eximii, qui volunt adeò perspicuum esse quid sit *perfectum*, ut ea vox non magis definitione, quàm vocula *esse*, indigeat. At ex sequentibus eos hallucinari satis liquebit.

2. Vox *perfectus* petita est ab rebus, quæ arte fiunt, & quæ *perfectæ* dicuntur, ubi nulla re indigent

digent ampliùs ad eum usum præstandum, cui ab Artifice destinatæ sunt. Ita perfectum esse dicitur Horologium, cui nihil deest eorum quæ ad Horologii usus præstandos necessaria sunt. Similiter, apud Græcos, τέλειον dicitur, cui τέλος, hoc est, *finis*, impositum est.

3. Deinde ea vox ab rebus arte humanâ confectis, etiam ad res spirituales & metaphysicas ideas translata est. Unde de perfectione Dei, Spirituum, virtutum, ratiocinationum &c. loquimur. Hinc quoque gradus perfectionum animo fingimus, dicimúsque esse animalia alia aliis perfectiora, Spiritus esse perfectiores corporibus &c. Ubi autem hæc vox ad res ejusmodi efferendas adhibetur, non est unius significationis.

4. Generaliter quidem perfectum esse dicitur quidquid omnibus proprietatibus, quæ ad ejus essentiam pertinere putantur, præditum est; sed præterea multas ea vox habet potestates.

5. I. Perfectum vocare solent *absolutè*, *aut secundùm quid*. Absolutè *perfectus* dicitur *Deus*; quod licèt interpretatione indigere non putet *Cartesius*, attamen paucis explicabimus. Quando ergo dicimus Deum esse *perfectissimum*, nihil aliud intelligimus; nisi Deo omnes omnium rerum proprietates reales, sine ullius defectûs mistura, inesse; quod inde colligimus, quòd omnia creaverit, & in se potentiâ habuerit, priusquàm actu exstiterint; atque, ex iis quæ creavit, innumera alia, ac denique quidquid animo concipimus ab eo posse fieri intelligamus. Omnia itaque omnium rerum quæ sunt ac esse possunt in-

cludit genera. Verùm hoc copiosiùs & planiùs in Pneumatologia ostendemus. Ceterùm Deo collatæ Creaturæ *imperfectæ* omnes dicuntur; hoc sensu, quòd tot proprietatibus, quot Deus, nulla prædita sit.

6. II. *Perfectum* est *secundùm quid*, aut *quoad speciem*, id cui nihil deest eorum, quæ existimamus ad singularem ejus speciem pertinere. Exempli causâ, perfectum est triangulum æquilaterum, quando tres ejus anguli sunt æquales. *Imperfectio*, quæ huic opponitur perfectioni, sita est in privatione proprietatis, quæ rei, pro ejus genere, inesse deberet. Ita triangulum diceretur imperfectum, cujus aliquod latus deesset aliqua ex parte, aut pro angulo sectionem aliquam circuli haberet.

7. III. Perfectum est, *quoad partes*, sive *integritatem*, id cui omnes partes ejus, quod perfectum dicitur, insunt. Ita integrum est triangulum, quod tres suos angulos & latera integra habet. Imperfectio huic perfectioni opposita est *mutilatio*, quâ pars rei, de qua agitur, deest.

8. IV. Perfectio est *graduum*, ubi rei proprietates sunt in suo genere absolutissimæ. Imperfectio, in gradibus sita, inde oritur, quòd proprietates magis intendi possint. Eo sensu res unius, ejusdémque generis inter se conferuntur, & aliæ aliis perfectiores esse dicuntur; licèt ad speciem quod adtinet, æquè sint perfectæ, neque una plures habeat partes quàm altera. Ita perfectissimum dici potest aurum, quod est coloris flavissimi, ponderis maximi & minimam omnium igne exploratum patitur di-

diminutionem; contrà minùs perfectum quod colore pallidiore, levius est, & minuitur magis igne coctum. Vir est perfectissimus, qui maximè omnium illis pollet virtutibus, iisque eminentissimis, quæ virum decent; minùs perfectus, in quo sunt minores eiusmodi virtutes.

9. V. Perfectio est *essentialis*, vel *accidentalis*. Prior ibi est, ubi omnia adsunt quæ ad essentiam necessaria sunt, ut in circulo circumferentia æqualiter undequaque à centro distans. Posterior, ubi sunt quædam accidentia, quæ ad ornatum aut majorem rei usum faciunt; ut virtutes homini, quippe accidentales perfectiones, quia iis destitutus non minùs homo esset.

10. VI. Perfectio est *speciei cum specie collatæ*. Ita quadrupedes bestiæ dicuntur esse perfectius animal piscibus, & avibus; Angeli perfectiores Hominibus; Deus perfectior Angelis. Perfectio illa est sita in eo quòd in una specie sint, aut plures perfectiones seu proprietates quàm in alia, aut proprietates latiùs patentes. Ita in Deo sunt proprietates, quæ non sunt in Angelis; & præterea eæ proprietates, quæ sunt communes Deo & Angelis, in Deo latiùs patent. Deus in se continet omnium rerum proprietates, quâ proprietate carent Angeli. Deus item intelligit, Angelsque intelligunt; sed Dei intellectio ad plura porrigitur, quàm Angelorum. Hoc uno modo possunt species inter se conferri, præsertim si habeant inter se aliquid commune, qualis est intellectio, quâ Deus, Angeli, & Homines prædıti sunt. Quando verò nihil est inter eas species commune, numerantur specierum quæ comparantur proprietates & defectus;

atque ea species quæ habet plures proprietates & pauciores defectus, perfectior dicitur. Ita Spiritus perfectiores Corporibus, quòd plures sint in iis proprietates, minores defectus, habentur. Corpora sunt tantùm extensa, divisibilia, impenetrabilia, solida, variarum figurarum *capacia*, mobilia; sed se ipsa non movent, destituta sunt omni cognitione & sensu, non possunt obstare quin comminuantur vi majore &c. Spiritus verò cognoscunt, sentiunt, corpora agunt innumeris modis, &c. sunt ab omni corporeo *impetu tuti*, non indigent alienâ ope ad cogitandum, &c. Hoc exemplo usus sum, non quòd mihi compertum sit quidquid modò dixi esse verum; sed quia verum vulgò creditur, eóque posito, Spiritus perfectiores dicuntur Corporibus. Ceterùm meminisse nos oportet, valde periculosum esse res diversorum generum inter se conferre; quoniam in enumeratione proprietatum, eas tantùm adtingimus quæ sunt nobis notæ; ideóque potiùs ideas nostras inter se, quàm res ipsas conferimus. Accidit autem facilè ut ideæ duarum rerum non sint pariter adæquatæ, hoc est, ut norimus rem quampiam meliùs, quàm aliam; quo fieri posset ut temerè perfectiorem judicaremus eam quæ notior esset, tantùm quia minùs notæ nobis proprietates alterius essent.

CA-

CAPUT XVII.

De Finito & Infinito.

1. OMnia Entia, cujuscumque tandem sint naturæ, finita sunt aut infinita, ideóque doctrina de Finito & Infinito pertinet ad eam partem Philosophiæ, quæ de iis quæ omnibus Entibus conveniunt; agere solet. Ac sanè sunt hoc in negotio nonnulla Philosophorum meditatione dignissima; quod ex sequentibus liquidum futurum speramus.

2. Ad id quod *Finitum* vocatur quod adtinet, nulla est difficultas; quoniam *finitorum*, vel *finium* ideam perspicuam habemus. Quidquid est hac in re obscuri Infinitum spectat; quod etiam non potest expendi, quin eo ipso Finiti natura clariùs explicetur. Igitur statim de Infinito verba faciemus, & ante omnia infiniti posse quatuor genera constitui observabimus. Est Infinitum 1. *extensione:* 2. *duratione:* 3. *numero:* 4. *perfectione.* De hisce quatuor ordine agemus.

3. I. Cùm unicuique nostrûm insint ideæ certarum mensurarum finitarum, variarúmque magnitudinum; sentimus nos posse mensuras ejusmodi unà addere, quoties volumus. Tantam facultatem progrediendi, in hisce additionibus, in nobis deprehendimus, ut quantumvis addiderimus, nulla sit ratio consistendi major, quàm cùm eas bis, aut ter addidimus; neque nos umquam fini additionum possibilium propiores sentiamus, quàm antea.

 4. Ita

4. Ita nobis obversatur idea infiniti spacii, nam sanè id extensione infinitum est, in quo nullos fines esse statuimus; quale est spacium, quod numquam additionibus quantarumvis magnitudinum exhaurire possemus. Quando autem consideramus eam potentiam, quâ æternùm mensuris novis metiri spacium possumus, nec exhaurire tamen, eam *Infinitatem* vocamus.

5. Hîc autem probè distinguere nos oportet ideam *Infiniti* ab idea *Infinitatis*, una enim multò clarior est alterâ. Quando animo nostro obversatur idea spacii cujuspiam, quod infinitum vocamus, ea valde est confusa; quoniam simul duo conjungimus, quæ conjungi nequeunt, finitum cum infinito. Etenim nullum spacium clarè concipere possumus tantum, cui aliquid addi nequeat; adeóque omnis idea spacii, actu intellectui nostro obversantis, est finita. Attamen dicimus id spacium, quod animo concipimus, esse infinitum; quia simul animo ideam *inexhaustibilitatis*, si ita loqui licet, aut ἀνεξαντλησίας, si Græcâ voce fictâ uti quis malit, intuemur.

6. Itaque si id eloqui velimus quod intelligimus, nec ulteriùs progredi, dicemus: 1. nos ideam claram habere *inexhaustibilitatis*, quæ tamen est negativa, nihil enim tunc intelligimus, si propriè loquamur, in abstracta illa idea; præter negationem limitum, vel *haustibilitatis*, ἀνεξαντλησίας. At observandum hanc ideam negativam statuere esse aliquid positivum, nempe, extensionem, quam meram negationem nemo dixerit; & quæ majorem Entitatem involvit,

quàm

quàm ea omnia quæ finibus inclusa esse existimamus. Si enim Extensio parva est aliquid positivum & reale; multò magis ea, quæ infinita est. 2. Nos ideam quidem aliquam, eámque positivam animo obversantem habere, quando cogitamus de re infinita in concreto, sed ei propriè non convenire infinitatem, quandoquidem nullam extensionem, cui nihil possit addi, actu capimus.

7. Sub hoc Infinitatis genere continetur alia Infinitas, quæ potest dici *Divisionis*. Nam quemadmodum materiæ, seu extensioni partes possent in infinitum addi: ita eidem in infinitum detrahi possunt, cùm nulla sit tam parva extensio, quâ minor intelligi nequeat. Quod diximus de Infinitate additionum, quâ quantumvis progrediamur, numquam ad finem pervenimus; id intelligi etiam debet de Infinitate detractionum, quâ quantumvis retrogrediamur, numquam ad partem, ex qua nihil detrahi queat, devenimus. De Divisibilitate, pluribus agemus in *Physica*.

8. II. Alterum genus Infiniti est *infinitum duratione*, & duplex quidem; ut ostendimus, ubi de Duratione egimus. Est enim infinitum cùm ratione præteriti, tum etiam futuri temporis; & infinitum, ratione futuri tantùm.

9. Eodem modo philosophandum de Infinitate durationis, ac de Infinitate extensionis. Scilicet, nullam tantam posse durationem fingi, cui addi aliquid non possit. Si adderentur in æternum infinitæ *Periodi Julianæ*, numquam ad finem perveniretur; nam addere in æternum, & numquam ad finem pervenire unum idémque

ſunt. Hîc quoque ἀνεξαντλησίαν, negativo conceptu, ſatis clarè intelligimus; ſed durationis ἀνεξαντλήτου idea, quæ animo noſtro præſens eſſe videtur, quando de ea cogitamus, omnino fallax eſt, & ex duabus ἀσυνθέτοις ideis, finita, nempe, duratione, & negatione terminorum, conſtat.

10. III. Cùm non adipiſcamur ideam extenſionis, aut durationis infinitæ, vel potiùs *infinitatis extenſæ* & *durantis*, niſi poſtquàm deprehendimus eſſe in nobis vim addendi inexhauſtam; hoc ipſo ideam tertii generis Infinitatis, quæ pertinet ad *Numeros*, formamus. Ideóque nullum eſt diſcrimen inter hanc Infinitatem, quod ad ejus naturam adtinet, & alias. In aliis conſiderantur Entia quædam, in hac numeri abſtracti, ſine Entibus; quod ad ipſam Infinitatis naturam nihil facit.

11. Poteſt tamen hoc diſcrimen, inter tres memoratas Infinitates, externum ſtatui. In *Numeris*, quando incipimus ab Unitate, videmur eſſe veluti in extremitate lineæ, quam ex altera parte in infinitum porrigimus. In *Duratione* utrimque infinitos revolutionum quarumdam numeros, in præteritum & futurum, extendimus. In *Spacio*, ſumus veluti in centro quodam, ex quo quaquaverſum repetitas in infinitum menſuras ex æquo projicimus.

12. IV. Infinitas *perfectionis*, quod quartum genus eſt, tribuitur ſoli Deo, & duplex quidem eſſe poteſt. 1. Perfectiones, ſeu proprietates Dei (nam hiſce vocabulis idem ſignificari oſtendimus) ſunt infinitæ numero. 2. Sunt infinitæ intenſione, ſi ita loqui liceat, ſeu gradibus.

13. Proprietates Dei dicuntur numero, infinitæ, quòd nulla res animo concipi queat, quam efficere non possit; nulla natura intelligi, quam creare nequeat. Quoniam autem nemo dat quod non habet, si potest dare proprietates omnes possibiles; sequitur eas omnes in Deo esse, adeóque infinitis eum gaudere perfectionibus; cùm possibilia infinita sint, hoc est, tanto numero ut numquam exhauriri queant.

14. Eædem perfectiones gradu infinitæ sunt, quòd ad omnia objecta ad eas pertinentia porrigantur; nec ulla dici possit perfectio divina subsistere in gradu, quo ulterior aliquis detur. Exempli gratiâ, Potentia divina extenditur ad omnia possibilia, nec ulla res possibilis dici queat esse ultra divinæ Potentiæ fines; quos nullos habet, non magis quàm rerum possibilium numerus. Scientia divina similiter porrigitur ad omnia quæ sciri possunt, nec quidquam est ejus generis, quod divinam Scientiam superet.

15. Verùm hac de re rursus, in tertia Pneumatologiæ Sectione, ubi de Deo agemus.

CAPUT XVIII.

De Divisione Entium in Genera & Species.

1. AD ea quæ de Ente in genere dicuntur, pertinent quæ solent de Entium in Genera & Species divisione tradi; quæ divisio, duplici de ratione, est à Philosophis instituta. Primùm in philosophando, ordinem sequendum sibi aliquem duxerunt, qui nullus fuisset, nisi

Entia ad certas referrent classes, secundùm quas de iis agerent. Secundò, constitutâ naturâ Generum & Specierum omnium Entium, de singulis tutiùs se philosophaturos judicarunt. Postquàm enim natura Substantiæ, exempli causâ, semel constituta est; cùm devenitur ad Ens quod ad Substantiarum ordinem refertur, jam eo ipso quòd numeretur inter Substantias, nobis constat de eo nihil dici posse, quod sit cum natura substantiæ ἀσύστατον; & contrà quidquid de Substantia notum est, de eo posse affirmari.

2. Lustratis omnibus quæ norant Entibus, propriè dictis, Philosophi nullum animo suo occurrere deprehenderunt, quod non posset referri ad hæc duo summa genera, *Substantiam* aut *Accidens*. Substantiam vocant id *quod non indiget subjecto ad exsistendum*, *sed per se est*. Ita Corpus est Substantia, quia nulli subjecto inhæret, sed seorsim ab omni alio est. Accidens est *quod subjecto inhæret*, *nec sine subjecto esse potest*, ut figura quæ sine corpore figurato esse nequit.

3. Substantiam rursus & Accidens Philosophi subdividunt in varias species. Accidentis divisiones non ita accuratè persequuntur, quia sunt nimio numero; nam quamvis novem tantùm species, in Aristotelicis Categoriis, recenseantur, possent multò plures memorari.

4. Missis ergo Accidentis divisionibus, Substantia primùm dividitur in *Increatam*, & *Creatam*, seu *Creatorem* & *Creaturas*. Increata est Deus; de quo vide Pneumatolog. Part. III. reliquæ omnes, quæcumque tandem sint, creatæ.

5. Crea-

5. Creatæ Substantiæ dividuntur in Substantias *Vitales* & *Non-vitales*. Substantiæ Vitales sunt, quibus inest principium *Vitæ*, quæ est vis quædam agendi, quæcumque sit, quæ non extrinsecus advenit, sed inest ipsi rei viventi. Substantiæ verò Non-vitales sunt quæ nullum ejusmodi principium habent, sed sunt dumtaxat passivæ; quales sunt mera & nuda extensio, & Substantiæ corporeæ, in quibus ad extensionem accedit soliditas & divisibilitas. Hæ enim sunt per se omni vitali principio destitutæ, nec quidquam possunt agere. Distinguuntur iterum in *Corpora simplicia*, seu *homogenea*: & *mista*, seu conflata ex variis corporum generibus. Mista rursus sunt *organica*, ut Plantarum & Animalium; vel organis destituta, ut metallorum, lapidum &c. corpora.

6. Substantiæ Vitales sunt aut *conscientiâ internâ præditæ*, vel ea sunt destitutæ; hoc est, sentiunt se vivere, seu agere; vel non sentiunt. Conscientiâ internâ sunt præditæ, quæcumque sentiunt, aut intelligunt, ac ratiocinantur. Ea verò carent, quæcumque vegetantur quidem internâ vitâ, sed nequaquam sentiunt.

7. Ut à posterioribus pergamus Entia in classes suas dividere, *Substantiæ Vitales vegetativæ* eæ sunt quæ curant formationem & vegetationem Plantarum & Animalium; hæc enim solis mechanicis causis fieri non videntur. Quemadmodum nemo intelligat prima rudimenta Animalium & Plantarum, quæ seminibus continentur, solis mechanicis legibus fieri, ita ut sine interventu ullius principii activi formentur: sic nec, sine principio activo, vegetari, ali ac mo-

veri queant. Possumus quidem, ut alibi diximus, ostendere quæ sit mechanica ratio corporis Plantarum & Animalium, & quibus viis iis administretur alimentum, quibúsve organis moveantur; sed præter hæc Philosophi contendunt esse principia quædam activa, quæ œconomiæ Vegetabilium præsunt, quemadmodum præfuerunt primæ eorum formationi. Constat quidem in nobis hæc non fieri, operâ Mentis nostræ, seu Substantiæ cogitantis quæ est in nobis; quoniam nescit quomodo hæc fiant, nisi ope sensuum & meditationis, neque potest ea curare, promovere, aut impedire. Imò ne sentimus quidem hæc in nostro corpore fieri; neque enim Mens nostra sentit motum liquorum, qui per corpus nostrum moventur tantâ rapiditate, per tot varios tubos, qui Anatomis demum, & ne omnes quidem noti sunt. Igitur in nobis principium intelligendi, ac sentiendi non idem est, ac principium vegetationis. Idem dicendum de principio motûs, quamvis enim Mens nostra imperet motibus nonnullis corporis, attamen eos ipsa non exsequitur, nec novit quomodo imperia illa sua exsequutioni mandentur, ut observavimus *Pneumatologiæ* Sect. I. cap. 6. Sed ut meris Mentis imperiis, corpus moveri jubentis, parere non potest solus Mechanismus: ita nec solus vegetationis & nutritionis œconomiæ sufficere potest.

8. *Substantiæ vitales sensitivæ* sunt Animalia, quæ in duos ordines dividuntur, quorum alia *Bruta* dicuntur, alia *Rationalia*. In utrisque præter vegetativum principium, est principium sensitivum, seu Substantia Vitalis sentiens, &

quæ

quæ etiam ratiocinatur; quamvis non eadem sit præstantia ejus principii, in Brutis & Rationalibus, ut ostendimus Physicæ Lib. IV. Cap. 12. Ideò hominibus collatæ pecudes *bruta* dicuntur, non quòd sensu & ratiocinatione omni sint prorsus destitutæ; sed quòd earum ratiocinatio, ad humanam, nequaquam accedat. Nec negandum est gradibus perfectionis variari speciem, cùm ejus axiomatis Scholastici nulla sit certa ratio. Iterum Animalium brutorum possunt constitui varii gradus, seu species, ut diximus Physicæ Lib. I. Cap. IV. §. 28. Sed rem hîc accuratiùs proponemus.

9. I. Infimus gradus Substantiarum Vitalium sentientium est earum quæ sunt conjunctæ cum corporibus eorum Animalium, quæ loco cuidam adfixa sunt, nec inde moventur, ut Ostreæ, aliáque Conchyliorum genera, quæ nullo sensu prædita sunt, præter tactum; nulla enim reliquorum sensuum organa, aut indicia in iis deprehenduntur. II. Supra hæc Animalia sunt, quæ duos sensus habent, tactum & gustum, cum facultate sese movendi; sed organis omnibus sunt destituta, præter musculos; ut Cochleæ, seu Limaces qui testam circumferunt. III. Proximè superiores sunt Vermes, qui habent eosdem duos sensus & ungues, sed sine cruribus ac pedibus. Unguibus utuntur ad progrediendum faciliùs in corpore, cui adhærent. IV. Supra hos sunt Erucæ, quæ habent præterea pedes unguibus instructos, quibus adscendunt in arbores, foliisque suspenduntur. Verùm temerè moventur & lentè, quia carent oculis. V. Ad superiorem ordinem pertinent,

quæ ſunt præterea viſu prædita, & motum habent facilem & celerem, ope crurum & alarum, qualia ſunt Inſecta volantia. VI. Superiùs collocandi ſunt Piſces, qui & odoratu ſunt inſtructi, ſed ſunt muti & ſurdi. VII. Hinc gradus fit ad Aves, & Quadrupedes, quæ habent præterea auditum & vocem. VIII. Supremus denique ordo eſt Hominum, qui ſermone & intelligentia ſunt præditi, quibus multùm reliqua omnia Animalia ſuperant.

10. Præter Vitalem illam *Subſtantiam*, quæ à nobis *Mens Humana* vocatur, poſſunt eſſe aliæ Vitales Subſtantiæ, eâ præſtantiores variorum ordinum. Quemadmodum enim ſunt in Animalibus & varia corpora & varii ordines principiorum vitalium: ſic in rebus Intelligentibus facilè poſſunt capi varii gradus, quorum aliis alii præſtantiores ſunt; antequàm perveniatur ad eum, cujus præſtantiæ nihil addi poteſt; nimirum, Deum. Nec tantùm poſſunt intelligi varii illi ordines Subſtantiarum Intelligentium ſed omnino eſſe videntur; ſi de immaterialibus Dei operibus judicium ferre ex materialibus liceat. Cur enim tantam Naturarum varietatem, tótque perfectionum gradus in materiali mundo creaſſet; in intellectuali verò, nihil præter Mentem Humanam feciſſet? Cur tot vitalium naturarum genera infra hominem creaſſet, nullum verò ſupra hominem collocaſſet? Immenſus profectò eſt hiatus inter Humanam Mentem & Deum, qui niſi ordinibus variis Intelligentiarum, aut Spirituum impleretur, quoad licet, diſſimilis ſibi in ſuis Operibus eſſet Deus. Ac ſanè Sacræ Litteræ nos doceant eſſe Angelos,

eóſ-

eósque variorum ordinum inter nos & Deum; ita ut Revelationi optimè conveniat, cum eo quod Recta Ratio dictat.

11. Possunt esse I. Angeli, qui sint compositi tenuiori corpore & Intelligentiâ, quæ ope illius corporis sentiat; sed præstantiori modo quàm nos, quamvis eum non adsequamur. Etenim ut qui sunt cæci nati non formant sibi ideam nostri visûs: sic possunt esse sensus, in præstantioribus naturis, quorum ideam nullam habemus. Quis scit annon sint Intelligentiæ hujusmodi, quæ amplissimum Universi spacium integrum simul videant, ut aliquot Vortices, cum omnibus eorum Planetis, eâ magnitudine quâ sunt reverâ, omnibusque quæ in iis sunt & fiunt, sine ullâ lucis corporeæ opera? Annon etiam in hac ipsa re innumeri queant esse gradus? II. Possunt capi Intelligentiæ, tametsi omni corpore exutæ, tamen Imaginatione, qualis est nostra, præditæ; adeóque obnoxiæ incommodis, quæ ex Imaginatione profluunt. III. Possunt esse Intelligentiæ aliis aliæ perfectiores, in ipsa intelligendi ratione, quamvis Phantasiæ imaginibus essent destitutæ. Hisce de rebus copiosiùs agere possemus, nisi satius duceremus conjecturis modum imponere; quàm in nimio errandi periculo versari. Sed de his variarum Intelligentiarum ordinibus, ceterisque omnibus, quibus divina opera distinguuntur, adeundus vir acutissimus *Nehemias Grewius*, Libro II. Cosmologiæ Sacræ.

12. Nemo autem à nobis postulet accuratas definitiones omnium generum Entium, quæ memoravimus; profitemur enim Substantiarum intimas

timas naturas nobis esse ignotas, nec quidquam de iis proferre possumus, nisi proprietates quasdam, experientiâ tantùm atque à posteriori nobis notas. Satis autem est compertas nobis esse hasce proprietates, ut adfirmare possimus esse Naturas quibus insunt, neque enim sunt Accidentia sine Substantiis; nec Substantiarum varietates ac discrimina aliunde haurire solemus, quàm ex differentiâ proprietatem nobis notarum.

13. Hîc essent plurima in medium afferenda, quæ jam exposuimus *Logices*, P. I. C. VII. & VIII. ubi de Generibus & Speciebus egimus; idem enim est hîc erroris periculum, quod ex doctrina vulgari de Generibus & Speciebus oritur. Verùm quæ locis Logices laudatis diximus inde peti, atque huic aptari loco poterunt.

F I N I S.

IN-

INDEX CAPITUM ONTOLOGIÆ.

FINIS.

